HDI
HW 5NTI

Digitized by Google

The
Adeline Moses Loeb
Book Fund for Judaica
in the
Harvard College Library

Established in her memory
by her loving grandson
Arthur L. Loeb
Class of 1954

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

DER

JODEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

DER

JODEN.

SEDERT DE VERWOESTING VAN DE STAD EN TEMPEL VAN JERUZALEM, TOT DEN TEGENWOORDIGEN TIJD.

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

(TWEEDE UITGAVE.)

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY.
1808.

Digitized by Google

A. M. Loeb
20233

Digitized by Google

VOORREDE.

Het *Joodſche* Volk munt in meer dan ééne gewigtige en aanmerkenswaardige bijzonderheid boven andere volken uit, maar voornamelijk ook daar in, dat deszelfs geſchiedenis, van den allereerſten oorſprong van dit volk af, en vervolgens, zoo lang het in zijn land *Kanaan* of *Palestina* eene ſtaatsgeſteltenis, als onafhankelijk volk, gehad heeft, naauwkeurig, en in een geleidelijk zamenhangend verband, is beſchreven, in de gewijde Bijbelboeken, welke de geſchiedenis van dit volk, in deszelfs betrekking tot den godsdienst, tot dat Tijdperk hebben gebragt, wanneer de ongewijde geſchiedenis krachten genoeg had verkregen, om de verdere lotgevallen des *Joodſchen* volks aan de nakomelingſchap over te leveren, tot dat de Stad en Tempel van *Jeruzalem* verwoest, en het geheele Staatsgebouw ten gronde toe is nedergeworpen.

Digitized by Google

Ondertusschen is, door deze geduchte gebeurtenis, het *Joodsche* volk wel uit zijn vaderland verdreven, en van zijne onafhanklijkheid, als een vrij volk, ontzet, ja, onder alle volkeren, over de geheele aarde, verstrooid geworden; maar het is, des niet te min, door alle eeuwen, tot op onzen tijd toe, een afgezonderd volk gebleven, onvermengd met de andere volken, gelijk hunne *Profeten*, in het *Oude Testament*, en gelijk JEZUS en zijne *Apostelen* verzekerd en verklaard hebben, dat dit volk bestendig een afgezonderd volk zal blijven, tot dat zij, als de tijden der *Heidenen* zullen vervuld zijn, weder, als Gods volk, en geliefden om der Vaderen wille, in gunst zullen worden aangenomen, wanneer zij, opregt en van harte, met berouw en leedwezen, Hem, dien zij doorstoken en gekruist hebben, als den waren MESSIAS, den Zoon van God en 's Menschen Zoon, den Koning van het Godsrijk, erkennen, en JEZUS *van Nazareth*, die dan in de heerlijkheid van zijnen Hemelschen Vader zal verschijnen, hulde bieden zullen.

Gedurende het tijdsverloop hunner verstrooijing, omtrent *achttien eeuwen* lang, waren de lotgevallen van dit volk, gelijk men verwachten moet, zeer afwisselende: zij werden vervolgd, onderdrukt, gehoond, en meer dan eens met eenen geheelen ondergang bedreigd, maar tel-

telken male, dikwijls zigtbaar door eene bijzondere Voorzienigheid, uitgered en bewaard, zoodat zij, zelfs in de benardſte omſtandigheden, nog weder eene ſchuilplaats vonden, en verademing van hunne rampen genoten.

Van alle deze hunne lotgevallen ontbreekt ons eene geleidelijke beknopte Geſchiedenis. Sedert JOSEFUS, den vermaarden Geſchiedſchrijver, die hunnen laatſten oorlog met de *Romeinen*, en den ondergang van hunnen Staat, zoo uitvoerig en naauwkeurig heeft geboekſtaafd, hebben wij geenen Geſchiedſchrijver van naam, die de Geſchiedenis der *Joden*, naar den eisch, heeft beſchreven. Alleen in het begin der onlangs afgeloopene eeuw heeft BASNAGE een vervolg op JOSEFUS in het licht gegeven, hetwelk ook in onze moedertaal is overgebragt; een geleerd werk, maar te omſlagtig, en te weinig in den ſtijl der geſchiedenis; dus moeijelijk, om met nut te gebruiken, wanneer men eene aaneengeſchakelde, doorloopende geſchiedenis verlangt. Andere beſchrijvingen van de lotgevallen der *Joden*, het zij breedvoeriger of ſlechts ſchetsgewijze, welke in onzen tijd te voorſchijn zijn gekomen, bij gelegenheid der merkwaardige bijeenkomst te *Parys*, het *groot Sanhedrin* genoemd, waarvan men in het gemeen zoo veel verwachting had, zijn of verward, of vol

misslagen, of te zeer geschoeid naar zekere onderstellingen of vooroordeelen, welke men voor zich zelven heeft opgevat, en ten koste zelfs van de geschiedkundige waarheid wil vasthouden.

Het één en ander overwegende, werd ik opgewekt, om, ten dienste mijner Landgenooten, daar men over het geheel zoo weinig weet, en, door gebrek aan een beknopt en waar berigt, weten kan, van eene Natie, welke echter in zoo groot getal onder ons woont, en welke, door hare lotgevallen en omstandigheden, zoo belangrijk voor ons *Christenen* is, eene beknopte geschiedenis op te stellen, welke aanvangt met den ondergang van den *Joodschen* Staat, en loopt tot den tegenwoordigen tijd, zoodat deze geschiedenis als een vervolg mag aangemerkt worden van mijne *Bijbelgeschiedenis*, in twee Deelen, bij J. ALLART, in het jaar 1797, uitgegeven, welke eindigt met de verwoesting der Stad en des Tempels te *Jeruzalem*, te meer, daar ik deze geschiedenis der *Joden* in denzelfden stijl en wijze van voordragt, klaar en beknopt, heb aaneengeschakeld, ten einde voor den Lezer alles duidelijk en opwekkend te maken; terwijl ik mij, in alles, bevlijtigd heb, om, zoo veel mogelijk, waarheid te behartigen, en nergens, door haat of gunst, mij heb laten afleiden, om

Chris-

Christenen of *Joden* te laken of te verſchoonen, omtrent de behandelingen, den *Joden* aangedaan, of de oorzaken derzelve. Een waar *Christen* zal, terwijl hij zich ontzet over het ongeloof der *Joden*, en de regtvaardigheid van het Goddelijk oordeel eerbiedigt, hetwelk hen, volgens den onbezonnen wensch hunner voorvaderen: *zijn bloed kome over ons en over onze kinderen!* tot dezen huidigen dag getroffen heeft, geen' *Jood*, met woorden of daden, mishandelen, maar veel meer, uit hun voorbeeld, leeren, nederig en ootmoedig, Gods goedheid over ons te erkennen, bedenkende: dat, indien hunne verwerping de verzoening is der wereld, eens hunne aanneming zal wezen, het leven uit de dooden; hij zal acht geven op PAULUS vermaning, *Rom. IX.* „ Zij zijn door „ ongeloof afgebroken, en wij ſtaan alleen „ door het geloof; zoo behooren wij niet „ hooggevoelende te zijn, maar te vreezen! „ Hij zal niet wijs zijn bij zich zelven, maar „ op die verborgenheid ſteeds letten, dat de „ verharding, voor een deel, over *Israël* ge„ komen is, tot dat de volheid der *Heidenen* „ zal ingegaan zijn, en alzoo eens geheel *Is*„ *raël* zal zalig worden!"

Met dit al zou ik mijne moeite, in het opſtellen dezer *Geſchiedenis*, gelijk te voren van mijne *Bijbelgeſchiedenis*, hebben kunnen ſparen,

ren, indien dit alles enkel een verdichtſel ware; indien er nooit een volk der *Joden* beſtaan, of *Palestina*, of eene hoofdſtad *Jeruzalem* bewoond had; en indien al de Bijbelboeken, al de Geſchiedſchrijvers, die van de *Joodſche* Geſchiedenis geſchreven hebben, JOSEPUS, FILO de *Jood*, en uit de *Heidenſche* Schrijvers SUETONIUS, TACITUS, en zoo vele anderen, ook zelfs Dichters, waar zij van de *Joden* gewag maken, HORATIUS, JUVENALIS, enz. enz., in later eeuwen, na den tijd van Keizer KONSTANTYN *den Grooten*, eerst verdicht waren, door *Christen*-Geestelijken, die men toch zoo gaarn als een' hoop bedriegers zou willen doen voorkomen.

Verwonderd vragen ongetwijfeld mijne Lezers, of iemand zoo dwaas zou kunnen gevonden worden, die iet dergelijks zou beweerd hebben? Maar verwonder u niet, Lezer! Heeft eene voorgaande eeuw zijnen HARDOUIN gehad, die eene ſoortgelijke wonderſpreuk waagde, en de meeste Schrijvers der Oudheid, *Grieken* en *Romeinen*, als voortbrengſelen van eenige Monniken, in de middeleeuwen, berucht door onkunde en barbaarschheid, wilde uitventen; en zou onze eeuw, zoo vruchtbaar in het voortbrengen van ongerijmdheden, over welke men zich niet ſchaamt, als zij maar dienen kunnen, om de geloofwaardigheid en achtbaar-

baarheid van den Bijbel te krenken, en, ware het mogelijk, geheel te vernietigen, niet iet dergelijks durven beſtaan?

Onlangs is deze ſporelooze onderſtelling beweerd, in een ſtukje, in het *Engelsch* geſchreven, van 137 bladzijden, in groot Octavo, gedrukt voor den Autheur, en te bekomen bij den Boekhandelaar J. S. VAN ESVELDT-HOLTROP, te *Amſterdam*, onder den titel: *Letter to a young Englisch Student at the Univerſity of Jena, by* JAMES EDWARD HAMILTON.

Doch, wij behoeven ons geheel niet aan zoodanige ongerijmdheden te ſtoren. Niemand van gezonde herſenen zal daar eenig gehoor aan geven, zoo min als aan de onderſtelling, in dat zelfde werkje, dat er nooit *Batavieren* geweest zijn, die oorlog met de *Romeinen* gevoerd, en door hunne vrijheidsliefde uitgemunt hebben.

Welligt zal de dwaasheid van het door eigenwaan ontſtelde brein des ongeloofs eenmaal zoo ver gaan, dat het ook het beſtaan van het *Nederlandſche* volk zal ondernemen te ontkennen; dat het zal loochenen, dat onze waardige voorvaderen, 80 jaren lang, geſtreden hebben, om burgerlijke en godsdienſtige vrijheid te verkrijgen; dat zij hun goed en bloed veil gehad, en die heldendaden verrigt hebben, voor de vrijheid en het vaderland, welke *Europa*, ja,

de:

de wereld verbaasd hebben; welligt zal men loochenen, dat er ooit een DE RUYTER hebbe geleefd, die groote zeeheld, daarom te grooter, omdat hij tevens godsdienstig was; welligt zal men ééns beweeren, dat de schriften van HOOFT, VAN METEREN, BOR, STRADA, BRANDT, enz. verdicht zijn, onder hunnen naam, en door bedriegers opgesteld, om de wereld te blinddoeken. Want als eenmaal het brein verwrikt is, wie zal dan bepalen, hoe ver het raaskallen gaan kan!

Doch laat het Ongeloof woelen, laten de wijzen dezer eeuw dwaas wezen, laat hen alle geschiedkundig geloof den bodem inslaan; het woord van God blijft in eeuwigheid, en Gods raad zal bestaan; wij hebben de Godspraken der *Profeten*, in welke ons beschreven is, *het gene is, en het gene zijn zal na dezen;* die Godspraken gaan zeker, en de tijd van derzelver geheele vervulling is NABIJ!

Julij, 1807.

***

GE-

GESCHIEDENIS DER JODEN.

INLEIDING.

De oorlog, welke, onder den veldheer TITUS VESPASIANUS, het *Joodſche* volk zijnen opſtand tegen de *Romeinen*, met de verwoesting van zijne hoofdſtad, *Jeruzalem*, en het verbranden van den Tempel, den zetel van zijnen Godsdienst, en dus met de ganſche omkeering van zijnen Burger- en Kerkſtaat, en met het bloed van meer dan een millioen menſchen, deed boeten, ſcheen ten gevolge te moeten hebben, de geheele uitroeijing van dit volk, zoo dat men zoude hebben kunnen verwachten, dat het volſtrekt van de aarde verdweenen, en de rampzalige overblijſſelen van hetzelve, gelijk die van zoo vele oude volken, onder zijne overwinnaars zouden vermengd zijn, zoodat men het enkel nog uit de Jaarboeken der Geſchiedenis zoude kennen.

Doch neen! Het *Joodſche* volk is niet alleen overgebleven, maar alhoewel verſtrooid over de geheele aarde, genoegzaam zoo ver er volken wonen, tot in het afgelegenſte Oosten, en door alle Westerſche landen, doorgaans blootgeſteld voor onderdrukking, verachting, vervolging, heeft hetzelve volk, zoo vele eeuwen lang, tot in onzen tijd toe, zich meermalen zoodanig weten

op te beuren, dat het in aanzien en rijkdommen uitmuntte, en dat reeds vroeg een *Latynsch* Dichter (*) ſtoffe vond, om zich te beklagen, dat deze overwonnene Natie hare overwinnaars drukte, hewelk hem deed wenſchen, dat zij nooit door POMPEJUS of TITUS mogte ondergebragt zijn.

Nu en dan is het hun zelfs, in ſommige gewesten, gelukt, kleine min of meer onafhankelijke Staten op te rigten, doch dezen, buiten hun eigenlijk vaderland, geene wortelen kunnende ſchieten, kwijnden ſchielijk, en daalden weder tot niet.

Meer dan eens hebben zij pogingen gedaan, om in hun vaderland zelve zich te herſtellen, en hunnen ouden ſtaat en godsdienst te vernieuwen; maar gelijk de oude godſpraken, aan hun geſchied, hun een duurzaam beſtaan, in hunne verſtrooijing, onder allerhande wederwaardigheden en rampen, beloofd hebben, zoo heeft, aan den anderen kant, JEZUS uitdrukkelijk verzekerd, dat hun Stad en Tempel, hun onafhankelijke Burger- en Kerkſtaat, vernietigd zal blijven, tot dat *de tijden der Heidenen vervuld zullen zijn* (†).

Het heeft den *Joden*, gedurende de eeuwen, die verloopen zijn, na de verwoesting van *Jeruzalem*, ook niet ontbroken aan geleerde mannen, die zich bevlijtigd hebben, in het beramen van de krachtigſte middelen, om hunne volksgenooten afgezonderd te houden van alle volken, en hen in de ſtandvastige aankleeving aan hun-

(*) RUTILIUS. *Itiner.* I. 395.

Atque utinam nunquam Judæa ſubacta fuiſſet,
Pompeji bellis, imperioque Titi,
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoresque ſuos natio victa premit.

(†) LUKAS XXI. 24.

hunne eigendommelijke zeden en gebruiken, zoo veel de omſtandigheden zulks gedoogden, te doen volharden.

De *Joden* hebben ook hunne Geſchiedſchrijvers, die hunne lotgevallen, gedurende hunne verſtrooijing, hebben te boek geſteld, maar door eenen buitenſporigen volks-hoogmoed vervoerd, hebben deze meestal te veel op met verdichtſelen, met grootſpraak, en daar zij tevens de Tijdrekening geheel verwarren, hebben zij de Geſchiedenis zoo bedorven, dat wij, in het beſchrijven derzelve, weinig voordeel van hen trekken kunnen, maar meest met andere ſchrijvers moeten raadpleegen, met welken echter hunne berigten vergeleken wordende, in ſommige gevallen, licht kunnen verſpreiden.

Wij zullen, in het beſchrijven van der *Joden* Geſchiedenisſen, na de omkeering van hunnen Burger- en Kerkſtaat, geleidelijk, de tijd-orde volgen, en van eeuw tot eeuw voortgaan, eenen aanvang makende, met hunnen toeſtand, ſedert de verwoesting van Stad en Tempel, gedurende de

EERSTE EEUW

na CHRISTUS geboorte.

De rampzalige overblijfſels des *Joodſchen* volks, die de algemeene ſlagting ontkomen waren, bergden zich, met de vlugt, naar *Galileë*, anderen naar *Egypte*, en naar andere gewesten.

Galileë, hetwelk al in het begin van den oorlog veroverd, en tot rust gebragt was, en hetwelk, grootendeels, tot het rijk van den *Joodſchen* koning AGRIPPA II. behoorde, bood, benevens de overige Staten van dezen vorst, den *Joden* eene veilige ſchuil-

plaats aan. Deze vorst, trouwens, had steeds de zijde der *Romeinen* gehouden, en al zijn vermogen aangewend, om de oproerige *Joden* tot bedaren te brengen, en tot onderwerping aan de *Romeinen* te bewegen. Hij was de gunsteling en vriend van VESPASIANUS, en deszelfs zoon, TITUS, dien hij, met zijne zuster, BERENICE, naar *Rome* verzelde. Voor deze vorstin had TITUS zoo buitensporige liefde opgevat, dat hij haar openlijk zou getrouwd hebben, indien hij het misnoegen, hetwelk het geheele *Romeinsche* volk deswegens openbaarde, niet gevreesd had. AGRIPPA is, zegt men, te *Rome* gestorven, in het XCste jaar na CHRISTUS geboorte, in het LXXste van zijnen ouderdom. Hij was de laatste uit het geslacht van HERODES, die den naam van *koning* gevoerd heeft, terwijl, volgens de aanteekening van JOSEFUS, het geheele geslacht van den Dwingeland, HERODES *den grooten*, binnen den tijd van één eeuw, is uitgestorven.

De laatstgenoemde JOSEFUS, de vermaarde *Joodsche* Geschiedschrijver, had zich ook bij VESPASIANUS en TITUS gunst weten te verwerven, en hij, gelijk ook AGRIPPA, en zijne zuster, BERENICE, waren krachtige voorspraken bij beide deze keizeren, om het lot der *Joden* te verzachten, en dragelijk te maken.

En inderdaad, het lot der overgeblevene *Joden*, als ook van die *Joden*, die, gelijk men weet, reeds sedert eeuwen, in groote menigte, in alle de wingewesten van het *Roomsche* rijk woonden, was onder de regering van deze keizers vrij dragelijk. Zij behielden overal hunne oude vrijheden, zonder in eenige straf der oproerigen te deelen. Alleen liet VESPASIANUS hen de twee *drachmen*, welke zij gewoon waren jaarlijks op te brengen, tot onderhoud van den Tempel, voortaan betalen aan het *Kapitolium*.

On-

Ondertuſſchen verwekten ſommigen van de gevlugte oproerelingen te *Alexandrië*, in *Egypte*, nieuwe bewegingen, maar het verſtandigſte deel der *Joden* aldaar droeg zorg, om deze muitemakers te vatten, en ten getale van 600, aan de *Romeinſche* overheid over te leveren, waartoe men hen zelfs, op hunne vlugt, tot *Theben*, in *Opper-Egypte*, vervolgde. Zoo groot was de woede van deze dweepzuchtigen, dat zij door geene foltering gedwongen konden worden, om den *Romeinſchen* keizer te erkennen; ja, hunne kinderen zelve leden liever den ſchrikkelijkſten dood.

VESPASIANUS, om in *Egypte* dergelijke opſchuddingen, voor het vervolg, voor te komen, gaf aan den landvoogd LUPUS bevel, om den Tempel, welken ONIAS in dat land geſticht had, en welken de *Joden* naast dien te *Jerazalem* vereerden, te ſloopen. LUPUS vergenoegde zich echter, met denzelven te doen ſluiten. Maar zijn opvolger, PAULINUS, wierp hem te gronde, en verbood den *Joden*, zich derwaards te begeven. Op deze wijze werd alle eigenlijke *Joodſche* eeredienst geheel vernietigd.

In *Cyrene*, alwaar insgelijks vele *Joden* zich hadden nedergezet, deed zich zekere JONATHAS, een weever van handwerk, voor als een' *Profeet*, beloofde wonderen en teekenen, en werd door velen gevolgd naar de woestijn. De voornaamſte *Joden*, beducht voor de gevolgen, gaven er den landvoogd CATULLUS kennis van, die den aanhang uit een joeg, en den gewaanden Profeet gevangen nam. Deze, om zich zelven te verſchoonen, beſchuldigde de rijkſten zijner geloofsgenooten, dat zij hem hadden aangemoedigd. CATULLUS, aangeſpoord door heb- en eerzucht, leende hier aan meer dan te veel het oor, en maakte meer dan

Digitized by Google

3,000 *Joden* tot de ſlagtoffers van dezen laster, wier goederen hij verbeurd verklaarde. Maar als JONATHAS en de zijnen nu verder gingen, en ook de voornaamſte *Joden*, te *Alexandrië* en te *Rome*, als medepligtigen van dezen oproer noemden, en zelfs JOSEFUS, als had deze hun wapenen en geld gezonden, kwam de zaak ter kennis van VESPASIANUS, die, alles naauwkeurig onderzocht hebbende, het leugenachtige der ingezondene berigten van CATULLUS ſpoedig ontdekte. Hier op werd JONATHAS te *Rome* opgeëisch, alwaar hij zijn welverdiend lot onderging, wordende gegeeſeld, en daarna verbrand. CATULLUS werd geſpaard, maar ſtierf eerlang aan die verſchrikkelijke en walgelijke ziekte, in welke men de ſtraf des hemels erkende.

Onder den wreeden DOMITIANUS, broeder en opvolger van TITUS, was het lot der *Joden* zeer treurig; deze Dwingeland knevelde hen, door zware belastingen, voor het genot van hunnen Godsdienst; om deze belastingen te ontgaan, namen vele *Joden* hunnen Godsdienst binnen *Rome* heimelijk waar, en wachtten zich, als geborene *Joden* bekend te ſtaan; wanneer nu zulk een *Jood* aangebragt en beſchuldigd werd, haperde het niet aan mishandelingen. De Heidenſche Geſchiedſchrijver SUETONIUS was zelf eenmaal getuige, hoe een zeventigjarige grijsaard, te midden van eene zeer talrijke vergadering, gedwongen werd, zich, ten bewijze zijner afkomst, te ontblooten.

NERVA, de deugdzame opvolger van den gewelddenaar DOMITIANUS, gelijk hij over het algemeen alle deszelfs onregtvaardige vonnisſen buiten kracht ſtelde, en van alle knevelarijen een einde maakte, zoo verbood hij, in het bijzonder, alle vervolgingen der *Joden;* hij wilde, dat allen, die wegens *Joodſche* zeden vastgezet,

zet, of ook wel gebannen waren, in vrijheid geſteld, en uit de ballingſchap teruggeroepen zouden worden; waardoor de *Chriſtenen*, die door de Heidenen, tot hier toe, nog voor eene *Joodſche* gezindte gehouden werden, tevens verademing en rust van vervolging kregen. Ook wilde hij, dat de *Joden* van die zware belastingen en hoofdgelden zouden ontheven worden, die hun door TITUS opgelegde ſchatting bezwaard was, waartoe een Penning gebragt wordt, dien men van dezen vorst nog heeft, met het opſchrift:

Calumnia fisci Judaici ſublata.

alhoewel men deze laatsgemelde gunst van NERVA jegens de *Joden* te ver zou uitſtrekken, indien men zich verbeeldde, dat daar door ook de dubbelde *drachma*, welke betaald werd in plaats der vorige Tempelſchatting, was afgeſchaft geworden, alzoo ORIGENES verzekert, dat dezelve nog in zijnsn tijd door de *Joden* moest worden opgebragt.

Het is klaar, dat de *Joden*, zelfs na de verwoesting van hunnen Burgerſtaat, door de *Romeinen* beſchouwd werden, gelijk zij ook werkelijk waren, niet alleen als eene godsdienſtige gezindte, maar ook als een onderſcheiden, doch overwonnen, en uit hun eigen land verdreven, en alom verſtrooid volk, hetwelk, onder de heerſchappij van *Rome*, echter zijne eigene regten en wetten had, om zich naar te ſchikken, zijnde velen van hen wel met het *Romeinſche* burgerregt begunſtigd, zonder daarom echter op te houden *Joden* te zijn, zoo wel in eenen burgerlijken als kerkelijken zin.

Van hier is het, dat de *Joden*, al vroeg na de verſtoring van *Jeruzalem* en den Tempel, bedacht waren, om een zeker geregeld beſtuur over hunne natie

vast te stellen, en hoofden te verkiezen, die *Hoofden der vaderen*, of *Patriarchen*, genoemd werden, en hunnen zetel namen te *Tiberias*, eene stad, welke behoord had onder het gebied van den laatsten koning uit HERODES geslacht, AGRIPPA II. Deze *Patriarchen* vervingen, naar het schijnt, het voormalige Hoofd van den grooten Raad, of *Sanhedrin*, en hadden het opzigt over de *Synagogen*, en over de Leeraars en bedienden bij dezelve, welken de *Patriarch*, naar welgevallen, aan- en afzetten kon, terwijl hij zelve de voornaamste Leeraar der Wet was. Hun gezag blijkt ondertusschen bepaald geweest te zijn tot Godsdienstige zaken, en beslissing van Godsdienst-geschillen. Allengs echter breidden zij dit gezag uit, en lieten, door hunne afgevaardigden, hunne *Apostelen* genoemd, allerwegen hunne voorschriften aan de *Joden* bekend maken, en schattingen inzamelen, welke aan de *Patriarchen* werden opgebragt; zij leiden aan de overtreders der wet boetdoeningen en tuchtigingen op; zij deden hen in den kerkelijken ban, en maakten eindelijk, door de toegevendheid, welke men jegens hen gebruikte, zoodanig misbruik van hunne magt, dat zij wel eens misdadigen, en voornamelijk zulke *Joden*, die genegenheid toonden, om het *Christendom* te omhelzen, ter dood lieten geeselen: om welke redenen, gelijk wij vervolgens zien zullen, de Keizers hunne magt, door wetten, beperkten, tot dat eindelijk deze waardigheid, in de vijfde eeuw, geheel vernietigd is geworden.

Indien wij de *Joodsche* schrijvers gehoor geven, zou deze waardigheid reeds honderd jaren vóór de verwoesting van *Jeruzalem* eenen aanvang hebben genomen, en de eerste *Patriarch* geweest zijn HILLEL, toegenaamd de *Babyloniër*, omdat hij van *Babylon* te

Je-

Jeruzalem gekomen was; ook geven zij ons eene lijst van tien, anderen van dertien *Patriarchen*, zoo als dezelven elkander zullen opgevolgd zijn, van wier geleerdheid, heiligheid, aanzien, enz. zij, met vele grootſpraak, zelfs ongeloofelijke bijzonderheden weten te verhalen; doch, dewijl noch JOSEFUS, noch de Heilige Geſchiedſchrijvers, noch eenig ander ſchrijver van die tijden, van zoodanige *Patriarchen*, vóór de verwoesting van den Tempel, gewag maakt, en DOMITIANUS ver af was, van den *Joden* gunſtig te wezen, kan men het begin dezer *Patriarchen* niet eer ſtellen, dan, op het vroegst, onder de regering van NERVA; de Keizer HADRIANUS is de eerſte, die, in eenen brief aan den *Conſul* SEVERIANUS, in het jaar 129, uitdrukkelijk van den *Patriarch*, zeer waarſchijnlijk der *Joden*, ſpreekt.

Dit volk had ook, behalven dezen *Patriarch* te *Tiberias*, nog eenen *Patriarch* in *Babylon*, doch deze was minder in gezag en vermaardheid, dan de eerstgenoemde.

Te *Tiberias*, en in eene of twee andere plaatſen, werden, kort na de verwoesting van *Jeruzalem*, door de *Joden*, ſcholen aangelegd, om het niet aan onderwijs in hunne Wet en Godsdienst te laten ontbreken; zij hadden in deze ſcholen wijze mannen tot leeraren; gelijk er ook onder hen nog in de eerſte eeuw van het *Chriſtendom* geleerde mannen gevonden werden, die zich eenen naam onder hunne volksgenooten gemaakt, doch van welke de latere *Rabbynen* zoo vele beuzelingen bijeengeraapt hebben, dat men van hen over het geheel weinig of geene zekerheid heeft. Onder deze geleerden worden genoemd, ELIEZER, met den bijnaam *de Groote*; die ſchrijver zal geweest zijn van een werk, ten

tijtel hebbende: *Pirke* of *Spreuken;* JOSUA, zonder eenigen anderen bijnaam, uit hoofde van zijne groote vermaardheid, in de *Mischnah* aangehaald; deze zal aan het Hof van TRAJANUS zeer gezien en geacht geweest zijn, en alles vermogt hebben; SIMEON JOCHAIDES, dien men uitgeeft voor den schrijver van het boek *Sohar*, in hetwelk de geheimen der *Kabbala* ontvouwd worden; ELIEZER *Haggalili*, of de *Galileër*, een ander *Kabbalistich* Leeraar, die geschreven heeft *over de twee en dertig eigenschappen der Wet, beantwoordende aan de twee en dertig wegen der Wijsheid;* nog een andere ELIEZER schreef eene verhandeling *over de maten van den Tempel.*

In dezen tijd leefde ook een *Joodsch* Dichter, EZECHIEL, die *den uittogt der Israëliten uit Egypte* in *Grieksche* verzen beschreven heeft, waarschijnlijk om zijne natie te vertroosten, over de verwoesting van hunne Stad en Tempel, door hun hope te geven op eene verlossing, gelijk die, ten tijde van MOZES. Hij moet geleefd hebben na JOSEFUS, die niet van hem gewaagt, en voor KLEMENS van *Alexandrië*, die hem aangehaald heeft: dus op het einde der eerste, of in het begin der tweede eeuw.

Omtrent dezen tijd, of in het begin der volgende eeuw, schijnt ook het *Apokryfe* stuk, het *Testament der XII Aartsvaderen*, als mede het *vierde Boek van* EZRA, hetwelk men onder de *Apokryfe* Boeken leest, opgesteld te zijn, beide, naar het schijnt, door *Joden*, die tot het *Christendom* waren overgegaan, met bijbehouding echter van hunne *Joodsche* vooroordeelen en fabelen.

TWEE-

TWEEDE EEUW.

Hoe vele voorregten de *Joden* in het *Romeinſche* Rijk ook bleven genieten, die hun den ondergang van hunnen Burger- en Kerkſtaat verdragelijker konden maken; zij konden zich echter in hunne omſtandigheden niet vreedzaam en geduldig ſchikken.

Jegens de *Christenen*, die zij als afvalligen van MOZES wetten, en aanhangers van eenen valſchen MESSIAS beſchouwden, en jegens welken zij, gelijk wij uit de *Handelingen der Apostelen*, door LUKAS, weten, van eerſten af, hunnen haat, door vervolgingen en oproeren, hadden geopenbaard, bleven zij hunnen haat den teugel vieren. JUSTINUS, *de Martelaar*, verhaalt ons, dat zij allerwegen, door afgevaardigden, de waarheid van JEZUS opſtanding lieten tegenſpreken. TERTULLIANUS noemt hen, in 't gemeen, de plantſchool van alle lasteringen omtrent de *Christenen*, en ORIGENES verzekert, in het bijzonder, dat zij een gerucht verſpreidden, dat de *Christenen*, in hunne Godsdienſtige bijeenkomſten, een kind doodden, en aten, en, het licht uitblusſchende, alle ſoorten van ontucht met malkanderen bedreven; alles om de Heidenen tegen de *Christenen* op te ſtoken, en in het harnas te jagen; zij vervloekten JEZUS en zijne belijders plegtig, en bragten zelfs, volgens den bovengemelden JUSTINUS, den *Martelaar*, waar zij konden, vele *Christenen* om het leven. Het ſchijnt voorts genoegzaam te blijken, dat CELSUS, die vermaarde beſtrijder van het *Christendom*, vele van zijne lasteringen, welke men in zijn boek tegen de *Christenen* las, van de *Joden* ontleend heeft.

Maar ook in hun gedrag jegens de *Heidenen*, gaven de

de *Joden* gedurig blijken, hoe node zij het juk der overheerſching droegen, zoo zeer, dat de Keizer TRAJANUS, toen hij, in het jaar 113, naar het Oosten trok, tot den oorlog tegen de *Parthers*, het noodig oordeelde, zich vooraf naar het *Joodſche* land te wenden, om daar zoodanige ſchikkingen te maken, dat hij geene opſchuddingen te vreezen had, terwijl hij met de *Parthen* ſtrijden zoude.

En des niet te min, ondernamen de *Joden*, buitenſporig genoeg, eenen opſtand te wagen, zoodra zij vernamen, dat de door TRAJANUS te ondergebragte landſchappen weder van hem waren afgevallen. Reeds uit eigen aard, en door hunnen ramſpoed, tot razernij gedreven, werden zij nog meer aangevuurd, door voorzeggingen, die onder hen verſpreid werden, dat de val des *Romeinſchen* Rijks op handen was.

In *Cyrene*, in welk land zij zich in eene groote menigte bevonden, en waar zij zich reeds voor eeuwen gevestigd hadden, brak de woede los. Onder zekeren ANDREAS, die zich tot hun hoofd opwierp, de wapenen opgevat hebbende, bragten zij meer dan 220,000 menſchen wreedaardig om; ja, men zegt, dat zij zich met menſchenvleesch gevoed, met menſchenbloed geverfd, met menſchenhuiden bekleed, en zoo, als razernijën, rondgeloopen hebben, aan alle hunne ſlagtoffers het hoofd afzagende, of hen den wilden dieren voorwerpende, of dwingende, om zich tegen elkanderen dood te vechten. *Cyrene*, en het geheele land van *Lybië*, werd zoo verwoest en uitgemoord, dat Keizer ADRIANUS naderhand genoodzaakt was, eene nieuwe volkplanting derwaards te zenden, om het ledige land weder te bevolken.

Van *Cyrene* ſloeg de vlam des oproers, het volgende

de jaar, naar *Egypte* over; de *Egyptenaars* en *Alexandriners*, hier voor vreezende, en tevens den moord der *Heidenen*, in *Cyrene*, wilkende wreeken, hadden onmiddelijk alle de *Joden*, die men in *Alexandrië* aantrof, vermoord. De *Joden*, hier door te meer verbitterd, vielen uit *Cyrene* in *Egypte*, voegden zich, met hunne geloofsgenooten, die aldaar den moord ontkomen waren, en verfloegen, onder het bevel van zekeren LUCUAS, die den tijtel van Koning had aangenomen, den *Romeinſchen* Stadhouder LUPUS, met groote bloedſtorting, zoodat TRAJANUS genoodzaakt was, eenen anderen veldheer, MARCIUS TURBO, met eene aanzienlijke krijgsmagt, derwaards te zenden, die de oproerigen, na eenen hardnekkigen wederſtand, ten laatſten overwon, en duizenden van hen ter dood bragt.

Op het eiland *Cyprus* was de razernij van eenen ARTEMON niet geringer; aan het hoofd der oproerige *Joden* aldaar, verwoestte hij de ſtad *Salamis*, en deed daar, en in het ganſche eiland, het bloed van meer dan 240,000 menſchen ſtroomen. Na vele moeite, bragt ADRIANUS, die naderhand de opvolger van TRAJANUS was, door dezen Keizer derwaards gezonden, den oproerigen hoop te onder, waarna een ſtreng bevel werd uitgevaardigd, hetwelk de *Joden*, onder de vreesſelijkſte ſtraffen, verbood, op dit eiland, waar zij zoo talrijk plagten te zijn, ooit weder eenen voet te zetten.

In *Meſopotamië* dreigden de *Joden* hetzelfde ſpel te ſpelen, ten minſten TRAJANUS hield hen deswegens verdacht, waarom hij aan den landvoogd LUCIUS QUIETUS bevel zond, om het oproer, door den ondergang der *Joden*, aldaar voor te komen. Ook handhaaf-

haafde LUCIUS QUIETUS de rust in dit gewest, door het het ter dood brengen van een aantal der meest woelzieken onder dit volk; waarna hij door TRAJANUS naar *Palestina* gezonden werd, om daar dit muitzuchtig volk gade te ſlaan, en in toom te houden.

Alle deze oproeren, in zoo verſchillende gewesten, waren niets, in vergelijking van den opſtand, welken de *Joden* ondernamen, onder de regering van ÆLIUS ADRIANUS, opvolger van TRAJANUS. Deze vorst, door *Judea* reizende, beſloot, het verwoeste en in puinhoopen liggende *Jeruzalem* te herbouwen, en die ſtad, door eene *Heidenſche* volkplanting, weder te bevolken. De herbouwing werd, onder zijn oog, ondernomen, terwijl hij zich in *Syrië* onthield, en de nieuwe ſtad, die, naar hem, den naam *Ælia*, en, dewijl zij aan den *Romeinſchen* JUPITER, die op het *Kapitool* vereerd werd, gewijd zou wezen, den bijnaam *Capitolina* zou voeren, werd gedeeltelijk op de grondvesten van het vorige *Jeruzalem*, en uit deszelfs puin opgebouwd; de Tempel, ter eere van JUPITER CAPITOLINUS, werd opgerigt ter plaatſe, waar de Tempel van JEHOVA geſtaan had.

De *Joden*, die, ſteeds gehecht aan deze voor hun heilige plaats, zich in het *Joodſche* land in grooten getale onthielden, hadden waarſchijnlijk ook weder begonnen, die plaats te bevolken, wier puin, voor hun zoo dierbaar, hun bouwſtoffe genoeg opleverde, om zich verblijven te bouwen; hetwelk misſchien aan den Keizer aanleiding had gegeven, om aan deze volkplanting te denken, ten einde door dezelve de *Joden* in teugel te houden, die nog ſteeds de hoop bleven koesteren, dat zij eenmaal van de *Romeinſche* overheerſching verlost, en hunne zaken herſteld zouden worden, welke

hoop

hoop zij meenden te mogen gronden op hunne oude Godſpraken, welke, in hunne oogen, nog onvervuld ſchenen.

Maar, als zij nu eene nieuwe *Romeinſche* volkplanting zagen aanleggen, ter plaatſe, welke de zetel geweest was van hunnen Staat en Godsdienst, als zij den Tempelberg zagen ontheiligen, door het ſtichten van eenen Afgodstempel, werden zij tot eene ſoort van razernij vervoerd. Zoo lang echter ADRIANUS zich in *Palestina* bevond, ontveinsden zij hunne verontwaardiging, en hielden zich ſtil; evenwel wisten zij zich, op eene listige wijze, van wapenen te voorzien. Bevel gekregen hebbende, om wapenen te vervaardigen, voor het *Romeinſche* krijgsvolk, maakten zij die, opzettelijk, zoo ſlecht, dat men ze hen liet houden, en zoodra de Keizer op zijne terugreize naar *Rome* was, gebruikten zij dezelven, om op te ſtaan, en op de *Romeinen* aan te vallen.

Deze opſtand begon, met het bezetten en verſterken van verſcheidene ſloten en bergvestingen; de *Joden* begaven zich in holen en ſpelonken, welke in *Palestina* menigvuldig en van verbazende ruimte zijn, welke zij onder den grond, door ondergravingen, onderling vereenigden, met luchtgaten, op geregelde afſtanden. Uit deze holen en ſterkten vielen zij, als wilde dieren, uit, vermoordden alle *Romeinen*, die hun voorkwamen, en verſcholen zich dan weder in hunne holen.

In het eerst ſchijnt de Keizer ADRIANUS geen acht gegeven te hebben op deze vijandelijkheden; men hield ze voor rooverijën en uitvallen van eene bende ſtruikroovers, die de openbare wegen onveilig maakten; iet, in die ſtreeken, waar zoo vele onbeſchaafde ſtammen rondzwerven, niet geheel ongewoon; maar weldra

dra deed het goed geluk van deze eerſte aanvallen de *Joden* van alle kanten, bij menigten, tot deze oproerigen toevloeijen, en hun getal vermeerderen, tot dat de opſtand algemeen werd.

Dezelve kreeg eindelijk tusſchen de jaren 133 en 135 eene geregelde en geduchte gedaante, toen één der hoofden van deze moordenaarsbenden zich voor den MESSIAS uitgaf, wordende daar voor erkend door eenen *Rabbi* AKIBA, wiens achting, onder de *Joden*, door zijne geleerdheid, wijsheid, en ſtrenge uiterlijke godsvrucht, boven allen peil was, gelijk zij dan ook, in hunne ſchriften, met de ongerijmdſte grootſpraak, van hem, en het aantal zijner leerlingen, gewagen, en vele grollen van hem verhalen, niet waardig, om er hier eenige acht op te geven. Hoe het zij, deze *Rabbyn* gedroeg zich als den voorlooper van den MESSIAS, en leende al zijn gezag en aanzien aan dezen bedrieger, wiens naam, COZBA, hem aanleiding gaf, om, door eene kleine verandering, in BAR-CHOCHBA, of *zoon der ſtar*, de oude godſpraak van BILEAM, (*Num.* XXIV. 17.) *van eene Star, die uit* JAKOB *zou voortkomen*, op hem toe te paſſen, en hem voor den daar bedoelden perſoon uit te geven.

Ook wendde deze valſche MESSIAS voor, de magt te bezitten, om wonderwerken te verrigten, en wist, door eene kunstgreep, waarvan zich meer bedriegers bediend hadden, de onkundige menigte, door brandend werk in den mond te houden, diets te maken, als of de geest, die hem bezielde, met vuurvlammen uit zijnen mond en lippen ging.

Hier door verzamelde deze bedrieger zich een talrijk heerleger van zijne volksgenooten, door welken hij zich tot Koning deed zalven, en ook geld met zijnen naam

deed

deed ſlaan, zich voor den MESSIAS en vorst der *Joodſche* natie verklarende.

Zijnen zetel te *Bether*, of *Bitter*, eene ſtad, die anders in geene oude geſchiedenisſen genoemd wordt, maar die niet verre van *Jeruzalem* gelegen zal hebben, waarom ſommigen haar voor het oude *Bethoron* hebben gehouden, gevestigd hebbende, plunderde de gewaande MESSIAS geheel *Judea* en *Syrië*, overal de grootſte verwoestingen aanrigtende, en de uiterſte wreedheid plegende tegen allen, maar bijzonder tegen de *Christenen*, die hij met de uitgezochtſte martelingen ter dood bragt, indien zij noch hunne belijdenis verzaken, noch zich, met hem, tegen de *Romeinen* verzetten wilden.

De eerſte bewegingen van dezen opſtand waren, naar het ſchijnt, door de *Romeinen* weinig geacht, maar wanneer dezelve nu eene geregelde gedaante, en een hoofd had gekregen, wanneer een zelfde geest alle, heinde en ver verſtrooide, *Joden* ontſtak, waarbij zich ook anderen voegden, om hunne roof- en plunderzucht te voldoen, werd deze zaak bedenkelijk, en het gevaar zelve wekte HADRIANUS op, om op ernſtige middelen bedacht te zijn, ten einde dit kwaad te ſtuiten, en het oproer te dempen. Hij zond dan aan TINNIUS RUFUS, die, in zijnen naam, in *Judea* het bevel voerde, eene aanzienlijke verſterking van krijgsvolk, om de muitelingen te keer te gaan; doch, alzoo weldra bleek, dat deze magt tegen hunne woede niet beſtand was, ontbood de Keizer JULIUS SEVERUS, eenen der vermaardſte krijgsbevelhebberen van dezen tijd, uit *Brittannië*, wien hij met het opperbevel van dezen krijg bekleedde.

SEVERUS vond echter de magt en moed der muiters zoo groot, dat hij geen hoofdtreffen wilde wagen, maar zijne benden over het geheele land verſpreidende, en

daar door de vijanden verpligt hebbende, zich insgelijks te verdeelen, viel hij hen bij gedeelten aan, sneed hun *den* leestogt af, sloot hen in hunne sterkten op, die *hij* vervolgens bestormde, gevende, bij derzelver bemagtiging, geene lijfsgenade, en zelfs de vrouwen noch kinderen verschoonende. Dus veroverde hij, gelijk men verhaalt, vijftig sterkten en 985 steden of dorpen, waarna hij het beleg voor *Bitter* sloeg, in welke stad zich het overschot der muitelingen verzameld had, en nu met hun opperhoofd, BARCOCHAB, zelven werd opgesloten.

Deze stad, die ongemeen sterk was, verdedigde zich wanhopig; een aanzienlijk *Rabbi*, TRYPHON genoemd, die tot de overgave raadde, werd door de belegerden ter dood gebragt; en zij bleven, onaangezien zij honger en dorst tevens leden, zich hardnekkig verdedigen, tot dat de stad eindelijk, naar alle waarschijnlijkheid, stormenderhand, werd bemagtigd, waarbij BARCOCHAB zelve sneuvelde, wien de *Joden* naderhand den naam BARCHOZIBA, *zoon des leugens*, of *de bedrieger*, gegeven hebben.

Vreeslijk was de slagting, welke, bij deze gelegenheid, werd aangerigt; zoodat de *Joodsche* schrijvers ons verzekeren, dat er een veel grooter getal omkwam, dan er voormaals uit *Egypte* waren getrokken; zij voegen er bij, dat de moord zoo gruwzaam was, dat men op éénen steen de bekkeneelen vond van 300 kinderen, die tegen denzelven verbrijzeld waren; de beken zwollen zoo op, door het bloed der gesneuvelden, dat zij groote steenen tot in zee, schoon vier mijlen van daar, voerden, en de grond werd zoo verrijkt door hunne lijken, dat zij in zeven jaren niet behoefde gemest te worden.

Dit

Dit moge naar *Joodſche* grootſpraak gelijken, maar eenparig verzekeren de ſchrijvers, dat in dezen oorlog, ſchoon hij niet meer dan omtrent drie jaren geduurd hebbe, 580,000 *Joden* door het oorlogszwaard zijn omgekomen, behalven eene ontelbare menigte, door vuur, hongersnood en pest. Het overſchot des volks werd tot ſlaven verkocht, en de *Romeinen* voltooiden den krijg, door eene volſlagene verwoesting van het geheele land.

Wat AKIBA betreft, na eene ſtrenge gevangenis, werd hij, gelijk ons de *Joden* berigten, tot eene wreede dood veroordeeld, en hem het vleesch, met ijzeren tangen, van het ligchaam geſcheurd. Zoo hoog was de achting, in welke hij bij zijn volk ſtond, dat zij, van zijne dood ſprekende, zeiden: „ met hem ſtierf „ de roem der *Joodſche* Wet."

De *Romeinen* zelve hadden, in dezen moorddadigen oorlog, zoo veel volks verloren, dat ADRIANUS, in zijnen brief aan den Raad, waar in hij van het dempen van het oproer berigt gaf, den gewonen aanvang wegliet: „ indien gij en uwe kinderen welvaart, het is „ wél; ik en mijn leger zijn welvarende."

Na de volſlagene onderwerping der *Joden*, hervatte ADRIANUS de herbouwing van *Jeruzalem*, als eene volkplanting, onder den naam van *Ælia Capitolina*, wier omtrek de plaats *Golgotha* en het heilige graf inſloot, te voren buiten de ſtad gelegen, doch, daar tegen, den berg *Siön* uitſloot, welke gedaante het tegenwoordig *Jeruzalem* nog heeft, en waarin letterlijk vervuld is geworden de voorzegging van MICHA, (III. 12.) „ dat *Siön*, als een akker, zou geploegd „ worden." Voorts werd het er, in de uitvoering van des vorſten ontwerp, op toegelegd, om alle plaatſen,

die den *Christenen* of *Joden* te *Jeruzalem* bijzonder heilig waren, door afgodiſchen eeredienst, te ontheiligen. Wij hebben reeds gezien, hoe een Tempel van den *Capitolynſchen* JUPITER den Tempel der *Joden* vervong; op de Hoofdſchedelplaats, of *Golgotha*, werd een beeld van VENUS opgerigt; ter plaatſe van JEZUS opſtanding een ſtandbeeld van JUPITER; in een grot, bij *Bethlehem*, werd de eeredienst van ADONIS gevierd; eindelijk, op de poort naar *Bethlehem* werd een marmeren zwijn geplaatst, een teeken van de *Romeinſche* opperheerſchappij, ontleend uit een aloud gewaand voorteeken, voor de zwervende *Trojanen*, van eene witte zeuge met derzelver biggen, waarvan ook de Dichter VIRGILIUS gewaagt, maar tevens tot eene beſchimping van de *Joden*, die eenen zoo grooten afkeer hebben van de zwijnen.

Om, voor het vervolg, alle nieuwe bewegingen voor te komen, verbood ADRIANUS aan de *Joden*, in zijne nieuwe ſtad *Ælia* te komen, ja, zelfs het gezigt daar van te hebben, behalve eenmaal in het jaar, op den verjaardag der verwoesting. Van der *Joden* droefheid en vernedering op zulken dag, geeft de Kerkvader HIERONYMUS, naderhand als ooggetuige, deze beſchrijving: „ Die ontrouwe wijngaardeniers mogen, „ na het ombrengen der dienstknechten, en ten laatſten „ van Gods Zoon, geenen voet zetten op dien grond, „ ten zij op dezen treurdag, wanneer zij zelfs met „ duren prijs het verlof betalen, om de verwoesting „ van hunne ſtad te beweenen, zoo dat zij, die eenmaal geld gaven voor het bloed van CHRISTUS, nu „ hunne eigene tranen betalen, en zelfs het weenen „ niet voor niet hebben. Gij moest op den verjaardag „ van *Jeruzalems* verwoesting, door de *Romeinen*,

„ eens

„ eens zien, hoe het volk, in rouwgewaad, opkomt,
„ hoe ſtokoude vrouwtjes en grijsaards, zoo vol lap-
„ pen als jaren, te zamen vloeijen, om aan hun lijf
„ en kleeding 's Heeren toorn te toonen. Terwijl
„ 's Heeren kruis ſchittert, na zijne opſtanding, ja,
„ zelfs zulk een kruis met een zegevaan op den olijf-
„ berg praalt, bejammert dit ellendige, en echter alle
„ medelijden onwaardig volk, den ondergang van zij-
„ nen Tempel. De tranen loopen hun nog over de
„ wangen, zij ſlaan zich nog bont en blaauw, het
„ haar hangt bij de vrouwen nog los, wanneer de
„ krijgsman reeds op nieuw geld vordert, indien zij
„ nog langer willen weenen "

Thans hadden de *Joden* alle hoop op het herſtel van hunnen Staat voor altijd verloren, en de waarheid ondervonden, van het geen JEZUS hun gewaarſchuwd had, dat zij door valſche *Meſſiasſen* zouden bedrogen worden, aan welken zij, tot hun eigen verderf, gehoor zouden geven. Thans was hunne hoofdſtad, *Jeruzalem*, zelfs tot den naam toe, vernietigd, zoodat, wanneer, gedurende de vervolging der *Christenen*, onder den Keizer DIOCLETIAAN, een Martelaar, te *Ceſarea*, op de vraag, van waar hij was? geantwoord had, dat hij uit de ſtad *Jeruzalem* was, niemand der omſtanders, zelfs de landvoogd van *Palestina* niet, wist, van welke ſtad hij ſprak, of waar die gelegen was. — Eerst in volgende eeuwen hebben de *Christenen*, allengs, den ouden naam *Jeruzalem* aan ADRIANUS ſtad *Ælia* gegeven, waartoe, misſchien, de eerzucht der Biſſchoppen van die ſtad het hare heeft toegebragt, om zich aanzien in de *Christelijke* Kerk te verſchaffen, als zijnde zij de opvolgers van den Apos-

tel JACOBUS, dien men voor den eersten Bisschop der moederkerk van *Jeruzalem* gehouden heeft.

De *Joden*, in het verder gelegen Oosten, bleven van de verwoestingen van dezen oorlog bevrijd, omdat ADRIANUS den *Eufraat* bepaald had, om de grensperk van het *Romeinsche* rijk uit te maken, zoodat de *Joden*, die over die rivier woonden ten Oosten, niet onder zijne heerschappij stonden; evenwel waren velen van dezen over de rivier gekomen, om zich bij hunne broederen te voegen, doch die enkel dienden, om het getal der gesneuvelden en gevangenen te vermenigvuldigen.

De opvolger van ADRIANUS, ARRIUS ANTONINUS, bijgenaamd PIUS, die in het jaar 138 den troon beklom, was een zachtmoedig vorst, en bewees den *Joden* vele gunsten, zoodat hunne schrijvers hem aanmerken, als eenen vriend en beschermer van hun volk, en zelfs voorgeven, dat hij een leerling zal geweest zijn van hunnen vermaarden leeraar JUDAS, met den bijnaam *den Heiligen*, hoewel deze eenigen tijd later dan ANTONINUS PIUS schijnt geleefd te hebben. Hoe het zij, ANTONINUS PIUS zag zich, niettegenstaande zijne zachtheid, genoodzaakt, den oproerigen geest der *Joden* te beteugelen, toen zij, ongeduldig wegens de harde bevelen van ADRIANUS, die hun verboden had, hunne kinderen te besnijden, en hunne heilige Boeken openlijk op den *Sabbath* te lezen, waaromtrent echter de schrijvers niet overeenstemmen, eenen opstand verwekten, welken de Keizer schielijk dempte, en daarbij zoo gematigd te werk ging, dat hij hunne bezwaren verligtte, en deze drukkende bevelen van zijnen voorzaat introk, alleenlijk hun verbiedende, *Proselieten*, of aankomelingen uit andere godsdiensten, tot den hunnen over te halen.

De volgende Keizer, M. AURELIUS, de *Filozoof* of *Wijs-*

Wijsgeer, dacht niet zoo gunſtig omtrent de *Joden*. Door *Judea* naar *Egypte* reizende, zal hij verklaard hebben, daar een volk gevonden te hebben, zoo ſlecht als de *Sarmaten* en *Markomannen*, waarmede hij de *Joden* bedoelde. De *Joden* gedroegen zich ook, op die wijze, jegens hem, welke zijnen afkeer vermeerderen moest. Zij voegden zich bij VOLOGESES, koning der *Parthers*, tegen de *Romeinen*, en vereenigden zich naderhand met CASSIUS, eenen bevelhebber van AURELIUS, die tegen hem was opgeſtaan, en zich voor Keizer had laten uitroepen. Welk een en ander te wege bragt, dat de Keizer de ſtrenge wetten van ADRIANUS tegen hen vernieuwde, en ten uitvoer liet brengen.

Van hunne lotgevallen onder de overige Keizers van deze eeuw, COMMODUS, die 13 jaren regeerde, van 180 tot 192, van HELVIUS PERTINAX, die ſlechts 88 dagen den troon bezat, en DIDIUS JULIANUS, die twee maanden en vijf dagen regeerde, lezen wij niets merkwaardigs. Hoe het hun ging, onder de regering van SEVERUS, welke in het jaar 193 eenen aanvang nam, zullen wij, bij de volgende eeuw, aanteekenen.

Vooraf echter moeten wij nog van het een en ander gewagen, hetwelk tot deze tweede eeuw behoort.

De bovengemelde R. JUDAS, *Hakkodesch* of *de Heilige* bijgenaamd, een zoon van SIMEON, bijgenaamd den *Regtvaardigen*, was *Patriarch* der *Joden*. Hij was, behalven door de heiligheid van zijn leven, in groote achting, door zijne geleerdheid, en beſtuurde de *Joodſche* ſchool te *Tiberias*, met allen roem. Deze leeraar, overwegende, dat de overleveringen der Vaderen, omtrent godsdienſtleeringen en gebruiken, welke bij de *Joden* van de gezindte der *Farizeën*, reeds vóór de tijden van JEZUS CHRISTUS, in de hoogſte

achting waren, en welke, als van MOZES zelven afkomstig, gelijk geschat, of zelfs boven zijne beschrevene Wet gesteld werden, door den vervallenen staat der *Joden*, niet langer zuiver en volledig, bij mondeling onderwijs, zouden kunnen bewaard blijven, als mede willende zorgen, dat de *Joden* beveiligd mogten worden van afval van hunnen godsdienst tot het *Christendom*, ondernam, die overleveringen in één Boek zamen te vergaderen, hetwelk op het einde dezer eeuw, waarschijnlijk omtrent het jaar 190, tot stand gebragt, en onder den naam van *Mischnah* (*tweede Wet*, of *herhaling der Wet*, *Deuteronomium*,) bekend is. Dit werk is verdeeld in zes deelen; het eerste Deel heeft ten opschrift: *Seder Zerahim*, *de Lijst der Zaden*, en handelt over de zaden des velds, over de boomen, vruchten, planten, en alles wat tot den landen akkerbouw behoort. Het tweede: *Seder Mohadim*, *de Lijst der Feestdagen*, handelt over de juiste inachtneming der *Joodsche* Feestdagen. Het derde: *Seder Naschim*, *de Lijst der Vrouwen*, bevat alles, wat tot het huwelijk betrekking heeft. Het vierde: *Seder Nezikim*, *de Lijst der Verliezen*, bepaalt de zaken van koophandel, winst en verlies, en geregtshandelingen, daar uit ontstaande. Het vijfde: *Seder Kedaschim*, *de Lijst der Heilige dingen*, bevat alles, wat betrekking heeft tot de offeranden, aanbiddingen, godsdienst-oefeningen, en andere heilige zaken. Het zesde: *Seder Thehoroth*, *de Lijst der Zuiveringen*, waarin gehandeld wordt over boetdoeningen, en alles wat tot de zuiveringen of reinigingen behoort. Bij het vierde Deel is nog een afzonderlijk Hoofdstuk gevoegd, getijteld: *Avodah Zarah*, *vreemde of uitheemsche Godsdienst*, over de Afgodendienst en deszelfs straffen.

Dit

Dit is de inhoud van dit werk, hetwelk dus aangemerkt kan worden, als een ligchaam van burgerlijke en kerkelijke voorſchriften voor de *Joden*, als zijnde eene verzameling van hunne mondelijke wetten, regelen, enz. Het grondt zich deels op de ſchriften van MOZES, zoo op derzelver duidelijke letter, als op gevolgtrekkingen, door de *Joodſche* leeraaren daar uit afgeleid; ten tweeden, op de zoogenoemde Mondwet, dat is, die bevelen, welke de *Joodſche* Meesters beweeren, dat aan MOZES door God gegeven zijn, boven en behalven die Wetten, welke hij geſchreven heeft; welke Mondwet, door overlevering, van vader op zoon bewaard zal gebleven zijn, tot dat zij thans, door R. JUDA, in geſchrift gebragt werd. De *Mischnah* bevat, in de derde plaats, de beſliſſingen der oude leeraren, over verſcheidene vragen en verſchilſtukken in de Wet, omtrent welke eene vrije keuze geoorloofd is, welk gevoelen men omhelzen wil, het zij, bij voorbeeld, dat van de ſchool van R. HILLEL, of van de ſchool van R. SCHAMMAI. Vervolgens worden, in de vierde plaats, de uitſpraken en grondregels van oude wijzen en leeraars hier ingelascht, voor welke de *Joden* groote achting hebben, alhoewel de *Rabbynen* dikwijls de vrijheid nemen, om er van te verſchillen. Eindelijk worden, ten vijfden, de oude gewoonten en gebruiken in dit werk aangewezen, welke, met den tijd, de kracht van wetten gekregen hebben, en bij de *Joden* erkend zijn. Deze *Mischnah* is vervolgens, gelijk wij zien zullen, vermeerderd met de *Gemara*, of eene doorloopende verklaring, in het *Joodſche* land opgeſteld, en eene, in het landſchap *Babylonië* vervaardigd, en maakt dus, met dezelve, den *Thalmud*, of het *Joodſche Leerboek* uit, wordende met de eerſt-

gemelde *Gemara*, de *Jeruzalemſche*, met de andere, de *Babyloniſche Thalmud* genoemd, welke laatſte bij de *Joden* algemeen aangenomen, en boven de eerſte geſteld wordt.

R. JUDA, door dit werk, en over het algemeen door zijne geleerdheid, grooten roem verworven hebbende, liet aan zijnen oudſten zoon, GAMALIEL, zijnen post, als *Patriarch*, na; aan zijnen tweeden zoon, CHANINA, ſchonk hij den tijtel van *Hoofd der Synagoge*, die naast den *Patriarch* in rang volgde, en, bij deszelfs afwezen, in den Raad voorzat; zijnen derden zoon, SIMEON, noemde hij *Chacham*, of *den Wijzen:* dit was de derde rang onder de Hoofden der *Joodſche* natie. Deze laatſte moest in geleerdheid uitmunten, dewijl hij in alle gewigtige zaken geraadpleegd werd.

Van GAMALIEL, den zoon en opvolger van R. JUDA, lezen wij verders niets bijzonders, dan dat hij zijn vaders *Miſckna* bevestigd hebbe, en in het jaar 220 overleden zal zijn.

Behalven de gezindten of aanhangen, in welken de *Joden*, reeds vóór en in den tijd des Zaligmakers, verdeeld waren, de *Farizeën*, *Sadduceën* en *Eſſeën*, zullen, in deze eeuw, nog eenige nieuwe onder hen ontſtaan zijn, onder welken genoemd worden de *Hemerobaptisten*, wegens hunne menigvuldige wasſchingen op éénen dag; de *Masbotheanen*, die gezegd worden, de Goddelijke Voorzienigheid geloochend, en alles aan het geval toegeſchreven te hebben; waarbij JUSTINUS *de Martelaar*, nog voegt de *Genisten*, die daar op hunnen roem zullen gedragen hebben, dat zij zuiver uit ABRAHAM, den vader der Geloovigen, afſtamden; de *Moristen*, die met de overige *Joden* verſchilden, in hun-

hunne Lijst der Heilige Schriften, van welke zij eenigen der *Profeten* uitſloten. Doch deze berigten zijn duister en verward. Sommigen hebben ook de *Hellenisten*, die reeds in het Nieuwe Testament met dezen naam voorkomen, als eene *Joodſche* ſecte of gezindte willen aanmerken, doch, naar het ſchijnt, zonder grond, en min naauwkeurig. De *Hellenisten* maakten geene bijzondere gezindte uit, maar waren zulke *Joden*, die, in hunne verſtrooijing, de *Griekſche* taal hadden aangenomen, en daarom gebruik maakten van de *Griekſche* vertaling der zoogenoemde LXX Overzetteren, welke vertaling de *Joden* in het eerst hoog verhieven, zoo zelfs, dat men een Goddelijk beſtuur over de Overzetters, bij hunne vertaling, verdichtte, maar wanneer vervolgens, bijzonder in deze eeuw, de *Christenen*, zoo als JUSTINUS *de Martelaar*, en anderen, zich van deze Overzetting bedienden, om de *Joden* te wederleggen, verachtten de *Joden* deze Overzetting ten uiterſten, zoodat zij de *Hellenisten*, die van dezelve gebruik maakten, als ketters en ſcheurmakers beſchouwden, en den dag, op welken die Overzetting voltooid is, noodlottiger voor hunne natie verklaarden, dan dien, op welken JEROBEAM zijne gouden kalveren te *Dan* en *Bethel* had opgerigt; zij verhaalden, dat de lucht, ten dien tijde, drie dagen lang verduisterd was geweest, en ſtelden, ter gedachtenis, eenen vastendag in, op den achtſten van de maand *Thebit*, beantwoordende aan onze maand *December*.

Wij ſpraken van JUSTINUS *den Martelaar*; van dezen Kerkvader hebben wij eene zamenſpraak, gehouden met eenen aanzienlijken *Jood*, TRYFON, in welke de Kerkvader de waarheid van den *Christelijken* Godsdienst verdedigt. Men kan echter niet, met zekerheid, zeg-

zeggen, dat deze zamenſpraak, inderdaad, gebeurd zij, veel eer ſchijnt JUSTINUS zijne wederlegging der *Joden*, naar de wijze van PLATO, in den vorm van een geſprek mereenen van hunne leeraren, te hebben opgeſteld; zelfs is het in twijfel getrokken, of deze zamenſpraak wel echt en een werk van JUSTINVS zij, ten minſten kan men niet ontkennen, dat zij bijvoegſelen van eene latere hand vntvangen heeft.

Dat, voor het overige, de *Joden* ſteeds de *Chriſtenen*, die zij als afvalligen en als vereerders van eenen valſchen MESSIAS beſchouwden, bleven haten, en, waar zij konden, beledigen, blijkt ons uit de geſchiedenis van den marteldood van POLYKARPUS, den eerwaardigen Bisſchop van *Smyrna*, welken hij, onder den Keizer VERUS, den ambtgenoot van MARCUS AURELIUS, *den Wijsgeer*, door den haat der *Heidenen* en *Joden*, ondergaan heeft, welke laatſten zich zeer ijverig betoonden, om den brandſtapel toe te rigten, welke voor den eerwaardigen grijsaard beſtemd was. Na 's mans dood drongen zij nog bij de Overheid aan, dat men zijn gebeente niet aan de *Chriſtenen*, ter begrafenisſe, zou overlaten, opdat zij hem, na zijne dood, niet aanbidden zouden; zij verkregen echter hunnen wensch niet, alzoo het lijk, naar de *Romeinſche* wijze, verbrand, en het gebeente door de *Chriſtenen*, op eene voegzame plaats, begraven werd.

DERDE EEUW.

Gedurende deze eeuw werden de *Joden* beſtuurd door de volgende *Patriarchen:* GAMALIEL, zoon van JUDAS, *den Heiligen*, gelijk wij gezien hebben; diens zoon JUDA, welke deze waardigheid overliet aan HILLEL

LEL II., een man van groote geleerdheid, die het eerst de jaartelling, na de ſchepping der wereld, onder de *Joden* heeft ingevoerd. Hij was ook de uitvinder van eene andere verbetering in de Tijdrekenkunde, te weten, van den *Cyclus*, of kring van 19 jaren, om de zonnejaren met de maanjaren te vereffenen, door behulp van zeven invoegingen van eene ingelaschte maand. Eenige anderen hebben aan deze verbetering insgelijks de hand geleend, inzonderheid R. SAMUEL, bijgenaamd *Jarchi*, of *Maankundige*, die het hoofd was der Akademie van *Nahardea*, omtrent het midden van de derde eeuw; dewijl echter zijne berekening nog gebrekkig werd bevonden, verbeterde één zijner opvolgeren, R. ADA, dezelve grootelijks. HILLEL echter, als *Patriarch*, voerde zijne verbetering door gezag in; hij maakte ook nog eenige verbetering in den *Techuphath Haſchana*, of de omwenteling van het jaar, door het veranderen der evenachtspunten, of zonneſtilſtanden, ſtellende die dertien dagen vroeger, dan hij dezelven vond, gelijk de lente-zonneſtilſtand van den 7den *April* op den 25ſten *Maart*.

Indien wij EPIFANIUS mogen gelooven, welke ons zegt, zijn berigt ontvangen te hebben van JOZEF, eenen boezemvriend van dezen HILLEL, en voogd van deszelfs zoon, zal deze *Patriarch* der *Joden*, kort voor zijnen dood, het *Christendom* hebben aangenomen, en zich heimelijk, door den Bisſchop van *Tiberias*, hebben laten doopen.

HILLEL liet zijnen eenigen zoon, JUDA, die minderjarig was, tot zijnen opvolger na, onder de voogdij van gemelden JOZEF, zijnen vriend, en eenen zijner leerlingen, van wien wij nader, in de volgende eeuw, ſpreken zullen.

On-

Onder de regering van den Keizer L. SEPTIMUS SEVERUS, die in het jaar 193 den troon van het *Romeinſche* Rijk beſteeg, vinden wij gewag gemaakt van eenen oorlog tusſchen de *Joden* en *Samaritanen;* ook werd het *Joodſche* land ontrust door ſtruikroovers, aangevoerd door zekeren CLAUDIUS, en het is waarſchijnlijk, dat de zegepraal, door den Raad te *Rome* aan SEVERUS, over *Judea* toegeſtaan, op het te onderbrengen van deze ſtruikroovers door den Keizer, betrekking hebbe.

De *Joden* waren echter aan SEVERUS getrouw gebleven, en hadden zijne partij gekozen tegen PESCENNIUS NIGER, die, in het jaar 194, zich de waardigheid van Keizer in het Oosten had aangematigd. Doch, toen SEVERUS, in het volgende jaar, den oorlog tegen VOLOGESES, den koning der *Parthers*, voerde, hadden de *Joden*, die onder de heerſchappij der *Parthers* woonden, een groot deel in de rampen van den krijg, bijzonder door de verwoesting van het landſchap *Adiabene*, welke Vorst of Landvoogd hunnen godsdienst beleed, ook door het bemagtigen van *Babylon*, *Seleucië* en *Cteſifon*, in alle welke plaatſen de *Joden* talrijk waren, en in welke velen hunner, met andere inwoners, van het leven beroofd en gevangen werden.

Voorts liet SEVERUS de *Joden*, in het *Romeinſche* gebied, wel ongemoeid in hunnen godsdienst, alleen hun verbiedende, *Proſelieten* of bekeerelingen te maken, doch over het geheel was hun toeſtand, in de eerſte helft van zijne regering, zoodanig, dat de Kerkvader TERTULLIAAN hun verweet, dat zij noch mensch noch God tot koning hadden; dat zij, over de geheele wereld omzwervende, geene vrijheid hadden, om hun

va-

vaderland te bezoeken, of er zelfs, als vreemdelingen en reizigers, in te mogen komen.

In het vervolg echter betoonde SEVERUS aan de *Joden* meer gunst, het zij, dat hij nader kennis genomen had van hunne getrouwheid jegens hem, tegen NIGER, of wel, dat ſommige aanzienlijke *Joden*, dewijl de Keizer zeer gierig was, hem, door geſchenken, tot zachter gevoelens hebben overgehaald. Hoe het zij, thans kwamen er wetten uit, tot hun voordeel, waarbij hun niet alleen de vrijheid van hunnen godsdienst bevestigd, maar ook het verkrijgen van het *Romeinſche* burgerregt, en de toegang tot ambten en bedieningen vrijgelaten werd, zelfs met dat voorregt, dat zij verſchoond zouden worden van het waarnemen van zulke posten, die tot last en bezwaar ſtrekten, zonder eenig voordeel te geven.

De bovengemelde Kerkvader, TERTULLIAAN, beklaagt zich, dat de *Joden*, door deze gunst des Keizers ſtout geworden, zich hier op veroorloofd hebben, de *Christenen* te hoonen en te beſpotten. Zoo had hij zelve, te *Karthago*, eenen *Jood*, met eene ſpotprent, openlijk langs de ſtraten zien loopen, verbeeldende een beeld, met ezelsooren, en eenen voet met klaauwen, in een' langen tabbaard, houdende een boek in de hand, hebbende dit opſchrift: *Deus Christianorum Ononychites.* (De God der *Christenen*, met ezelsklaauwen.) TERTULLIANUS had dit echter zoo hoog niet behoeven te nemen, het was toch eene laffe ſpotternij, welke het laag gemeen alleen zich veroorlooft; ook was deze uitvinding niet nieuw; de *Heidenen* hadden, gelijk wij uit TACITUS weten, den God der *Joden* voorheen reeds op dergelijke wijze afgebeeld.

Deze ijverige Kerkvader heeft ook een boek tegen de

Jo-

Digitized by Google

Joden geſchreven, waartoe hij aanleiding kreeg door een vurig geſprek van eenen *Christen* met eenen *Jood*, waar in ook anderen, van weêrskanten, deel namen, zoodat het, gelijk gewonelijk, zeer verward werd voortgezet, en geëindigd. TERTULLIANUS ontvouwde daarom, naauwkeurig en geleidelijk, het gene, in dit geſprek, min naauwkeurig was voorgedragen; zijne bewijzen, ter overtuiging der *Joden*, zijn breedvoerig uitëengezet, bekend, en meestal vrij dienſtig, om aan zijn oogmerk te voldoen.

CARACALLA, zoon en opvolger van SEVERUS, in het jaar 211, alhoewel in de Geſchiedenis bekend, als een dwingeland en wreedaard, was echter jegens de *Christenen* en *Joden* beiden zachtaardig, zoodat de eene en anderen, zonder eenige vervolging, hunnen godsdienst ongeſtoord uitoefenden. De reden daar van wordt, met betrekking tot de *Christenen*, gezegd, geweest te zijn, dat hij eene *Christinne* tot voedſter had gehad, en dus, gelijk TERTULLIANUS zich uitdrukt, *met Christelijke melk gevoed was;* met betrekking tot de *Joden* wordt verhaald, dat hij, te gelijk met een *Joodsch* kind, is opgevoed, van hetwelk hij zoo ongemeen veel hield, dat, als de Keizer SEVERUS dezen jongen, om eenig misdrijf, eens liet geeſſelen, CARACALLA, toen omtrent zeven jaren oud, daar over niet alleen geweend hebbe, maar zelfs zijnen vader, in verſcheidene dagen, niet zal hebben willen zien. Wat hier van zijn moge, de *Joden* hadden, onder zijne regering, en onder de korte regering van zijnen opvolger, MACRINUS, eene kalme rust.

Doch onder den Dwingeland HELIOGABALUS werden zij, gelijk ook de *Christenen*, door een zwaar onweder bedreigd. Deze woeste wreedaard had wel zich la-

laten beſnijden, en at geen varkensvleesch, hetwelk hij misſchien van de *Joden* had, in wier nabuurſchap hij woonde, en met welken zijne moei, MAMMEA, en anderen van zijn geſlacht, verkeering hadden, maar bragt zich vervolgens in het hoofd, om zijnen God, ELAGABAL, wiens Priester hij geweest was, van alle zijne onderdanen te laten dienen, en alle godsdienſten, ook der *Joden*, *Samaritanen* en *Christenen*, met deszelfs dienst te vereenigen, opdat de Priesters van dezen God de geheimen van alle eeredienſten bezitten zouden. Noch *Joden*, noch *Christenen*, zouden hem hier in te wille geweest zijn, en de vreeſelijkſte vervolging hadden beiden te wachten, zoo niet, gelukkig voor hun en voor het menschdom, de dwingeland, vóór de uitvoering van zijn voornemen, door de ſoldaten, was omgebragt, en een einde gevonden had, zijn leven waardig.

Zijn broeder, ALEXANDER SEVERUS, die hem, in het jaar 222, opvolgde, was een zachtmoedig vorst, van wien de *Joden* niets kwaads te duchten hadden, welken hij openlijk begunſtigde, zoo zelfs, dat ſpotters hem het *hoofd der Synagoge van Syrië* noemden. Hij had voor hunnen godsdienst, gelijk voor dien der *Christenen*, zoo veel eerbied, dat, alhoewel hij den dienst der *Heidenſche* Goden bleef aanhouden, hij ABRAHAM, den vader der Geloovigen, en CHRISTUS, het hoofd der *Christenen*, onder zijne Goden plaatſte, en in zijne hofkapel vereerde. Hij behield de *Joden* bij hunne voorregten, en duldde de *Christenen*; dus, naar het ſchijnt, meer genegen tot de eerſten, dan tot de laatſten, aan welken hij geene voorregten toekende. Wanneer hij ten oogmerk had, landvoogden aan wingewesten te geven, of beſtuurders aan te ſtellen, deed hij derzelver namen aanplakken, het volk vermanende,

dat, zoo iemand eenige beschuldiging tegen hen had, hij die te voorschijn zoude brengen, en bewijzen; — zeggende: „ dat, daar de *Christenen* en *Joden* zulks „ deeden, ten opzigte van de zoodanigen, die Priesters „ zouden worden, dit niet min behoorde te geschieden „ omtrent de bestuurders der landschappen, aan welke „ de goederen en het leven der menschen werden toe- „ betrouwd." Hij vond zoo veel smaaks in de spreuk, welke hij van sommige *Joden* of *Christenen* gehoord had: *Het geen gij niet wilt, dat u geschiedt, doe dat ook aan een ander niet!* dat hij ze, door eenen openbaren uitroeper, liet roepen, als hij iemand bestraffen wilde, en ze tot een opschrift in zijn paleis, en op andere openbare gebouwen, plaatste.

De rust der *Joden* bleef, onder de volgende Keizers, bestendig voortduren. FILIPPUS, die van het jaar 244 tot 249 regeerde, en die in *Arabië* geboren was, waar de *Joden* menigvuldig in getal waren, begunstigde hen, op eene bijzondere wijze, en DECIUS, zijn opvolger, onder wien de *Christenen* eene hevige vervolging dulden moesten, wist onderscheid genoeg tusschen hen en de *Joden* te maken, zoodat de *Joden* van deze vervolging volstrekt bevrijd bleven.

Omtrent dezen tijd schreef de *Afrikaansche* Kerkleeraar, CYPRIANUS, een werk tegen de *Joden*, (*Testimonia adversus Judæos*,) in twee Boeken, waarbij hij, Bisschop geworden zijnde, nog een derde voegde. In dit werk verzamelde hij, op verzoek van zekeren QUIRINUS, alle Bijbeltekstèn, welke van den val der *Joden*, van de leere van CHRISTUS, en van de pligten der *Christenen* handelen, alle gerangschikt onder zekere hoofddeelen. In dit werk worden, uit bijna alle Bijbelboeken, ook uit de *Apokryfe*, behal-

ve

ve uit het *Hooglied*, tekſten bijgebragt, als *Getuigenisſen tegen de Joden*, doch welke door hem, alleen naar eene *Myſtieke* en leenſpreukige wijze van uitlegging, op deze onderwerpen worden toegepast, zoodat dit werk van geene nuttigheid is, dan misſchien ter beoordeeling van verſchillende lezingen in ſommige plaatſen der Heilige Schrift. „ Tegenwoordig ," zegt de gemelde Kerkleeraar, „ zijn zij, die onderwijzen, ge„ noodzaakt, naar kennis te zoeken. Laat een *Jood* „ zich bij kinderen, bij oude besjes, bij boeren aange„ven, deze zullen hem over het ſtuk van den MES„SIAS onderwijzen, en hem tot het leeren geleiden ;" welke loſſpraak voor de *Christenen* van dien tijd de Oudvader tevens tot eene verontſchuldiging wil doen ſtrekken van zijne *Allegoriſche* ſchriftverklaring, ten einde te toonen, dat hij toch wat meer wist, dan het gros der *Christen*-belijderen.

De vervolging, welke de Keizer VALERIANUS, in het jaar 257, tegen de *Christenen* aanrigtte, wordt door DIONYSIUS van *Alexandrië* toegeſchreven aan de opſtokingen van den *Meester en Opperſten van de Synagoge der Egyptiſche Magen*, of *Tooveraars*, welke woorden door verſcheidene geleerden verſtaan zijn van den opperſten leeraar der *Joden* in *Egypte*, doch zonder den minſten ſchijn, hoewel de woorden van den Kerkvader duister zijn, en wij naauwelijks beſtemmen kunnen, wien hij door den Meester en Opperſten van de Synagoge der *Egyptiſche Magen* of *Tooveraars* bedoeld hebbe.

Omtrent het midden van deze eeuw bloeide R. JOCHANAN, een beroemd leerling van R. JUDAS *Hakkodesch*, of den *Heiligen*, verzamelaar en uitgever van de *Mischnah*. R. JOCHANAN was hoofd van de ſchool

te *Tiberias*, en wordt gezegd een zoo schoon mansperfoon te zijn geweest, dat men hem aan de deur der baden stelde, opdat de vrouwen, die daar uit kwamen, over zijne schoonheid verwonderd, en het denkbeeld van dezelve behoudende, even schoone kinderen, als hij was, ter wereld mogten brengen.

De uitgave der verzameling van overleveringen, of der *Mischnah* van R. JUDAS, had twee groote gebreken; zij bevatte de verschillende overleveringen en gevoelens van ouder *Joodsche* Leeraaren, zonder eenig onderzoek, welke van dezelven de voorkeur verdiende; ten tweeden, was zij zoo kort, dat zij maar weinig twijfelachtige vragen besliste, in vergelijking van de menigte derzelven, die onder de *Joden* thans reeds begonnen voorgesteld en betwist te worden. Reeds bij het leven van R. JUDAS gaf R. CHUA eene nieuwe verzameling uit van overleveringen, welke naderhand bij de *Mischnah* gevoegd is, om dit werk vollediger te maken: R. JOCHANAN, een der voornaamste Leeraren, welke bij de *Joden* onder den tijtel van *Amorajen*, of uitleggers van de *Mischnah*, bekend zijn, gaf, met behulp van twee andere *Rabbynen*, R. SAMUEL, *den Maankundigen*, en R. ARICHA, bij uitnemendheid RAB of RAV genoemd, insgelijks twee leerlingen van R. JUDAS *den Heiligen*, en van R. CHANINA, verklaringen uit, over de *Mischnah* van zijnen meester, onder den naam van *Gemara*, welke, met de *Mischnah* gevoegd, den *Thalmud* uitmaakt, welk woord, *leere* of *leering* beteekenende, aan het geheele werk gegeven wordt, als zijnde een volledig stelsel of ligchaam van de leere, of van den godsdienst en zedekunde der *Joden*. Men noemt dit werk van R. JOCHANAN den *Jeruzalemschen Thalmud*, omdat hij in *Palestina* op-

Digitized by Google

gefteld, en door de *Joden* aldaar aangenomen is. Deze *Thalmud* is vervolgens als verdrongen, door den *Babyloniſchen*, van welken wij op zijne plaats ſpreken zullen, omdat hij gehouden werd niet volledig te zijn, en om de duisterheid, welke in denzelven heerscht, door het gebruik van vele vreemde woorden, enz.

Nog was, om dezen tijd, onder de *Joden* vermaard R. SCESCIATH, die, hoewel blind, evenwel een geleerd man was. Hij had met de *Christenen* een geſchil, over hunne gewoonte, om zich naar het Oosten te keeren, onder het doen van het gebed, hetwelk hij, als iet bijgeloovigs, afkeurde, dewijl God overal is, maar waarbij hij in een ander uiterſte verviel, door te beweeren, dat men zich niet naar het Oosten moest wenden onder het gebed, *ter oorzake van de ketters*, dat is, der *Christenen*, die dit deeden.

In het Oosten bloeiden thans de *Joodſche* ſcholen te *Nahardea* en *Sora*, waar de *Joden* hunne leeraars en hoofden hadden, onder den weidſchen tijtel van *Naſchi*, of *Prins*. ARTAXERXES, de herſteller van het *Perſiſche* Rijk, en deszelfs zoon, SAPOR, waren groote begunſtigers van de *Joden*, en worden gezegd, met derzelver Leeraars over de gewigtigſte belangen van hun rijk geraadpleegd te hebben. Onder deze Leeraren was de voornaamſte de meergemelde R. SAMUEL JARCHI, of de *Maankundige*, die zich te *Nahardea* vestigde, en de ſchool aldaar zeer beroemd maakte, door zijne leſen in de Starrekunde. Hij werd bijgenaamd *Ariochus*, of *Artaxerxes*, en vervolgens *Sapor*, naar de beide *Perſiſche* vorſten van die namen, om daar door te kennen te geven, dat zijne raadgevingen hetzelfde gezag hadden, als de bevelen der koningen. Ook was hij Raad van R. HUNA, hoofd der gevange-

nis, dat is, *Patriarch der Joden.* Hij werd opgevolgd door R. ADA, die zijnen roem, door zijne meerdere kennis in de Starrekunde, verdoofde. Om ons een denkbeeld te geven van den voorſpoedigen ſtaat der *Joden*, ten zijnen tijde, in die gewesten, verhalen ons hunne Geſchiedſchrijvers, dat een *Joodsch* koopman, te *Babylon*, een zoon van BONIAS, zoo rijk was, dat hij 1,000 ſchepen op zee had, en zoo vele ſteden op het vaste land bezat.

De eer der hoogeſchool te *Nahardea* werd in deze eeuw ook opgehouden, door R. JEHUDA, zoon van ELIEZER, die zich ver boven den Hoogleeraar der ſchool te *Sora* verhief, en van wien men in den *Babyloniſchen Thalmud* vele uitſpraken vindt, uit welken voornamelijk zijn haat tegen de *Heidenen* doorſtraalt, die hij gewoon was *Ezels* te noemen; zijn opvolger, R. NACHMAN, wordt door de *Joden* insgelijks zeer geprezen.

ABBA ARICHA, wien men bij uitnemendheid, gelijk wij reeds zeiden, den tijtel van *Rab*, of *Rav* gegeven heeft, had, met R. SAMUEL, den *Maankundigen*, in *Judea*, het onderwijs van R. JUDA, *den Heiligen*, genoten. Naar het Oosten wedergekeerd, zette hij zich te *Sora* neder, gelijk R. SAMUEL te *Nahardea*. Sedert nam de roem der ſchool te *Sora* meer en meer toe, hoewel zij dien van *Nahardea* niet evenaarde. Deze *Rab* was zoo bemind bij eenen der *Babyloniſche* vorſten, dien de *Joden* ADARCHAN noemen, dat deze zijne lesſen bijwoonde, en zich eindelijk, in het jaar 243, zal hebben laten beſnijden. Men ſchrijft aan dezen Leeraar verders eene uitlegging toe, op het boek van *Ruth*, en eenige andere werken. Hij beweerde, dat de *Synagogen* boven alle de hui-

huizen van eene ſtad verheven moesten zijn. „ De „ ſtad, waar dit geene plaats heeft," zeide hij, „ zal „ vergaan, want God heeft ons de genade gedaan, „ om zijn Huis te verheffen." Ook meende hij, dat de *Romeinen* meesters van de geheele wereld moesten zijn, negen maanden vóór de komst van den MESSIAS, zoon van DAVID.

HUNA, een nabeſtaande van den *Prins*, of *Vorst der gevangenisſe*, van dien zelfden naam, was de opvolger van *Rab*, in het beſtuur der ſchool van *Sora*, en was de eerſte, die den tijtel aannam van *Vorst* of *Prins der Hoogeſchool*, gelijk de *Joden*, door hunnen voorſpoed, in het *Perſisch* gebied, opgeblazen, thans zeer gezet waren op brommende tijtels. Sommigen noemden zich *Baal*, Meester, *Rab*, Leeraar, *Mar*, of *Mor*, Heer, *Rosch*, Vorst of Hoofd, voornamelijk was het woord *Abba*, of *Abbas*, Vader, een naam van waardigheid. Deze HUNA, van welken wij thans ſpreken, had 160 boeken van de Wet, maar een derzelven werd *pasful* (*onwettig*) bevonden, omdat het even zoo lang als breed was. Men kan, uit dit voorbeeld, eenigzins oordeelen over de leeraren, de geleerdheid, en den ſmaak der *Joden* van deze eeuw.

Nog wordt er een geleerde geroemd, R. COHANA, die een *Priester* was, gelijk zijn naam ook te kennen geeft, en wel, zoo als hij zelve voorwendde, uit het huis van ELI. Deze deed, insgelijks, eene reis naar *Palestina*, om de leſſen van R. JOCHANAN te hooren, en den *Patriarch* SAMUEL te zien. Zoodanige reis was toen bij de *Joden* gewoonte, en men dacht niet geleerd te zijn, indien men de ſchool van *Tiberias* niet bezocht had.

Deze voorſpoed der *Joden* in *Perſiê* onderging,

volgens hunne Geſchiedſchrijvers, in het laatst der regering van SAPOR, eenen hevigen ſchok. SAPOR, die gaarn met hunne Leeraren ſprak, vraagde eens aan CHASDA, éénen van deze Leeraren, op de hooge ſchool van *Sora*, die, zoo als de *Joodſche* grootſpraak beuzelt, meer dan 12,000 leerlingen telde, „ waarom de „ *Joden* hunne dooden begroeven, hetwelk bij de „ *Perſen* geen gebruik was?" Niet voldaan met de redengeving van den *Rabbyn*, kwam de vorst van redetwist tot vervolgen, en liet drie voorname *Joden* geeſelen, om hen het *Jodendom* te doen verzaken. Als zij ſtandvastig bij hunnen godsdienst bleven, liet hij al de vorſten der *Joden* gevangen nemen, en zoo vreeſelijk pijnigen, dat zij niet dan vel en been behielden. Van dien tijd af hadden de *Perſen* geenen voorſpoed meer. De koning der *Arabieren* liet de *Joden* nodigen, om zich in zijn land neder te zetten, hun vrijheid van godsdienst-oefening belovende. De *Perſen* hadden ook ſpoedig berouw van de vervolging, en ſtonden aan de *Joden* weder toe, om hunnen godsdienst te belijden.

Wij kunnen niet zeggen, hoe veel of weinig waarheids in dit verhaal is. De daar in voorkomende koning der *Arabieren* zou ODENATES kunnen zijn, vorst der *Palmyreners*, en gemaal van de vermaarde ZENOBIA.

Een *Latynsch* Geſchiedſchrijver, CAPITOLINUS, meldt ons, dat de *Romeinſche* ſoldaten, ter gedachtenis van hunnen Keizer GORDIANUS, die, na het behalen van vele voordeelen op de *Perſen*, door FILIPPUS werd omgebragt, een gedenkgraf hebben opgerigt, met het opſchrift: *aan* GORDIANUS, *overwinnaar der Perſen, der Gothen, der Sarmaten, aan den genen, die*

die de oproeren der Romeinen bevredigd heeft; den overwinnaar der Alemannen, maar niet der Filippen; en zegt voorts, dat dit opſchrift met *Perſiſche* en *Joodſche* letters was uitgehouwen, opdat het voor ieder leesbaar zou zijn. Uit dit berigt kan men beſluiten, dat, ten dien tijde, inderdaad, de *Joden* in *Perſië* menigvuldig moeten geweest zijn, en dat zij het daar niet kwalijk gehad hebben, dewijl het noodig geoordeeld werd, dit gedenkteeken ook met *Hebreeuwſche* letters uit te drukken.

ODENATES, koning der *Palmyreners*, die, nadat de Keizer VALERIANUS, in het jaar 260, in handen der *Perſen* gevallen was, door zijne dapperheid, deze overwinnaars belette, zich van alle de *Romeinſche* landſchappen, in het Oosten, meester te maken, was den *Joden* wezenlijk gunſtig, en zijne gemalin, de heldhaftige ZENOBIA, die na hem den toom des bewinds zelve in handen nam, was in der *Joden* godsdienst opgevoed, welken zij ook beleed. Men behoeft dus niet te twijfelen aan den invloed, welken de *Joden* bij haar hadden, gelijk zij dan ook voor hun vele ſtatelijke *Synagogen* deed bouwen. Doch alle deze uitzigten der *Joden*, en hun voorſpoed in deze gewesten, gingen ſpoedig te niet, toen ZENOBIA, door den Keizer AURELIANUS, die van het jaar 270 tot 274 regeerde, overwonnen, gevangen naar *Roma* gebragt, en daar in zegepraal rondgeleid werd. Haar zoon, VABALLAT, werd wel, hoewel dit niet geheel zeker is, door AURELIANUS, met een gedeelte van het ouderlijk gebied beſchonken, maar hij was niet in ſtaat, hun de beſcherming en voordeelen te bezorgen, welke zij, onder de regering van zijne moeder, genoten hadden.

Ook weken de meesten hunner Leeraren naar de ſteden van *Perſië*; de hoogeſchool te *Nahardea* ging te grond, door het innemen en verwoesten dezer ſtad; die van *Sora* bleef echter nog in ſtand. — Zij hadden ook nog ſteeds aanzienlijke Leeraars, onder welken zekere CHUA genoemd wordt, die gezegd wordt, zich in eenen *rookenden oven* geworpen te hebben, omdat hij geen ander middel wist, om zijne ongeregelde lusten te betemmen. Ook was er in dien tijd een beroemd redetwister, JEREMIAS genoemd, welke zijne vrouw met de Leeraren te *Babylon* deed redetwisten. Ook R. ZIRA, bijgenaamd *Katina*, of *de Kleine*, die, te *Tiberias*, zijne letteroefeningen volbragt hebbende, naar *Sora* keerde, waar hij tot het einde dezer eeuw bleef, toen hij, willende in *Palestina* begraven worden, verkoos, bij zijn leven derwaards te reizen, en daar te ſterven.

MANES, de ſtichter van de gevoelens en gezindte der *Manicheën*, kwam insgelijks op het einde dezer eeuw te voorſchijn; onder zijne gevoelens was dit bijzonder, dat hij den godsdienst der *Joden* voor een gewrocht hield van zijnen kwaden God, of het kwade beginſel, over welk gevoelen hij vele onderhandelingen met de *Joodſche* Leeraren had, hoewel later *Joden* hier van niets weten willen.

Wij lezen niet, dat de vervolging, welke onder de regering van den Keizer DIOCLETIANUS, in de laatſte jaren van deze, en de eerſte der volgende eeuw, de *Chriſtenen* zoo zwaar getroffen heeft, eenigen invloed hebbe gehad op den ſtaat der *Joden*, in het Oosten of Westen; alleen maken de *Joodſche* Geſchiedſchrijvers gewag van de vreeze, welke men voor de gramſchap van DIOCLETIANUS had, uit hoofde van zekere ſchimp-

re-

redenen, omtrent hem uitgeſtrooid, door eenige leerlingen van JUDAS *den Heiligen*, doch welke gramſchap nog gelukkig, door nadere verklaringen, verzacht en afgeweerd was geworden.

VIERDE EEUW.

Tot hier toe hadden *Joden* en *Chriſtenen* beiden, in het *Romeinſche* Rijk, onder de heerſchappij der *Heidenſche* Keizeren geleefd, en dan derzelver gunst genoten, in het genot van vrije godsdienst-oefening, en dan weder vervolgingen en onderdrukkingen moeten ondervinden. Niet zelden hadden de *Joden*, het zij bij hunne pogingen tot wederkrijging van hunne vrijheid en onafhankelijkheid, het zij door het opſtoken van *Heidenſche* Vorſten en Overheden, hunnen haat tegen de *Chriſtenen* aan den dag gelegd, die zij als ketters en afvalligen beſchouwden; maar toen, met het begin der vierde eeuw, KONSTANTYN, *de Groote* bijgenaamd, alleenheerſcher van het *Romeinſche* Rijk geworden zijnde, het *Chriſtendom* aangenomen, en tot den Godsdienst van den Staat, of, gelijk men het noemt, tot den heerſchenden Godsdienst gemaakt had, in plaats van den voormaligen *Heidenſchen*, was de ſtaat van zaken, en de betrekking der *Joden* tot de *Chriſtenen*, geheel van gedaante veranderd; daar de *Joden* thans onder de heerſchappij van *Chriſten*-Vorſten kwamen, en meer dan te dikwijls, op hunne beurt, van den verkeerden en onverſtandigen ijver der *Chriſtenen* te vreezen hadden.

Zij bleven, ondertuſſchen, hetzelfde afgezonderd volk, als te voren, behoudende hunne zeden en gebruiken, zoo veel zulks, naar hunne omſtandigheden, mo-

mogelijk was. Zij werden, nog deze geheele eeuw, beſtuurd door hunne *Patriarchen*, aan welke de Keizers zelve den eernaam gaven van *Illustris* en *Clarissimus*; aan welke jaarlijks de ſchatting betaald werd, die de *Joden* voormaals, ten behoeve van den Tempel te *Jeruzalem*, plagten op te brengen; onder den *Patriarch* ſtonden de lagere *Patriarchen*, Opzieners, Regters en Leeraars, die over de *Joden*, in de bijzondere gewesten, het bewind hadden. Behalve hunne *Synagogen*, en *Synedrien*, op vele plaatſen, hadden de *Joden* ook nog hunne ſcholen te *Tiberias*, en in het *Perſiſch* gebied, te *Sora*, *Pumbeditha*, en *Nahardea*. Hunne Leeraars, *Amorraim* genoemd, waren ijverig in het verklaren van de *Mischnah*, zonder ook andere wetenſchappen geheel te verwaarloozen.

Van hunne *Patriarchen*, gedurende den loop van deze eeuw, vinden wij aangeteekend, dat JOZEF, de boezemvriend van R. HILLEL, van wien wij laatst geſproken hebben, en door dezen tot voogd over zijnen zoon, JUDA, geſteld, bij de *Joden* vermoed werd, omtrent het *Christendom* dezelfde gevoelens te koesteren, als gemelde HILLEL, waarom zij hem ook met zoo veel bitterheid vervolgden, dat hij genoodzaakt was, zich tot den Keizer te wenden, die hem vriendelijk ontving, en tegen alle verdere beleedigingen beſchermde; hij was zeer rijk, en bouwde verſcheidene huizen te *Scythopolis*; hier was het, dat hij aan EUSEBIUS en EPIFANIUS, volgens verhaal van den laatstgenoemden, het berigt gaf van de bekeering van HILLEL, tot het *Christendom*, zijnde hij toen 70 jaren oud, in het jaar 356, wanneer JUDA, zoon van HILLEL, de *Patriarchale* waardigheid bekleedde, die weinige jaren daar na overleden moet zijn, dewijl Keizer JULIAAN, in ce-

eenen brief aan de *Joden*, gedagteekend in het jaar 363, gewag maakt van eenen anderen *Patriarch*, wien hij JULUS, of JULIUS, noemt, hetwelk de naam is van JUDA's zoon en opvolger, HILLEL III, in het *Grieksch* verbogen, die de *Joodſche* natie tot het jaar 385 beſtuurde.

Deze werd opgevolgd door zijnen zoon, GAMALIEL, den IVden van dien naam, en den laatſten *Patriarch* der *Joden*, als welke waardigheid in het jaar 429 vernietigd is geworden, zoo als wij, in de volgende eeuw, zien zullen.

Gelijk de groote omwenteling, ten aanzien van den Godsdienst, onder Keizer KONSTANTYN voorgevallen, en de voorſpoed der *Christenen*, eene menigte van *Heidenen*, uit verſchillende inzigten, bewoog, om zich te laten doopen, en het *Christendom* te omhelzen, zoo volgden ook vele *Joden* hetzelfde ſpoor; men verhaalt dus, dat er, onder de regering van dezen Keizer, 12,000, zoo *Joden* als *Heidenen*, zonder de vrouwen en kinderen te rekenen, te *Rome* het *Christendom* beleden hebben, waar toe, naar het beuzelachtig verhaal van eenen lateren *Griekſchen* Geſchiedſchrijver, ZONARAS, een wonder, door den toenmaligen Biſchop van *Rome*, SILVESTER, verrigt, aanleiding zou gegeven hebben.

Zijn verhaal luidt zakelijk dus: de *Joden* zouden aan 's Keizers moeder, HELENA, die thans nog niet bekeerd was, hebben vertoond, dat haar zoon, de Keizer, door het verlaten der *Heidenſche* afgoden, ten aanzien zijner zaligheid, niet ver gevorderd was, dewijl hij, in plaats der *Heidenſche* Goden en Helden, iemand aanbad, die voor weinige eeuwen gekruist was geworden. De vorſtin, godvruchtig zijnde, en bekom-

kommerd voor haren zoon, verordende een geſprek der *Joodſche* Leeraren, met den Biſchop SILVESTER, die den *Joden* weldra de waarheid van den *Chriſtelijken* Godsdienst betoogde. De *Joden*, hier door verbitterd, namen de toevlugt tot tooverijën; een hunner, ZAMBRES genoemd, deed, onder het redetwisten, eenen os voor de voeten van SILVESTER dood nedervallen. Doch dit bragt den Biſchop niet van zijn ſtuk, dewijl hij den os deed opſtaan, en weder levend maakte, waarop de *Joden* zich in menigte aan het *Chriſtelijk* geloof onderwierpen, terwijl HELENA zelve verzocht, dat men haar in de leere van JEZUS nader zou onderwijzen.

Daartegen is er een verhaal van den Kerkleeraar CHRYSOSTOMUS, dat de *Joden*, onder KONSTANTYN's regering, een ontwerp zouden geſmeed hebben, om de ſtad *Jeruzalem* te herbouwen, welke vorst hun, om die reden, als oproerigen, de ooren zal hebben laten afſnijden, en hen brandmerken, hen verders door het land verſtrooijende. Een berigt, even min waarſchijnlijk, als het voorgaande vertelſeltje van ZONARAS. De *Joodſche* Geſchiedſchrijvers weten er niets van, ſchoon zij gewag maken van het afſnijden der ooren aan de *Joden*, hetwelk op last van Keizer ADRIANUS geſchied zou zijn. Ook was reeds onder den gemelden Keizer ADRIANUS de ſtad *Ælia*, ter plaatſe, waar *Jeruzalem* geſtaan had, geſticht, en KONSTANTYN zelve verſierde die plaats, welke, onder de *Chriſtenen*, den naam van *Jeruzalem* weder ontving, met zoo vele voortreffelijke gebouwen, dat EUSEBIUS hem, vleijend genoeg, roemt, als den Stichter en Bouwheer van het *Nieuw Jeruzalem*, waarvan de *Profeten* voorzegd hadden; eindelijk, onder de verſcheidene Wetten van

KON-

KONSTANTYN, welke, de *Joden* betreffende, in het Wetboek van THEODOSIUS voorkomen, is geen enkel woord gewag van deze bijzonderheid.

Laat ons het zekere behouden. In eene Wet van het jaar 315 legt KONSTANTYN de *Joden* te last, dat zij die genen, die van hen tot de *Christenen* wilden overgaan, ſteenigden, of in het vuur of water wierpen, misſchien wel volgens de denkbeelden van *ijver* voor de Wet van MOZES, welke bij de *Joden* heerschten, en die nog in de *Mischnah* voorkomen, welke leert, dat men hem, die de *gronden* van den Godsdienst loochent, dooden moet. Dezen valſchen ijver wilde de Keizer, met deze Wet, beteugelen, volgens welke hij den genen, die, op deze of andere wijze, zulken durfde mishandelen, op ſtaande voet, met zijne medepligtigen, in het vuur beval te werpen, om te verbranden; terwijl hij den zulken, die tot de *Joden* overgaan mogten, dezelfde ſtraffen dreigde.

Eenige jaren daar na verklaarde hij alle *Joden*, in ſteden wonende, en vermogen genoeg bezittende, verpligt tot zulke posten en lasten, welke zonder voordeel of bezolding moesten waargenomen worden, van welke zij te voren, door Keizerlijke Wetten, vrijdom hadden verkregen, evenwel vergunnende, dat twee of drie in elke ſtad daar van verſchoond zouden blijven, welke vrijheid KONSTANTYN vervolgens uitſtrekte tot de Leeraars en Opzieners der *Joden*, en allen, die in hunne *Synagogen* dienst deeden, (*Archiſynagi*, *Patriarchae*, *Presbyteri cet.*) Omtrent zes maanden vóór zijne dood liet de Keizer nog eene Wet uitgaan, waarbij hij alle ſlaven der *Joden* in vrijheid ſtelde, die door hunne meesters beſneden waren, als ook zulken, die *Christenen* wilden worden. EUSEBIUS, die deze wet

Wet wel gekend moet hebben, ſtrekt dezelve nog verder uit, als verbiedende aan de *Joden*, *Christen*-ſlaven te hebben, of te koopen, dewijl het niet betaamde, dat de Verlosten des Heeren het juk zouden dragen van hen, die de *Profeten* en den Heere zelven hadden omgebragt.

Ten tijde van KONSTANTYN, of even vóór den aanvang van zijne regering, maakte eene Kerkvergadering te *Illiberis*, ook *Elvira* genoemd, (eene ſtad, van welke nog eenige bouwvallen, niet verre van *Granada*, overig zijn,) een en ander beſluit, ten aanzien van de verkeering en omgang der *Christenen* met de *Joden*, die in *Spanje*, naar het ſchijnt, vrij vreedzaam onderling verkeerden; de Kerkvergadering verbood niet alleen de huwelijken van *Christen*-vrouwen met *Joden*, maar ook, dat *Christenen* met de *Joden* aten of maaltijd hielden, op ſtraffe van den kerkelijken ban. Door een ander beſluit verbood deze Kerkvergadering ook aan de eigenaars der landen, hunne vruchten door de *Joden* te laten zegenen, omdat, zeiden zij, hunne zegening die der *Christenen* vruchteloos maakte, en zij dreigden hen, die niet gehoorzamen zouden, ten eenemaal uit de kerkelijke gemeenſchap te zullen uitſluiten. Dewijl *Heidenen*, *Joden* en *Christenen* allen de gewoonte hadden, om de vruchten der aarde, in zekere jaargetijden, te zegenen, is het niet te denken, dat *Christenen* daar toe *Joden* zullen gebruikt hebben, om hunne akkers te zegenen, maar waarſchijnlijk zal de meening van dit beſluit der Kerkvergadering zijn, dat aan *Joodſche* pachters van landerijën, die aan *Christenen* behoorden, niet zou toegelaten worden, deze landerijën, op hunne wijze, te zegenen, maar dat de eigenaars zulks zouden voorkomen.

In

In het Oosten, en onder het gebied der *Perſen*, ſtonden de zaken der *Joden* niet ongunſtig. Alleen geraakte één van hunne aanzienlijke Leeraaren, RAVENA, of RABBA NACHMANIDES, hoofd der hooge ſchool van *Sora*, in welke men zegt, toenmaals 12,000 leerlingen geweest te zijn, in zwarigheid. Daar worden twee geleerden, van denzelfden naam, bij de *Joden* gemeld, deze was de oudſte, en is geſtorven vóór de Kerkvergadering van *Nicea*, in het jaar 322. Men noemde hem gemeenlijk *Oker Harim*, *Verzetter van bergen*, niet omdat hij wonderen verrigtte, maar omdat hij eene zoo diepe geleerdheid bezat, dat hij alle zwarigheden, in de Wet voorkomende, vereffenen kon. Hij is de ſchrijver van een werk, *Ereſchit Rabba* genoemd, hetwelk in groote achting gehouden is, zijnde eene verklaring over het eerſte Boek van MOZES, en behelzende den letterlijken en verborgen' zin van hetzelve, benevens eene beſchrijving van het Heilige Land, welk boek wel moet onderſcheiden worden van een ander, onder denzelfden tijtel, hetwelk eene verklaring is van de *Mischnah* van R. JUDA, *den Heiligen*, geſchreven door eenen zijner leerlingen, R. HOSCHIANGIA genoemd.

RAVENA werd bij den koning van *Perſië* over zekere misdaden beſchuldigd, en de vrees voor erger deed hem de vlugt nemen, en zich verbergen, in welke ſchuilplaats hij ſtierf, ſchoon anderen zeggen, dat hij dadelijk in hechtenis genomen, en door Koning SAPOR zeker ter dood gebragt zou zijn, indien niet des Konings moeder voor hem geſproken, en den Koning had laten aanzeggen: „ dat hij dezen *Jood* niet „ moest aanraken, omdat zij in den droom, om zij„ nentwil, veel geleden had." Zoo verhalen de *Thal-*

middisten, misschien, om dit gelijk te stellen met den droom van PILATUS huisvrouw, en hunnen Leeraar boven JEZUS te verheffen, want deze aanzegging zijner moeder wederhield den Koning, om hem te dooden, en bewoog hem, zich te vergenoegen, met hem in ballingschap te zenden, in welke hij zijn leven geëindigd zal hebben.

De ongenade van RAVENA had echter, zoo veel wij weten, geenen nadeeligen invloed op de *Joden*, in het *Perfisch* gebied, noch zelfs op zijn eigen geslacht, alzoo zijn neef, dien hij ABI genoemd, en tot zoon aangenomen had, hoofd werd der hooge school te *Pumbeditha*, welke hij tot het jaar 339 bestuurde, deze trouwde met eene weduwe, bij welke hij vader werd van den bekenden RAV BIBI.

De hooge school van *Sora*, waar RAVENA geleerd had, had nog eenen Leeraar, JOZEF genaamd, die blind was, maar evenwel, wegens zijne geleerdheid, den bijnaam verwierf van *het groote licht*, *Saghi Nahor*. Men gaf hem zelfs den toenaam van *Sinaï*, omdat hij volmaakt al de overleveringen wist, welke aan MOZES, op den berg *Sinaï*, gegeven waren. Dezen houdt men voor den opsteller van de *Chaldeeuwsche Parafrazen*, of uitleggingen over de *Psalmen*, de *Spreuken*, den *Prediker*, *Ruth* en *Esther*, welke zeer getoemd zijn, hoewel zij opgevuld zijn met fabelen en spitsvinnige verklaringen.

Men weet, dat er verhaald wordt, hoe de Keizerin HELENA, moeder van KONSTANTYN *den Grooten*, het echte kruis van JEZUS zal gevonden hebben, ondertusschen is er bij den Schrijver der *Frankische* Geschiedenis, GREGORIUS *van Tours*, een berigt, dat een *Jood*, JUDAS geheeten, hetzelve reeds in het jaar 306 ge-

gevonden zal hebben, gelijk hij zich ook, vervolgens, met den naam KYRIACUS, zal hebben laten doopen. Door dit berigt, hoe beuzelachtig ook, wordt het verhaal der kruisvinding door HELENA, op zich zelve reeds, om verſcheidene redenen, niet geloofwaardig, geheel omvergeworpen.

Gewoonlijk ſtelt men eene zware vervolging, welke de *Chriſtenen*, in *Perſië*, onder den Koning SAPOR, geleden hebben, als voorgevallen, gedurende de regering van KONSTANTYN *den Grooten*, maar daar zijn redenen, om dezelve wat later, onder KONSTANTYN'S zoon en opvolger, KONSTANTIUS, te plaatſen, en wel in of omtrent het jaar 334, of 344. Het *Chriſtendom*, hetwelk in *Armenië* groote voortgangen had gemaakt, had zich van daar ook in *Perſië* uitgebreid, in welk Rijk reeds eene groote menigte *Chriſten*-kerken, zonder eenige verhindering, waren opgerigt. De *Joden*, die, gelijk wij gezien hebben, in *Perſië* zeer talrijk waren, en vele voorregten genoten, waren over dezen voorſpoed der *Chriſtenen* afgunſtig, en wanneer USTHAZADES, één der voornaamſte geſnedenen van het Hof, insgelijks het *Chriſtendom* omhelsde, ſpanden zij met de *Perſiſche Magi*, of *Wijzen*, die voor den ondergang van hunnen godsdienst begonnen te vreezen, zamen, om de *Chriſtenen*, en in het bijzonder SIMEON, Biſchop van *Cteſifon*, te beſchuldigen, van verſtandhouding en ongeoorloofde briefwisſeling met den *Romeinſchen* Keizer KONSTANTIUS, met wien de *Perſen* toenmaals in oorlog waren, welke beſchuldiging aanleiding gaf tot de hevigſte vervolging der *Chriſtenen*, bij welke omſtandigheid de *Joden*, benevens de *Magi*, wakker in de weer waren, om de kerken der *Chriſtenen*, alom in het *Perſiſch* Rijk, omver te werpen, en te vernielen.

In het *Romeinsche* Rijk zelve betoonden de *Joden*, bij voorkomende gelegenheden, hunnen ingewortelden wrok tegen de *Christenen*. Dus, wanneer FILAGRIUS, Stadhouder van *Egypte*, den *Ariaansch*-gezinden Bisschop GREGORIUS, te *Alexandrië*, met geweld, invoerde, voegden zij zich met de *Heidenen*, om, als 't ware, den Stadhouder de hand te bieden, en vielen, gewapend met zwaarden en stokken, in de kerken, in welken zij de onbetamelijkste buitensporigheden pleegden, de doopvonten bevuilende, en de gewijde boeken verbrandende. De menschen mishandelden en beschimpten zij, sommigen beroofden zij van het leven, terwijl zij anderen, inzonderheid maagden en vrouwen, noodzaakten, lasteringen tegen den Godsdienst der *Christenen* te spreken, waarna zij de heilige vaten plunderden of verbrandden, en zelfs eene kerk geheel in brand staken. Daar de Bisschop GREGORIUS, volgens getuigenis van ATHANASIUS, die dit verhaalt, hier mede genoegen nam, dewijl het tot zijn voordeel strekte, bleven deze euveldaden ongestraft.

Maar in *Palestina* verwekten de *Joden* zulke oproerige bewegingen, dat KONSTANTIUS genoodzaakt was, de wapenen op te vatten. In de stad *Seforis*, in het noordelijk gedeelte van *Palestina* gelegen, waren, in den opstand der *Joden*, onder BARCOCHAB, in de tweede eeuw, vele ingezetenen, zoo *Heidenen* als *Christenen*, vermoord. Na het eindigen van dien opstand, herstelde zich de stad spoedig, aan welke de inwoners nu, uit dankbaarheid, aan den Keizer ADRIANUS, hunnen verlosser, den naam gaven van *Diocæsarea Adriana*. Allengs vestigden zich, onder de volgende Keizers, vele *Joden* weder in deze stad, en vermenigvuldigden in dezelve zoo zeer, dat zij er, ten

tij-

tijde van KONSTANTYN, de eenige inwoners waren, en aan niemand, van welken godsdienst hij ware, toelieten, om zich daar neder te zetten. Deze *Joden*, wanneer KONSTANTIUS belemmerd was, met den krijg tegen MAGNENTIUS, die naar het Keizerrijk ſtond, terwijl de *Perſen*, ten zelfden tijde, in het Rijk gevallen waren, en de ſtad *Niſibis* belegerd hadden, ondernamen eenen opſtand, waardoor KONSTANTIUS verpligt was, een leger tegen hen te zenden, over hetwelk hij zijnen neef, GALLUS, het bevel gaf, die in het jaar 353, in *Juda* gekomen, de muitelingen vloeg, en *Diocæſarea*, hetwelk de zetel van het oproer geweest was, bemagtigde en ſlechtte.

Men zal ligt gelooven, dat KONSTANTIUS, die, hoewel tot de *Arianen* neigende, een ijverig *Christen* was, door dit gedrag der *Joden*, tegen hen niet weinig ongezind is geworden. Trouwens, hier van getuigen ook de wetten, welke hij tegen hen gegeven heeft. Niet alleen verklaarde hij, bij eene wet, de goederen van elken *Christen*, ten behoeve der Keizerlijke ſchatkist, verbeurd, die een *Jood* geworden was, maar ook mogt geen *Jood* eene *Christen*-vrouw trouwen, op levensſtraffe. Indien een *Jood* eenen ſlaaf had van eenen anderen godsdienst, werd hem deze, ten behoeve der Keizerlijke ſchatkist, ontnomen, en de *Jood* met de dood geſtraft, indien hij denzelven had laten beſnijden. Den *Joden* werd ook, op nieuw, verboden, in *Jeruzalem* te komen, en als zij deze ſtad, op eenigen afſtand, begeerden te beſchouwen, moesten zij die vrijheid voor geld koopen. Eindelijk, hij overlaadde hen met belastingen, en had zelfs nieuwe geldwetten tegen hen gereed, toen hij, in het jaar 361, overleed.

De *Christen*-Geestelijkheid was insgelijks wakker in de weer, om alle gemeenſchap met de *Joden*, zoo veel mogelijk, af te ſnijden. De vermaarde Kerkvergadering te *Laodicea*, in het midden van deze vierde eeuw, verbood, in hare beſluiten, den *Christenen*, eenige *Joodſche* plegtigheden waar te nemen, en dus den *Sabbath* te vieren, maar beval hen, op *Zondag*, indien het mogelijk is, als *Christenen*, van hunnen arbeid te rusten. De *Joodschgezinden* zullen, gelijk zij zich uitdrukt, ter eere van CHRISTUS, verbannen worden. Bovendien verbood deze vergadering, van *Joden* of Ketters geſchenken, zoo als men elkanderen, bij gelegenheid van feestdagen, zond, aan te nemen; geene feestdagen met hen, noch met de *Heidenen*, te vieren; men mogt ook van de *Joden* geen ongezuurd brood aannemen, noch in hunne goddelooze gebruiken deelen.

Onder de regering van Keizer KONSTANTIUS omhelsde de zoo vermaarde Kerkvader EPIFANIUS, die, indien men eene oude Levensbeſchrijving van hem geloof zal geven, uit *Joodſche* ouders, in het dorp *Beſanduke*, in het gebied van *Eleutheropolis*, in *Palestina*, tusſchen de jaren 310 en 320, geboren was, den *Christen*-godsdienst, zijnde hij daar toe bewogen door meer dan één wonderwerk; doch deze levensbeſchrijving is zoo opgevuld met ongerijmde beuzelingen en grollen, dat zij bij geen verſtandig mensch eenige aanmerking verdient.

JULIANUS, die KONSTANTIUS, in het jaar 360, op den Keizerlijken troon opvolgde, en die, door zijnen overgang tot het *Heidendom*, zich zoo berucht heeft gemaakt, was eigenlijk even zoo min een vriend van den *Joodſchen* Godsdienst, als van den *Christelijken*, gelijk genoegzaam uit zijn werk blijkt, hetwelk hij tegen

gen de *Christenen* gefchreven heeft. Evenwel, dewijl hij meer overeenkomst tusfchen den *Heidenfchen* eeredienst en den *Joodfchen* wilde opgemerkt hebben, zag hij, over het geheel, de *Joden* met gunftiger oogen aan, dan de *Christenen*. Ook was inderdaad dit onderdrukt, verftrooid en veracht volk, hetwelk zijne plegtige en ftatelijke godsdienstviering fints lang verloren had, en welks geloof, door het *Christelijke*, in een zoo oogenfchijnelijk verval geraakt was, en dagelijks meer en meer geraakte, ver of na zoo gevaarlijk niet voor het *Heidendom*, als de *Christenen*, alhoewel het *Joodfche* volk, ten dezen tijde, nog eerwaardige en geleerde mannen, doch enkel in' hunne bijzondere eigendommelijke wetenfchappen, genoeg had. Bovendien heerschte er fteeds zoo veel wrok en verbittering tusfchen *Joden* en *Christenen*, dat JULIANUS zich met des te meer voordeel van de *Joden* tegen de gehaatte *Chrisienen* bedienen kon.

De *Joden* befpeurden dra deze gunst des nieuwen Keizers jegens hen, waarop zij zoo moedwillig werden, dat zij, in eenige ftcden van *Syrië* en *Judea*, de kerken vernielden, en andere buitenfporigheden pleegden, inzonderheid te *Gaza*, *Askalon*, *Berythus* en *Damaskus*, ook te *Alexandrië*, in *Egypte*.

Al vroeg namelijk gaf JULIANUS eene bijzondere blijk van zijne genegenheid tot de *Joden*, door eenen brief aan hunne natie in het algemeen, aan welks echtheid men te minder reden heeft, om te twijfelen, als dezelve met zijne gevoelens en den toeftand der *Joden* van dien tijd meer overeenkomt. De Keizer betuigde in denzelven zijn misnoegen, dat de *Joden*, onder de voorgaande regering, in eene mocijelijke dienstbaarheid gehouden, en genoodzaakt waren, zeer groote geldfom-

men aan de Keizerlijke ſchatkist te betalen. Vele van deze verdrukkingen, ſchijft hij, had hij zelf gezien; maar hij had ook het ontwerp tot eene nieuwe belasting voor hun, hetwelk reeds in ſchrift was, verbrand. Men moest de ſchuld daar van niet zoo zeer wijten aan zijnen broeder, KONSTANTIUS, doorluchtiger gedachtenis, als veelmeer aan het barbaarsch en goddeloos gemoed van ſommigen van deszels Hofbedienden, die dit zonder zijne voorkennis zoo beſteld hadden; en deze had hij, JULIANUS, terſtond geſtraft. „Nademaal ik nu gezind ben," voegt hij er bij, „ulieden des te meer weldaden te bewijzen, zoo heb „ik uwen hoogachtingswaardigen *Patriarch*, mijnen „broeder JULUS, (of JULIUS, ongetwijfeld de *Patriarch* HILLEL III.) vermaand, de zoogenoemde „*Apostelſchatting* (zoo als zij, naar de *Apostelen*, „of Afgevaardigden van den *Patriarch*, genoemd „werd, die dezelve in de onderſcheidene Gewesten „inzamelden,) af te ſchaffen, zoodat niemand, in het „vervolg, zulke heffingen van u zal mogen eiſchen, „opdat gijlieden in volle rust onder mijne regering „leven, en des te vuriger wenſchen voor dezelve tot „den besten God en Schepper opzenden moogt, die „mij verwaardigd heeft, mij met zijne heilige hand te „kronen. Want, wie door zorgen beangſtigd wordt, „zal niet met zulk vertrouwen tot God bidden, als „die gene, die zulks geheel onbezorgd en blijmoedig „doen kan. Zoekt voornamelijk van God den bloeijenden toeſtand van mijn Rijk te bidden, opdat ik, „na het gelukkig ten einde brengen vn den *Perſiſchen* krijg, in de heilige ſtad *Jiruzalem*, welke „gij reeds lang wenscht, weder opgebouwd te zien, „nadat zij, door mijn toedoen, weder herſteld zal „zijn,

„ zijn, wonen, en met ulieden den besten God dan-
„ ken kan."

Eenigen tijd daarna de voornaamſte *Joden* bij zich ontboden hebbende, vraagde hij hen: „ waarom zij „ niet offerden, hetwelk hun toch, door hunne Wet, „ bevolen was?" Daar zijn *Chriſten*-Schrijvers, die vermoeden, dat hij, met deze voordragt, ten oogmerk gehad hebbe, hen allengs tot den Afgodsdienst, en de *Heidenſche* offeranden te brengen, welk vermoeden daar door kracht ontvangt, omdat hij beweerde, dat *Joden* en *Heidenen* denzelfden God en dezelfde offeranden hadden. Hoe het zij, de *Joden* gaven hem ten antwoord: „ dat het hun niet geoorloofd was, buiten „ *Jeruzalem*, en den Tempel aldaar, maar die thans „ verwoest lag, te offeren;" waarop hij hun beloofde, hunnen Tempel weder te zullen laten opbouwen.

Indien JULIANUS werkelijk de gemelde bedoeling gehad hebbe, tot deze belofte, van den Tempel te herſtellen, kon hij zeker daar door het *Chriſtendom* groot nadeel toebrengen. Gelijk vele *Joden*, door het onheil, *Jeruzalem* van de *Romeinen* overgekomen, bewogen waren geworden, om den *Chriſtelijken* Godsdienst te omhelzen, zoo zouden, zeer waarſchijnlijk, velen, wanneer zij hunnen vaderlijken godsdienst weder in hun aloud Heiligdom konden vieren, daar door aangeſpoord worden, om denzelven te behouden, ja, misſchien zouden er velen door uitgelokt worden. om van het *Chriſtendom* tot het *Jodendom* over te gaan. Volgens zijne eigene verzekering, was het oogmerk van JULIANUS, dezen Tempel weder te laten herſtellen, ter eere van dien God, die daar in te voren plag aangebeden te worden. De *Heidenſche* Schrijver AMMIANUS MARCELLINUS geeft, als de reden van deze on-

derneming, op, de begeerte van den Keizer, om zijne regering, door groote en heerlijke gedenkſtukken, onvergetelijk te maken. Maar de *Christenen* twijfelden geheel niet, of JULIANUS had, behalve dat hij, door den *Joden* te begunſtigen, den *Christenen* ſpijt wilde aandoen, tevens ten doel, om hunnen godsdienst zelven diep te grieven. De puinhoopen van den Tempel, gelijk het geheele lot der *Joden*, ſedert de verſtooring van *Jeruzalem* en den Tempel, bevestigden, op eene bijzondere wijze, de waarheid van den *Christelijken* Godsdienst, door alle tijden. JEZUS had deze ſteeds durende rampen van dit volk, als ſtraffen van hun ongeloof, duidelijk onderſcheiden, en voorzegd. Den Tempel, den Godsdienst in denzelven, en het verblijf der *Joden* in *Palestina*, weder te herſtellen, kon dus niets minder gerekend worden te zijn, dan een openlijk te ſchande maken van JEZUS merkwaardigſte voorzeggingen; de *Christenen* zouden daar door in verlegenheid gebragt, en aan de *Joden* aanleiding gegeven zijn, om hen, gemeenſchappelijk met de *Heidenen*, te verguizen; waar bij men voegen mag, dat JULIANUS deze voorzeggingen zoo goed kende, als eenig *Christen*, en dat hij de *Evangeliën* juist met dat oogmerk gelezen had, om de *Christenen* te beſtrijden. Hoe het zij, men kan niet loochenen, dat, het ontwerp van dezen Tempelbouw gelukt zijnde, geſtrekt zou hebben, om de *Christenen* te beſchamen, en dat JULIANUS niet verzuimd zou hebben, daar mede zijn voordeel tegen hen te doen.

Ten einde zijne belofte, aan de *Joden* gedaan, ten uitvoer te brengee, ſchonk hij hun niet alleen verlof, om hunnen Tempel op te bouwen, maar gaf ook aan zijne ambtenaren bevel, om alle noodige behoeften aan te

te voeren, hebbende het opzigt over het geheele werk aan éénen zijner voornaamſte Staatsdienaren opgedragen Deze ondersteuning verwekte eenen onbeſchrijfelijken ijver bij de *Joden.* Uit alle gewesten der wereld ſpoedden zij zich naar *Jeruzalem*, om niet alleen met hun vermogen, maar ook met eigene handen, deze onderneming te bevorderen. De vrouwen zelven ſchonken hier toe hunnen opſchik, en hielpen het puin en gruis in haren ſchoot wegdragen; ja, men zegt, dat de *Joden* gouden en zilveren werktuigen lieten maken, om aan het gebouw te arbeiden. Ook begonnen zij reeds de *Christenen* te beſchimpen, hen bedreigende met hetzelfde lijden en verdrukking, als zij zelve van de *Romeinen* hadden uitgeſtaan.

Doch, als zij nu begonnen, een nieuw fundament voor den Tempel te graven, ſtortte, 's nachts, alles overhoop, wat zij éénen geheelen dag bearbeid hadden. Een orkaan verſtrooide en bedierf eene verbazende menigte kalk, die men bijeengebragt had. Als zij desniettemin wilden voortgaan, om het fundament te leggen, vernietigde eene aardbeving weder alles, waar door vele nabijgelegene gebouwen inſtortten, en eene menigte *Joden* omkwamen. Eindelijk, als zij hunnen arbeid niet wilden ſtaken, borsten vuurvlammen uit den grond uit, welke verſcheidene *Joden* verbrandden, en de overigen noodzaakten, om de onderneming geheel op te geven.

Dus verhalen de *Christenen*, die toen of kort daar na leefden, deze gebeurtenis; wel met eenig verſchil in de bij-omſtandigheden, maar in de hoofdzaak volmaakt overeenkomende. Sommigen voegen bij het bovenſtaande nog het een en ander, bij voorbeeld, dat de *Joden*, die zich in eene kerk redden wilden, door vuur,

vuur, hetwelk uit dezelve voortkwam, beſchadigd of gedood zijn geworden, hetwelk op meer dan eene plaats zal gebeurd zijn.

De hoofdzaak wordt ook erkend en bevestigd, door het getuigenis van den *Heidenſchen* Geſchiedſchrijver, AMMIANUS MARCELLINUS, die zegt: „ dat vreeſelijke „ vuurklompen, meermalen uit de fundamenten uitber„ ſtende, en de arbeidslieden meermalen verbrandende, „ die plaats ontoegankelijk maakten, en dat, het vuur „ hardnekkig wederſtaande, men eindelijk de onderne„ ming varen liet."

Een *Joodsch* Geſchiedſchrijver beweert wel, dat de Tempel niet gebouwd werd, ter oorzake van de onverhoedſche dood van JULIANUS, welke kort hier op volgde; maar een ander niet min vermaard *Joodsch* Schrijver erkent: „ dat deze Tempel, met groote kos„ ten herbouwd, omſtortte; en dat des anderen daags „ een groot vuur, hetwelk uit den hemel kwam, op „ de werktuigen, die er nog overig waren, viel, en „ eene ontelbare menigte *Joden* deed omkomen." Nu is het toch zeker, dat deze, en nog andere *Joodſche* Schrijvers, die hier mede inſtemmen, de *Christenen* niet zullen nageſchreven, noch dit van de *Christenen* overgenomen hebben.

JULIANUS zelve ſchrijft, dat hij den Tempel weder heeft willen herſtellen, maar dat dezelve tot hier toe niet herſteld was, zonder zich verder uit te laten, hoe het kwame, dat zijn oogmerk niet tot ſtand gebragt was.

Men kan, na dit alles, deze daadzaak niet in twijfel trekken, dat JULIANUS onderhomen heeft, den Tempel der *Joden* te herſtellen, en dat deze onderneming, door aardbevingen, en uitberstende vuurklompen, geſtaakt

ſtaakt is geworden. Doch, het is eene andere vraag, of men deze gebeurtenis uit natuurlijke verſchijnſelen verklaren, dan of men die volſtrektelijk tot de wonderwerken rekenen moet? Aardbevingen, gepaard met uitberstend vuur, zijn in de zuidelijke landen menigvuldig, en waren zulks bijzonder, onder de regering van JULIANUS. Men zou ook nog aan eene andere natuurlijke oorzaak kunnen denken. De oude en diepe Tempelgewelven waren, bij de verwoesting van dit gebouw, overgebleven, en zijn misſchien nog heden voorhanden; uit deze ſchoten vlammen uit, door de ſalpeterſtoffen, die ontvlamden, toen zij lucht kregen, wanneer de *Joden* deze gewelven begonnen te openen.

Doch, hoe het ook zij, men kan, na de ſcherpſte toetſing, geen ander oordeel yellen, dan dat God, door deze gebeurtenis, op eene buitengewone wijze, ten behoeve van den *Chriſtelijken* Godsdienst, uitſpraak gedaan heeft. De eer van dezen Godsdienst was er mede gemoeid, en deszelfs Stichter liep gevaar, van valschheid in zijne voorzeggingen overtuigd te worden. Hier aan arbeidden de Keizer, zijne ſtaatsdienaars en ambtenaren, en, met hen, de geheele *Joodſche* Natie, door het oprigten van dit gebouw, hetwelk van de zijde van menſchen geene verhindering kon ontmoeten, want dat men wel eens tegen deze gebeurtenis heeft willen inbrengen, als of de *Chriſtenen*, door deze of gene middelen, die aardbeving en dat vuur hadden kunnen voortbrengen, verdient geene aanmerking. De natuur kwam tusſchen beiden, en ſtelde den ſtandvastigen ijver van zoo vele duizenden te loor. Zoo dit toevallig was, dan is het onbegrijpelijk, waarom dit bij herhaling gebeurde, tot dat de *Joden* alle hoop op eenen gelukkigen voortgang hadden opgegeven.

Na-

Natuurlijke oorzaken mogen deze uitwerking hebben voortgebragt, maar daar dit de laatſte worſteling was van den *Chriſtelijken* Godsdienst met het *Heidendom*, waar in ook de *Joden* veel deel namen, is de tusſchenkomst der Godheid, ter beſlisſende uitſpraak van het geſchil, hier zoo openbaar, dat men weinige duidelijker voorbeelden van die natuur in de Geſchiedenis aantreft. Tijd, gelegenheid, verwachting, uitkomst, zelfs de latere lotgevallen des *Joodſchen* volks, alles zamengenomen, bewijst, dat hier iet buitengewoons is voorgevallen, waar van de oorzaken hooger te zoeken zijn, dan in den vast beſtemden loop der natuurlijke oorzaken en gewrochten.

Het een of ander, hetwelk ſommige *Chriſten*-Schrijvers nog bij de hoofdzaak gevoegd hebben, het zij uit bloote geruchten, of eene opgewekte verbeeldingskracht, of ander niet ongewoon gevolg eener gebeurtenis, welke den geest van allen zoo zeer moest ſchokken, ontſtaan, kan, als min gewigtig, worden aan zijne plaats gelaten. Bij voorbeeld: dat CYRILLUS, toenmalige Biſchop van *Jeruzalem*, openlijk, van eerſten af, voorzegd zou hebben: „ dat dit werk „ vruchteloos zou afloopen, en veel eer ſtrekken „ tot volkomener vervulling van JEZUS voorzegging, „ dat er van den Tempel geen ſteen op den anderen „ ſteen zou gelaten worden," behoefde geene eigenlijk genoemde voorzegging van dezen Biſchop te zijn; hij ſprak overeenkomſtig zijnen wensch en geloof aan de waarheid van het geen JEZUS voorzegd had. Deze CYRILLUS zwijgt, in zijne ſchriften, die wij nog lezen, geheel van deze gebeurtenis, doch dit is geen bewijs tegen derzelver echtheid, dewijl van dit ſtilzwijgen meer dan eene reden kan gegeven worden; hij was toch geen eigenlijk gezegde Geſchiedſchrijver.

Ver-

Verders heeft men nog verhaald, dat, terſtond na deze gebeurtenis, twee nachten achter een, zich een glansrijk teeken van een kruis, omringd met eene ſoort van kroon, aan den hemel vertoond, en de overwinning aangeduid hebbe, welke het *Christendom* thans behaald had. Hier is het zeer waarſchijnelijk, dat eene of andere luchtverheveling, of verſchijnſel, door ſommigen is aangezien, als zoodanig kruis, waar van men in deze eeuw meer voorbeelden heeft, tot welken ook het kruis, hetwelk KONSTANTYN *de Groote* in de lucht gezien zal hebben, misſchien gebragt kan worden.

Nog zegt men, dat op al de kleederen der inwoners van *Jeruzalem*, die over dit geval ſpraken, of, gelijk een ander verhaalt, op de kleederen der *Joden* alleen, kruisſen gezien werden, die men vergeefs trachtte af te waſſen.

Van deze bijzonderheden moge elk zoo veel gelooven, als hij wil, de hoofdzaak wordt daar door niet veranderd. Het is ſlechts eene bevestiging der ervaring, welke in alle Geſchiedenisſen voorkomt, en welke ons leert, onderſcheid te maken tusſchen eene hoofdgebeurtenis, welke van allen erkend wordt, en welke, bij onderzoek, in geloofwaardigheid wint, en tusſchen bijzondere omſtandigheden, welke men, door ijver vóór of tegen eene zaak, verſierd, of te ligt geloofd, of opgeſchikt heeft.

Wat de *Heidenen* van dit geval gedacht hebben, is niet bekend, doch waarſchijnlijk zagen deze daar enkel eene gewone natuur-gebeurtenis in. JULIANUS zelve heeft zich nergens in zijne ſchriften uitgelaten, hoe hij daar over gedacht hebbe; doch, in plaats dat het voltrekken der onderneming hem aanleiding zou gegeven hebben, om met de te leur geſtelde voorzeggingen van

van JEZUS te ſpotten, keert hij thans, met zijn los vernuft, den mislukten aanſlag tegen ken *Joodſchen* Godsdienst: „ Wat zullen," ſchrijft hij, „ de *Jood-*
„ *ſche* Profeten van hunnen Tempel zeggen, welke
„ driemaal verwoest, en tot heden toe niet weder op-
„ gebouwd is? Ik zeg dit niet, om hun verwijtingen
„ te doen, dewijl ik zelve dezen Tempel, na een
„ zoo lang tijdsverloop, ter eere van dien God, die
„ in denzelven plag gediend te worden, weder heb
„ willen herſtellen; maar, om te toonen, dat geen
„ menſchelijk werk onvergankelijk kan zijn; en behalve
„ dit, dat de Profeten, die dit geſchreven, en met
„ ellendige oude wijven verkeerd hebben, geraaskald
„ hebben."

Volgens de *Christen*-Schrijvers, had deze zelfde gebeurtenis eenen verſchillenden invloed op de *Joden*. Velen van hen erkenden, tegen wil èn dank, dat hier Gods hand was op te merken, zonder nogtans van zich te kunnen verkrijgen, om den Godsdienst van JEZUS aan te nemen. Anderen wierpen zich aan de voeten van *Christen*-Leeraars, begeerende in hunne gemeenten aangenomen te worden, in welke zij, met vele gebeden en gezangen, om de genade van CHRISTUS ſmeekten. Eindelijk ſchijnen velen, uit wanhoop wegens hunne te leur geſtelde verwachting, tot het *Heidendom* overgegaan te zijn, ten minſten, indien een berigt van CHRYSOSTOMUS hier toe zou mogen gebragt worden, dat een groot deel *Joden*, onder JULIAAN'S regering, genegenheid tot den Afgodsdienst betoond hebbe.

Ik heb deze gebeurtenis hier een weinig uitvoeriger, dan anders de aard van dit tegenwoordig werk ſchijnt mede te brengen, willen overnemen, om derzelver merk-

merkwaardigheid, welke de oplettendheid van onze tijden bijzonder ſchijnt te verdienen.

De *Joden*, door de dood van Keizer JULIANUS, hunnen beſchermer verlooren hebbende, genoten evenwel meestal de genegenheid der volgende Keizeren, hoewel zij, van tijd tot tijd, blootſtonden voor de ongeregeldheden van eenen onverſtandigen ijver van ſommige *Christenen*, die hen als 't ware, met geweld, tot het geloof in JEZUS CHRISTUS wilden brengen, of hun hunne vorige baldadigheden vergelden, waar tegen de *Joden* zich te meer verhardden, en aan hunnen godsdienst verkleefd bleven. Zij volhardden ook, als eene bijzondere natie, bij hunne eigene zeden en gebruiken, hoewel te gelijk onderworpen aan de wetten en bevelen der Keizeren; welke ook, ten dezen tijde, menigvuldig, ten hunnen opzigte, werden uitgevaardigd, en welke ons hunnen toeſtand het duidelijkst en zekerst kunnen doen kennen.

JOVIANUS, die aan JULIANUS opvolgde, en een ijverig *Christen* was, regeerde te kort, om eenige ſchikkingen te maken, ten aanzien der *Heidenen* en *Joden*, die, zoo de eene als de anderen, zich veel baldadigheden, tegen de *Christenen*, gedurende de regering van JULIANUS, hadden veroorloofd.

VALENTINIANUS *de Eerſte*, die aan alle godsdienstgezindten vrijë oefening van den Godsdienst vergunde, verbood, in eene wet, in het jaar 368, naar *Gallië* afgeſonden, aan de ſoldaten, hun verblijf of inkwartiering in de *Joodſche Synagogen* te nemen, „ dewijl," zegt de Vorst, „ daar toe bijzondere huizen, maar „ geene godsdienſtige plaatſen, geſchikt waren."

Dewijl er nog ſteeds voorbeelden gevonden werden, van *Christenen*, die tot de *Joden* overgingen, waar-

van men evenwel nergens de reden of omſtandigheden vinden kan, hetwelk vreemd is, gaf VALENTINIANUS II, in het jaar 382, eene wet, welke den uiterſten wil van zulke afvalligen krachteloos en nietig verklaarde. Deze zelfde Keizer trok, in het jaar 383, den vrijdom weder in van openbare ambten en lastposten, welken de *Joodſche* Leeraars, ſedert de vergunning van KONSTANTYN *den Grooten*, genoten hadden. De woorden dezer wet zijn opmerkelijk, dewijl men er uit ziet, dat de Geestelijkheid, over het geheel, toenmaals van zoodanige landsdienſten niet vrij was. „Den *Joden*," zoo luidt de wet, „kan dit voorregt des „te minder toekomen, daar het zelfs aan de *Chriſtelijke* Geestelijken niet geoorloofd is, zich aan den „dienst van God te wijden, voordat zij de ſchuldige „pligten aan het vaderland bewezen hebben. Ten „minſten moet die geen, die zich dadelijk aan God „gewijd heeft, iemand anders, door zijn vermogen, „in ſtaat ſtellen, om, in zijne plaats, zoodanige „openbare landsdienſten te vervullen."

Ten einde het gevaar van verleiding tot den *Joodſchen* Godsdienst beter voor te komen, verbood THEODOSIUS *de Groote*, in het jaar 388, gelijk KONSTANTIUS te voren reeds gedeeltelijk gedaan had, dat eene *Joodſche* vrouw, of man, eenen *Christen*, of *Christinne*, zou trouwen; zullende de overtreder dezer wet als een overſpeler, of overſpeleresſe, aangemerkt, en als zoodanig geſtraft worden; ook zou het niet alleen zijnen nabeſtaanden, maar zelfs ieder eenen, geoorloofd zijn, hem aan te klagen. Voor het overige was deze Keizer jegens de *Joden* niet onbillijk. Hij wilde, in het jaar 390, dat men niet alle *Joden* en *Samaritanen*, zonder onderſcheid, onder de verpligting

ting zou betrekken, om zich, als schippers of matroozen, in den dienst van den Staat te laten gebruiken. Op de klagten der *Joden*, dat zulken, die door hen uit hunne gemeente gebannen waren, hun, tegen wil en dank van de Hoofden van hunnen Godsdienst door de *Christelijke* Overheden, met geweld, weder werden opgedrongen, verbood de Keizer, in het jaar 392, deze gewelddadigheid, zelfs uit kracht van eenige verkregene Keizerlijke vergunning, weder in het werk te stellen. De Opzieners, zelfs van eene dwalende gezinde, moesten, zeide de wet, ten aanzien van godsdienstzaken, hun gezag behouden. In het volgende jaar verklaarde THEODOSIUS, met groot misnoegen vernomen te hebben, dat men de *Joden*, *wier gezindte*, evenwel, *gelijk bekend was*, *door geene wet verboden werd*, hier en daar belette, hunne godsdienstige vergaderingen te houden; hij gelaste derhalve den oppersten veldheer van het Oosten, den onmatigen ijver van zulken, die, onder het voorwendsel van den *Christelijken* Godsdienst, bestonden, *Synagogen* to plunderen, en te verbranden, met behoorlijke strengheid, in toom te houden.

Men ziet uit deze wetten, hoe deze Keizers, over het geheel genomen, de billijkheid, ten aanzien der *Joden*, betracht hebben, maar tevens, hoe hevig de afkeer en haat tusschen *Joden* en *Christenen* gestadig voortduurde, terwijl de eersten, waar zij konden of mogten, de *Christenen* hoonden en beschimpten, en de *Christenen*, daar tegen, de *Joden* menigmalen mishandelden; welke verkeerde ijver niet alleen het dom gemeen, maar zelfs aanzienlijke Leeraren der *Christenen*, bezielde.

Toen MAXIMUS, in het jaar 387, zijnen opstand

begon, om meester van het rijk te worden, had men te *Rome* eene *Synagoge* der *Joden* in brand gestoken; MAXIMUS, die de *Joden* aan zich wilde verpligten, gaf bevel, dat dezelve weder opgebouwd zoude worden, waar over de Kerkvader AMBROSIUS, Bisschop van *Milaan*, hevig uitvaart, en dat als de reden wil aangemerkt hebben, dat de onderneming van dezen vorst mislukte, omdat God hem verlaten had, uit hoofde van zijne genegenheid voor de *Joden*.

In het jaar 393, of wat vroeger, hadden de *Christenen*, te *Kallinike*, een klein plaatsje in *Mesopotamië*, in een' oploop, aangehitst door hunnen Bisschop, eene *Synagoge* der *Joden*, en een bosch der *Valentinianen*, met eene kerk in hetzelve, verbrand, omdat de *Joden* en *Valentinianen* eenige *Christen*-Monniken beschimpt hadden. Keizer THEODOSIUS, hier van berigt outvangen hebbende, gaf den gemelden Bisschop bevel, om de *Synagoge*, op zijne eigene kosten, weder op te bouwen, met last, dat de overige handdadigen zouden gestraft worden. Dit vonnis van den Keizer bragt AMBROSIUS in eene ongeloofelijke drift. Onmiddelijk schreef hij aan den Keizer eenen langen hevigen brief, ten einde den vorst te bewegen, dit vonnis niet slechts te verzachten, dit zou men als een medelijden met zijne *Medechristenen*, die in hunne onwetendheid geijverd hadden, eenen *Christen*-Leeraar kunnen toegeven, maar om hetzelve, hoe regtvaardig het ook was, in te trekken. In zijnen verhitten ijver schreef AMBROSIUS, onder anderen, aan den Keizer: „ Waarom wilt gij eenen afwezenden vonnissen? Hier „ hebt gij iemand tegenwoordig, die zich schuldig be„ lijdt. *Ik zeg hier mede overluid, dat ik de* Syna„ goge *aangesloken, dat ik geboden heb, geene plaats*

„ *meer*

„ *meer te laten ſtaan, waar* CHRISTUS *verloochend* „ *wordt.*" En hij ſluit zijnen brief, met den Keizer te verzekeren, dat hij hem, ſchriftelijk, hier over had willen onderhouden, eershalve, opdat de Keizer hem in zijn Paleis hooren mogt, en opdat het niet noodig zou zijn, hem in de kerk te hooren. Evenwel, dewijl de gemelde brief de bedoelde uitwerking miste, gebeurde dit kort daar na. Te weten, AMBROSIUS, te *Milaan*, voor den Keizer predikende, verweet hem openlijk, met eene verregaande koenheid, dat hij bij zijn beſluit bleef volharden. Na den Keizer ſtreng doorgehaald te hebben, bleef AMBROSIUS zoo lang ſtaan, tot de Keizer, op zijnen herhaalden aandrang, beloofd had, dat de beſchuldigde *Christenen* volſtrekt niets te vreezen hadden. Toen ging de Biſchop eerst naar het altaar, om het gewoon gebed, en de overige deelen van den dienst, te verrigten.

Elk onbevooroordeeld Lezer zal zich, ongetwijfeld, verwonderen, over dit onverſchoonlijk gedrag van den Biſchop, die, onder voorwendſel van de zaak van God voor te ſtaan, den loop des regts, op eene oproerige wijze, ſtremde, en ſtraffeloosheid vorderde, voor rustverſtoorders en openbare vervolgers.

Niet altijd evenwel was de Biſchop AMBROSIUS zoo hevig tegen de *Joden*, van welken hij elders in zijne ſchriften met meer gematigdheid ſpreekt, wanneer zijne driften en eerzucht niet mede in het ſpel komen, gelijk in het gemelde geval; doch, over het algemeen, is dit zeker, dat hij, en andere *Chriſtelijke* Leeraars van dezen tijd, zich gaarn van ſcheldnamen en harde bewoordingen tegen de *Joden* bedienden. Zij beſchouwden hen als een verachtelijk, van God verworpen, en hatelijk volk, en zoo drukten zij zelfs dan zich uit,

wanneer zij tevens hun verlangen te kennen gaven, om de *Joden* tot de gemeenschap der kerk te brengen. In eene der Predikatiën van GREGORIUS *van Nyssa* komen dus plaatsen voor, in welken hij tegen hen uitvaart, als *moordenaars des Heeren*, *Profeten-moorders*, *vijanden van God*, *haters van God*, *voorspraken des Duivels*, *eene vergadering van Duivelen*, enz. Uitdrukkingen, waarlijk, meer geschikt, om de *Christen*-gemeenten tegen de *Joden* aan te hitsen, dan om éénen enkelen *Jood* tot het *Christendom* over te halen.

Wij hebben van den, door zijne welsprekendheid beroemden, JOANNES CHRYSOSTOMUS, nog *acht Predikatiën of Leerredenen tegen de Joden*, in de jaren 386 en 387 door hem gehouden, toen hij nog *Ouderling* te *Antiochië* was; in deze Leerredenen is zijne hoofdbedoeling, zijne gemeente te waarschuwen, om in de feesten en gebruiken der *Joden* geen deel te nemen, gelijk verscheidene *Christenen* schijnen gedaan te hebben, zonder dat wij de regtstreeksche omstandigheden en aanleiding tot deze deelneming kennen; trouwens, de Kerkvader spreekt ook van het gebruik van *Joodsche* geneesmiddelen, waar onder misschien zoogenoemde *Amuleten* of Toovermiddelen waren; en het is zeer mogelijk, dat sommige slimme *Joden*, door allerhande kunstenarijën, de eenvoudige *Christenen* van dien tijd, en van die gemeente, hebben weten te belezen; en in zoo verre mag CHRYSOSTOMUS regt gehad hebben, om zijne gemeente te waarschuwen, en zulke eenvoudige *Christenen* te bestraffen; maar zijn ijver sleept hem te verre weg, wanneer hij de *Joden* in het algemeen met harde verwijtingen en beleedigingen overlaadt, en hun zelfs alle burgerlijke regten en voorregten wil ontnemen; wanneer hij aan zijne gemeente ver-

verhaalt, dat de *Joden*, midden onder hun vasten, met bloote voeten, dansten; dat hunne *Synagogen* moordenaarsholen en een verblijf der duivelen zijn; wanneer hij zelfs de *Joodsche* toenmalige *Patriarchen* beschimpt, hun lage handteeringen en kostwinningen verwijt, en hen beschrijft, als lieden vol ongeregtigheid, die nogtans door de Keizers, zelfs in hunne wetten, met achting worden behandeld, en, gelijk wij reeds gezegd hebben, met eertijtels van *Viri illustres*, *Spectabiles*, *Clarissimi*, vereerd worden, welke men aan de aanzienlijkste lieden in den Staat plag te geven; wier aanzien en gezag misschien nooit grooter was geweest, dan ten dezen tijde, en die ook andere Kerkelijke en Burgerlijke Opzieners der *Joden* onder zich hadden, die in de Keizerlijke wetten genoemd worden, *Primates*, *Hierei*, *Archisynagogi*, *Presbyteri*, enz.

Zoodanige denk- en handelwijze der meeste *Christen*-Leeraren van dien tijd, doet het voor den Kerkvader HIERONYMUS tot te meer eere verstrekken, dat hij niet schroomde, kennis en verkeering te maken en te houden met *Joodsche* geleerden, om van hen de *Hebreeuwsche* taal te leeren, en in staat gesteld te worden, de Boeken van het Onde Testament te verstaan, en zijne vertaling van dezelven te voltooijen. Hij had meer dan eenen *Joodschen* geleerden tot zijne leermeesters, en onder dezen was de voornaamste zekere BARRABANUS, die bij nacht bij hem kwam, als een andere NIKODEMUS, omdat zijne broederen van *Bethlehem* en *Jeruzalem* niet geduld zouden hebben, dat hij een' zoo gemeenzamen omgang met eenen *Christen*-Priester had.

Deze leermeesters van HIERONYMUS waren, gedeeltelijk, van *Lydda*, *Bethlehem* en *Jeruzalem*, waar

uit wij mogen beſluiten, dat de *Joden* daar geleerden en uitleggers hunner Wet hadden, zelfs nog op het einde der *vierde* en het begin der *vijfde* eeuw, tot welke wij nu overgaan, na nog eene bijzonderheid te hebben aangemerkt.

Tegen over *Ethiopië*, of *Abyſſinië*, in *gelukkig Arabië*, woonden de *Homeriten*, ook *Sabeërs* genoemd, onder welke vele *Joden* waren, gelijk wij opmaken uit eene gebeurtenis, onder de regering van den Keizer KONSTANTINUS. Aan den Koning dezer *Homeriten* zond de gemelde Keizer een gezantſchap, met aanzienlijke geſchenken, om hem vrijheid te vragen, dat de *Romeinen*, die door zijn land reisden, en zulken van zijne onderdanen, die *Chriſtenen* wilden worden, kerken mogten ſtichten. Aan het hoofd van dit gezantſchap was THEOFILUS, een *Indiaan*, uit het eiland *Divus*, (thans *Diu*,) die door zijn volk, als gijzelaar, naar *Rome* gezonden, daar Munnik geworden, en vervolgens tot *Diaken* gewijd was. Deze vond de *Homeriten* afgodendienaars, doch bij welke de beſnijdenis in gebruik was, misſchien door hunne vermenging met de *Joden*. Het gelukte hem, den Vorst des lands tot het *Chriſtelijk* geloof te bewegen, nadat hij den tegenſtand, welken hij inzonderheid van de *Joden* ontmoette, door verſcheidene wonderwerken, zoo als het verhaal luidt, overwonnen had.

VIJFDE EEUW.

De wetten, welke de *Romeinſche* Keizers, in de laatſte jaren der vierde, en in het begin der vijfde eeuw, omtrent de *Joden*, gegeven hebben, en welke in het Wetboek van den Keizer THEODOSIUS gevonden wor-

worden, geven zeer veel opheldering, omtrent den toeſtand, en de Geſchiedenis der *Joden*, ten dien tijde.

De beide zoons van Keizer THEODOSIUS *den Grooten*, ARKADIUS en HONORIUS, die hunnen vader, de eerſte in het *Oosterſche*, deze laatſte in het *Weſterſche* gedeelte des *Romeinſchen* Rijks opvolgden, waren, naar het voorbeeld van hunnen vader, billijk omtrent de *Joden*. ARKADIUS gaf hun, in het jaar 396, ſchriftelijk, verzekering, dat de prijs der dingen, welke zij openlijk verkochten, niet door toezieners uit de *Christenen*, maar door hunne eigene beſtuurders, zou bepaald worden; waar uit wij mogen opmaken, dat de *Joden*, die bij de *Christenen* zoo gehaat waren, door de gemelde opzieners dikwijls genoodzaakt werden, om hunne waren, beneden de waarde, ten goedkooopſte te verkoopen.

In het zelfde jaar gebood ARKADIUS aan KLAUDIANUS, *Comes*, of Graaf van het Oosten, dat de gene, die zich vermeten zoude, eenen *Joodſchen Patriarch* openlijk te beſchimpen, of te hoonen, geſtraft zou worden.

In het jaar 397 belaſtte hij den *Præfectus Prætorio* van *Illyricum*, zorg te dragen, dat er aan de *Joden* geen geweld gepleegd werd, voornamelijk niet aan hunne *Synagogen*. — In dat jaar gebood hij ook, dat de *Joden*, die, ſchuldig aan eenige misdaad, of door hunne ſchuldeiſchers vervolgd, in eene kerk vlugten, en zich houden zouden, als of zij *Christenen* wilden worden, niet eer zouden aangenomen worden, voordat zij hunne ſchulden betaald, en zich van de hun aangetijgde misdaad gezuiverd hadden.

In het jaar 398 bepaalde hij, dat de *Joden*, als onderdanen des *Romeinſchen* Rijks, hunne twistzaken,

welke hunnen godsdienst niet betroffen, voor de gewone gerigtshoven zouden brengen; evenwel zou het hun geoorloofd zijn, hunne enkel burgerlijke (*civile*) verſchillen, met wederzijdſche bewilliging van partijën, ter beſlisſing van *Joden*, of zelfs van hunne *Patriarchen*, als verkozene ſcheidslieden, of goede mannen over te laten, wier uitſpraak gelden, en van de Overheid ten uitvoer zou gebragt worden.

Omtrent den vrijdom der Hoofden van den *Joodſchen* Godsdienst, van het waarnemen van burgerposten, had ARKADIUS wel, in het jaar 397, de oude wetten van KONSTANTYN, KONSTANTIUS, VALENTINIANUS, en VALENS, bevestigd; doch reeds in het jaar 399 verordende hij, even als te voren zijn vader, als ook GRATIANUS en VALENTIANUS II, dat de *Joden*, in het gemeen, als zij tot eene *Curia* (of gilde) behoorden, ook verpligt zouden zijn, om derzelver lastposten waar te nemen. Deze bepaling, zoo wel als de daar mede overeenſtemmende wetten der voorgaande Keizeren, geven ons te kennen, dat er toen onder de *Joden* lieden genoeg van eenig vermogen geweest zijn; hoewel het grootſte deel van hen alleen met lage kostwinningen hun beſtaan zocht. Daartegen bevestigde ARKADIUS, in het jaar 404, alle de voorregten, welke, tot hier toe, aan de *Joodſche Patriarchen*, en aan de door hen aangeſtelde Hoofden van hunnen godsdienst, geſchonken waren.

HONORIUS, broeder van ARKADIUS, die in het Westen regeerde, met zijnen broeder, voor eenigen tijd, oneens zijnde, behandelde, gedurende dezen twist, de *Joden* eenigzins ſtrenger, gebiedende in het jaar 398, dat de *Joden*, alhoewel door ARKADIUS toen daar van verſchoond, leden zijnde van eenig gild,

gild, verpligt zouden zijn, om de lastposten daar van waar te nemen. Onverwacht was ook zijne wet van het jaar 399, waarbij hij de zoogenaamde *Apostelschatting* (*Apostolatus*) geheel verbood. Wij hebben reeds, in het voorgaande, gezien, dat dezelve eigenlijk ingevoerd was, in plaats van de gewone jaarlijkſche heffing, welke de *Joden* voordezen aan den Tempel te *Jeruzalem* overzonden, zij werd thans aan den *Patriarch* betaald, die ze door zijne afgezondenen, *Apostelen* genoemd, (van waar de benaming *Apostelſchatting*,) liet inzamelen. Men noemde ze ook *aurum coronarium*, kronengoud, omdat men ze vergeleek met die geſchenken, welke men, onder dezen naam, aan de Keizers opbragt. De Keizer noemde het onvoegzaam, dat Opzieners der *Synagogen*, (*Archiſynagogi*,) of de Ouderlingen der *Joden*, als ook de zoogenoemde *Apostelen*, of zendelingen van den *Patriarch*, aan denzelven jaarlijks van alle *Synagogen* goud en zilver bragten. Waarſchijnlijk vond de Keizer, of liever zijne Staatsdienaars, deze onvoegzaamheid daar in, dat deze belasting uit zijn Rijk naar het Oosterſche, waar de *Patriarch* der *Joden* woonde, werd overgezonden. Hij gebood daarom, dat de laatst bijeengebragte geldſommen van deze belasting in de Keizerlijke ſchatkist geſtort, en dat voortaan niets meer aan de gemelde *Patriarchen* betaald zou worden. Doch, indien deze *plunderaars der Joden*, zoo als de Keizer zich uitdrukt, weder lieden tot het inzamelen van deze heffing zenden zouden, zouden dezen door de Overheid geſtraft worden.

In het jaar 404 verklaarde Keizer HONORIUS, dat de *Joden*, noch *Samaritanen*, in het vervolg, geene *Agenten*, of zaak-waarnemers van het Hof, (*Agentes in rebus*,) zouden mogen wezen. Zulke *Agenten* waren

ren van driederlei ſoort. 1. Zulken, die de ſchattingen in de gewesten ophaalden; 2. zulken, die de magazijnen en tuighuizen van koren en voorraad verzorgden; en 3. zulken, die den Keizer voor verſpieders dienden. De *Joden* zullen waarſchijnlijk van de tweede ſoort geweest zijn, aannemers van het verzorgen der magazijnen.

Hier op echter volgden weder meer gunſtige wetten voor de *Joden*. De Keizer namelijk verbood, in het jaar 409, en andermaal in het jaar 412, dat men de *Joden*, op den *Sabbath*, of andere feestdagen, met perſonelijke dienſten, of gerigtshandelingen, lastig zou vallen, nademaal de overige dagen daartoe genoegzaam waren.

Hier mede is eene andere wet, van het jaar 412, naauw verbonden, waar in hij beveelt, niet alleen dat niemand zich aan de *Joodſche Synagogen* zal vergrijpen, dewijl elke godsdienst-gezindte, alhoewel haar geloof en godsdienst niet wordt goedgekeurd, evenwel hare verkregene vrijheden gerust behoort te genieten, maar ook zou men de *Joden*, op hunnen van ouds af geheiligden dag, den *Sabbath*, onder geen voorwendſel van bijzonder, noch van algemeen belang, ontrusten mogen; nademaal de wetten op andere tijden genoeg konden uitgeoefend worden, en het de zachtheid van zijne regering waardig was, geſchonkene vrijheden niet te overtreden.

Deze Keizer vergunde zelfs, in het jaar 415, niettegenſtaande de wet van KONSTANTIUS ten tegendeele, dat de *Joden Christen*-ſlaven konden koopen; alleen onder voorwaarde, dat zij hen niet hinderen zouden, in de oefening van hunnen godsdienst. Hij droeg zelfs aan de Overheden op, om alle klagten, welke deswegens tegen de *Joden* ingebragt zouden worden, van

de

de hand te wijzen, en die genen te ſtraffen, die de *Joden*, op eenigerhande wijze, van dit regt berooven zouden. — Het blijkt zelfs uit deze wet, dat de *Joden*, in dien tijd, een groot aantal *Christen*-ſlaven en lijfeigenen moeten gehad hebben; waarop misſchien wel de klagt van den Dichter RUTILIUS, die in dezen tijd leefde, zal doelen, welke wij, in het begin dezer Geſchiedenis, hebben aangehaald, ten ware die Dichter, de *Joden* noemende, tevens de *Christenen* bedoeld, en zich, daar hij een *Heiden* was, over hen beklaagd mogt hebben, gelijk ſommigen willen.

In eene andere wet, gerigt aan zekeren Leeraar, HANNAS, en eenige Oudſten der *Joden*, (*Annati didaskalo et majoribus Judæorum*,) vergunt HONORIUS aan zulke *Joden*, die zich, om ſtraffen te ontgaan, of om andere redenen, gehouden hadden, als wilden zij *Christenen* worden, tot hunnen godsdienst weder te keeren, wanneer de Overheid geen ſtandvastig beſluit blij hen ten dezen vinden zou, en als zij den Doop of het Avondmaal nog niet ontvangen hadden; „ want," zegt de Keizer, „ dit is voor het *Chris-* „ *teadom* een groot voordeel."

Eindelijk verordende hij, in het jaar 418, dat de *Joden*, die reeds Keizerlijke gelastigden, of tot Hofdienſten verpligt waren, (*inter Palatinos militiæ ſacramenta fortiti*,) hunne posten zouden blijven waarnemen, maar dat niemand van die natie dezelve, in het vervolg, bekomen zoude: doch de *Joden*, die zich in krijgsdienst bevonden, zouden denzelven terſtond verlaten, zonder aanmerking van hunne vorige dienſten. Wanneer zich de *Joden* op de wetenſchappen willen toeleggen, ſtaat hun de Keizer, zoo wel als anderen, het regt toe, om *Advokaten* te worden; ook zouden de

de *Joden* verder toegang hebben tot de openbare ambten van eene *Curia*, of gilde, zoo als hunne afkomst en het aanzien van hunne familie mede zou brengen. Tevens wilde de Keizer, dat zij het niet als een hoon zouden aanzien, dat hun de andere ſtanden en bedieningen ontzegd werden.

Het is opmerkelijk, dat HONORIUS, bij alle gunstbewijzen, welke hij aan de *Joden* ſchenkt, evenwel meermaalen, zoo wel van hunnen godsdienst, als van hun volk zelf, met verachting ſpreekt; bijzonder ook in de laatst aangehaalde wet. Trouwens, men was aan zoodanige denkbeelden al lang onder de *Christenen* gewoon; en het ſchijnt, dat de *Joden*, door zekere gebreken in hun gedrag, gelegenheid gegeven hebben, om hen van alle hof- en krijgsbedieningen te verwijderen.

Van den Keizer VALENTINIAAN III, die insgelijks in het Westen regeerde, is maar één enkele wet bekend, welke de *Joden* aangaat. Met dezelve gebood hij, in het jaar 426, dat, wanneer de kinderen van eenen *Jood*, of *Samaritaan*, zich tot het *Christelijk* geloof bekeerden, het aan hunne ouderen, of grootouderen, niet geoorloofd zou zijn, hen daarom te onterven; of in hun Testament geheel voorbij te gaan; of hun minder na te laten, dan zij bekomen zouden hebben, indien zij zonder Testament geſtorven waren. Deden zij dit evenwel, zoo gebood de Keizer, dat de kinderen, die *Christenen* geworden waren, even zoo erven zouden, als of hunne ouders of grootouders zonder Testament dezer wereld overleden waren. Geſteld zelfs, dat deze kinderen zulke misdaden jegens hunne ouderen en grootouderen bedreven hadden, dat zij deswegens verdiend hadden, onterfd te worden,

zou

zou hun toch, alſchoon ook deze misdaden behoorlijk bewezen en geſtraft waren, evenwel het pligtelijk deel der erfenis niet onthouden kunnen worden, opdat zij ten minſten deze belooning voor den door hen verkozenen godsdienst bekwamen. — Waarlijk, hoe welmeenend het oogmerk ook mogt zijn, om jonge *Joden* tot het omhelzen van het *Christendom*, door zulke voordeelen, uit te lokken, zoo weinig voegde de voor deze wet opgegeven grond, even als of het in het *Christendom* enkel op den naam, en niet op de zeden, aankwam.

Van Keizer THEODOSIUS II, in het Oosten, zijn insgelijks verſcheidene wetten voorhanden, de *Joden* betreffende, ſommige tot hunne beveiliging, maar ook andere, om hen te beteugelen, en binnen zekere palen te houden, tot welke laatſten de *Joden*, door hun onbeſcheiden gedrag, niet zelden oorzaak en aanleiding gaven. Dus vierden zij hun feest *Purim*, ter gedachtenis der verloſſing van hun volk, door MORDECHAI en ESTHER, van de wreede aanſlagen van HAMAN, op eene wyze, welke de *Christenen* deed denken, dat zij daar mede bedoelden, JEZUS CHRISTUS, en deszelfs godsdienst, te hoonen. Dit gaf aanleiding tot eene wet van Keizer THEODOSIUS, in het jaar 408, waarbij hij den *Joden*, door de Stadhouders der bijzondere gewesten, liet aanzeggen, dat zij, op hun *Purim-feest*, niet meer het beeld van HAMAN aan het kruis hechten, en het, met dat kruis, vervolgens, verbranden zouden, noch, over het algemeen, hunne godsdienst-gebruiken tot ſmaad van den *Christelijken* Godsdienst zouden keeren; terwijl zij anderszins ook het gene hun tot hier toe geoorloofd was geweest, verliezen zouden.

Een

Een geval, bij den Kerk-geschiedschrijver SOCRATES, wordt van sommigen geacht, in verband te staan met deze wet: De *Joden*, in de stad *Inmestar*, in het *Syrisch* landschap *Chalcis*, zich op hun feest *Purim*, naar gewoonte, lustig makende, begonnen, in hunne dronkenschap, de *Christenen*, en CHRISTUS zelven, te bespotten. Zij hadden, vervolgens, eenen *Christen*-jongen aan een kruis gebonden, hem eerst bespot en beschimpt, en eindelijk, in hunne razernij, zoo lang geslagen, dat hij den geest gaf. Hier over was het tusschen hen en de *Christenen* tot een gevecht gekomen, waar in verscheidene lieden, van weêrskanten, sneuvelden; de aanleggers van deze misdaad waren, op Keizerlijk bevel, gestraft geworden; evenwel spreekt de bovengemelde wet geheel niet van het vermoorden van een kind, hetwelk ook, volgens het verhaal, later, en eerst in het jaar 412, gebeurd zal zijn.

Het volgende heeft meer zekerheid: op sommige plaatsen gehoorzaamden de *Joden* aan de meergemelde wet, maar in andere gewesten, zoo als *Macedonië* en *Dacië*, gingen zij voort, met den *Christelijken* Godsdienst den spot te drijven. Dit verwekte onlusten en oproeren, in welke de huizen en *Synagogen* der *Joden* in brand gestoken werden. Van hier eene andere wet van THEODOSIUS, in het jaar 412. Daar door verbood hij, eenen *Jood*, die onschuldig was, enkel om zijnen godsdienst, te mishandelen of te beschimpen; even min zouden hunne *Synagogen* of woningen verbrand worden, terwijl, in allen gevalle, indien iemand eene misdaad begaan had, het gezag der gerigtshoven bij de hand was, opdat niemand zich zelven zou wreeken. Maar aan den anderen kant, zouden de *Joden* hunne veiligheid niet misbruiken, en den eerbied, aan het *Christendom* verschuldigd, niet te na komen.

Der

Der *Joden Patriarch*, GAMALIEL IV, ſchijnt zich aan zulke misbruiken en andere buitenſporigheden ſchuldig gemaakt te hebben, terwijl hij zich verbeeldde, ſtraffeloosheid te bezitten, uit hoofde van de hooge waardigheid van zijnen ſtand: waarom de Keizer THEODOSIUS, in het jaar 415, beval, dat men hem de volmagt, volgens welke hij een' aanzienlijken *Romeinſchen* eerepost bekleedde, zou ontnemen. Ook mogt hij geene *Synagogen* meer ſtichten, en die in eenzame oorden gevonden werden, zouden, indien het zonder oproer geſchieden kon, omver worden gehaald. Hij zou zich niet meer als Rigter over *Christenen* gedragen; maar de twistgedingen tusſchen dezen en de *Joden* zouden voor de Overheid, in elk gewest, afgedaan worden. Als hij beſtaan zou, eenen *Christen*, of een lid van eenige andere godsdienst-gezindte, het zij vrijman of lijfeigenen, met het *Joodſche* onderſcheidingsteeken (der beſnijdenis) te bevlekken, zou hij, of elk ander daar aan deelachtige *Jood*, ten ſtrengſten geſtraft worden; en de *Christen*-ſlaven, die hij achterhield, zouden aan de kerk ten eigendom worden gegeven.

Dit laatſte maakte de Keizer, in de jaren 417 en 423, tot algemeene verordeningen. Geen *Jood* zou, dien ten gevolge, eenen *Chriſtelijken* lijfeigenen koopen, of als geſchenk aannemen, dewijl het ongeoorloofd was, dat godzalige dienſtknechten door de heerſchappij van goddelooze koopers ontreinigd werden. In geval van overtreding, zou de *Jood* zulken dienſtknecht verliezen, en de dienſtknecht zelve, als hij het vrijwillig aangaf, de vrijheid bekomen. Hier van echter zouden de *Chriſtelijke* lijfeigenen uitgezonderd zijn, welke de *Joden* reeds bezaten, insgelijks die hun bij erfenis, of als een *Fideicommis*, toevielen; alleen onder dit beding, dat

zij dezelve, noch met, noch tegen hunnen wil, tot hunnen godsdienst trekken zouden; en dat op levensſtraffe.

Het laatstgemelde jaar 423 was, over het geheel, vruchtbaar in wetten van THEODOSIUS, omtrent de *Joden*, wier godsdienst-oefening, gelijk wij zien zullen, thans meer dan ooit, door de *Christenen*, met geweld, geſtoord werd. Om deze reden verbood de Keizer aan de *Christenen*, eenen *Jood*, onder voorwendſel van ijver voor den godsdienst, eenig leed aan te doen, of hunne goederen te plunderen, op ſtraffe, dat zij zulks drie- of viermaal zouden vergoeden; ook zou de Overheid geſtraft worden, die zulks geduld had. In eene andere wet verbood hij, in het vervolg, den *Joden* hunne *Synagogen* te ontnemen, of die te verbranden. Indien al, na het geven van de wet ten dezen, eenige zulke gebouwen den *Joden* ontweldigd, aan de kerken toegewezen, of zelfs voor den *Chriſtelijken* godsdienst ingewijd waren, zouden aan de *Joden*, naar evenredigheid van het gene hun ontnomen was, andere plaatſen aangewezen worden, om daar *Synagogen* te bouwen. Ook zouden hun de aan de *Synagogen* geſchonkene verſieringen wedergegeven worden, indien men ze nog niet tot den *Chriſtelijken* Godsdienst gewijd had; doch, was dit reeds geſchied, dan zou hun derzelver waarde worden goedgedaan. Maar anders zouden zij geene nieuwe *Synagogen* ſtichten, en enkel in het bezit der oude blijven. De Keizer vernieuwde deze wet, in hetzelfde jaar, op een *Klaagſchrift* der *Joden*, terwijl hij andermaal verbood, hen, onder voorwendſel van den *Chriſtelijken* Godsdienst, te vervolgen, hunne *Synagogen* hun te ontnemen, of die te verbranden. Maar, daartegen, zouden zij hunne bezittingen verliezen, en voor al-

altijd uit het land gebannen worden, indien zij eenen *Christen* beſneden, of lieten beſnijden; welke wet hij nogmaal, in hetzelfde jaar, bekrachtigde.

Uit eene wet van het jaar 429 blijkt, dat het beſtuur van zaken, onder de *Joden*, eene groote verandering ondergaan had. In deze wet beveelt de Keizer THEODOSIUS, dat de Opzieners (*Primates*) van hunne regtbanken, alles, wat, *na het afſchaffen der Patriarchen*, van heffingen voor dezelven ingegaan was, betalen zouden. Maar, in het vervolg, zou dit zelfde geld, op hunne verantwoording, van alle *Synagogen*, jaarlijks voor 's Keizers ſchatkist gevorderd worden. Eindelijk verbood de Keizer, in dit jaar nog, dat geen *Jood* eenigen eerepost, bijzonder geen Overheids-ambt, in eene ſtad bekleeden zou, opdat geen *Jood* magt zou hebben, om tegen *Christenen*, en derzelver Leeraren, als het ware, ter beſchimping van het *Chriſtelijk* geloof, eenig ſtreng vonnis te vellen. Ook mogten geene nieuwe *Synagogen* gebouwd, maar alleen de oude verbeterd, en onderhouden worden. Wie eene nieuwe *Synagoge* bouwde, zou niet alleen 50 ponden gouds betalen, maar ook zijne goederen verbeuren, ja, hem wordt zelfs de doodſtraffe gedreigd.

Na dien tijd vinden wij geene opzettelijke wetten van Keizeren, de *Joden* betreffende, tot de regering van den Keizer JUSTINIAAN, in de zesde eeuw; de boven bijgebragte geven ons ondertusſchen veel licht, omtrent den toeſtand der *Joden*, ten dezen tijde. Dus zien wij uit dezelven, dat het beſtuur van hunne *Patriarchen* vóór het jaar 429 een einde genomen heeft. Dit moet men van hunnen *Patriarch* te *Tiberias* verſtaan, dien zij den naam van *Naſchi*, *Prins* of *Vorst*, gaven, en die bijzonder de *Weſterſche Joden* beſtuurde. Behalve de-

zen, was er nog een opperhoofd der *Oosterſche Joden*, onder den titel van *Rosch-Gola*, *Hoofd der ballingſchap*, die zijnen zetel had in het land van *Babylonië*, van welken nog verſcheidene eeuwen daar na, in de Geſchiedenis, ſporen voorkomen. Deze laatst-gemelde opperhoofden, buiten het gebied der *Romeinſche* Keizers zijnde, konden door hen niet afgezet worden. Maar de magt van den *Westerſchen Patriarch* kan hun argwaan veroorzsakt hebben, gelijk de laatſte *Patriarch*, GAMALIEL IV, door zijn trotsch gedrag, inderdaad, daar toe niet weinig aanleiding ſchijnt gegeven te hebben. Ook kan er onder de *Joden* zelve iet gebeurd zijn, waar van de vernietiging van deze waardigheid het gevolg geweest kan zijn. Hoe het zij, deze natie verloor zekerlijk iet, bij deze afſchaffing, ten opzigte van haar uitwendig aanzien, doch in het wezenlijke niets, dewijl zij ſteeds hare eigene Opzieners, Leeraars, hooge en lage ſcholen, vrijheden en voorregten bleef behouden.

Tevens kan men, uit de boven aangehaalde wetten, genoeg beſluiten, omtrent de voortduring van den godsdienst-haat, tusſchen de *Joden* en *Christenen*. Terwijl de *Joden*, bij alle voorkomende gelegenheden, hunnen wrok openbaarden, om de *Christenen*, waar zij mogten, te hoonen en te beleedigen, deed een verkeerde ijver de *Christenen* tegen de *Joden* verſcheidene mishandelingen plegen, waar tegen de Keizers dit ongelukkig volk naauwelijks, door hunne wetten, beveiligen konden. Hadden de *Joden*, onder de regering van Keizer JULIANUS, hunnen haat den vollen teugel gevierd, en aan de *Heidenen*, herhaalde keeren, de hand geboden, in het verbranden en vernielen van *Christen*-kerken, thans ſchijnen de *Christenen* gedacht te hebben,

ben, dat het hun tijd was, om dit den *Joden* te vergelden.

De ſtad *Alexandrië* leverde, in het jaar 415, van dezen wederzijdſchen haat, een treurig voorbeeld op. In deze hoofdſtad van *Egypte* rekende men 100,000 *Joden*, die, gelijk de overige inwoners der ſtad, zeer gereed waren tot onrust en baldadigheden, welke dikwijls op gevechten en bloedſtorting uitliepen. Ten dezen tijde was er over de ſchouwburg, en de danſers in denzelven, twist ontſtaan, en de burgers van *Alexandrië* waren deswegens in twee partijën verdeeld, zoo als dit in de groote ſteden van het Keizerrijk meer plaats had. Als de *Joden*, op eenen *Sabbath*, in plaats van hunnen godsdienst waar te nemen, in den ſchouwburg, als aanſchouwers, gekomen, zich voor de ééne van deze partijën verklaarden, nam de verwarring onder de groote menigte der toekijkers een begin. De Stadhouder ORESTES beteugelde dezen oploop wel voor het tegenwoordige, maar de verbittering tuſſchen de twee partijen bleef aanhouden. Kort daarna maakte ORESTES in den ſchouwburg, in naam der regering, eenige ſchikkingen, ten einde de goede orde te handhaven. Hier bevonden zich ook eenige aanhangers van CYRILLUS, den toenmaligen *Patriarch* der ſtad, in de Geſchiedenis bekend, door zijnen ijver tegen NESTORIUS, en deszelfs gevoelens, om te vernemen, wat de Stadhouder bevelen zou; onder anderen zekere ſchoolmeester, HIERAX, één der ijverigſte toehoorders van CYRILLUS, en gewoon, hem, onder zijn preeken, boven anderen, toe te juichen. Zoodra de *Joden* dezen in den ſchouwburg zagen, begonnen zij te ſchreeuwen, dat hij enkel daar gekomen was, om het volk tot oproer aan te hitſen. ORESTES, wien de heersch-

zucht der Biſchoppen reeds lang tegen de borst ſtiet, omdat zij de magt der Keizerlijke bevelhebberen te zeer bepaalden, en wien het verdroot, dat CYRILLUS zijn doen dus beſpieden wilde, liet HIERAX vatten, en daar in den ſchouwburg pijnigen. CYRILLUS, dit vernomen hebbende, ontbood de voornaamſten der *Joden* bij zich, aan welken hij eene ſcherpe bedreiging deed, indien zij niet aflieten, opſtand tegen de *Chriſtenen* te verwekken. Dan, deze bedreigingen verbitterden het *Joodſche* gemeen nog meer, zoo dat zij, op allerlei wijzen, bedacht waren, om de *Christenen* te benadeelen. Onder anderen liepen zij, op zekeren nacht, door de ſtad, roepende, dat er in een *Chriſten*-kerk brand was ontſtaan, en toen de *Christenen* kwamen toeſchieten, om den brand te blusſchen, werd eene menigte van hen door de *Joden* overvallen, en vermoord. Deze ſnoodheid, den volgenden morgen, ontdekt zijnde, begaf CYRILLUS zich met eenen hoop volks naar de *Joodſche Synagoge*, welke hij den *Joden*, met geweld, ontnam, hen de ſtad uitjoeg, en hunne goederen liet plunderen. De Stadhouder ORESTES, onvergenoegd, dat, op deze wijze, de Biſchop in zijn ambt getreden was, en dat *Alexandrië* dus van een zoo groot aantal inwoners beroofd werd, zond een berigt van het voorgevallene aan den Keizer over, doch, alzoo CYRILLUS niet verzuimde, een tegenberigt af te zenden, opgevuld met klagten over de *Joden*, en derzelver gedrag, bleef alles in ſtate. Men heeft wel dit verhaal van SOKRATES, den Geſchiedſchrijver, verdacht zoeken te maken, omdat het den Biſchop in een ongunſtig licht plaatst, en voorgewend, dat SOKRATES een *Novatiaan*, en dus tegen CYRILLUS vooringenomen zal geweest zijn; maar zijn verhaal heeft alle blijken van ge-

geloofwaardigheid, dewijl hetzelve het gedrag der *Joden*, zoo wel als dat des Bisschops, onpartijdig afschildert.

In het jaar 423 vertoonde zich een dergelijk tooneel te *Antiochië*, in *Syrië*. De *Joden* waren hier rijk, en in een groot aantal. In een oploop werd, door het gemeen, hunne *Synagoge* geplunderd, welke de Geestelijkheid bestond aan den godsdienst der *Christenen* toewijdde. Hier over kwamen klagten tot den Keizer THEODOSIUS, ondersteund door den oversten der lijfwacht, waarop de Keizer gebood, de *Synagoge* aan de *Joden* te hergeven, of hun ten minste eene plaats aan te wijzen, om eene andere te bouwen. Dit gebod des Keizers mishaagde aan den vermaarden *Pilaarheiligen*, SIMEON STYLITES, die toen leefde, en dus genoemd werd, omdat hij zijn verblijf genomen had op eenen hoogen pilaar of zuil, om te meer van de aarde afgezonderd te wezen. Deze kwam van zijnen pilaar af, om de Geestelijkheid bij te staan, en schreef zoo nadrukkelijk aan den Keizer, dat dezelve niet alleen zijn bevel introk, maar ook den bevelhebber, die hem daar toe geraden had, afdankte, zelfs schreef de Keizer aan dezen *Luchtheiligen* eenen eigenhandigen brief, in welken hij hem verzocht, God voor hem te bidden.

Bij zoodanige gezindheden en gedrag, waartoe een verblinde godsdienstijver de *Joden* en *Christenen*, over en weder, vervoerde, behoeft men zich niet te verwonderen, dat men, ten dezen tijde, zoo weinig leest, van *Joden*, die tot het *Christen*-geloof bekeerd zijn geworden. De enkelde voorbeelden, die men daar van ontmoet, zijn of zoo kort en gebrekkig beschreven, dat men er niet over oordeelen kan, hoe het zich met zulke bekeeringen hebbe toegedragen; of zij zijn vervuld

met beuzelachtige verhalen en wonderen, die enkel steunen op het gezag van eenen of anderen Bisschop, of op de verzekering van een dom en ligtgeloovig gemeen.

Dus heeft men een verhaal van de bekeering van 5 of 6000 *Joden*, op het eiland *Minorka*, in het jaar 418, in eenen brief van SEVERUS, Bisschop van gemelde eiland, aan alle *Christelijke* gemeenten. Volgens dit verhaal waren er toen, op het eiland *Minorka*, twee steden, *Jammona*, of *Jamono*, en *Magona*, of *Mago*, beide door de *Karthaginiënzen* aangelegd; de eerstgenoemde van deze steden bezat, volgens de overlevering, het voorregt, dat geen *Jood* aldaar wonen kon, zonder gevaar van eene onmiddelijke dood. Onze Bisschop wil dit des te ligter gelooven, omdat er ook op dit eiland geene wolven, of andere schadelijke dieren, gevonden worden, en de slangen en schorpioenen derzelver vergiftige krachten verliezen. Maar in de stad *Magona* woonden, daartegen, meer *Joden*, dan *Christenen*, en deze leefden onderling in vrede en vriendschap; doch, als om dezen tijd de overblijfselen van den zaligen STEFANUS, door eenen heiligen Priester OROSIUS, wien wij ook als Geschiedschrijver kennen, en die thans, van eene bedevaart, naar *Palestina* terugkeerde, en deze overblijfselen, met andere, naar *Spanje* medebragt, *ongetwijfeld*, zegt onze Bisschop, *door de ingeving van den eersten Martelaar*, in de kerk der gemelde stad waren nedergezet, werd weldra alle verkeering met de *Joden* afgebroken, en, zoo als SEVERUS zich uitdrukt, de *schadelijk ingewortelde liefde verkeerde in eenen tijdelijken haat, uit liefde tot der* Joden *eeuwige zaligheid.* Op alle straten, en in alle huizen, werden *gevechten des geloofs*, met de *Joden*, gehouden; terwijl de *Joden* hun-

hunne *Synagoge* met ſteenen en wapenen opvulden. Bij hen, zoo wel als bij de *Christenen*, hadden verſcheidene lieden *goddelijke* droomen, die hun meldden, wat er ſtond te gebeuren. De Biſchop zelve, te *Mago* gekomen, trok, met eenen hoop *Christenen*, op de *Synagoge* los. Thans wierpen wel eenige *Joodſche* wijven eene hagelbui van ſteenen op de *Christenen*, maar zonder iemand te raken; en als de *Christenen*, tegen de vermaning van den Biſchop aan, dit insgelijks met het werpen van ſteenen beantwoordden, werd ook geen *Jood* getroffen. Vervolgens ſtak men de *Synagoge* aan brand, maar men plunderde niet; de *Joden* ſtonden verbaasd, zonder wederſtand te doen, en de *Christenen* begaven zich naar hunne Kerk, om God voor deze overwinning te danken.

Bij deze gelegenheid omhelsden vele *Joden* het *Chriſtelijk* geloof, niet zonder tuſchenkomende wonderen. Eenige *Joden*, die zich naar het land begeven hadden, om de *Christenen*, en hunne bekeerde volksgenooten, te ontwijken, geraakten in kreupelboschjes verward en verdwaald, en konden den weg niet wedervinden, voordat zij den naam van CHRISTUS hadden aangeroepen. *Joden* en *Christenen* zagen eenen grooten ongemeen helderen lichtklomp, in de grootte van een mensch; dit was, zegt SEVERUS, een Engel, of wel de Heilige Martelaar STEFANUS zelve. Daar viel ook een heel kleine hagel, welke den ſmaak had van honig, en het water van eenen vijver werd op dezelfde wijze veranderd.

Zie daar het verhaal van eenen man, die Biſchop te dezer plaats, en te gelijk mede in het geheele geval werkzaam was; ondertuſchen leert het ons genoeg, dat deze bekeering der *Joden* een begin nam met hen te mishandelen, en hunne *Synagoge* te verbran-

den, wordende de *kracht* der overblijfſelen van den Heiligen STEFANUS, en de bovengemelde wonderen, oogenſchijnlijk alleen te pas gebragt, om den verkeerden ijver, en de gewelddadige middelen, waarvan men zich bediende, om de *Joden* te bekeeren, te bedekken, en te omſluijeren.

Doch, naar den geest dezer eeuw, ontbraken ook de wonderwerken niet, om zulke *Joodſche* bedriegers, wier bekeering ſlechts voorgewend was, openbaar te maken, of misſchien ook wel, om mislukte bekeeringen te verſchoonen. De Geſchiedſchrijver SOKRATES verhaalt ons, ten dezen opzigte, een voorbeeld, hetwelk nagenoeg in het belagchelijke valt. Zeker *Jood*, voorwendende, een *Christen* te willen worden, vervoegde zich voor en na bij alle gezindten der *Christenen*, die thans vrij menigvuldig waren, om zich te laten doopen, waar van hij eene kostwinnig maakte, en veel geld verzamelde, omdat iedere gezindte den nieuwen bekeerling met giften en gaven om het zeerst overlaadde. Eindelijk kwam hij bij de *Novatianen*, aan wier Biſchop, PAULUS, hij zijn verzoek voorſtelde, om gedoopt te worden. Deze Biſchop beloofde hem den Doop, mids de *Jood* zich vooraf in de eerſte beginſelen van den *Chriſtelijken* Godsdienst liet onderwijzen, en eenige dagen vaſtte. Dit gedwongen vasten ſtond den Bedrieger ſlecht aan, waarom hij op het beſpoedigen van den Doop, met allen ernst, aandrong, onder voorwendſel, van zijn allergrootst verlangen, om de genade des Doops te mogen genieten. De Biſchop, dezen bijzonderen ijver ziende, maakte de noodige ſchikkingen, om aan zijne begeerte te voldoen, koopende voor hem het gewoone witte kleed, hetwelk toenmaals de doopelingen aantrokken; de doopvonte, waar

waar in hij gedoopt zou worden, werd in het Doophuis met water gevuld. Doch, zoodra de *Jood* in de vonte zou treden, verdween, op eens, al het water uit de doopvonte, *door de ontzigtbare magt van God*, zegt onze Geschiedschrijver, die zelve een *Novatiaan* was. Alzoo men zich verbeeldde, dat het vat lek was, vulde men het nogmaal met water aan, maar het water verdween op nieuw, zoodra de *Jood* naderde. Nu kreeg de Bisschop argwaan, en zeide tegen den *Jood*: „ gij bedriegt ons, of gij hebt, zouder zulks te we„ ten, den Doop reeds te voren ontvangen!" Als er nu eene groote menigte menschen toeliep, om dit wonder te zien, waren er sommigen, die den *Jood* herkenden, dat hij reeds door ATTIKUS, Bisschop, of *Patriarch* van *Konstantinopolen*, gedoopt was, waar door het bedrog openbaar werd. Men lette hier, hoe er ook bij de onregtzinnigen op wonderwerken geroemd werd. Trouwens, met soortgelijke vertellingen verbeeldden zich de verschillende gezindten der *Christenen*, dat zij hare voortreffelijkheid boven andere gezindten best konden handhaven.

In den toestand, in welken de *Joden* zich bevonden, terwijl zij naar de vervulling der beloften, aan hun volk gedaan, verlangend uitzagen, waren zij ligtelijk blootgesteld, om door bedriegers misleid te worden, die zich voor den MESSIAS uitgaven, van wien dit volk zich zoo hooge aardsche verbeeldingen vormde. Dus wierp zich, omtrent het jaar 431, onder de *Joden*, op het eiland *Kreta*, thans *Kandia*, een bedrieger op, die zich voor hunnen Wetgever MOZES uitgaf, en beloofde, dat hij hen, zijne geloofsgenooten, droogvoets, door de zee, naar het Beloofde land terug zou leiden. Met grooten ijver reisde hij al de ste-

steden en dorpen van dit eiland rond, en overreedde de *Joden*, om hem te volgen, en gereed te zijn, op den dag en plaats, welke hij hier toe bestemd had. Vele *Joden* gaven hem ook werkelijk geloof, en vervoegden zich, met vrouwen en kinderen, met verlating van alle hunne bezittingen, aan den oever der zee, in welke velen zich, door dweeperij vervoerd, van een steil voorgebergte, onzinnig genoeg, ter neder stortten, en omkwamen, terwijl eenigen, nog ter rauwer nood, van eenige visschers, en andere zeelieden, die zich daar digt bij bevonden, gered werden. De *Joden*, ziende, dat zij dus schandelijk bedrogen waren, zochten den gewaanden MOZES op, maar vruchteloos; het zij hij zich in tijds had weggemaakt, of dat hij, als een dweeper, zich zelven bedrogen had, en in het water was omgekomen. Men verhaalt, dat het gevolg van dit geval was, dat vele *Joden*, in *Kreta*, geloofden, dat de duivel, in de gedaante van een mensch, hen misleid had, en dat zij hier op het *Christendom* omhelsden.

In de wetten der Keizeren, welke wij in het voorgaande hebben bijgebragt, worden dikwijls, benevens de *Joden*, ook de *Samaritanen* en *Hemelvercerders* (*Coelicolæ*) genoemd. De *Samaritanen* zijn reeds uit het *Nieuwe Testament* bekend; van hunnen toestand, ten dezen tijde, weten wij geene andere bijzonderheden, dan de evengemelde, dat zij, blijkens deze wetten, door de Keizers, met de *Joden* gelijk gesteld, en dat zij, ook buiten *Palestina*, bijzonder in *Egypte*, talrijk geweest zijn.

Nopens de zoogenoemde *Hemelvereerders* (*Coelicolæ*) zijn ons te weinig bescheiden ter hand gekomen, om er iet, met zekerheid, van te kunnen zeggen. Zij ko-

men

men het eerst voor, in eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 408. De Keizer zegt daar in: „ dat zij, hij weet niet welke, nieuwe leere hadden, „ en zij behoorden, als ketters, hunne godsdienstige „ vergaderplaatsen te verliezen." Doch, in het volgende jaar, gaf hij, hen betreffende, eene afzonderlijke wet: „ Nademaal de gezindte der *Hemelvereerders*, „ wier naam," zegt hij, „ tot hier toe genoegzaam „ onbekend was, een nieuw soort van dwaling heeft „ opgeleverd," beveelt hij, „ dat zij, of, binnen jaar „ en dag, tot het ware *Christelijk* geloof overkomen, „ of de straffe lijden zullen, tegen de ketters voor„ lang vastgesteld." Zij hadden zich verstout, eenige *Christenen* tot den *Joodschen* Godsdienst te verleiden. Naardien dit nu erger was, dan een doodslag, zou dit ook met alle strengheid der reeds voorhanden zijnde wetten, als eene misdaad van gekwetste majesteit, gestraft worden. Uit eene plaats van den Kerkvader AUGUSTINUS verneemt men nog, dat deze aanhang zich in *Afrika* uitgebreid, en hunnen eigenen Doop gehad heeft. Waarschijnlijk waren zij lieden, die het *Jodendom* en *Christendom* zoodaniger wijze vermengden, dat zij geen van beiden eigenlijk geheel waren toegedaan, terwijl zij den naam van *Hemelvereerders* kunnen gekregen hebben, of omdat zij zich, in plaats van het woord *God*, liever van het woord *Hemel* bedienden, gelijk de *Joden* veel gewoon waren; of, omdat zij noch vereerders van MOZES, noch van JEZUS, maar van den *Hemel*, heeten wilden, en dus misschien eene soort van *Joodsche Deisten* waren.

Bij den inval der *Noordsche* volken in het *Westersche* Keizerrijk, waardoor hetzelve, in het jaar 476, een einde heeft genomen, vinden wij niet, dat de *Joden*,

den, op eenigerlei wijze, erger behandeld zijn, dan de overige ingezetenen des Rijks; alleen deelden zij in de gemeene ongelukken, welke de gewone gevolgen van zulke groote omwentelingen zijn; maar toen deze volkeren zich in de onderſcheidene landen van *Europa* nederſloegen, en alles bij hen eene meer geregelde gedaante hernam, ontmoeten wij de blijken, ten minſten met genoegzame zekerheid, ten opzigte van de *Wandalen* in *Afrika*, dat zij den *Joden* vrije oefening van hunnen godsdienst en koophandel vergunden. Alleenlijk moesten zij daar voor zekere ſchatting betalen; ook kon geen *Jood* in de regering of in den krijgsdienst komen, en geene tijtels, waardigheden, of hooge posten bekleeden. De Koning der *Oostgothen*, THEODORIK, of DIEDERIK, die in het laast van deze, en het begin der zesde eeuw, in *Italië* regeerde, met den roem van wijsheid en billijkheid, begunſtigde en beſchermde de *Joden* in zijn gebied, en handhaafde hen tegen misbandelingen, gelijk wij, bij de volgende eeuw, breeder verhalen zullen.

Dewijl, volgens de *Joodſche* Geſchiedſchrijvers, gedurende den loop dezer eeuw, in het Oosten, eene nieuwe *Gemara*, of uitlegging der *Mischna*, verzameld, en daar door, in het laatst van deze, of het begin der volgende eeuw, de *Babyloniſche Thalmud* voltooid is, zijn wij daar van, en van den ſtaat der geleerdheid onder de *Joden*, in deze vijfde eeuw, aan onze Lezers eenig berigt verſchuldigd.

Gelijk door alle tijden voornamelijk de beoefening van wet en godsdienst de voornaamſte geleerdheid van deze Natie had uitgemaakt, zoo beijverden hunne Leeraars en geleerden zich ook thans nog, omtrent hunne Taal, en omtrent hunne Wet. De *Hebreeuwſche* taal

was

was al, ſedert eeuwen, niet meer zuiver door dit volk gebruikt, hetwelk, in het Oosten, den *Arameïſchen* tongval had aangenomen, en in het Westen de Westerſche talen ſprak, met vermenging van Oosterſche woorden. Om nu de *Hebreeuwſche* taal, welke thans eene doode taal geworden was, en derzelver uitſpraak te behouden, gaven, volgens R. ELIAS LEVITA, omtrent het jaar 500, de Leeraren der *Joodſche* ſchool te *Tiberias* aan de *Hebreeuwſche* Taal de tegenwoordige vokaalpunten. Ook waren de *Rabbynen* te *Tiberias*, in het begin der zesde eeuw, de opſtellers van de *Maſora*, of zekere oordeelkundige (*critiſche*) bezorging van den *Hebreeuwſchen* Tekst des *Ouden Testaments*, waarna zij *Maſorethen* genoemd worden, die al de verzen, woorden en letters in den Bijbel geteld, en de verſchillende leeswijzen in denzelven hier en daar aangewezen hebben. Een arbeid, welke, alſchoon meer moeijelijk, dan voldoende, en daar bij in de latere Handſchriften niet heel naauwkeurig gevolgd, evenwel nog heden zijne nuttigheid heeft, in de oordeelkunde (*critiek*) van den *Hebreeuwſchen* Bijbel. Echter had deze ſchool te *Tiberias*, met de overige *Joodſche* ſcholen in *Palestina*, te *Jafne*, *Cæſarea*, en *Zeforis*, haren ouden luister reeds verloren. De leerlingen van JUDAS *den Heiligen*, opſteller der *Mischna*, verhuisden meer en meer naar *Babylonië*, voornamelijk, nadat de waardigheid van *Patriarch* der *Joden* in het Westen vernietigd was.

In het Oosten echter bloeiden nog ſteeds, in het *Perſisch* gebied, de ſcholen van *Sora*, *Pumbeditha*, en *Nahardea*, en in het Oosten werd, gedurende den loop der vijfde eeuw, eene nieuwe *Gemara*, of uitlegging der *Mischna*, verzameld, en de *Babyloniſche*

ſche Thalmud voltooid door R. ASCHE, R. ABHINA, R. JOSE, en anderen.

R. ASCHE was te *Sora* geboren, en werd reeds in zijn veertiende jaar tot *Hoofd der Gevangenis* verkoren, welke waardigheid hij gedurende zestig jaren bezat, tot het jaar 427, waar in hij overleed. Hij gaf eene verzameling van beſlisſingen over de *Mischna* uit, in vier afdeelingen onderſcheiden, waar van het eerſte de regels en grondſtellingen van de *Mischna*, met de twijfelingen en oplosſingen, daar toe betrekkelijk, behelsde. Het tweede deel beſtond voornamelijk uit verſcheidene vragen van *Joodſche* Leeraren, met derzelver onderſcheidene gevoelens. Het derde bevatte de beſlisſingen en grondſtellingen, ſedert JUDAS *den Heiligen* uitgegeven, en het laatſte behelsde de ſchriftuurplaatſen, tot regtsgedingen betrekkelijk, met de aanhangſels der geleerden op dezelven. Dit was de eerſte verdeeling van den *Babyloniſchen Thalmud*, maar gelijk ASCHE niet lang genoeg leefde, om dien te voltooijen, veranderden zijne leerlingen, die er naderhand de laatſte hand aan gelegd hebben, zijne ſchikking, en maakten verſcheidene bijvoegſels op zijn werk, die hetzelve veel eer duisterder, dan klaarder, gemaakt hebben.

Hij werd, volgens ſommigen, opgevolgd door zijnen eigenen zoon, HUNA, en deze door R. THOBIOMI, in het jaar 455, die, volgens de uitdrukking der *Joden*, dertien jaren regeerde, en onder wiens regering de *Joodſche* Natie eene zoo diepe rust genoot, dat zij hem den naam gaven van den *Leeraar van dagelijkſchen voorſpoed*. Te weten, de *Joodſche* Schrijvers zijn zeer genegen, om het gezag en de waardigheid van deze *Hoofden der Gevangenis* hoog op te vijzelen, ook

ook willen zij, dat dezelve nog uit het huis van DAVID afſtamden, opdat het den ſchijn moge hebben, als ware de *ſchepter* dus lang nog behouden gebleven in den ſtam van JUDA; doch, ten blijke, dat zij hier in enkel aan hunne zucht tot vergrooting van het aanzien hunner Natie toegeven, heeft men ſlechts op te merken, dat, alhoewel zij ons eene lijst van namen melden, zij ons echter van geenen dezer zoogenoemde *Hoofden der Gevangenis*, of van derzelver verrigtingen, iet bijzonders weten te verhalen.

Ondertusſchen werd de gemelde rust kort daar na, indien wij den *Joden* gelooven, geſtoord, door eene hevige vervolging in het *Perſisch* gebied, die 73 jaren zal geduurd hebben, en zeer hevig was, zoodat de *Sabbath werd weggenomen*, dat is, dat hun verboden werd, denzelven te vieren. De eerſte Leeraren des volks, AMIMAR en MOR, leerlingen van R. ASCHE, en zijn zoon HUNA, Hoofd der gevangenis, werden gevangen genomen, en ter dood gebragt; maar de *Joodſche* jeugd, meer aan de vermaken des levens gehecht, verzaakte, in groot aantal, den vaderlijken Godsdienst, zoodat *Israël* zich, op het einde der vijfde eeuw, *in eene groote verdrukking bevond*. Evenwel, zoodra de vervolging eenigzins bedaarde, vatten eenigen der *Joodſche* Leeraren weder moed, en de *Thalmud* werd voltooid, omtrent het jaar 500. Men verſpreidde dezelve onder de ganſche Natie, welke overeenkwam, dat het niet meer geoorloofd zou zijn, daar eenige zaak bij te doen, of af te nemen. Dus verhaalt R. DAVID GANZ, een der bekwaamſte *Joodſche* Geſchiedſchrijvers.

De ware reden, dat deze arbeid, de *Babyloniſche Thalmud*, dus de algemeene goedkeuring der *Joden*.

boven den *Jeruzalemschen*, wegdroeg, was niet alleen het aanzien der *Babylonische Rabbynen*, maar bijzonder, omdat dezelve zich niet alleen, of zoo zeer, tot *Palestina* bepaalde, als de *Jeruzalemsche*.

Deze *Thalmud* is in zoo hooge achting bij de *Joden*, dat zij dit Boek niet alleen naast hunne Heilige Schriften plaatsen, maar zelfs boven dezelve de voorkenze geven; daar zij de Heilige Schriften wel eens plegen te vergelijken bij water, de *Mischna* bij wijn, en de *Gemara* bij den besten wijn, „ want," zeggen zij, „ zonder behulp van den *Thalmud* is de schrift „ niet meer dan eene doode letter." Ondertusschen is de *Thalmud* opgevuld met belagchelijke fabelen en vertelseltjes, evenwel word bij de *Joden* elk, die hem in twijfel durft trekken, met ketterij gebrandmerkt. De geleerde *Jood* MAIMONIDES heeft er een uitmuntend uittrekfel van gegeven, waar in hij alles, wat kinderachtig en belagchelijk is, achtergelaten, en zich bepaald heeft tot het verzamelen van de zakelijkste gevallen en beslisfingen, welke daar in vervat zijn. Dit werk heeft hij *Yad Chazaka*, of *de Sterke Hand* genoemd, en het is een kort begrip van de *Joodsche* wetten, in eenen duidelijken stijl, en vrij goede schikking.

De *Thalmud* heeft echter deze groote achting niet bij alle *Joden*, zonder onderscheid; daar bleven bij hen altijd twee verschillende hoofd-gezindten, die al van ouds in de *Farizeën* en *Sadduceën* bestonden, maar vervolgens, onder nieuwe namen, zich hebben voortgeplant. Even als de *Farizeën*, hebben de *Rabbaniten*, met en benevens hunne Heilige Schriften, ook de menigvuldige uitleggingen en bijvoegselen derzelven aangenomen, die in den *Thalmud* verzameld zijn;

zijn; maar de *Karajim* (*Karaiten*, die dezen naam hebben, omdat zij zich aan de *letter* der Heilige Schrift houden,) verwerpen, even als de *Sadduceën*, doch in andere opzigten van dezen verſchillende, alle invallen en willekeurige voorſchriften der Leeraren; voor hun is de Wet van MOZES alles; zij beſtaan nog heden, maar zijn zeer gering, en hebben weinige aanhangers. De *Farizeën*, of *Rabbaniten*, hebben onder de *Joden* algemeen de overhand behouden.

Nog verdient aangemerkt te worden, dat de *Joden*, in hunne ſchriften, gewagen van Leeraars onder hun volk, die geenszins met de *Gemaristen*, of verzamelaars van den *Thalmad*, deszelfs onfeilbaarheid erkenden, maar ſteeds twijfelingen, en bijzondere *gevoelens* of *meeningen* aannamen, waarvan zij den naam *Seburajim* (*Sebureërs*) kregen; eene ſoort van *Pyrrhonisten*, of *Twijfelaars*, aan wier hoofd R. JOSE was. Zij beſtonden echter niet lang, maar maakten weldra plaats voor eene andere ſoort, die *Verhevenen*, of *Uitmuntenden*, (*Gaönim*,) genoemd werden, zijnde, na het verval van hunne Hoofdſcholen, uitmuntende Leeraars in hunne bijzondere ſcholen, die van het volk ten hoogſten geëerbiedigd, en als onfeilbare uitleggers der Wet geraadpleegd werden. De laatſte van dezen wordt gezegd zekere R. HAAI geweest te zijn, in de elfde eeuw, dien men *den Uitmuntendſten van alle uitmuntenden* noemde.

Ik beſluite het berigt van den *Thalmud* met de volgende aanmerking: de *Thalmud* kan met regt aangemerkt worden, als eene der ſterkſte verſchanſingen, tegen het indringen van het *Christendom* onder de *Joden*, en als een behoedmiddel, om de *Joden*, als een afgezonderd volk, bij hunne zeden en gebruiken

te bewaren. Hij bevat wel geene eigenlijke wederlegging van den *Christelijken* Godsdienst; integendeel kan men er vele opheldering voor het *Nieuwe Testament* uit ontleenen, en voor den oorſpronkelijken toeſtand en voordragt van het *Christendom*, met betrekking tot godsdienstgevoelens, zeden, *Joodſche* Geſchiedenis, beeldelijke voorſtellingen, of gelijkenisſen, en taal en ſtijl; inzonderheid is hier bij merkwaardig eene in het oog loopende gelijkvormigheid met verſcheidene gelijkenisſen in het onderwijs van JEZUS, bij voorbeeld, van den rijken man, van de arbeiders in den wijnberg, van de wijze en dwaze maagden, hoedanigen ook in den *Thalmud*, bijzonder in de *Gemara*, voorkomen; evenwel is het doel en de inrigting van het geheele werk berekend, om de *Joden* in hun geloof te bevestigen. De Natie, aan welke hare heilige Wet des te dierbaarder was geworden, hoe meer zij in het waarnemen van dezelve door volken verhinderd werd, welke zij voor ongeloovigen hield, en die eene vurige hoop op hare herſtelling bleef koesteren, zag in deze verzameling, welke, van MOZES zelven af, eene onafgebrokene aaneenſchakeling der eerwaardigſte opheldering gen, en aanleidende gelegenheden tot de Wet, bevatten moest, eenen nieuwen ſteun van haren Godsdienst, hoewel zij in den grond meer eene nieuwe ſterkte voor het gezag van hare Leeraren was.

ZESDE EEUW.

Daar het zeker is, dat de *Nefthalieten*, met welke de *Perſen*, in de vijfde eeuw, eenen hevigen oorlog gevoerd hebben, in welken de koning der *Perſen*, met zijn geheele leger, omkwam, geene *Joden* uit den ſtam

ſtam *Naſthali* geweest zijn, gelijk ſommigen zich verbeeld hebben, maar dat de naam eigenlijk moet geſchreven worden *Efthaliten*, en dat zij tot de *Hunnen* behoorden, die op de grenzen van *Perſië*, in *Chorazan*, digt bij den vloed *Oxus*, leefden, gelijk toch ook geene *Joden* uit de tien ſtammen, al ſedert eeuwen, meer beſtonden, onderſcheiden van de *Joden* in het gemeen, wat daar van ook moge voorgewend worden; zoo kunnen wij de Geſchiedenis der *Joden*, zonder ons hier mede langer op te houden, in de zesde eeuw, vervolgen.

Deze eeuw nam eenen aanvang met eene hevige vervolging tegen de *Joden*, die onder het *Perſisch* gebied leefden. KAVADES, de toenmalige Keizer van *Perſië*, een woeste dwingeland, liet zich door de *Magi*, of Oosterſche Wijzen, opſtoken, om *Joden* en *Christenen* beide, met geweld, tot zijnen godsdienst te noodzaken; misſchien gaven inwendige verdeeldheden tusſchen de *Joodſche* Hoofden, waarvan hunne Schrijvers gewagen, aan hunne vijanden tevens een voorwendſel, om hen te beſchuldigen.

Tot den tijd dezer vervolging ſchijnt te behooren, het geen de *Joden* verhalen van eenen beroemden *Rabbi* MEIR, die de wapenen opvatte, en, aan het hoofd van ſlechts 400 mannen, den *Perſiſchen* Keizer, zeven jaren lang, met voorſpoed, beoorloogde. Van dezen R. MEIR zeggen zij, dat de wolk- en vuurkolom, die de *Israëliten*, op hunne togten door de woestijnen, geleidde, ook hem en zijne bende vooruit ging, tot dat, eindelijk, zijne krijgslieden zich door de *Perſiſche* vrouwen lieten verleiden, om wijn, aan de Afgoden geheiligd, te drinken, wanneer het wonderwerk niet alleen ophield, maar zij allen, door de

Perſen, verſlagen, en hun opperhoofd gevangen, en ter dood gebragt werd.

De *Perſen* bemagtigden vervolgens de ſtad, in welke ZUTRA, thans Hoofd der gevangenis, zijn verblijf hield, wien zij, benevens den voorzitter van den Raad ophingen, terwijl zijn zoon, ZUTRA II, naar *Judea* vlugtte, waar hij Vorst van den Raad werd.

Nog erger lot hadden zij, onder den volgenden *Perſiſchen* Keizer, CHOSROES *den Grooten*, wiens gunst zij gepoogd hadden te verwerven, door hem te overreden, om de vredes-onderhandelingen met den Keizer JUSTINIANUS, die reeds ver gevorderd waren, af te breken, hebbende zij hem, door afgevaardigden, beloofd, dat zij hem, indien hij den oorlog wilde voortzetten, 50,000 mannen zouden leveren, met welke hij zich van *Palestina*, en de ſtad *Jeruzalem*, ligtelijk meester zou kunnen maken.

De *Perſiſche* Keizer luisterde naar dit voorſtel, brak de onderhandelingen werkelijk af, en rustte zich toe, om den oorlog voort te zetten, toen hij vernam, dat deze afgevaardigden, op hunnen terugtogt, vastgehouden, en, nadat zij hunne geheime zamenſpanning beleden hadden, ter dood gevonnisd waren, waar door dit geheele ontwerp in rook verdween.

CHOSROES vervolgde den oorlog tegen het *Grieksch-Romeinſche* Rijk, van zijne zijde, met voordeel, maar op de *Joden* geſtoord, omdat zij hem met ijdele beloften gevleid hadden, deed hij hen niet alleen, waar hij zijne overwinnende wapenen voerde, deelen in de algemeene rampen des oorlogs, maar hij deed ook, in het jaar 589, alle hunne hooge ſcholen, in het Oosten, ſluiten, waar door de lust tot wetenſchappen, onder de *Joden*, ſterk in verval raakte.

Even-

Evenwel herkregen de *Joden*, nog in hetzelfde jaar, hunne voorregten weder, door de begunstiging van den zoon van CHOSROES, HORMISDA, die zijnen vader in de regering opvolgde, en leefden onder dezen Vorst twaalf jaren in rust en vrede, toen HORMISDA, door zijnen eigenen zoon, vermoord werd.

Deze vadermoorder, CHOSROES II, bij allen verfoeid zijnde, werd door eenen zijner veldheeren, BARAM, of BAHARAM, onttroond, en genoodzaakt, de toevlugt te nemen tot den *Grieksch-Romeinschen* Keizer MAURITIUS.

De *Joden* hielden het, bij deze gelegenheid, met den veldheer BARAM, wien zij van grooten dienst waren, in zijne onderneming. „Deze trouwelooze, on„rustige, heerschzuchtige, afgunstige, nijdige, onver„zoenelijke Natie," zegt een *Grieksch* Geschiedschrijver van dezen tijd, „was toen in *Perfië* magtig ge„noeg, om het gemeen tegen zijne Vorsten op te „ruijen, en om de muitelingen te versterken, nademaal „zij daar zeer vermenigvuldigd was, en onnoemelij„ke rijkdommen had vergaderd."

CHOSROES echter, door MAURITIUS met een krijgsleger en bekwame veldheeren ondersteund, deed den *Joden* welhaast de verschrikkelijke uitwerkselen van zijne gevoeligheid over hun gedrag ondervinden. Bij het bemagtigen der stad *Antochië*, niet de hoofdstad van *Syrië*, maar eene nieuwe stad van dezen naam, in welke zich vele *Joden* bevonden, deed de veldheer MEBODUS een aantal derzelven over de kling springen, anderen door verscheidene straffen omkomen, en het overschot eene treurige slavernij bezuren.

Doch, toen CHOSROES op den troon hersteld was, vonden de *Joden* middel, om hem te verzoenen, door

hem ten dienſte te ſtaan, inzonderheid in den oorlog, welken hij, in het begin der volgende eeuw, tegen den *Grieksch-Romeinſchen* Keizer FOKAS ondernam, onder het voorwendſel, van den dood van MAURITIUS te willen wreeken, die door dezen van troon en leven beroofd was. Wanneer hij, in het jaar 615, zich meester maakte van *Syrië* en *Judea*, en de ſtad *Jeruzalem* veroverde, ſtelde hij aan de *Joden* alle gevangen genomene *Christenen* in handen, welke zij, volgens het verhaal van eenen lateren Schrijver, wel ten getale van 90,000 zielen, mededogenloos om hals bragten.

Naar het verhaal van eenige *Arabiſche* Schrijvers, ſmeedden de *Joden*, ten zelfden tijde, eenen aanſlag tegen de ſtad *Tyrus*, welke ſtad thans van krijgsbezetting ontbloot was, om zich op eenen *Paaschdag* meester van deze ſtad te maken. Doch de inwoners, nog in tijds van hun voornemen verwittigd, ontvingen hen, daar zij de muren reeds genaderd waren, met zoo veel dapperheid, dat zij moesten aftrekken, waarna zij, ten platten lande, de kerken der *Christenen* in brand ſtaken, en vernielden, waardoor de burgers van *Tyrus*, getergd, eenen uitval deeden, hen verſloegen, en een groot bloedbad onder hen aanrigtten.

Doch, het is tijd, dat wij naar het Westen terug keeren, en zien, hoedanig de toeſtand der *Joden* ware in het *Gricksch-Romeinſche* Keizerrijk, gedurende de zesde eeuw.

Keizer JUSTINIANUS, zoo vermaard wegens zijn Wetboek, was over het geheel den *Joden* ongezind, gelijk uit verſcheidene van zijne wetten blijkbaar is. Dus gebood hij, in het jaar 531, dat de *Joden* nooit als getuigen tegen de *Regtzinnigen* (de *Christenen*) zou-

Digitized by Google

zouden toegelaten worden, alhoewel slechts eene der twistende partijën regtzinnig was; maar onder malkanderen, en tegen *onregtzinnigen*, konden de *Joden* steeds getuigen zijn. In dezelfde wet verbiedt hij den *Samaritanen* volstrekt, eenig getuigenis af te leggen.

Dus werden de *Samaritanen* nog beneden de *Joden* gesteld, en op een' anderen tijd gebood JUSTINIANUS werkelijk, dat derzelver *Synagogen* verwoest, en zij gestraft zouden worden, als zij ondernemen mogten, nieuwe te bouwen; zij mogten hunne goederen, noch bij uiterste wil, noch zonder denzelven, aan geene andere Erfgenamen nalaten, dan aan *Regtzinnigen*, en óok overigens geene geschenken noch vervreemdingen doen; nademaal de Keizerlijke schatkist, door bezorging der Bisschoppen en wereldlijke Bevelhebbers, regt op hunne goederen had.

In het jaar 556 toonde deze Keizer zijn ongenoegen, aan eenen van ztjne staatsdienaren, dat hij zekere vorderingen en eischen van *Joden* en *Samaritanen* als gegrond had kunnen aanzien. Eenigen van deze verachtelijke lieden, zegt hij, die tot hier toe door het waar en onbevlekt geloof nog niet verlicht zijn, maar in de duisternisse zitten, en valsche gevoelens aankleeven, hadden, omdat zij wisten, dat hij de *ketters* haatte, zich, onder dit voorwendsel, van de openbare stadsbedieningen zoeken te onttrekken. Maar zij zouden dezelven volstrekt, het zij door persónelijke diensten, of door geldbetaling, verrigten, doch niets van de eerbewijzingen en voorregten genieten, welke met deze bedieningen verbonden waren; volgens welke zij, bij voorbeeld, niet geslagen, of naar een ander gewest vervoerd mogten worden.

JUSTINUS II, opvolger van JUSTINIAAN, in het

jaar 565, liet ook eene harde wet tegen de *Samaritanen* afkondigen. Vergeefs, zoo lezen wij in de Inleiding, hadden hij en zijn vader meermalen getracht, de goddelooze ketterij, en hoogstonverſtandige krankzinnigheid derzelven te verbeteren, en ook hunne zielen van krankheid te genezen; maar veel eer waren ſommigen van hen zoo razende geworden, dat zij, zelfs na den Doop ontvangen te hebben, tot hunne dwalingen terug gekeerd waren. Daarom vernieuwde en vermeerderde de Keizer de bevelen van zijnen vader, dat geen *Samaritaan*, op eenigerlei wijze, erfgenaam wezen, of eenen uiterſten wil zou maken; alleen zonderde hij de boeren van deze gezindte hier van uit, opdat het land door hen bebouwd, en de belastingen opgebragt konden worden. Hij voegde hier verder bij, dat geen *Samaritaan* burger- of krijgsbedieningen zou bekomen, geene geregtelijke beſchuldigingen inbrengen, of aan de jeugd onderwijs zou mogen geven. Indien ſommigen van hen, die gedoopt waren, hunne verkeerde gebruiken weder zouden waarnemen, die zouden voor altijd uit het land gebannen worden; dezelfde ſtraffe zouden ook die genen ondergaan, die hen, tot nadeel van het *Christendom*, zouden onderſteunen. Doch men zou hen ook, in het vervolg, niet zoo ſchielijk, maar eerst na een tweejarig onderwijs en leering van de Schrift, doopen; doch jongens van hunne Natie konden, dewijl zij nog geen leeren verſtonden, terſtond gedoopt worden. Geen *Samaritaan* zou eenen *Christelijken* lijfeigenen hebben; zoodra deze gedoopt was, zou hij ook terſtond zijne vrijheid verkrijgen, en indien hij een *Samaritaan* was, zou hij dezelve bekomen, door het *Christendom* aan te nemen.

Maar

Maar wij moeten ons bij de *Joden* bepalen. Zeldzamer dan eenige andere, die hen betreft, is de wet, welke JUSTINIANUS, na het jaar 540, gaf, omtrent de taal, in welke zij hunnen Bijbel lezen zouden. Hij zegt in dezelve: het was zeker noodig, dat zij in deze Heilige Schriften niet aan de letter bleven hangen; maar dat zij ook op de voorzeggingen derzelven, aangaande CHRISTUS, acht floegen. Doch, alhoewel zij voortgingen, de Schrift verkeerd te verklaren, kon hij echter niet toelaten, dat zij zoo geweldig over dezelve twisteden, terwijl velen zich enkel aan den *Hebreeuwſchen* Tekst houden, en geene *Griekſche* Overzetting gebruiken wilden. Om deze reden vergunt hij den *Joden*, hunne Heilige Schriften, ook in het *Grieksch* vertaald, gelijk in het gemeen in elke van hunne landstalen, zoo als, bij voorbeeld, in de *Latijnſche* Overzetting, (*Italica*,) te lezen, zonder dat iemand van hunne uitleggers hen deswegens beſtraffen mag. Doch, de *Joden*, die eene *Griekſche* Overzetting behoefden, zouden die der LXX Taalsmannen moeten gebruiken, welke zekerder en beter is, dan al de anderen, en welke ook dit voorregt heeft, dat, alhoewel zoo vele Opſtellers daar aan, op onderſcheidene plaatſen, gearbeid hebben, zij echter maar *één* Overzetting geleverd hebben. Nog moet men in deze Overzetting dit bewonderen, dat zij lang vóór CHRISTUS, evenwel zijne verſchijning in de wereld vooruitgezien, en zoo vertaald hebben, als of de genade der voorzegging hen voorgelicht had; zoo als dan ook hun arbeid algemeen met nut gebruikt wordt. Desniettemin zou den *Joden* de Overzetting van AQUILA, alhoewel hij van een ander volk was, en van die oudere vertaling ſomtijds onvoegzaam afwijkt, niet verboden zijn. Maar wel verbood

bood hun de Keizer geheellijk, de door hen zoogenoemde *tweede uitgave*, (*ſecunda editio* ſtaat er, in de gewoone uitgave dezer wet, maar in den oorſpronkelijken *Griekſchen* Tekst ſtaat het woord Δευτερωσις, waardoor wij zien, dat hier de *Mischna* bedoeld wordt, gelijk ook uit de nadere omſchrijving blijkt,) of de *Mischna*, te lezen, omdat zij met de Heilige Schrift niet verbonden, noch van de *Profeten* geleerd, maar enkel eene bloote uitvinding van menſchen is, die niets goddelijks bezaten. Ook konden zij hunne uitwendige plegtigheden, zonder dit werk, behouden, hetwelk alleen tot bederf der eenvoudigen onder hen te voorſchijn was gebragt. Voor het overige zouden hunne voornaamſte Leeraars, die in het oorſpronkelijke Αρχιφερεχιλαι heeten, misſchien naar de *Pirke* of *Afdeelingen*, *Hoofdſtukken*, waar in de *Mischna* verdeeld is, en hunne *Ouderlingen*, zich niet vermeten, om iemand, wegens de *Griekſche* vertaling, in den ban te doen, indien zij zelve niet aan den lijve geſtraft, en hunne goederen verbeurd verklaard wilden zien. Indien eenige *Joden* de opſtanding der dooden, en het oordeel, en het beſtaan der Engelen loochenden, die zouden nergens geduld worden, en indien zij deze dwalingen verſpreidden, zouden zij het leven verbeuren. Ten laatſten bidt de Keizer de *Joden*, dat zij nu de Heilige Schrift in het *Hebreeuwsch* of *Grieksch* lezen, en niet zoo zeer op de woorden zien, maar den regten zin derzelven, tot eene betere kennis van God, opzoeken wilden.

Hoe zacht ook het ſlot van deze wet luidt, en hoe openlijk derzelver geheele inhoud gerigt is, om den *Joden* hunnen overgang tot het *Christendom* gemakkelijk te maken, evenwel is het niet geloofelijk, dat zij eenige uitwerking ten deze gehad hebbe. Veel eer moes-

moesten andere drukkende of honende Keizerlijke bevelen, omtrent hunne Natie, den ouden wrok tusschen *Joden* en *Christenen* voeden en versterken; aan de *Joden* het lezen der Heilige Schriften en Overzettingen toe te staan, kon hun als eene zeer verdachte vergunning voorkomen, over welke het eigenlijk alleen hunnen Leeraren toekwam, zich met malkanderen te verstaan; en hun het gebruik der *Mischna* volstrekt te verbieden, was hetzelfde, als hun op eens uit de hand te rukken, het gene voor het grootste gedeelte dezes volks, sedert den ondergang van hunne vorige staatsgesteltenis, het gewigtigste hulpmiddel geworden was, om hare uitmuntendheid nog eenigermate te behouden.

In het *Frankische* Rijk werden, omtrent denzelfden tijd, en tegen het midden der zesde eeuw, *Kerkelijke Wetten, betreffende de Joden*, opgesteld, welke tevens alle kracht van Burgerlijke wetten hadden; maar die insgelijks deze Natie veel meer van de *Christenen* vervreemdden.

De Bisschoppen, in het jaar 533 te *Orleans* vergaderd, besloten, dat geen *Christen* eene *Joodsche*, noch geen *Jood* eene *Christen*-vrouw zou mogen trouwen, dewijl dit verbodene huwelijken waren; indien de *Christen*-man of vrouw, op gedane vermaning, de huwelijkscheiding weigerde, zou hij, of zij, van de kerkgemeenschap uitgesloten worden.

Eene andere dergelijke vergadering, in de gemelde stad, in het jaar 538, verbood niet alleen insgelijks soortgelijke huwelijken, maar beval ook, dat, wanneer *Christen*-slaven van *Joodsche* meesters iet met hunnen godsdienst strijdig zouden verrigten, of wegens eenen begaanen misslag mishandeld worden, en in eene kerk mogten vlugten, zij niet eer van de Geestelijkheid uit-

uitgeleverd zouden worden, voordat de volle waarde van den ſlaaf betaald was geworden. Het zou ook den *Christenen* niet vrijſtaan, maaltijden der *Joden* bij te wonen, ten ware zij een jaar lang onder den kerkelijken ban wilden liggen.

Op eene andere vergadering te *Orleans*, in het jaar 541, werd dit niet alleen bevestigd, dat een ſlaaf, in eene kerk of anders bij *Christenen* vlugtende, indien hij zijnen *Joodſchen* Heer niet meer dienen wilde, van deszelfs heerſchappij zou worden vrijgekocht; maar er werd ook vastgeſteld, dat een *Jood*, die *Christelijke* ſlaven tot zijnen godsdienst verleiden, of eene *Christen*-ſlavin trouwen zou, daar voor met het verlies van alle zijne ſlaven geſtraft zou worden; ook verklaarden het de Bisſchoppen voor nietig, wanneer een *Christen*-ſlaaf, onder die voorwaarden, de vrijheid bekomen had, dat hij den *Joodſchen* Godsdienst aan zou nemen.

Insgelijks gebood, in *Spanje*, de Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 586, met goedkeuring van den koning der *West-Gothen*, REKKARED, dat geen *Jood* *Christen*-ſlaven of bijzitten zou houden, geene Overheids-ambten bekleeden, of ſlaven, die hij tot zijnen godsdienst verleid had, zonder geld, vrijlaten.

Met meer zachtheid, en liefde voor geregtigheid, dan van de *Christelijke* Keizers, werden de *Joden*, ten dezen tijde, van THEODORIK, of DIEDERIK, Koning der *Oost-Gothen*, in *Italië* behandeld; hetwelk men voornamelijk had toe te ſchrijven aan de gematigde denkwijze van zijnen ſtaatsdienaar CASSIODORUS. Deze Koning vergunde aan de *Joden*, indien de dertigjarige verjaring het niet verhinderde, hunne bouwvallige *Synagoge* te *Genua* te herſtellen, maar niet op

te

te ſieren, of te vergrooten. Op een nieuw verzoek der *Joden*, daar wonende, bevestigde hij hun alle hunne oude regten en voorregten. Bij de eerſte gelegenheid ſchreef hij zeer wijs en godvruchtig: „ wij „ kunnen den Godsdienst niet bevelen, dewijl niemand „ gedwongen kan worden, tegen zijnen wil, te ge„ looven."

Te *Rome* had het graauw de *Synagoge* der *Joden* in brand geſtoken, getergd zijnde, door eenige wanordens, welke de *Joden* hadden aangerigt. De Koning keurde dit heel nadrukkelijk af; en gebood, dat, na een ſcherp onderzoek, de daders geſtraft worden, en dat, in het vervolg, tegen de *Joden* alleenlijk geregtelijke beſchuldigingen plaats zouden vinden.

De *Joden*, die te *Milaan* woonden, verzochten hem insgelijks, om de bekrachtiging der regten van hunne *Synagogen*, tegen de inbreuken der *Chriſtelijke* Geestelijkheid: dit bewilligde hun de Koning, met de bijvoeging, dat ook zij de Kerkelijke regten der *Chriſtenen* niet ſtooren zouden, hen, ten ſlotte, met deze woorden aanſprekende: „ maar hoe kunt gij, ô *Jood!* „ om tijdelijke rust ſmeeken, daar gij toch niet in „ ſtaat zijt, om de eeuwige te bekomen?"

Ondertusſchen is dit waar, dat de *Chriſten*-Schrijvers aan de *Joden* van dezen tijd menige oproeren, verraad, en in het geheel eene zoodanige gezindheid toeſchrijven, waar uit men zou kunnen beſluiten, dat zij, over het algemeen, geen gunſtig lot verdienden. Wij hebben daar van een en ander voorbeeld reeds van de *Joden* in het *Perſiſch* gebied gezien; hier moeten wij nog het volgende verhalen.

Een zekere JULIANUS wierp zich, in het jaar 530, in *Palestina*, als de MESSIAS, tot Koning der *Joden* op,

op, en werd door de *Joden* en *Samaritanen* als zoodanig erkend en gekroond, waarop de *Joden* met branden, rooven, en moorden, hunne woede tegen de *Christenen* den teugel vierden; dit oproer, hetwelk in het eerst niet geacht was, werd echter ſpoedig door de veldheeren van JUSTINIANUS gedempt, de *Joden* werden in korten tijd verſtroopid, hun gewaande MESSIAS en Koning gevangen, en het hoofd afgeſlagen.

Vijf en twintig jaren daar na, in het jaar 555, ontſtond er eene nieuwe opſchudding te *Cæſarea*. Hier vereenigden zich weder de *Joden* en *Samaritanen*, hoe zeer anders malkanderen hatende, tegen de *Christenen*, en vernielden derzelver kerken; ook bragten zij verſcheidene lieden om het leven, onder welke de Stadvoogd in zijn eigen paleis vermoord werd. Deszelfs vrouw, het gelukkig ontkomen zijnde, bragt hare klagten in bij den Keizer JUSTINIANUS, die terſtond ADAMANTIUS derwaards zond, om naar het gebeurde onderzoek te doen. Deze ſloeg terſtond de goederen der rijkſte *Joden* aan, deed allen, die in den opſtand deel genomen hadden, onthoofden, of ten lande uitbrengen; en de vonniſen, tegen de *Joden* geveld, werden met zoo veel ſtrengheid ten uitvoer gebragt, dat al de *Joden*, daar te land, in de grootſte vrees verkeerden, hetwelk hen ook een' geruimen tijd wederhield, om iet tegen de *Christenen* te ondernemen.

Te *Napels*, in *Italië*, trof den *Joden*, onder de regering van JUSTINIANUS, een groote ramp. De veldoverſte van dezen Keizer, de vermaarde BELISARIUS, had het Rijk der *Vandalen*, in *Afrika*, overmeesterd, en dat landſchap weder aan het Keizerrijk gehecht, In dezen krijg waren de geheiligde vaten des Tempels van

Je-

Jeruzalem, welke TITUS naar *Rome*, en GENZERIK, Koning der *Vandalen*, naderhand van daar naar *Afrika* gevoerd had, bemagtigd, en naar *Konſtantinopolen* gebragt. Het gezigt van deze oude Heiligdommen verwekte zulken indruk op de *Joden*, dat één hunner, als in geestvervoering, uitriep, dat deze vaten in geene andere plaats behoorden bewaard te worden, dan welke SALOMO daar voor geſchikt had, er bijvoegende: dat om deze reden *Rome* door GENZERIK, en GENZERIK thans door de *Grieken* overwonnen was. JUSTINIANUS, van deze uitroepingen des *Joods* vernomen hebbende, gaf terſtond bevel, om deze Heiligdommen naar *Jeruzalem* te voeren, misſchien verdere indrukken willende voorkomen, welke ſoortgelijke gevallen op het volk maken kunnen.

Hoe het zij, na het overwinnen der *Vandalen* ondernam BELISARIUS den oorlog tegen de *Gothen*, in *Italië*; in dezen oorlog op het punt zijnde, om *Napels*, bij verdrag, in te nemen, werden de burgers en bezetting dier ſtad, door eenige *Joodſche* kooplieden, van de overgave terug gehouden, door de belofte, dat, indien zij eene belegering uithielden, het hun aan geen' krijgs-voorraad of levensmiddelen zou ontbreken. Bit niet alleen, maar de *Joden*, te *Napels* wonende, namen de wapens mede op, om de ſtad te verdedigen, waarin zij zich zoo dapper kweeten, dat zij de ſtad aan den zeekant nog verdedigden, toen de muren van de landzijde reeds overweldigd waren. Niettegenſtaande nu de *Joden* daar in niet te misprijzen waren, dat zij zich getrouw betoonden, voor het volk en den vorst, onder wiens gebied zij woonden, evenwel verbitterde hun hardnekkige tegenſtand het krijgsvolk van BELISARIUS zoo zeer, dat het, van de ſtad meester geworden

den zijnde, een vreesselijk bloedbad, bijzonder onder de *Joden*, aanrigtte, zonder dat de veldheer in staat was, des krijgsmans moord- en plunderzucht te beteugelen.

Wij lezen voorts van pogingen, welke de *Christenen* in deze eeuw hebben aangewend, om de *Joden* tot het *Christendom* te bekeeren. In de voorgaande vijfde eeuw was er, ten dien einde, een geschrift uitgekomen van zekeren EVAGRIUS, onder den tijtel: *Altercatio Simonis Judæi et Theophili Christiani*, hetwelk verloren is; maar, daartegen, is er nog eene *Griekschc* beschrijving van een gesprek, hetwelk GREGENTIUS, Aartsbisschop van *Tafar*, of *Tafra*, in *Gelukkig Arabië*, omtrent het jaar 540, vier dagen achter den anderen, gehouden zal hebben met eenen *Jood*, HERBAN, in tegenwoordigheid van ABRAM, Koning der *Homeriten*. Dit gesprek behelst eene slechts middelmatige ontvouwing van de gewone bewijzen der *Christenen*, doch zal, volgens het bijgevoegde vrij fabelachtige verhaal, met zoo gelukkigen uitslag bekroond zijn geweest, dat tusschen de vijf en zes millioenen *Joden* het *Christendom* aangenomen hebben.

Wij hebben in het voorgaande (*) gezien, dat reeds in de *vierde* eeuw, onder de regering van den Keizer KONSTANTIUS, de toenmalige Vorst der *Homeriten*, door zekeren THEOFILUS, tot het *Christendom* bekeerd is geweest; deze bekeering moet niet veel om het lijf gehad hebben, en de *Homeriten* tot den *Heidenschen* en *Joodschen* Godsdienst wedergekeerd zijn, gelijk er, over het algemeen, ten allen tijde, vele *Joden* in *Arabie* geweest zijn. Hoe het zij, wij lezen, dat HELLIS-

(*) *Bladz.* 72.

LISTHEUS, een *Christen*-koning van *Ethiopië*, in deze eeuw, gehoord hebbende, dat de *Homeriten*, zoo *Heidenen* als *Joden*, de *Christenen* in hun land onderdrukten, en mishandelden, hun den oorlog hebbe aangedaan, en, hunnen Koning gedood hebbende, hun eenen *Christen*, ESEMIFEUS genaamd, uit hun eigen volk, tot Koning gegeven hebbe, die hem eene Jaarlijksche schatting beloofde. Na zijn vertrek hebben zij dezen Koning afgezet, doch echter weder eenen *Christen*, ABRAM genoemd, die de knecht was van een *Romeinsch* koopman, in *Arabië*, tot hunnen Koning verkoren, en in de tegenwoordigheid van dezen zal het boven gewaagde gesprek gehouden zijn, waarbij dan het gezag van den Koning, bij de bekeering van zijne onderdanen, veel invloed gehad kan hebben.

Trouwens, zoo er, ten dezen tijde, eenige bekeeringen van *Joden* tot het *Christendom* plaats hadden, was de magt der Vorsten, of het gezag der *Christelijke* Geestelijkheid, daarbij bijzonder werkzaam. Of het waren wonderwerken, volgens de ligtgeloovigheid dier tijden, welke zoodanige bekeeringen te wege bragten, en welke somtijds in het grappige vielen. Om onze Lezers te verpozen, willen wij een of twee voorbeelden aanhalen.

Onder de regering van JUSTINIANUS leefde zekere SIMEON, van *Emesus*, die door velen voor zot, maar door anderen voor een heilig man en wonderwerker gehouden werd: men zag hem eens langs de straat loopen, in de winkels treden, het gene hij daar vond, eten, en de pilaren geeselen, roepende: *gij moet dansen!* hetwelk men vervolgens op eene aardbeving duidde, welke in het jaar 551 voorviel. Een *Jood*, die eenig opzigt over de winkels had, zag, bij deze gele-

genheid, twee Engelen dezen SIMEON verzellen. SIMEON verbood hem, dit ruchtbaar te maken, en dewijl hij zijne ſtilzwijgenheid niet vertrouwde, ſloeg hij den *Jood* met ſtomheid, die bij hem vergeefs om genezing aanhield, welke SIMEON weigerde, omdat de *Jood* zich niet wilde laten doopen. Maar als, na de dood van SIMEON, zijne overblijffels omgedragen werden, kwam de *Jood* tot inkeer, en liet zich, met zijn ganſche huis, doopen.

Met eenen *Joodſchen* glasblazer ſpeelde deze SIMEON een ander kluchtje. Met eenige omſtanders zich bij denzelven vervoegd hebbende, daar hij aan zijn' oven ſtond te blazen, wilde de *Jood* een drinkglas blazen, maar hij maakte een kruis, hetwelk te gelijk brak. Tot zeven malen herhaalde de glasblazer zijne proeve, en telkens kwam er een kruis, in plaats van een glas, te voorſchijn. De glasblazer ſtond verbaasd, de omſtanders lachten, SIMEON zelve kokermuilde, en zeide tegen den armen *Jood: dat al zijne glazen in ſtukken zouden breken, tot dat hij het teeken van het kruis gemaakt had.* De *Jood*, zijne kostwinning niet willende verliezen, verkoos, den godsdienst te omhelzen, zonder welken hij zijnen arbeid niet kon voortzetten, en werd een *Christen.*

Een ander wonder baarde meer opziens, zoo wij de Schrijvers van dien beuzeltijd hooren zullen. Men had onder de *Christenen*, te *Konſtantinopolen*, de gewoonte, als men het nachtmaal gehouden had, het gene daar van overbleef, door de kinderen uit de ſcholen te laten opeten; bij eene zulke gelegenheid at ook een *Joodſche* jongen hier van. De vader van dezen jongen, die ook een glasblazer was, dit vernomen hebbende, werd zoo razend, dat hij het kind in den gloei-

gloeijenden oven wierp, dien hij gebruikte, om het glas te ſmelten. De verlegene moeder zocht haar kind de geheele ſtad door. Als zij, op den derden dag, onder zuchten en klagen, in huis zijn' naam luid riep, gaf het kind haar uit den oven antwoord, in welken het, onder de gloeijende kolen, geheel onbeſchadigd ſtond. De jongen, uit den oven gehaald, vertelde, dat eene vrouw, in het purper gekleed, gedurende dezen tijd, dikwijls bij hem was gekomen, die hem eten en drinken gebragt, en de kolen rondom hem, met water, gebluscht had. Men gaf van het gebeurde berigt aan den Keizer JUSTINIANUS, die aan de waarheid van dit alles geheel niet twijfelde, en de moeder en het kind niet alleen deed doopen, maar ook onder de Geestelijken (de moeder als diakenesſe, den jongen als voorlezer,) liet aannemen; maar den vader, omdat hij halſtarrig weigerde, een *Christen* te worden, als moordenaar van zijn kind, in eene der voorſteden, aan het kruis deed hangen. Dus luidt dit vertelſel.

Ondertusſchen had het gezag der Vorſten en der Geestelijkheid meer invloed, dan ſoortgelijke gewaande wonderen, om *Joden* tot het *Christendom* te bekeeren, waarbij niet zelden dadelijk geweld gevoegd werd.

Borion was eene ſtad in *Libyë*, alwaar de *Joden* reeds ſedert lang in groot getal, en des te geruster leefden, omdat, wegens derzelver afgelegenheid, men daar nooit eenen Tollenaar van 's Keizers wege vernomen had; zij hadden in deze ſtad eenen ouden zeer geëerden Tempel, van welken zij SALOMO voor den ſtichter hielden. JUSTINIANUS ondernam, deze *Joden* tot *Christenen* te maken, gelijk hij deed, op welke wijze, weten wij niet, door onderwijs, of door ge-

weld; hunnen Tempel veranderde hij in eene *Christen*-kerk; dit gebeurde omtrent het jaar 530.

Eenigen tijd te voren, onder de regering van den Keizer ZENO, hadden de *Samaritanen* de *Christenen*, *te Neapolis*, in *Palestina*, in eene kerk, overvallen, en, onder anderen, den Bisschop wreedelijk mishandeld. Zij werden daarom, op 's Keizers bevel, van den berg *Garizim* verjaagd, en op deszelfs top eene kerk voor de Maagd MARIA gesticht. Kort daar na maakten de *Samaritanen* zich weder van dezen berg meester, waarom er velen de doodstraffe moesten ondergaan. Keizer JUSTINIANUS vond vervolgens middel, om velen van hen tot den *Christelijken* Doop te bewegen, en herstelde vijf *Christen*-kerken, die door hen verbrand waren.

Dat in *Gallië*, of het hedendaagsche *Frankrijk*, zich al vroeg *Joden* onthielden, is wel zeker, en blijkt uit eenige wetten van den Keizer KONSTANTYN *den Grooten*, voor *Belgisch Gallië* geschikt, maar zij leefden er zoo stil, dat de Geschiedschrijvers niet voor de zesde eeuw van de *Joden* in dat land beginnen te gewagen; omtrent dezen tijd hadden de *Franken* de stad *Arles* belegerd, in welke CÆSARIUS Bisschop was. De *Joden*, die in de stad waren, beschuldigden dezen Bisschop van geheime onderhandelingen, om de stad den *Franken* in handen te leveren, waarop de Bisschop uit het paleis gehaald werd, om naar elders vervoerd te worden; doch inmiddels werd een *Jood*, als verrader, betrapt, waar door de onschuld des Bisschops openbaar werd. Men ziet hier uit, dat de *Joden* talrijk in deze stad geweest zijn, en veel invloed in dezelve gehad hebben.

Nadat de *Franken*, onder CHLOVIS, hun rijk in *Gal-*

Gallië, of *Frankenland*, gevestigd hadden, komen ons vele verordeningen van *Frankiſche* Koningen en Kerkvergaderingen, omtrent de *Joden* in dat land, voor. Een bevel van den Koning CHILDEBERT, in het jaar 540, verbood den *Joden*, op de ſtraten van *Parijs* te verſchijnen, gedurende de goede of heilige week, van *Witten Donderdag* tot *Paasch-zondag*; hetzelve geſchiedde in dat jaar, door de Kerkvergadering te *Orleans*, zoo dat blijkt, dat zij in verſcheidene gewesten van *Frankrijk* verſpreid waren. Inzonderheid waren zij talrijk in *Languedok*, alwaar FERREOL, Bisſchop van *Uſez*, uit ijverige begeerte om hen te bekeeren, zich zoo gemeenzaam met hen maakte, dat hij ten hove ontboden werd, om zich te regtvaardigen. Eenige jaren daar na in zijn Bisdom herſteld zijnde, verviel hij in een ander uitterſte, en verdreef de *Joden* uit zijn Bisdom.

Te *Arvernum*, thans *Clermont en Auvergne*, haalden de *Joden*, door den ontijdigen ijver van eenen uit hun volk, zich eene vervolging op den hals. AVITUS, Bisſchop dier ſtad, omtrent het jaar 576, vermaande de *Joden* meermalen, dat zij zich, door de Heilige Schrift, tot erkentenis van CHRISTUS zouden laten opleiden; maar al vergeefs, eenen enkelen *Jood* uitgezonderd, die zich liet doopen. Als deze, in zijne witte doopskleederen, door de ſtad ging, ſtortte een zijner volksgenooten, door eenen verkeerden ijver, door den Duivel, zegt de Geſchiedſchrijver GREGORIUS *van Tours*, vervoerd, hem openlijk vuilen olie over het hoofd. Hier door ontſtond een oploop, en de *Chriſten*-inwoners wilden den dader ſteenigen, hetwelk de Bisſchop echter verhinderde. Doch als deze, op *Hemelvaartsdag*, eenen plegtigen omgang hield,

viel de geheele menigte, die hem verzelde, in de *Synagoge*, welke men tot den grond toe ſloopte.

Den volgenden dag liet de Biſſchop den *Joden* aanzeggen: „ *Hij* wilde hen wel niet met geweld noodzaken, den *Zoon van God* te belijden; maar hij leerde toch denzelven, en bood hun het zout der wetenſchap aan; want hij was ten Herder over de ſchapen des Heeren geſteld; en de ware Herder, die voor de menſchen geleden heeft, had van hen gezegd: *ik heb nog andere ſchapen, die niet van dezen ſtal zyn, welke hij ook moest toebrengen, opdat het zijn mogt: één kudde, één Herder!* Indien gij dan," zoo beſloot hij, „ gelijk als ik, gelooven wilt, zoo weest eene kudde, en ik zal uw Herder zijn: zoo niet, verlaat dan deze plaats." Deze dreigende aankondiging, en het herdenken aan de verwoeste *Synagoge*, moesten zekerlijk meer uitwerking op hen doen, dan de gemaakte zachtheid en het Bijbelsch voorſtel van den Biſſchop. De *Joden*, ontſteld en onzeker, gaven eindelijk, op den derden dag, ten beſcheid: „ dat zij geloofden, dat JEZUS de Zoon des levenden Gods zij, die hun door de *Profeten* beloofd was;" zij verzochten derhalven: „ dat hij hen, door den Doop, wilde afwaſſchen, opdat zij niet in hunne zonden bleven." Dit geſchiedde ook aan meer dan 500 van hen. De overige *Joden*, die ſtandvastig bij hun geloof bleven, verhuisden naar *Maſſilia*, (*Marſeille*,) alwaar zij echter kort daar na ook genoodzaakt werden, *Christenen* te worden.

CHILPERIK *de eerſte*, Koning van *Soiſſons*, deed dus waarſchijnlijk niets, hetwelk de *Frankiſche* Biſſchoppen zouden afgekeurd hebben, toen hij, in het jaar 583, vele *Joden* tot den Doop dwong, bij welke ge-

gelegenheid hij zelve over verscheidenen van hen als gevader stond. Evenwel bleven sommigen van dezen *Joden* in hun hart, en vierden den *Sabbath* tevens met den Zondag. De Koning nam zelve eene proeve, om zekeren *Jood*, PRISCUS, met wien de Koning meermalen zaken had, in eigener persoon, te bekeeren. Toen hij hiermede zijn oogmerk niet bereikte, dewijl PRISCUS zich niet liet overtuigen, gebood de Koning, in drift ontstoken, dat men PRISCUS gevangen zou zetten, opdat hij, *tegen wil en dank*, gelooven zou. PRISCUS verkreeg echter, door geschenken, eenig uitstel, en beloofde, zich te zullen laten doopen; maar hij werd, in dien tusschentijd, door eenen bekeerden *Jood*, met wien hij in twist geraakt was, met verscheidenen der zijnen, om het leven gebragt, zonder dat de dader gestraft werd.

Evenwel moet men het GREGORIUS *den Grooten*, Bisschop van *Rome*, ter eere nageven, dat hij zulke geweldige bekeeringen geenszins goedkeurde, maar zich meermalen voor de verdrukte *Joden* in de bres stelde. Zoo schreef hij, over de vervolging der *Joden* te *Marseille*, aan den Bisschop aldaar, gelijk ook aan dien van *Arles*: „Het oogmerk mogt bij dezen dwang „ wel uit liefde Gods ontstaan zijn; maar het kon „ ligtelijk, indien het niet met den invloed der Heilige „ Schrift gepaard ging, zonder belooning blijven, en „ zelfs nadeel voor de zielen veroorzaken; want wie „ tot den Doop genoodzaakt was, maar naderhand „ tot zijn vorig wangeloof terug keerde, die sterf „ erger door dat gene, waardoor hij scheen wedergeboren te zijn." Hij vermaande daarom deze beide Bisschoppen, deze lieden door veelvuldig onderwijs te bekeeren, en voor afval te bewaren. Op gelijke wijze

verklaarde hij zich aan den Biſſchop van *Napels*, nadat de aldaar wonende *Joden* zich bij hem beklaagd hadden, dat men hen belette, hunne van oude tijden het geoorloofde feesten te vieren. „ Wie hen op deze „ wijze," zegt GREGORIUS, „ van hunnen godsdienst „ wil aftrekken, die ziet meer op zijne eigene, dan „ op Gods zaak; ja, het is eene geheel nuttelooze „ onderneming. Laat hen dus alle hunne feestdagen „ waarnemen! daar behoorde de Biſſchop voor te zor- „ gen; maar daartegen behoorden zij, uit hunne „ eigene ſchriften, aangaande het *Christendom* onder- „ wezen te worden, opdat zij ons volgen, maar ons „ niet vlieden mogen."

Te *Caralis*, of *Calaris*, (thans *Cagliari*,) op het eiland *Sardinië*, had een gedoopte *Jood*, met behulp van eenige andere onrustige geesten, aan zijne voormalige geloofsgenooten hunne *Synagoge* ontnomen, en, om die in eene kerk te veranderen, het beeld der Maagd MARIA, het kruis, en het kleed van eenen Geestelijken daar in gedragen. GREGORIUS prijst den Biſſchop dier plaats, dat hij dit heeft zoeken te verhinderen; en vermaant hem te gelijk, om den *Joden* hunne *Synagoge* weder in te ruimen, dewijl hun door de wetten wel verboden was, nieuwe vergaderplaatſen te ſtichten, maar toch de oude verzekerd waren; voorts moest hij de aanſtokers van dit geweld onderwijzen, dat God vrijwillige offeranden begeert.

De *Joden* te *Panormus*, (*Palermo*,) in *Sicilië*, beklaagden zich insgelijks bij hem, dat de Biſſchop dezer ſtad hun heel onwederregtelijk hunne *Synagogen* en de daar toe behoorende woningen ontnomen had. Nu geloofde GREGORIUS wel, dat dezelve hun niet terug konden gegeven worden, dewijl zij reeds

tot

tot kerken gewijd waren, evenwel droeg hij het aan een overheids-persoon aldaar op, om de ontnomene gebouwen en tuinen door twee eerbare mannen te laten waarderen, en den Bisschop derzelver waarde te doen betalen; ook behoorden de sieraden en de handschriften, welke daar in geweest waren, opgezocht te worden.

Op gelijke wijze belastte hij, op een' anderen tijd, dat men, indien waarlijk de *Synagoge* der *Joden* te *Tarracina* zoo digt bij de *Christen*-kerk was, dat men in dezelve door hun zingen gehinderd werd, aan hun eene andere plaats, tot hunnen godsdienst, zou aanwijzen, zonder hen in het geringste te drukken. In die zelfde stad had de Bisschop hen uit eene plaats verdreven, waar zij hunne plegtige bijeenkomsten hielden, en duldde hen ook niet op de nieuwe plaats, welke zij verkozen hadden. Hier over gaf GREGORIUS hem eene vermaning, begeerende, dat de *Joden* deze plaats gerust zouden behouden, er bijvoegende, hoe weinig bedreigingen en vrees tot het geloof konden uitlokken of bewegen.

Hij was ondertusschen niet altijd vrij van onbillijke of partijdige gezindheden, jegens zoogenoemde Ongeloovigen: wanneer hij, bij voorbeeld, er op aandrong, dat, volgens de burgerlijke wetten, geen *Jood Christen*-slaven zou hebben, evenwel schijnt hij, terwijl hij op de vrijheid van zulke slaven aandringt, steeds te onderstellen, dat men aan hunne Meesters het geld moest vergoeden, hetwelk zij hun gekost hadden. Alleen, wanneer zulk een lijfeigene, om zijnen godsdienst, in eene kerk de toevlugt genomen had, schijnt het, dat GREGORIUS hem, zonder verdere omstandigheden, vrij verklaard wilde hebben. Uitdrukkelijk eischt hij dit, wanneer een *Samareër* (*Samaritaan*) eenen

eenen *Heidenſchen* ſlaaf zou beſneden hebben, dewijl hij wegens deze daad, buitendien, ſtrafbaar was. Hier behoort men aan te merken, dat *Samaritaan* toenmaals een ſcheldnaam was, welken men in *Italië* meermalen aan de *Joden* gaf.

Hoe het zij, het ſtrekt GREGORIUS tot eere, dat hij, de magtigſte onder alle Biſchoppen in het Westen, die in zoo vele Gemeenten bevelen, zoo vele Vorſten naar zijn believen beſturen kon, ten aanzien der *Joden*, deze waarheid van den *Christelijken* godsdienst doorgaans erkende: „dat men dezen Godsdienst „niemand, tegen wil en dank, behoort op te drin„gen, terwijl de min aanzienlijkſte Biſchoppen, uit „eene lage zucht ter uitbreiding van hun kerſpel, „deze Natie op velerhande wijzen plaagden en ver„volgden."

ZEVENDE EEUW.

De zevende eeuw der *Chriſtelijke* jaartelling is berucht geworden, door de hoofdverandering, welke, ten aanzien van den Godsdienst, en van den Burgerlijken toeſtand, in een groot gedeelte der wereld, bijzonder in het Oosten, gedurende dezelve heeft plaats gehad. In het begin dezer eeuw namelijk ondernam MUHAMMED het ſtichten van eenen nieuwen Godsdienst, en zijne vlugt (*Hegira*) uit *Mekka* naar *Medina*, in het jaar 622, was het tijdſtip, van waar de jaartelling der *Muhammedanen* haren aanvang neemt.

Deze hoofdverandering had op den toeſtand der *Joden*, bijzonder in het Oosten, eenen aanmerkelijken invloed. De Godsdienst van MUHAMMED ſcheen den *Joodſchen* nabij te komen, en in het door hem geſtich-

ſtichte Rijk hebben zij, onder zijne opvolgers, de *Chalifen*, duurzamer beſcherming genoten, dan onder de toenmalige *Christen*-Mogendheden.

MUHAMMED wilde den naam hebben, dat hij den alouden Godsdienst der *Aartsvaderen*, bijzonder van ABRAHAM, bij de *Joden* en *Arabieren* beiden, als hunnen ſtamvader, in de hoogſte achting, wilde herſtellen; hij ontleende, in de leerſtukken van zijnen Godsdienst, niet weinig uit de Heilige Schriften der *Joden*; hij erkende MOZES, en de overige *Profeten* der *Joden*, voor gezanten van God aan het menschdom. Zijne hoofdleer van de *Eenheid* van God ſtemde volkomen met hun geloof overeen, waarmede zij de *Chriſtelijke* leer der *Drieëenheid* niet wisten te vereffenen. Hij behield voor zijne aanhangers de beſnijdenis, welke reeds ſedert vele eeuwen in *Arabië* was ingevoerd, even gelijk de *Joden*, als een bijzonder kenmerk van zijnen Godsdienst. In het geen hij van menigvuldige gebeden, van vasten, aalmoezen en andere gebruiken in den Godsdienst voorſchreef, ſcheen hij de *Joden* insgelijks ten voorbeeld genomen te hebben. Zelfs, gelijk zij bij het gebed gewoon waren, hun aangezigt naar *Jeruzalem* te keeren, als zijnde hunne *Bidplaats*, (*Kebla*, gelijk de *Arabieren* het noemen,) zoo liet hij ook de belijders van zijnen Godsdienst, in het eerst, hetzelfde waarnemen, tot hij, in het tweede jaar na zijne vlugt, of het midden van het jaar 623, zich, bij het bidden, naar de *Kaaba*, het Heiligdom te *Mekka*, keerde, waardoor ook deze de *Bidplaats* is geworden, naar welke zich alle biddende *Muhammedanen* keeren moeten.

Zoo vele gelijkvormigheden tuſſchen de beide Godsdienſten maken het inderdaad geloofelijk, dat de *Joden*

den, in *Arabië*, MUHAMMED in het eerst tot het ontwerpen van zijnen Godsdienst behulpzaam kunnen geweest zijn, of dien met een gunſtig oog beſchouwd kunnen hebben. Ook ontbreekt het niet aan verhalen, die dit dadelijk berigten. Dan zullen het twee *Joden*, PINEHAS en ABDIAS, (OBADJA of ABDALLA, namen van dezelfde betekenis,) geweest zijn, van welken hij de grondleeringen van zijn geloof geleerd zal hebben, en die hem, in het zamenſtellen van den *Koran*, behulpzaam zullen geweest zijn; ſchoon men echter uit zijne kennis en verkeering met deze lieden niets meer beſluiten kan, dan dat zij hem eenige naauwkeuriger berigten van den *Joodſchen* Godsdienst gegeven hebben, welke hij anders moeijelijk zou verkregen hebben. Doch het geheele verhaal is onzeker en verdacht.

Dan weder verhalen later *Griekſche* Schrijvers, dat de *Joden* MUHAMMED, toen hij ten tooneele kwam, voor den verwachten MESSIAS hadden gehouden; tien van hen hadden reeds werkelijk zijnen Godsdienst aangenomen, doch toen zij zagen, dat hij kameelvleesch at, hadden zij hunnen misſlag erkend; maar evenwel niet kunnen beſluiten, hunne verbindtenis met hem op te heffen, en uit hoofde derzelve zich vijandelijk tegen de *Christenen* gedragen. Hoe veel van ſoortgelijke verhalen waar mag zijn, is moeijelijk te bepalen, temeer, omdat zij verzeld gaan met tastbare misſlagen in de omſtandigheden.

Met dit al hebben wij eigenlijke bronnen, uit welke wij de betrekking der *Joden* tot MUHAMMED beoordeelen kunnen. De *Joden* waren in het ſchiereiland van *Arabië*, ten dezen tijde, talrijk en magtig. In de landen van het *Griekſche* Keizerrijk vervolgd wordende, hadden zij in menigten derwaards de wijk genomen,

nomen, en het was hun zelfs gelukt, verſcheidene *Arabiſche* ſtammen tot hunnen Godsdienst te brengen, en zelfs ſteden en kasteelen in hunne magt te krijgen. Om deze reden poogde MUHAMMED zich met hen te vereenigen, gelijk zijn ontwerp van Godsdienst dit eenigermate veroorloofde; en hier uit ontſtond de nabootſing van hunne godsdienſtige gebruiken. Maar de *Joden* verzetten zich ſpoedig tegen hem, als eenen man, die niet alleen onderwerping eischte, maar zich boven alle hunne *Profeten* zocht te verheffen, en alleen van hunnen Godsdienst zoo veel gebruik te maken, als hem believen zou. Zij deden dit met zoo veel hevigheid, dat MUHAMMED hen beoorloogde, hen beſchuldigende, dat zij een verbond van onderlinge verdraagzaamheid, in het jaar 623, van hunne zijde, verbroken hadden. KAJAB was een van de hoofden der *Joden*, tusſchen wien en MUHAMMED verſcheidene gevechten voorvielen, tot dat de *Joden* overwonnen, en uit *Arabië* verdreven werden.

Sedert dien tijd waren de *Joden* bij MUHAMMED meer gehaat, dan eenige andere godsdienstgezindte, waarvan zich vele ſporen in den *Koran* vertoonen. Hij gewaagt trouwens in denzelven van de *Joden* naauwelijks anders, dan op eene ſmadende en verachtelijke wijze, noemende hen *Ongeloovigen*, *moordenaars der Profeten*, *vervloekten van God*, *van* DAVID *en* JEZUS, *bijkans louter Bedriegers*, *vervalſchers der Openbaring*, en wat dergelijke meer is.

Evenwel wil MUHAMMED hen, in zijnen *Koran*, geduld hebben, mits zij zich eerst onderwierpen, en ſchatting betaalden. Na zijne dood, in het jaar 623, genoten zij, onder de volgende *Arabiſche* vorſten, opvolgers van MUHAMMED, allengs meer beſcherming en rust.

rust. De *Christen*-Schrijvers beſchuldigen hen, dat zij hunne vreugde, over de veroveringen der *Arabieren*, maar al te openlijk vertoond, zich met hen verbonden, en hen opgeſtookt hebben, om den oorlog tegen de *Christenen* voort te zetten. Het is waarſchijnlijk, dat de *Joden*, over het algemeen, wel in hun ſchik geweest zijn met deze veranderingen, als zich daar uit meer vrijheid belovende, maar overigens heeft deze beſchuldiging weinig ſchijn, dewijl de *Arabieren* zoodanig opſtoken niet noodig hadden; en hoe weinig geloof de *Griekſche Christen*-Schrijvers ten dezen verdienen, kan genoeg blijken, wanneer men hunne verhalen met die der *Arabiſche* Schrijvers vergelijkt, bij voorbeeld, het volgende.

Volgens de *Griekſche* Schrijvers, deed de *Chalif* OMAR, in het jaar 637, *Jeruzalem* veroverd hebbende, met eene duivelſche huichelarij, in vuile en geſcheurde kleederen, zijne intrede in die ſtad, en noodzaakte den *Patriarch* SOFRONIUS aldaar, om hem den Tempel van SALOMO aan te wijzen, ten einde dien in een Bedehuis der goddeloosheid, zoo drukt men zich uit, te veranderen. De *Patriarch*, die zich niet onthouden kon, van uit te roepen: „ dat dit inderdaad „ was de door de *Profeten* voorzegde *gruwel der ver-* „ *woesting*, *ſtaande in de heilige plaatſe*," moest gehoorzamen. Maar, als OMAR gemelde Bedehuis begon te bouwen, ſtond hij verbaasd te zien, dat geen ſteen op den anderen hechten wilde, maar dat alles terſtond weder overhoop viel. Hij raadpleegde deswegens de *Joden*, die bij hem aan zijn Hof waren, en deze zeiden hem, dat hij zijn oogmerk niet bereiken zou, vóórdat hij het kruis had laten wegnemen, hetwelk op den *Olijfberg* ſtond. Hij deed dit, en nu bleef zijn

ge-

gebouw ſtaan, waarom hij bevel gaf, alle kruiſen neder te werpen.

Maar de *Arabiſche* Schrijvers verzekeren ons, dat OMAR zoo ver af was, van aan de *Chriſtenen* te *Jeruzalem* eene enkele kerk te ontnemen, dat hij veel meer enkel op de trappen van eene derzelven zijn gebed verrigtte, opdat, indien hij er binnen gegaan ware, waartoe de *Patriarch* zelve hem verzocht, zijne *Arabieren* daar, in het vervolg, geen voorwendſel uit nemen zouden, om zich van dezelve meester te maken. Voorts, dat hij ter plaatſe, waar JAKOB op een' ſteen geſlapen zou hebben, welke de *Patriarch* hem aanwees, een Bedehuis heeft laten ſtichten. Eindelijk verhalen zij, dat, bij het verdrag van de overgave der ſtad, in eene der voorwaarden bepaald was, dat de *Chriſtenen* op hunne kerken geene kruiſen zouden zetten, noch dezelve, bij openbare omgangen, ronddragen.

Na de verovering van *Perſië*, door den *Chalif* OMAR, werden de *Joden* in die landen insgelijks onderdanen van de *Arabieren;* de vervolging, welke zij, onder de laatſte vorſten van *Perſië*, hadden doorgeſtaan, waardoor ook hunne vermaarde ſcholen, die geſloten waren geweest, geheel vervallen waren, en de zachte bejegening, die hun van hunne nieuwe Meesters wedervoer, zoodat zij deze ſcholen weder openen mogten, en de lust tot wetenſchappen onder hen weder aanwakkerde, dit één en ander deed natuurlijk de *Joden* zich verblijden, in den val van het *Perſiſche* Rijk, welken zij, gelijk onderdrukten zulks al ligtelijk doen, aan het goddelijk oordeel over hunne onderdrukkers toeſchreven.

Hoe het zij, ſchoon de *Joden* zich in *Arabië* zelve niet mogten onthouden, ten ware zij het *Muhammedaansch* geloof omhelsden, genoten zij echter rust en

vele voorregten, in het overige wijduitgeſtrekte rijk der *Chalifen*. Men verhaalt zelfs, dat zij bij den vierden *Chalif*, ALI, zoo veel vrijheid durfden gebruiken, dat zij hem de verdeeldheden van gevoelens onder het oog bragten, die toen reeds onder de *Moslems*, of *Muzelmannen*, verſchillen voortbragten, waarop de *Chalif* hun het gedrag hunner voorvaderen zal herinnerd hebben, die, nog maauwelijks uit *Egypte* verlost, tot afgoderijën vervielen, waar door hij hen tot zwijgen bragt, maar evenwel hen bleef beſchermen, in zoo verre, dat hij de dochter des Konings van *Perſië* aan BOSTENAI, die toen *Hoofd der Gevangenis* was, deed trouwen.

Bij later *Christen*-Schrijvers leest men, dat de *Chalif* YEZID *de eerſte*, in de laatſte jaren der zevende eeuw, door de *Joden*, die hem eene langdurige regering, van XL[4] jaren, beloofd hadden, was aangehitst, om aan de *Christenen* in zijn rijk het gebruik der beelden in hunne kerken te verbieden; maar dat het bevel des *Chalifs*, ten dien einde, de Heiligen in den hemel het doodvonnis tegen hem deed verwerven, waarop des vorſten zoon, zich over dit bedrog der *Joden* willende wreeken, hen begon te vervolgen, welke vervolging zij wisten te ontgaan, door op het *Romeinsch* gebied te wijken. Maar behalve het fabelachtige in dit verhaal, en de verwarring der tijdrekening, is het zeker, dat de *Joden*, toen ten tijde, alle rust, en zoo veel aanziens bezaten, dat hun *Hoofd der Gevangenis* hen met zoo veel gezag beſtuurde, als ware hij een koning geweest.

Ook was de Natie in bloeiſtand in *Egypte;* onder de regering der *Omniaden*, welk geſlacht zich aldaar meester gemaakt had, en jegens hen niet minder vriendelijk was.

Niet

Niet zoo gunſtig ſtonden de zaken der *Joden*, in deze eeuw, in de landen en onder het gebied van *Christen*-vorſten, zoo wel in het *Grieksch-Romeinſche* Keizerrijk, als in de *Weſterſche* gewesten. Het is waar, indien men de *Christen*-Schrijveren geloof moest geven, zouden de *Joden*, door hunnen onverzoenelijken haat tegen het *Christendom*, hunne verraderlijke handelingen tegen de *Christen*-volken, onder welke zij woonden, en hunnen oproerigen geest, alleen de ſchuld hebben, van de rampen, welke zij hebben moeten ondergaan. Doch, de partijdigheid, welke deze Schrijvers niet zelden ontdekken, gepaard met den verkeerden ijver, welken vele *Christenen*, en derzelver Geestelijkheid, veelal betoonden, om de *Joden*, zelfs door mishandelingen en geweld, tot het omhelzen van het *Christendom* te noodzaken, en welke zelfs in verſcheidene wetten tegen hen doorſchijnt, moeten ons terug houden, van alles, wat deze Schrijvers omtrent de *Joden* te boek geſteld hebben, voor goede munt aan te nemen.

Onder de regering van den Keizer FOKAS zullen de *Joden* een hevig oproer verwekt hebben in *Antiochië*, waarbij vele *Christenen* zullen omgekomen zijn, en bijzonder de *Patriarch* ANASTASIUS, wien zij op eene onwaardige wijze mishandelden en verminkten, zijn ligchaam langs de ſtraten ſlepende, en eindelijk, op de markt, in het vuur werpende, en verbrandende. De Keizer was genoodzaakt, troepen tegen hen te zenden, onder bevel van BONOSUS, die, het oproer bedwongen hebbende, de *Joden* ſtrengelijk ſtrafte: behalve de genen, die in de gevechten waren omgekomen, werden vele gevangenen gefolterd, verminkt, en ten lande uitgebannen.

Ondertuſſchen verdient het opmerking, dat de Schrij-

ver van de *Paasch-Chronyk*, welke niet lang daarna geleefd moet hebben, wel van een oproer te *Antiochië* gewaagt, bij welke gelegenheid de *Patriarch*, door de ſoldaten, gedood zou zijn, maar tevens van de *Joden*, en hun aandeel, hetwelk zij aan dit oproer zouden gehad hebben, een volſlagen ſtilzwijgen in acht neemt.

Dat de *Joden*, gedurende de oorlogen der *Perſen*, tegen FOKAS, en vervolgens met HERAKLIUS, tot het jaar 629 toe, de *Perſen* begunſtigd, en zich, bij derzelver overwinningen, vijandig jegens hunne *Chriſtelijke* medeburgers gedragen hebben, is wel zeer waarſchijnlijk, doch of alle verhalen deswegens, gelijk, bij voorbeeld, het reeds door ons in de voorgaande eeuw gemelde, nopens 90,000 *Christenen*, door hen te *Jeruzalem* vermoord, waarvan de gemelde *Paasch-Chronyk* insgelijks niets gewaagt, getrouw aan de waarheid zijn gebleven, is ten minſten zeer twijfelachtig.

Toen de Keizer HERAKLIUS, in het jaar 629, eene godvruchtige reis deed naar *Jeruzalem*, welke ſtad weder onder de magt der *Christenen* gekomen was, vond hij te *Tiberias* eenen *Jood*, BENJAMIN genoemd, die zoo rijk was, dat hij voor den Keizer en zijn leger de noodige levensmiddelen bezorgde. Deze *Jood* werd door de *Christenen* van *Tiberias* beſchuldigd, niet alleen een geſlagen vijand van hunnen godsdienst te zijn, maar ook, dat hij, door zijne knevelarijën en regtsgedingen, de *Christenen* onderdrukte en vervolgde. De Keizer, hem voor zich ontboden hebbende, eischte hem de redenen af, van dit gedrag jegens de *Christenen*. De *Jood* antwoordde: „ dat hij hen haatte, omdat zij „ vijanden waren van zijnen godsdienst;" waarop HERAKLIUS bevel gaf, hem in het *Christendom* te onderwij-

wijzen, en te doopen, zonder dat wij weten, of ook eenige bedreigingen, van 's Keizers zijde, de oorzaak waren van deze ſpoedige bekeering.

Te *Jeruzalem* gekomen, gebood hij, dat alle *Joden* *Jeruzalem* verlaten, en de ſtad niet, dan op eenen merkelijken afſtand, naderen zouden.

Bij deze gelegenheid verhalen ons twee *Chriſtelijke* *Arabiſche* Schrijvers de volgende omſtandigheden: volgens deze Schrijvers gingen de *Joden* den Keizer, toen hij nabij *Jeruzalem* kwam, te gemoet, en verzochten hem, dat hun verder een veilig verblijf in die ſtad zou vergund worden; de Keizer beloofde hun dit, tegen de betaling van eene aanzienlijke ſomme, welke de *Joden* opbragten. Doch nu bragt hem de *Patriarch* van *Jeruzalem*, met de Geeſtelijkheid dier ſtad, onder het oog, dat de *Joden* deze vergunning volſtrekt onwaardig waren, alzoo zij met de *Chriſtenen*, derzelver huizen en kerken, zeer ſlecht gehandeld, en zelfs het graf van CHRISTUS met vuilnis hadden bedekt, om het onkenbaar te maken. De Keizer bragt hier tegen in, dat hij aan de *Joden*, bij eenen eed, verzekering had gegeven, dat zij voor hun leven en goederen niets te vreezen zouden hebben; indien hij dezen eed niet hield, zou voortaan niemand op zijn woord vertrouwen. Doch de Geeſtelijkheid hood aan, al de ſchuld, welke de Keizer daardoor op zich kon laden, over te nemen, en de zonden, welke hij misſchien beging, door een jaarlijkſch vasten, uit te delgen, indien hij ſlechts wilde toelaten, dat de *Joden* behandeld werden, zoo als zij verdienden. Ook bewilligde de Keizer hier in, en nu werden alle *Joden*, die zich in *Jeruzalem* bevonden, nedergeſabeld, terwijl velen zich met de vlugt zochten te bergen. Het feest der reiniging van

's Keizers zonde werd ingeſteld, in de eerſte week van de groote vasten, onder den naam van *het vasten van* HERAKLIUS. Over het geheel kan dit verhaal, hetwelk, hoe zeer tot ſchande dezer Geestelijkheid ſtrekkende, haar echter, naar de denkwijze van die tijden, eere moest aandoen, niet, als ongeloofelijk, verworpen worden.

Nog verhaalt men van HERAKLIUS, dat, eenige waarzeggers hem voorſpeld hebbende, dat zijn Rijk door eene Natie zou verdelgd worden, die beſneden was, hij dit op de *Joden* toepaste, overwegende, hoe talrijk zij door het geheele rijk waren, en hoe veelvuldige pogingen zij gedaan hadden, om hunne burgerlijke en godsdienſtige vrijheid weder te krijgen; en daarom, zegt men, vervolgde hij de *Joden* alom, en noodzaakte hen, het *Jodendom* te verzaken. Wat er van deze vertelling zij, de *Muhammedanen*, die ook het gebruik der beſnijdenis hadden, en niet de *Joden*, waren het volk, die het *Griekſche* Keizerrijk hebben omvergeworpen.

HERAKLIUS zal, volgens een vrij algemeen aangenomen verhaal, zich niet vergenoegd hebben, met de *Joden* in zijne eigene Staten te vervolgen, maar ook, toen hij, in het jaar 616, eenen vrede ſloot met SISEBUT, Koning der *West-Gothen*, in *Spanje*, waarbij hij de nog overige *Romeinſche* bezittingen, in die gewesten, aan de *Gothen*, ten grootſten deele, afſtond, als eene der vredes-voorwaarden, bedongen hebben, dat SISEBUT geene *Joden* meer in zijn rijk dulden zou. Doch eene zulke voorwaarde was geheel onnoodig, dewijl SISEBUT reeds veel vroeger de *Joden* had begonnen te vervolgen; waarſchijnlijk daar toe aangezet door zijnen godsdienst-ijver, en het aandeel, hetwelk

de

de Bisschoppen, onder de *Gothen*, aan de regeringszaken hadden, welke twee drijfveeren bij de *West-Gothische* Vorsten veel vermogten, sedert de Koning REKKARED de gevoelens der *Arianen* met die der *Katholyken* of *Regtzinnigen* verwisseld had. Dus vindt men ook bij hen reeds veel vroeger wetten tegen de *Joden*.

De evengemelde REKKARED, die tot het jaar 601 regeerde, had aan de gedoopte *Joden*, waarbij men dient aan te merken, dat deze doop, voor een groot gedeelte, gedwongen was, reeds verboden, om zich, noch door woorden, noch door daden, vijandelijk tegen het *Christendom* te gedragen, hetzelve niet te ontvlieden, of te willen verlaten. Hij had den *Joden* in het gemeen verboden, hun *Paaschfeest*, den *Sabbath*, en andere van hunne feesten te vieren; hunne huwelijken op hunne wijze te voltrekken; zich van de besnijdenis te bedienen; onderscheid te maken tusschen reine en onreine spijze; getuigen te zijn tegen de *Christenen*, zelfs wanneer zij gedoopt waren, of eenen *Christen* voor het geregt te beschuldigen; alles op straffe van steeniging, of den brandstapel; maar, indien hun de Koning het leven schonk, zouden zij lijfeigenen worden, en hunne goederen verbeuren. Ook wilde hij niet, dat zij eenen *Christen*-slaaf zouden hebben, en zoo zij hem besneden, zou hij niet alleen vrij wezen, maar ook hun goed zou aan de schatkist vervallen; maar slaven en slavinnen, die niet meer *Joden* wilden zijn, zouden vrij gelaten worden.

SISEBUT bekrachtigde, in eenen brief aan eenige Bisschoppen, Priesters en Rigters, in *Spaansche* steden, niet alleen deze bepalingen, wegens de *Christelijke* en *Joodsche* lijfeigenen, of dienstknechten bij de

Joden; maar hij vermeerderde ze ook met bijvoegselen; inzonderheid gebood hij, dat *Joden*, die eenen *Christen* besnijden, of eene *Christin* tot hun geloof verleiden zouden, aan het leven gestraft zouden worden. Ja, in eene andere wet, dreigde hij elken *Jood*, die zich, zijne kinderen, of slaven, nog een jaar langer aan den doop onttrekken zoude, de straf van honderd geeselslagen, uitbanning uit het land, en verbeurdverklaring van zijne goederen. Daar zijn in deze wetten en elders sporen, dat hij, terstond van het begin zijner regering, of van het jaar 612 af, de *Joden* gedwongen heeft, zich te laten doopen.

De *Joden* zelve hebben een verhaal van deze vervolging opgeteekend, hetwelk wel dezelve verschuift tot het jaar 800, maar echter, over het geheel, het voorkomen van geloofwaardigheid draagt. Het is eerst in de laatste tijden der vijftiende eeuw, door eenen van hunne *Spaansche* Schrijvers, SALOMO BEN VIRGA, in zijn meermalen gedrukte boek, *Schebet Jehuda*, (*de Schepter van Juda*,) te voorschijn gebragt, doch, hij kan het heel wel uit een ouder berigt overgenomen hebben. Volgens dit verhaal, boden de *Joden* vergeefs geld aan, om verschoond te mogen blijven; de Koning gaf hun tot bescheid: „ dat zij toch ook de „ *Christenen* zouden dwingen, zich te laten besnijden, „ indien zij eens de overhand hadden." De *Joden* hielden hem het voorbeeld van JOZUA voor, die, bij zijne veroveringen, niemand tot het *Joodsch* geloof genoodzaakt, maar van de *Heidensche* steden alleen begeerd had, dat zij de *zeven geboden van* NOACH zouden onderhouden. Maar de Koning wilde daar in geen voorschrift voor zich erkennen; „ het was ge„ noeg," zeide hij, „ dat zijne Bisschoppen, en de

„ Op-

„ Opperſte te *Rome*, hem geleerd hadden, dat allen, „ die niet door den doop wedergeboren waren, verlo„ ren moesten gaan." Toen zij hem, eindelijk, voorſtelden, dat de *Israëliten* van het bezit des Heiligen Lands waren uitgeſloten, omdat zij hetzelve veracht hadden; dat men zich dus behoorde te vergenoegen, met hen ook van het eeuwig leven uit te ſluiten, dewijl zij hetzelve niet begeerden; hernam SISEBUT: „ Met betrekking tot tijdelijke goederen moest men den „ menſchen wel alle vrijheid laten, om die te verwer„ pen; maar de goederen der ziel moest men hen „ dwingen aan te nemen, even als men een kind „ dwong, om te leeren, het geen hem voorgeſchreven „ was." Met één woord, hij liet, bij ſlot, de voornaamſte *Joden* gevangen zetten, van welken een gedeelte, uit vrees voor nog harder ſtraffen, het *Chriſtendom* aannam. Die genen, die hunnen godsdienst getrouw bleven, bergden zich in het *Frankiſche* rijk.

ISIDORUS, Aartsbisſchop van *Sevilla*, de geleerdſte Bisſchop der *Weſterſche* Kerk van dezen tijd, keurt deze handelwijze, in zijne Jaarboeken, openlijk af, en noemt ze eenen ijver zonder verſtand. Naar zijne meening had SISEBUT het geloof niet met geweld opdringen, maar met goede gronden moeten aanprijzen. Niet alleen verklaart hij zich dus in zijne werken, maar in de Kerkvergadering van *Toledo*, in het jaar 633, op welke hij voorzitter was, in tegenwoordigheid van den Koning SISENANT, zal zijne gematigdheid ongetwijfeld veel gedaan hebben, tot liet beſluit dier vergadering, dat, in het vervolg, geen *Jood* meer tot het *Chriſtelijk* geloof gedwongen zou worden. Evenwel ſchijnt ISIDORUS het zoo ver niet te hebben kunnen brengen, dat de vergadering de toen heerſchende begrippen van

ijver voor den Godsdienst geheel verzaakte, alzoo zij deze bepaling bij haar besluit voegde, dat die *Joden*, welke voorlang genoodzaakt waren geweest, *Christenen* te worden, zoo als ten tijde van den godzaligsten Vorst SISEBUT geschied was, dit opgedwongen geloof moesten behouden, dewijl zij den doop, de zalving, en het avondmaal ontvangen hadden, opdat de naam van God niet gelasterd, en het geloof verachtelijk gemaakt worde.

Die zelfde verkeerde ijver straalt ook nog door in andere besluiten dezer vergadering, omtrent de *Joden*: Elk Priester of Leek, die den *Joden*, voor een geschenk, bescherming en bijstand tegen het *Christelijk* geloof zou verleenen, (dit zal waarschijnlijk beteekenen, die hen beschermde, dat zij niet tot den doop gedwongen werden,) zal uit de gemeenschap der Kerk gesloten worden; „ gedoopte *Joden*, die nog steeds „ hunne verfoeijelijke besnijdenis," zoo drukt zich de vergadering uit, „en andere van hunne gebruiken ble„ ven verrigten, zullen van de Bisschoppen te regt ge„ steld, en met geweld daar van afgehouden worden."

Nog harder waren de volgende besluiten der vergadering: wanneer de *Joden* hunne zoontjes besneden hebben, zullen deze aan de ouders ontnomen; en zoo zij dienstknechten besneden hebben, zullen die in vrijheid gesteld worden; ja, in het gemeen, *zou men alle kinderen der* Joden *van hunne ouders afscheiden*, opdat zij niet in derzelver dwalingen verward werden, *en die*, of in kloosters, of onder het opzigt van godvruchtige personen, zoo wel *in het ware geloof*, als tot goede zeden, *laten opvoeden*; daartegen zouden kinderen van gedoopte *Joden*, die trouweloos jegens CHRISTUS waren, evenwel van hunne vaders erven; be-

bekeerde *Joden* zullen met de overigen van hunne Natie geene verbindtenis houden, op ſtraffe van openbare kastijding; *Joden*, die *Christen*-vrouwen hadden, zouden van de Bisſchoppen vermaand worden, om derzelver geloof aan te nemen, en, als zij dit weigerden, zou hun huwelijk ontbonden worden; gedoopte *Joden*, die omtrent het geloof verdacht zijn, zouden niet toegelaten worden, als getuigen; ook zou, volgens 's Konings bevel, volſtrekt geen *Jood* eenig openbaar ambt bekomen; of *Christelijke* lijfeigenen en dienstknechten hebben.

Van dezen tijd af vermenigvuldigden de wetten der *West-Gothiſche* Koningen, en der Kerkvergaderingen in *Spanje*, betreffende de *Joden*, en tegen dezelven, meer en meer. De gematigder gevoelens van ISIDORUS, welke bovendien ſlechts de uiterſte gewelddadigheid afkeurden, gingen met 's mans dood, in het jaar 636, geheel verloren.

Reeds in het jaar 638 verklaarde eene nieuwe Kerkvergadering, te *Toledo*, dat zij, dewijl haar Koning, CHINTILA, een *Allerchriſtelijkſt* Vorſt, vol brandenden geloofsijver, met de Prieſters van zijn Rijk beſloten had: *het* Joodſche *Bijgeloof* in hetzelve *uit te roeijen*, *en geene andere*, *dan* Katholijke *inwoners*, *te dulden*, dezen ijver niet kon laten verkoelen, en daarom eenſtemmig met hem, en zijne wereldlijke ſtanden, vaſtſtelde: „ dat geen Koning, in het vervolg, „ den troon zou beklimmen, voordat hij, bij eede, „ beloofd had, de wetten tegen de *Joden* te zullen „ handhaven." Ook noodzaakte de gemelde Koning CHINTILA de *Joden*, die, hoewel gedwongen, het *Chriſtendom* hadden aangenomen, tot eene ſchriftelijke verbindtenis, dat zij bij het *Chriſten*-geloof zouden blijven.

On-

Digitized by Google

Onder de regering van den Koning REKKESWINTH, in de jaren 653 en 655, werden alle deze beſluiten, door nieuwe Kerkvergaderingen te *Toledo*, bekrachtigd, hoewel de Biſchoppen met woorden erkenden, dat deze Natie, welke God, wegens hare zonden, van het hoofd tot den ſtaart vernederd had, verdiende beklaagd, en, dewijl CHRISTUS ook voor haar geſtorven was, met alle zorgvuldigheid behandeld te worden.

Met dit alles waren er *Christenen*, en zelfs Priesters en Kerkendienaars, die *Christenen*, als lijfeigenen, aan *Joden* verkochten, hetwelk in eene nieuwe vergadering te *Toledo*, in het jaar 656, uitdrukkelijk verboden werd.

De Koning ERWIG gaf, onder anderen, verſcheidene wetten tegen de *Joden: Dewijl*, zeide hij, in eene derzelven, *de geweldenaars het rijk der hemelen met geweld nemen, zal ieder* Jood, *die zich, en de zijnen, nog een jaar aan den Doop onttrekt, met honderd geeſelſlagen, en verbanning uit het land, benevens verbeurdverklaring zijner goederen, geſtraft worden.* Deze en andere wetten, met alle de voorheen gemelde, werden op de *twaalfde Kerkvergadering te Toledo*, in het jaar 681, op nieuw, bekrachtigd.

Doch de zwaarſte ſlag trof de *Joden* in het jaar 694, onder den Koning EGIZA; deze gaf aan de *zeventiende Kerkvergadering*, te *Toledo*, in het gemelde jaar, door hem bijeengeroepen, last, onder voorwendſel, dat de *Joden*, met die van *Afrika*, tegen zijn volk en land hadden zamengeſpannen, om een vonnis tegen hen op te maken; gelijk dan deze Vergadering ook vaſtſtelde, dat alle afvallige en trouwelooze *Joden*, in geheel *Spanje*, voor altijd, ſlaven zijn, hunne goederen verbeurd verklaard worden, en ge-

gedeeltelijk aan de *Christen*-kerken vervallen zouden; ook zou men hunne kinderen, van het zevende jaar af, van hen nemen, en in het *Christendom* opvoeden.

Men heeft uit den zamenhang van alle deze wetten en gebeurtenisſen met regt beſloten, dat al ſedert het jaar 638 geene andere *Joden* in *Spanje* geduld zijn, dan die zich lieten doopen. Maar deze nieuwe *Christenen*, door geweld en bedreigingen bekeerd, bleven grootendeels in hun hart *Joodschgezind;* van hier die herhaalde beſchuldigingen van der *Joden* trouweloosheden jegens het *Christendom*, en van het ſchenden van hunnen Doop, dien men hun echter ſlechts had opgedrongen. Daartegen gebruikte men ſteeds verkeerde middelen, welke door eenen kwalijk beradenen ijver werden ingegeven, en het is als eene zeldzaamheid aantemerken, dat JULIANUS, Aartsbisſchop van *Toledo*, in het jaar 686, een boek tegen de *Joden* ſchreef, waartoe eene tegenwerping der *Joden* aanleiding gaf, dat JEZUS niet in het zesde duizendtal jaren na de ſchepping geboren was, zoo als evenwel de voorzeggingen voorſpeld zouden hebben, maar reeds veel vroeger, in het vijfde duizendtal. Dit werk is in drie Boeken verdeeld, hebbende tot titel: *Demonſtratio ſextae aetatis, ſive de Christi adventu adverſus Judaeos Libri tres;* in het *eerſte Boek* bewijst hij, dat de *Joden* deze hunne berekening willekeurig in de H. Schrift hebben ingebragt, maar dat, daartegen, in het *Oude Testament*, zoodanige kenmerken des tijds van de geboorte des MESSIAS, bij voorbeeld, de verwoesting van den *Joodſchen* Staat, de affchaffing van den *Mozaïſchen* Godsdienst, de bekeering der *Heidenen*, en meer anderen, zijn opgegeven, uit welke met de grootſte overtuiging kon beſloten worden, dat dezelve voor lang moet gebeurd

beurd zijn. Bij deze gelegenheid ſpreekt hij, in het voorbijgaan, van het voorgeven der *Joden*, dat er nog ſteeds een Koning, van *Joodſchen* afkomst, in het verre Oosten zou regeren.

In het *tweede Boek* toont hij, uit het *Nieuwe Testament*, aan, dat CHRISTUS alle de kenmerken van den MESSIAS bezit, en dat de *Apostelen* de *Joden* van hunnen tijd daar van overtuigd hebben.

Met dit alles vond hij het dienſtig, in zijn *derde Boek* aan te wijzen, dat JEZUS waarlijk in het zesde duizendtal van jaren onder de menſchen verſchenen is. Doch, hier vermaant hij van eerſten af de *Christenen*, dat zij zich, bij de rekening der *Joden*, niet aan den *Hebreeuwſchen* Tekst behoeven te ſtoren. Daar zijn alszins zes wereldtijden, die niet naar jaren, maar naar *geboorten*, bepaald moeten worden: van ADAM tot den *Zondvloed;* verders tot ABRAHAM, DAVID, de *Babyloniſche* Ballingſchap, CHRISTUS, en het einde der wereld. Mitsdien is CHRISTUS in het *zesde*, eigenlijk 5,200 jaren na de ſchepping, geboren. Want in deze Tijdrekening moest men de LXXII *Joodſche* Taalsmannen volgen, die onder ingeving van den H. Geest geſchreven hadden, maar niet den *Hebreeuwſchen* Tekst, die van de *Joden* vervalscht was; men ziet, dat JULIANUS dit derde Boek van zijn werk liever had mogen weglaten.

Uit *Spanje* waren vele *Joden* naar het naburige *Frankiſche* Rijk gevlugt, alwaar hun lot, over het geheel, dragelijker was. In het jaar 629 liet wel de Keizer HERAKLIUS aan den *Frankiſchen* Koning DAGOBERT verzoeken, dat hij de *Joden*, naar zijn voorbeeld, tot den Doop noodzaken, of uit zijn land jagen wilde, in welk verzoek DAGOBERT bewilligde, maar in hoe ver-

verre zijn bevel desaangaande volbragt is, kan men niet zeggen.

Reeds veertien of vijftien jaren vroeger had eene Kerkvergadering te *Parijs* allen toegang tot openbare ambten voor de *Joden* gesloten, hetwelk door KLOTARIUS II bevestigd was. Ondertusschen bleven zij in het Rijk, zonder dat zij van Godsdienst behoefden te veranderen; onderhoudende zich voornamelijk met den koophandel, zelfs van menschen, die thans onder *Christenen* zelve niet vreemd was; de *Joden* kochten vele kinderen van arme ouders, welke zij weder aan buitenlandsche volken verkochten. Een zwaar hoofdgeld, hetwelk opgebragt moest worden, noodzaakte de arme lieden tot dezen zoo onnatuurlijken stap. Dit duurde, tot dat de Koningin BATHILDIS, in het jaar 655, dit hoofdgeld afschafte, waarna zij den *Joden*, ten strengsten, zoodanigen handel verbood.

Wanneer WAMBA, Koning der *Gothen*, in *Languedok*, de *Joden*, omtrent het jaar 675, even als in *Spanje*, wilde dwingen, namen zekere Abt RAIMIRUS, en de Graaf van *Toulouse*, zich de zaak der *Joden* aan, die zij zelfs gewapenderhand beschermden. WAMBA zond zekeren Graaf PAULUS, die zeer in zijne gunst deelde, om dien opstand te beteugelen; maar deze, in plaats van de muitelingen te bestrijden, werd het met hen eens, en liet zich, te *Narbonne*, tot Koning kronen. Thans kwam WAMBA, in persoon, sloeg den Graaf, dien hij gevangen kreeg. Nu ondervonden de *Joden* inzonderheid de uitwerksels van 's Vorsten toorn. De wetten tegen hen werden ten scherpste uitgevoerd, en zij ten lande uitgebannen.

Evenwel moeten zij spoedig weder voet in dit gewest gekregen hebben, alzoo nog in deze zevende eeuw hun-

hunne ſchool te *Lunel* in *Languedok*, tusſchen *Montpelliers* en *Nimes*, in vollen bloei geraakte, zijnde voorts niet alleen vermaard, door hare groote Leeraren, en een aantal geleerde mannen, maar ook door de liefdadige inrigting, volgens welke de leerlingen, op kosten der Natie, onderhouden werden. Te *Lunel* zal de beroemde SALOMO JARCHI, een der geleerdſte *Joden*, geboren, of ten minſte opgevoed zijn, gelijk zijn bijnaam, *Jarchi*, (*Maankundige*,) eene toeſpeling op *la Lune* zal behelzen, en dus op de ſtad *Lunel*. Anderen echter geven hem *Troyes* in *Champagne*, tot geboorteplaats, maar een ander *Joodsch* Leeraar, ZACHARIA *de Leviet*, is zeker een inboorling van deze ſtad, ſchoon hij een *Spanjaard* genoemd wordt, hetwelk daar in zijne reden heeft, dat deze ſtad thans onder het gebied van *Spanje*, gelijk geheel *Languedok*, behoorde.

In dit tijdperk, ſchoon het bepaalde jaar onzeker is, zullen de *Joden*, ten einde hunne bezittingen veilig over te maken, toen zij uit *Spanje* en *Frankrijk* naar *Italië* moesten vlugten, het gebruik der *Wisſelbrieven* hebben uitgevonden.

ACHTSTE EEUW.

Zagen wij, dat de *Joden* nog ſteeds ſpraken van een Rijk ergens in het Oosten, waar hun Godsdienst de heerſchende, of de Godsdienst des lands was, om het verwijt te ontgaan, dat de ſchepter van *Juda* geweken was; de Geſchiedenis der bekeering van den Koning van een land, *Chozar* genaamd, zal misſchien daar toe uitgedacht zijn, om dit voorgeven te onderſchragen.

Het

Het geval zal gebeurd zijn omtrent het midden van de *achtſte eeuw*, en zal zich hoofdzakelijk dus toegedragen hebben. De Koning van het land *Chozar*, die als een verſtandig, godvruchtig Vorst, hoewel een *Heiden* zijnde, beſchreven wordt, kreeg, in eenen droom, of, zoo als anderen zeggen, door de verſchijning van eenen Engel, onderwijs, dat zijn Godsdienst aan God niet behaagde, waarom hij beſloot, naar eenen beteren Godsdienst, dan de zijne was, onderzoek te doen. Hij ontbood, ten dien einde, aan zijn Hof eenen Wijsgeer, eenen *Christen*, en eenen *Muhammedaan;* met dezen ſprekende, werd hij ras overtuigd, dat hun Godsdienst geene voorkeuze verdiende. Daar op liet hij den *Joodſchen Rabbi* IZAAK SANGARI bij zich komen, die hem deed begrijpen, dat zijn volk, het aan hun beloofde land, en hun geloof, van God zelven den eerſten rang boven allen verkregen had; hij onderrigtte hem, dat ADAM in dat land geſchapen werd; dat ABEL en KAÏN eigenlijk met malkanderen getwist hadden, wie van hun beiden dat land tot zijn aandeel hebben zou, en dergelijke meer. De Koning, van dit alles overtuigd, ſchroomde evenwel, zich openlijk voor den Godsdienst der *Joden* te verklaren, vreezende voor eenen opſtand van zijne onderdanen. Hij begaf zich heimelijk op reis, met zijnen opperveldheer, en, met dezen, in eene woestijn, aan de zee gekomen, vond hij daar, in een hol, *Joden*, die den *Sabbath* vierden. Van dezen liet hij zich beſnijden, en keerde daar op naar zijn rijk terug; hier maakte hij, voorzigtig, alle behoorlijke ſchikkingen, om zich gerust te kunnen verklaren, en ontdekkende, dat er eene menigte *Joden*, in het geheim, in zijn rijk waren, gelukte het hem, met hunne hulp, en door den

ijver van *Rabbynen*, welke hij van elders ontbood, meer dan 100,000 inwoners van zijn land tot het *Joodſche* geloof te bewegen. Eerst behaagden hem de *Karaiten* het meest, omdat zij zich ſtipt aan de Wet van MOZES hielden, maar ook hier in onderwees hem de bovengemelde IZAAK SANGARI beter, waar na hij een' Tabernakel liet oprigten, volkomen gelijk aan dien, welken MOZES had opgerigt, met al deszelfs toebehooren; zijn geheele rijk werd *Joodsch*, en hij zelve was een magtig en gelukkig Vorst.

Derdehalf honderd jaren daar na was dit rijk nog den *Joodſchen* Godsdienst toegedaan; gelijk toenmaals een van 's Koning opvolgers, JOZEF genaamd, aan eenen *Spaanſchen Rabbyn*, CHASDAI, ſchreef, in eenen brief, welke tot antwoord moest ſtrekken op eenen brief van CHASDAI, die, zich veel moeite gegeven hebbende, om op te ſporen, waar dit Land, of Koningrijk *Chozar* gelegen ware, en om van hetzelve, en den toeſtand der *Joden* aldaar, nadere berigten te bekomen, eindelijk eenen brief derwaards had medegegeven, aan zekere gezanten van eenen Koning GABLIM, waarop hem het ſchriftelijk antwoord van den gemelden Koning JOZEF bezorgd werd, in hetwelk deze hem meldde de geſchiedenis, uitgeſtrektheid, en de ſtaatsregeling van zijn rijk. Onder deze berigten vindt men ook verſchijningen van eenen Engel, die eenen van zijne Koninklijke voorzaten in het ware geloof behield; overwinningen over de naburen, tot aan *Konſtantinopolen* toe; en andere zeer onwaarſchijnlijke omſtandigheden meer.

Daar is nog een boek, hetwelk de zamenſpraak van den *Rabbi* SANGARI met den eerſten dezer bekeerde Koningen van *Chozar* bevat, en daarom het Boek *Che-*

Choſri, of liever *Chozari*, genoemd wordt. Dit boek zal in de taal van dat land beſchreven, vervolgens, in de twaalfde eeuw, door den *Rabbi* JUDA HALLEVI, in het *Arabisch*, en eindelijk, door R. JUDA, zoon van PAULUS TIBBON, in het *Hebreeuwsch*, of liever *Rabbynsch*, vertaald zijn. Het is tweemaal door *Joodſche* geleerden, en ook door JOAN BUXTORF, te *Bazel*, in druk gegeven.

Deze geſchiedenis, welker echtheid BUXTORF in het midden laat, is gewis in hare omſtandigheden een verdichtſel, gelijk wij zeiden, waarſchijnlijk uitgevonden, met oogmerk, om het beſtaan van een *Joodsch* Rijk aan te wijzen, tegen de *Christenen*, die ten ſterkſten aandrongen, dat het ophouden eener *Joodſche* regering, in de Oude Godſpraken, als een kenmerk van de komst van den MESSIAS, voorzegd, voorlang dadelijk plaats had.

Niemand weet iet van een Koningrijk *Chozar;* Aardrijkskunde noch Geſchiedenis kent hetzelve. Naar de beſchrijving, welke ons het Boek *Choſri*, en de brief van den Koning JOZEF, opgeven, zou het ergens in het zoogenoemde *Groot Tartaryën* moeten gelegen zijn, naar de *Kaspiſche* Zee heen; maar hoe veel moeite zich ook *Joden* zelve gegeven hebben, zij hebben het niet kunnen opſporen. Dat de bovengemelde R. CHASDAI, in eenvoudigheid van zijn hart, eenen brief derwaards aan zekere vreemdelingen heeft medegegeven, bewijst nog niet, dat men hem niet met eenen verdichten brief, als 't ware van eenen Koning JOZEF, misleid heeft. Evenwel is het niet onmogelijk, dat er hier of daar met eenen *Tartaarſchen* of *Arabiſchen* ſtam iet zij voorgevallen, hetwelk door bijvoeging,

opſiering, verdraaijing, eindelijk dit geheele vertelſel heeft voortgebragt.

Wat het Boek *Choſri* betreft, zelfs *Joodſche* geleerden hebben reeds, en met grond, geoordeeld, dat R. HALLEVI, die iet had hooren vertellen, gelijk hij zelve hier en daar laat blijken, van de bekeering van eenen Koning van *Chozar*, daar van gebruik gemaakt heeft, om een geſprek van denzelven met eenen *Joodſchen* Leeraar op te ſtellen, ten einde daar in de gronden voor te dragen, welke de voortreffelijkheid van den *Joodſchen* Godsdienst boven alle anderen zullen bewijzen; omtrent op die wijze, als PLATO, CICERO, en anderen, dergelijke geſprekken van merkwaardige mannen geſchreven hebben, om daar in zekere Wijsgeerige, of andere onderwerpen, te behandelen. Men ontmoet daarom ook in dit Boek het één en ander van de *Kabbalistiſche* Wijsheid der *Joden*, en andere van hunne ſpitsvinnige leerſtellingen, het onderſcheid der *Karaïten* en *Rabbaniten*, over de vokaalſtippen in de *Hebreeuwſche* Taal, met één woord, de hoofdſom van die geleerdheid, welke waarſchijnlijk bij de *Spaanſche Rabbynen*, in de tiende eeuw, beoefend werd.

Doch, laat ons, met terzijdeſtelling van dit fabelachtige, de echte geſchiedenis der *Joden* vervolgen, en hunnen toeſtand in de achtſte eeuw beſchouwen. Over het geheel genoten zij rust en vrijheid van hunnen Godsdienst en inwendig beſtuur, onder de *Chalifen*, of opvolgers van MUHAMMED, gedurende deze eeuw, en hunne ſcholen waren in bloei. Onder den nieuwen tak van deze Vorſten, de *Abasſiden* genoemd, genoten de *Joden* bijzonder de gunst van den *Chalif* ALMANZOR, die van alle kanten geleerde lieden aan zijn

zijn Hof ontbood, onder welke verſcheidene *Joodſche* geleerden waren, ten einde aan de onbeſchaafde *Arabieren* liefde en lust tot de wetenſchappen in te planten. Zijn eerſte Lijfarts was een *Jood*. De *Joden* maakten een goed gebruik van deze gunſtige gelegenheid, om hunne ſcholen meer dan ooit te doen bloeijen. R. JOZEF en R. SALOMO, *Gaon* of *de Uitmuntende*, zaten voor in de ſchool van *Pumbeditha*, omtrent het jaar 740 tot 760, en hadden tot opvolger DOREUS, insgelijks een' *Gaon* of *Uitmuntenden*, vervolgens ANANIAS en MALCHA, in het jaar 770.

De ſchool van *Sora* had insgelijks twee vermaarde mannen aan het hoofd, die beiden den naam van JUDA voerden. De een was de zoon van NACHMAN, de ander van OUTRINEUS. Sommigen ſchrijven aan den eerſten van deze twee het Boek: *de Groote Leſſen*, of *Beſliſſingen*, (*Hilchoth Gedoloth*,) toe, welks Schrijver, volgens anderen, een ander *Joodſche* geleerde van dezen tijd is, te weten, *Rabbi* SIMEON BEN KAHRA, of KAIRO, hoewel hij niet tot de klaſſe der *Uitmuntenden* gerekend werd; in dit Boek wordt geleerd, dat er maar één grond-artikel des geloofs is, *daar is één God!*

R. ACHA was niet minder beroemd door zijne groote geleerdheid, en zijne verhandeling over de voorſchriften der Wet, onder den tijtel van *Schealtoth*, of *Vragen*, maar in twist geraakt zijnde met SAMUEL, toenmalig *Hoofd der Gevangenis*, werd hij niet alleen uitgeſloten van den tijtel van *Gaon*, of *Uitmuntende*, maar SAMUEL benoemde, bij zijn ſterven, in het jaar 747, tot zijne ſpijt, met voorbijgaan van R. ACHA, deszelfs dienaar, NITHRONIUS, tot zijnen opvolger. R. ACHA, dit niet kunnende verkroppen, verliet de ſchool, en

begaf zich naar *Judea*, alwaar hij overleden is, terwijl zijn knecht de ſchool, dertien jaren lang, beſtuurde.

R. ANANUS had, in het jaar 755, insgelijks het verdriet, van uitgeſloten te worden van den tijtel *Gaon* of *Uitmuntenden*, omdat men zijne regtzinnigheid verdacht hield, dewijl hij het hoofd werd van de gezindte der *Sadduceën*, misſchien liever der *Karaïten*, welke gezindte men meende, dat geheel opgehouden had, maar welke onder hem nieuwe krachten kreeg, en zelfs voor de *Thalmudisten* geducht werd.

In *Perſië* bejegende, omtrent het jaar 770, den *Joden* het verdriet, dat de *Imam* GIAFFAR, *de Regtvaardige* bijgenaamd, eene wet tegen hen, even als tegen de *Christenen*, uitgaf, dat zij, die uit eenen van deze Godsdienſten tot het *Muzelmansch* geloof overgingen, de eenige erfgenamen van hun geſlacht zouden zijn; hetwelk eene groote menigte *Joden* overhaalde tot dezen ſtap, om zich dus van de geheele nalatenſchap hunner ouderen of nabeſtaanden, meester te maken.

De *Chalif* AL MOHDI, wordt gezegd, den *Joden* insgelijks ongenegen te zijn geweest, welke hij wilde dwingen, om zijnen Godsdienst te omhelzen, of ten minſte noodzaakte, een teeken te dragen, hetwelk hen van de *Muzelmannen* onderſcheidde.

Gunſtiger werden zij behandeld door AL MOHDI'S broeder en opvolger, den zoo vermaarden HAROUN AL RASCHID, of AARON *den Regtvaardigen*, die, gelijk hij de geleerdheid en geleerde mannen hoogachtte, dus ook vele *Joodſche* geleerden ten Hove ontbood, en in groote achting hield. Zijn roem verbreidde zich zoo ver, dat KAREL de *Groote*, herſteller van het *Weſtersch*

tersch Keizerrijk, hem, door een gezantſchap, liet begroeten, waar van wij zoo aanſtonds nader ſpreken zullen, nadat wij eerst zien, welke lotgevallen de *Joden* gehad hebben in het *Grieksch-Romeinſche* Keizerrijk.

Gelijk de *Griekſche* Schrijvers de *Joden* hebben beſchuldigd, dat zij, omtrent het einde der zevende eeuw, den *Arabiſchen Chalif*, YEZID I, zouden hebben opgeſtookt, om aan de *Christenen* van zijn rijk het gebruik en de vereering der Beelden te verbieden; zoo hebben zij ook verhaald, dat één of meer *Joden* aan den Keizer LEO *den Iſauriër*, toen hij nog, in zijne jeugd, met een handwerk zijn beſtaan moest zoeken, de Keizerlijke kroon en een heel lang leven beloofd hebben, onder voorwaarde, indien hij, Keizer geworden zijnde, de Beelden van CHRISTUS en zijne Moeder overal uit de kerken zou laten wegnemen, en dat zij hem, toen hij werkelijk den troon beklommen had, daar aan herinnerd hadden; hetwelk dus de aanleiding zal geweest zijn van de Beeldenſtorming en den twist over de Beelden, welke van dien tijd af, in de *Griekſche* Kerk, eenen aanvang nam.

De onwaarheid'en beuzelachtigheid van deze vertelling, die uit andere omſtandigheden genoeg kan aangetoond worden, blijkt allerklaarst daar uit, dat juist deze zelfde Keizer, LEO *de Iſauriër*, omtrent het jaar 723, een bevel gegeven heeft, dat men de *Joden* in zijn rijk tot den Doop zou noodzaken; evenwel met geen ander gevolg, dan dat die genen, welke hadden moeten gehoorzamen, zich terſtond afwieſchen, als of zij zich van vuilnis wilden zuiveren. De gewone uitwerking van alle gedwongene bekeeringen, dat is, zij zijn geene bekeeringen, of veranderingen van kundigheden, gevoelens en handelwijzen.

In het *Frankiſche* Rijk waren de *Joden*, ten tijde van KAREL *den Grooten*, op het einde van deze, en het begin der volgende eeuw, door den koophandel, rijk en vermogend, zoodat zij, gelijk deze Vorst zelve zegt, zich beroemen konden, dat zij zelfs den Biſſchoppen en Abten van derzelver kerkeſchatten konden afkoopen, al wat hun behaagde.

Wanneer deze Vorst, in het jaar 797, LANTFRID en SIGMUND, als zijne gezanten, aan den *Chalif* HAROUN AL RASCHID zond, deed hij hen verzellen door eenen *Jood*, IZAAK, wel niet als hunnen medegezant, maar als eenen, die, kundig van de Oosterſche zeden, gewoonten, en talen, geſchikt was, om zaken te behandelen, en voor Tolk te dienen; de beide bovengemelde gezanten ſtierven onder weg, en IZAAK volbragt den hun medegegeven' last, die waarſchijnlijk beſtond, om de vriendſchap tuſſchen de beide Vorſten te onderhouden, waar aan den *Chalifen*, beſtendige vijanden der *Griekſche* Keizeren, zeer veel gelegen was. Doch, KAREL had, zegt men, nog een bijzonder oogmerk, met dit gezantſchap. Hij had, door eenige afgevaardigden, geſchenken gezonden naar het gewaande graf, en de plaats der opſtanding van CHRISTUS. Deze kwamen ook bij AL RASCHID, die hun niet alleen de begeerte van hunnen Vorst bewilligde, maar aan denzelven ook deze heilige plaats, in eigendom, overliet. Naar alle waarſchijnlijkheid was dit enkel een verlof, voor hem en alle zijne onderdanen, om onverhinderd het heilige graf, in Bedevaart, te bezoeken, en hunnen Godsdienst aldaar met alle vrijheid te verrigten. Ondertusſchen is hier uit, in volgende jaren, het verdichtſel ontſtaan, dat KAREL het bezit van geheel *Palestina* verkregen hebbe; voornamelijk, dewijl hem

hem de ſleutels van het Heilige Graf, ja, van *Jeruzalem* zelve, zullen overgezonden zijn.

IZAAK bragt den Keizer, onder andere kostbare geſchenken van den *Chalif*, ook den eenigen olifant mede, welken hij toen had, *Abulabaz* genoemd, wiens dood, eenige jaren daar na, te *Aken* voorgevallen, de *Frankiſche* Jaarboekſchrijvers niet verzuimd hebben aan te teekenen.

In *Spanje* was, door den inval der *Arabieren*, die zich bijkans van dat geheele land meester maakten, alles zoodanig verward, dat wij geene bijzonderheden nopens de *Joden* in dat land, gedurende deze achtſte eeuw, weten, dan alleen, dat een *Spaanſche Jood*, SERENUS genoemd, misſchien met deze onrusten zijn voordeel meenende te doen, zich als den MESSIAS opwierp, en zeer velen van zijne volksgenooten overreedde, om hem naar zijn gewaand Koningrijk te verzellen. Wat van deze Avanturiers geworden is, heeft de Geſchiedenis niet aangeteekend; alleen berigt zij ons, dat de *Arabieren* zich van de goederen, door deze misleide *Joden* achtergelaten, meester gemaakt, en die, ten hunne eigene behoeve, verbeurd verklaard hebben.

Voor het overige zijn er blijken, dat de *Joden*, in *Spanje*, bij de *Arabiſche* Vorſten van dat land niet ongezien waren, als ook, dat de weetenſchappen daar onder hen bloeiden. Omtrent het jaar 760 leefde, onder anderen, in *Spanje* een vermaard Leeraar, R. JUDA, een man van groote geleerdheid, en vlijtig naſpoorder der natuur, die eene Wijsgeerig Natuurkundige Verhandeling heeft uitgegeven, om te onderzoeken, waarom de zee het land niet overſtroome. Hij vertaalde ook verſcheidene boeken uit het *Arabiſch*

in het *Hebreeuwsch*, en verzamelde een Woordenboek in de eerstgemelde taal.

NEGENDE EEUW.

AL MAMUM, die als *Chalif*, van het jaar 813 tot 833, over de *Arabieren* geregeerd heeft, was een beminnaar van geleerden en geleerdheid; en boezemde zijnen onderdanen algemeen eenen ſmaak in voor de wetenſchappen. De *Joden*, die thans, niettegenſtaande al de wederwaardigheden, welke zij te ondergaan hadden, nogtans vele geleerde mannen onder zich hadden, en wier Hooge Scholen, te *Pumbeditha* en *Sora*, nog ſteeds de zetels van geleerdheid bleven, wier opzieners in de grootſte achting waren, ſtonden bij dezen *Chalif* in bijzondere gunst. Hij liet de goede boeken, welke zij hadden, in het *Arabisch* overbrengen; onder hunne geleerden, die aan zijn Hof verkeerden, was inzonderheid zeer gezien een vermaard *Joodsch* Starrekundige, MASHALLA genaamd, die zich reeds onder zeven *Chalifen*, ten Hove had weten ſtaande te houden.

Men heeft eene lijst van de hoofden der bovengemelde ſcholen, welke wij hier voorbijgaan, om onze Lezers niet met weinig bekende namen te vervelen. In het begin echter van deze negende eeuw werd de ſchool te *Sora*, door oneenigheden onder de Leeraren, geſchokt, welke de verkiezing van een hoofd der ſchool, eenigen tijd lang, beletteden, tot dat ABUMEUS, hoofd der ſchool te *Pumbeditha*, zijnen zoon, KOHEN ZEDEK, naar *Sora* zond, wien het gelukte, den ledigen leeraarſtoel aldaar te beklimmen, welke zelfs lang in zijn geſlacht gebleven is.

On-

Onder de regering van AL MAMUM deed zich een bedrieger op, MOUSA, of MOZES geheten, die zich den zoon van AMRAM noemde, en zich voor den grooten Wetgever der *Joden* uitgaf, wien God uit de dooden zou opgewekt hebben.

De *Chalif* AL WATHEK, of WATHEK EILLAH, verklaarde zich, in het jaar 841, openlijk tegen de *Joden*, om twee redenen; omdat hij hen verdacht hield van ontrouw omtrent de geldmiddelen van het rijk, waarvan zij, onder zijnen voorzaat, het beſtuur grootendeels in handen hadden gehad; maar ook vervolgde hij, in het gemeen, de genen, die den *Koran* niet wilden aannemen, of erkennen, als een goddelijk boek. De *Joden* werden, om deze en andere redenen, door zware belastingen gedrukt, en verpligt, om groote geldboeten aan de ſchatkist op te brengen.

Zijn broeder en opvolger, MOTAWAKKEL, behandelde de *Joden* nog ſtrenger, en gebood hun, dat zij, ten einde men hen van de *Moslems*, of *Muzelmannen*, zou kunnen onderſcheiden, eenen lederen gordel zouden dragen, verbiedende hun tevens het gebruik van paarden, maar willende, dat zij op ezels of muilezels zouden rijden. Hij ſloot hen ook uit van alle ambten, regeringsposten en bedieningen. Deze wet van MOTAWAKKEL heeft ook bij de volgende regeringen ſtand blijven houden; zelfs in onze tijden zijn nog, in het gebied der *Turken*, de *Joden*, even zoo als de *Christenen*, tot dergelijke teekenen van onderſcheiding gedwongen.

Te midden van deze ongunſtige omſtandigheden, dreigden de driften van eerzucht den *Joden*, in hun eigen midden, nieuwe onheilen. Onder de regering van den laatstgemelden *Chalif*, was MENACHEM, zoon van JOZEF, één der *Uitmuntenden*, beſtuurder van de ſchool

ſchool te *Pumbeditha*, toen men in het hoofd kreeg, hem eenen ambtgenoot, met name MATTHATIAS, bij te voegen. Hier uit ontſtond verbittering, elk had zijnen aanhang, eindelijk behield MENACHIEM de overhand, doch, twee jaren daarna overleden zijnde, liet hij het beſtuur na aan MATTHATIAS, die er langer genot van had.

Het verval van het rijk der *Chalifen*, en de menigvuldige verwarringen en omwentelingen in hetzelve, gedurende het laatſte gedeelte van deze eeuw, wanneer ook *Egypte* zich van dat rijk afſcheurde, en zijne eigene *Chalifen* kreeg, hadden insgelijks een' nadeeligen invloed op den toeſtand der *Joden*, in die gewesten, die dikwijls genoodzaakt waren, de geringe overblijffelen van hunne oude voorregten en hunne vrijheid, voor zeer zware geldheffingen en belastingen, te koopen.

De ſtarrenkijkerij was in deze eeuw eene geliefkoosde oefening voor vele *Joodſche* geleerden; onder anderen maakte zich zekere *Arabiſche Jood*, ALBUMANASSAR, beroemd, door zijne voorzeggingen uit den loop en ſtand der ſtarren, van welker invloed hij zich verbeeldde, dat alle menſchelijke zaken afhingen, zelfs de Wet en Godsdienst niet uitgezonderd. Hij beweerde, dat de *Joodſche* Kerk onder de vereeniging van JUPITER en SATURNUS geboren was, en dat die zelfde vereeniging eens het *Anthichriſtendom* zou uitmaken. Voornamelijk voorzeide hij, dat het jaar 1460 doodelijk zou zijn voor den *Chriſtelijken* Godsdienst. Deze man ſtierf in het jaar 886.

In het *Griekſche* Keizerrijk noemt de Geſchiedenis van deze eeuw de *Joden* zelden; doch altijd met zekere bitterheid, misſchien wel veroorzaakt of geſcherpt, door den ijver, om de beeldſtormers, bij gelegenheid van

van den toenmaligen twist over de vereering der beelden in den Godsdienst, hatelijker te maken, als welke, ten aanzien van het verwerpen der beelden in den Godsdienst, met de *Joden* van hetzelfde gevoelen waren. Wij hebben reeds gezien, hoe de vereerders der beelden de *Joden* onregtvaardig hebben beſchuldigd, dat zij LEO *den Iſauriër* tot het afſchaffen der beelden zouden hebben aangeſpoord; welke Keizer hun, met dit alles, geheel niet genegen was.

Zoo beſchuldigen zij NICEFORUS, die in het begin der negende eeuw regeerde, dat hij, om zich op den troon te handhaven, de *Joden* begunſtigd, en hen met de goddelooze *Attinganen*, die, met de *Joden* en *Manicheën*, eenen goddeloozen, ketterſcheu hoop uitgemaakt, en zich aan allerhande tooverkunſten zullen overgegeven hebben, aan zijn hof geduld heeft.

Op dezelfde wijze brandmerken de vereerders der beelden MICHAEL *den Stamelaar*, als eenen beſchermheer der *Joden*. Hij zal, te *Armorium* geboren zijnde, waar de *Attinganen* bijzonder talrijk waren, en, met den Doop, te gelijk de Wet van MOZES onderhielden, het onderwijs van eenen *Jood* gehad, en uit gunst jegens de *Joden* bevolen hebben, om op den *Sabbath* te vasten; verders maakt men dezen Keizer zwart, door hem aan te tijgen, dat hij de *Profeten* gelasterd, de opſtanding der doden geloochend, en beweerd zal hebben, dewijl MOZES niets van den Duivel gezegd hebbe, dat er ook geen Duivel beſtaat; hij gebood, dat men alleen bij het Opperwezen zou zweeren; hij telde den verrader JUDAS onder de gelukzaligen, en berispte het *Paaschfeest*, voorwendende, dat hetzelve niet op den juisten tijd gevierd werd. Zelfs zal hij alle godsdienſtig onderwijs op de ſcholen verbo-

boden hebben. Duidelijk openbaart zich in dit alles een oogmerk, om den Keizer, die een beſtrijder der beelden was, hatelijk te maken; zoodat men niet weet, of men den Keizer eene vrije denkwijze over den Godsdienst, of gebrek aan kennis van, of onverſchilligheid omtrent denzelven, moet toeſchrijven.

Nadat eindelijk, onder het ſtaatsbewind der Keizerin THEODORA, de vereerders der beelden de overhand hadden behouden, ſchijnen de *Joden* op nieuw gedrukt te zijn, in het *Griekſche* Rijk, en waarſchijnlijk zijn toen alle voorgaande ſtrenge wetten tegen hen vernieuwd, en bekrachtigd. Ten minſte, de geleerde *Patriarch* FOTIUS verzekert, dat er, in zijn' tijd, een wet was, die de *Joden* ter dood doemde, wanneer zij zich de goederen der kerk onregtvaardig aanmatigden. Meer vinden wij niet, aangaande de *Joden*, in de Geſchiedenis van het *Grieksch-Romeinſche* Keizerrijk van deze eeuw.

Dewijl *Spanje*, hetwelk thans genoeg te doen vond, in de aanhoudende oorlogen tusſchen de *Arabieren*, die in de vorige eeuw een groot gedeelte van hetzelve bemagtigd hadden, en de *Christenen*, die hunne zaken poogden te herſtellen, ons voor deze eeuw, ten aanzien der *Joden*, geene bijzonderheden oplevert, zullen wij overgaan tot het *Frankiſche* Rijk, alwaar zij, onder KAREL *den Grooten*, gelijk wij reeds verhaald hebben, rijk en in aanzien waren, zoodat deze Vorst hen zelfs in ſtaatszaken en andere verrigtingen gebruikte.

Dit verhinderde echter niet, dat de *Joden*, in deze en gene oorden en ſteden van het *Frankiſche* Rijk, door Biſchoppen, of bijzondere regeringsperſonen, of het graauw, mishandelingen en beſchimpingen te dul-

den

den hadden. Dit had bijzonder plaats in *Languedok*, in welk gewest het gemeene volk der ſtad *Beziers* gewoon was, de *Joden*, van *Palmzondag* tot *Dingsdag* in de *Paaschweek*, uit de ſtad te verdrijven, van welken hoon zij zich eindelijk bevrijdden, door eene ſchatting, welke zij aannamen, aan den Bisſchop dier plaats jaarlijks te betalen.

Te *Toulouſe* had eene andere openlijke beſchimping plaats, waarvan de oorſprong in het volgende verhaal vervat is. In, of kort na het jaar 715, zullen de *Joden*, te *Toulouſe*, den *Saraceenſchen* Vorst ABDERRAHMAN, in *Spanje*, uitgenoodigd hebben, om in *Frankrijk* te vallen, en de *Christenen* aldaar uit te roeijen; ook zal hij werkelijk een aanmerkelijk gedeelte van dit land veroverd, de inwoners omgebragt, en alleen aan de *Joden*, ingevolge van eene geheime verbindtenis met hen, vergund hebben, in alle vrijheid te *Toulouſe* te leven. Maar KAREL *de Groote*, ABDERRAHMAN naar *Spanje* terug geſlagen, en *Toulouſe* weder ingenomen hebbende, zal alle de *Joodſche* inwoners dezer ſtad ter dood veroordeeld, en niet, dan op hun erbarmelijk bidden, zich tot de doodſtraffe der voornaamſte verraders onder hen bepaald hebben; evenwel zoo, dat hij omtrent de overigen gebood, dat zij, voor het vervolg, alleen onder deze voorwaarde, te *Toulouſe* zouden blijven, dat jaarlijks één van hen, op drie bepaalde Feestdagen, voor de deur der kerk, van een' ſterk man, een oorvijg krijgen, en zij gezamenlijk drie ponden wasch, als eene belasting, opbrengen zouden.

Dit verhaal vindt men in eene Levensbeſchrijving van THEODARD, eenen Geestelijken te *Toulouſe*, naderhand Aartsbisſchop van *Narbonne*. Dat het geene waarheid be-

behelst, is uit verſcheidene gronden door anderen reeds aangetoond. Ondertusſchen is het zeker, dat de *Joden*, te *Toulouſe*, dezen ſmaad lang hebben moeten verduren. Trouwens, omtrent het jaar 880 beklaagden zij zich deswegens, bij den *West-Frankiſchen* Koning KARELMAN, dat hun groot onregt werd aangedaan, ſmeekende, om de affchaffing van hetzelve. De Koning liet daar op, door den Hertog RICHARD *van Aquitanië*, eene vergadering der Biſchoppen van *Septimanië* en *Aquitanië* houden, te *Toulouſe*, onder voorzitting van den Aartsbiſchop van *Narbonne*, waarbij ook vele andere *Christenen* en *Joden* tegenwoordig waren. Als de wederzijdſche partijën hunne zaak ten krachtigſte bepleiteden, bragt de bovengemelde THEODARD, toen nog een heel jonge knaap, twee bevelbrieven voor den dag van KAREL *den Grooten*, en deszelfs zoon, LODEWYK *den Godvruchtigen*, in welken het hier voorgemelde verhaal, en de uitſpraak van KAREL, bevat waren. De *Joden* bragten hier wel tegen in, dat, naar hunne Wet, een zoon niet geſtraft moest worden, om de misdaad van zijne vaderen; verders, dat zij geregtigd waren, om andere volken te oordeelen; maar niet van dezelven mogten geoordeeld worden; en dergelijke meer; maar THEODARD bewees hun, dat zij veelmeer, naar hunne eigene wetten, eene zevenmaal zwaardere ſtraffe behoorden te lijden. Doch, het is niet der moeite waard, ons langer met deze vertelling van dit pleitgeding op te houden; de daar in voorkomende beſcheiden van KAREL *den Grooten*, en zijnen zoon, LODEWYK *den Godvruchtigen*, zijn openlijk onechte ſtukken, gelijk er ook, onder de overige omſtandigheden, heel veel voorkomt, hetwelk verdacht is. Hoe het zij, deze ſtraffe

der

der *Joden* heeft te *Toulouſe* tot in de twaalfde eeuw voortgeduurd.

Soortgelijke mishandelingen en beſchimpingen der *Joden* werden, door de Geestelijkheid, vaak met haar gezag bekrachtigd. Dus ſchreef de Kerkvergadering te *Metz*, waar *Joden* woonden, en bij welke vergadering de Biſſchop een voorſtel tegen hen inleverde, in het jaar 888, op nieuw voor, dat geen *Christen* met *Joden* behoore te eten en te drinken, of ſpijze en drank van hen aan te nemen, dewijl zij veel van het geen de *Christenen* gebruikten, voor onrein hielden. Maar laat ons den draad der Geſchiedenis volgen.

Onder LODEWYK *den Godvruchtigen* genoten de *Joden* van dezen Vorst bijzondere gunstbewijzen. Zij hadden vrijheid, om nieuwe *Synagogen* te bouwen, ook verwierven zij van hem andere voorregten. Tevens waren zij ten dezen tijde, door den koophandel, en geldwisſelen en woekeren, zoo rijk en vermogende, dat zij, door de aanzienelijkſte heeren van het Hof, alle gewenschte vrijheden verkrijgen konden.

LODEWYK had tot zijnen Geneesheer eenen *Jood*, ZEDEKIAS, die zeer hoog bij hem in gunst ſtond, maar die bij de ligtgeloovige en bijgeloovige *Christenen* van dezen tijd als een Tooveraar werd zwartgemaakt, van wien men honderd ſprookjes vertelde; bij voorbeeld, dat hij menſchen handen en voeten afhieuw, hen vervolgens geheel opat, en dan weder levend, en onverminkt, overgaf; zoo zou hij eens eenen geheelen hooiwagen, met paarden en voerman, opgeſlokt, en vervolgens geheel, zonder in het minſte beſchadigd te zijn, weder herſteld hebben; waarſchijnlijk verrigtte hij, tot vermaak van den Keizer en het Hof, eenige toen voor den grooten hoop onbegrijpelijke en onver-

klaarbare goochelkunstjes, welke door het bijgeloof, geholpen door afgunst en nijd, vergroot, en voor tooverij uitgekreten werden.

Hoe het zij, de invloed der *Joden* ten hove, en hun welſtand was zoo groot, dat AGOBARD, Aartsbisſchop van *Lions*, anders, naar die tijdsgelegenheid, een achtingswaardig man, door zijnen tegenſtand tegen het overhand nemend bijgeloof, noodig oordeelde, omtrent het jaar 822, zich, in eenen langen brief, aan den Keizer te moeten beklagen, over de baldadigheid der *Joden*, die op de gunst van het hof ſteunden. Daar waren, ſchrijft hij onder anderen, Keizerlijke Afgevaerdigden en bevelen te *Lions* gekomen, gunſtig voor de *Joden*, ſtraf voor de *Christenen*, en inzonderheid hard tegen hem; hij kon daarom niet gelooven, dat zij uit een beſluit des Keizers voortkwamen. Ondertusſchen was de baldadigheid der *Joden* daardoor zoo hoog geklommen, dat zij, gelijk de Aartsbisſchop verzekert, den *Christenen* voorſchreven, wat zij gelooven moesten, en dat zij in hunne tegenwoordigheid CHRISTUS lasterden; voornamelijk, dewijl 's Keizers afgevaardigden heimelijk uitſtrooiden, dat hij de *Joden* beminde, en zijne Priesters gedreigd had. Dit alles, zegt AGOBARD, moesten zij daarom dulden, omdat zij aan hunne *Christenen* geleerd hadden, dat zij aan de *Joden* geene *Christenen* tot lijfeigenen behoorden te verkoopen; noch toe te laten, dat de *Joden Christenen* verkochten, om die naar *Spanje* te voeren; of *Christelijke* huisgenooten hadden, die, met hen, den *Sabbath* vieren, op zondag werken, en in de vasten met hen eten moesten; dat zij ook van de *Joden* geen vleesch behoorden te koopen, hetwelk dezen voor onrein hielden, en het daarom, al ſpottend, *Chriſtelijk*

vee

vee noemden; noch ook dergelijken wijn. Dat de *Joden* dagelijks, in hunne gebeden, CHRISTUS en de *Christenen* vervloekten, getuigde niet alleen HIERONYMUS, maar de meesten van hen bekenden het zelve. Het is waar, hij had den *Christenen* voorgehouden, dat zij, dewijl de *Joden* lasteraars van hunnen Heer en God, CHRISTUS, waren, van dezelven geene vrienden en tafelgenooten zijn moesten; evenwel mogten zij, dewijl de *Joden* toch eens vooral onder hen leefden, zich aan derzelver leven, gezondheid en rijkdommen niet vergrijpen.

Maar de *Joden* integendeel, zoo klaagde AGOBARD, bragten het *Christen*-geloof des te meer nadeel aan. Al pogchende maakten zij de eenvoudige *Christenen* wijs, dat de Keizer hun, om der Aartsvaderen wil, genegen was; dat zij eenen geëerden toegang ten Hove hadden; dat de fatsoenlijkste lieden om hun gebed en zegen verzochten, en wenschten, met hen denzelfden Wetgever te hebben; en dat de Keizerlijke Raden het verkoopen van hun vleesch en wijn geoorloofd vonden; zij vertoonden kleederen, welke hunne vrouwen van de Hovelingen ten geschenk hadden gekregen; zij mogten nieuwe *Synagogen* bouwen; onervarene lieden roemden zelfs, dat de *Joodsche Rabbynen* hun beter behaagden, dan de *Christelijke* Predikers; ja, de Afgevaardigden des Keizers verleiden zelfs de jaarmarkten, die op den *Sabbath* gehouden werden, ten believe der *Joden*, op andere dagen. Ten laatsten meldt AGOBARD nog aan den Keizer voorbeelden van *Christen*-jongens, die de *Joden* gestolen, en aan de *Arabieren*, in *Spanje*, verkocht, en ook wel van *Christenen* gehandeld hadden.

Daar hij, in denzelfden brief, aan den Keizer be-

loofd had, hem eene verzameling van uitſpraken te zullen zenden, welke ouder Bisſchoppen en Kerkvergaderingen, over het onderſcheid van den *Joodſchen* en *Chriſtelijken* Godsdienst, overeenkomſtig de Heilige Schrift, gedaan hadden, opdat hij zou kunnen zien, dat de *Joden* verfoeijelijker zijn, dan alle andere Ongeloovigen; zoo volbrengt AGOBARD deze belofte, in eenen volgenden brief, die ook nog door twee andere Bisſchoppen onderteekend is.

In denzelven worden de Kerkvaders HILARIUS, AMBROSIUS, en anderen, als getuigen aangevoerd, dat men met de *Joden* volſtrekt geene verbindtenis onderhouden, of hunnen Godsdienst begunſtigen mag. Onder deze getuigenisſen ſtaat ook een dergelijk gedrag van den *Apostel* JOANNES, omtrent CERINTHUS; want deze CERINTHUS, zegt AGOBARD, was wel een ketter, maar, als zoodanig, ſtemde hij toch in ſommige leerſtukken met de Kerk overeen; maar de *Joden*, daar tegen, logen en lasterden volſtrekt God en zijne Kerk; hielden alleen zijnen dood voor waar; maar zagen dien dan nog als een' natuurlijken dood aan. Zij zeiden, dat hun God ligchamelijk is, en menſchelijke leden, doch ſteeds onbuigzame vingeren heeft; dat hij op eenen troon zit, die van vier dieren gedragen wordt, beſloten in een groot paleis; dat hij veel denkt, het geen overtollig is; waar uit, omdat het niet tot werkzaamheid komt, *Demons* ontſtaan; en ontelbare andere ongerijmdheden meer van God. Verders beweerden zij, dat de letters van hun *Alphabeth* eeuwig zijn; en dat de Wet van MOZES lang voor de ſchepping geſchreven is; dat er meer werelden, hellen en hemelen zijn; en wat dergelijke onwaarheden meer zijn, welke zij over elke bladzijde van het *Oude Testament* verdicht

dicht hebben. Van JEZUS vertellen zij, dat hij een jong aanzienlijk *Jood*, en leerling van JOANNES *den Dooper* geweest is, die ook vele leerlingen gehad, en onder dezen aan eenen, wegens zijnen harden kop, den naam van KEFAS, of PETRUS, gegeven heeft; dat eindelijk TIBERIUS hem, wegens vele dingen beschuldigd zijnde, in de gevangenis heeft laten werpen; inzonderheid omdat zijne dochter, aan welke hij eenen zoon, zonder eenen echtgenoot te hebben, beloofd had, in plaats daar van, een' steen ter wereld had gebragt; dat hij eindelijk, als een Tooveraar, opgehangen, en hem het hoofd, met eenen steen, verbrijzeld is geworden; dat hij bij eene waterleiding begraven, en zijn graf aan eenen *Jood*, om het te bewaken, toevertrouwd is geworden; dat eene overstrooming zijn ligchaam, bij nacht, heeft weggevoerd, hetwelk men, op bevel van PILATUS, een jaar lang vergeefs gezocht had; daarom had deze belast, dat, dewijl de *Joden* hem uit nijd hadden omgebragt, en hij, volgens zijne belofte, was opgestaan, zij hem zouden aanbidden, indien zij niet in de hel gestraft wilden worden. Ook zullen de *Joden* de *Christenen* beschuldigen, van het aanbidden van Afgoden, en de wonderwerken, welke bij de *Christenen*, door de voorbede der Heiligen, geschieden, aan de Duivelen toeschrijven.

Ten einde zijne voorstellen nader aan te dringen, reisde AGOBARD, in persoon, naar het Hof, evenwel zonder eenige vrucht, dewijl de Keizer hem bevel gaf, om naar zijn Aartsbisdom terug te keeren; waarop hij zich, met eenen brief, tot de voornaamste Staatsdienaren wendde, aan welken hij opheldering verzocht, hoe hij zich te gedragen had, omtrent *Heidensche* slaven, die aan *Joden* behoorden, indien deze slaven begeerden

gedoopt te worden; gevende daarbij zijne verlegenheid te kennen, alzooo hij aan de eene zijde Gods oordeel vreesde, wannneer hij aan *Joden*, of aan derzelver dienstknechten, den Doop weigerde, en aan den anderen kant, dat hij menſchen zou beleedigen, wanneer hij zoodanigen doopte.

Uit eenen anderen brief van dezen Aartsbisſchop, aan den *Aartskapelaan* ten Keizerlijken Hove, HILDUIN, en aan den Abt WALA, Staatsdienaar des Keizers, zien wij, dat hij op den vorigen brief geen antwoord naar zijnen zin bekomen heeft, dewijl hij in dezen klaagt, dat de *Joden* een Keizerlijk bevel verſpreidden, uit kracht van hetwelke geen *Joodſche* ſlaaf, tegen den wil van zijnen meester, gedoopt zou worden; aan de echtheid van welk bevel AGOBARD voorgaf te twijfelen, omdat het, gelijk hij meende, regelregt tegen CHRISTUS bevel, om te doopen, aanliep.

Eindelijk is er nog een brief van AGOBARD aan eenen *Frankiſchen* Bisſchop voor handen, opgevuld met klagten over de verleidingen en andere treurige gevolgen, uit de al te groote gemeenzaamheid met de *Joden* voortvloeijende. „ Velen," zegt AGOBARD, „ van „ onze gemeene *Christenen*, en van het volk ten „ platten lande, houden hen voor het eenig ware volk „ van God, bij hetwelk de uitoefening van den waren „ Godsdienst, en een zekerder geloof, dan bij de „ *Christenen*, beruste."

Niemand zal loochenen, dat AGOBARD zich door zijnen ijver te ver liet wegſlepen, dat hij, bij deze gelegenheid, blijken gaf van ligtgeloovigheid, welke men van hem niet verwacht zou hebben, en van eenen openlijken haat tegen de *Joden*, welke aan geenen *Christen*-Bisſchop betaamde; als ook dat hij, op eene on-

onbetamelijke wijze, zich inbreuken veroorloofde op het regt en gezag der Overheid, door zich te bemoeijen met zaken, welke hem niet aangingen, bij voorbeeld, het verplaatſen der week- en jaarmarkten, enz. Van den anderen kant echter kan men ligt begrijpen, dat de rijke, en aan het Hof veelvermogende *Joden*, op de zeden en godsdienstgevoelens van het volk, hetwelk ten dezen tijde, over het geheel, zoo ſlecht onderwezen en zoo onkundig was, eenen voor de *Chriſtenheid* nadeeligen invloed gehad kunnen hebben, daar men zelfs van eenen *Diaken*, BODO genaamd, leest, die zich in het jaar 839 liet beſnijden, en het *Joodſche* geloof omhelsde.

KAREL *de Kale* hehield den *Joodſchen* Lijfarts van zijnen vader, den hier voor gemelden ZEDEKIA, aan zijn Hof, en ſchijnt, over het geheel, den *Joden* in zijn rijk zijne beſcherming verleend te hebben. Deze Geneesheer echter zal den Vorst deze gunst ſlecht beloond hebben, indien het waar zij, gelijk hem vele Schrijvers daar mede beſchuldigen, dat hij KAREL, in het jaar 877, met vergif, zal omgebragt hebben; doch er zijn Jaarboeken, welke, zonder iet van vergif te gewagen, de dood van dezen Vorst eenvoudig aan eene ziekte toeſchrijven.

Evenwel liet, ook onder deze regering, de ijver der Biſchoppen de *Joden* niet ongemoeid. Wij hebben nog een brokſtuk van eenen brief van zekeren Aartsbiſſchop van *Lions*, welken ſommigen aan AGOBARD willen toeſchrijven, doch die waarſchijnlijk geſchreven is door REMIGIUS, die ſedert het jaar 852 dit Aartsbisdom beſtuurde. In dezen brief meldt deze geestelijke aan den Keizer, dat hij, door hem ondersteund, vele *Joden*, van allerhande kunne, ſtand en ouderdom, tot

het *Christelijk* geloof overgehaald heeft, dat deze, op hunne beurt, weder de Ongeloovigen, inzonderheid kinderen en jongelingen, die ligter te bewegen waren, hadden opgewekt, om hen na te volgen; gelijk er dan ook velen van dezen toe bereid waren, voornamelijk, dewijl voor hun, elken zondag, door de Priesteren gepredikt werd. Maar als hunne ouders dit te weten kwamen, hadden zij een groot getal van dezelven, heimelijk, naar *Arles* gezonden. Doch de Bisschop had de genen, die gebleven waren, in de vergadering der gemeente laten komen, opdat die genen, welke wenschten, *Christenen* te worden, zich vrij uit verklaren zouden mogen. Terstond waren zes jongens, zonder eenige vermanende aansporing, den Priesteren te voet gevallen, en hadden om den Doop verzocht. Het zelfde hadden zij ook voor hem gedaan. Hun verzoek werd toegestaan, en weldra volgden nog zeven-en-veertig anderen hun voorbeeld. Dezen had hij aan de Priesters overgegeven, om hen te onderwijzen; de overigen had hij aan derzelver ouderen terug bezorgd. Bij slot verzoekt hij den Keizer, niet alleen hem behulpzaam te willen zijn, dat deze jonge *Joden* tot zonen der kerk konden opgevoed worden; maar ook, om aan den Bisschop van *Arles* uitdrukkelijken last te geven, dat hij op dezelfde wijze voor de zaligheid der genen zorgen zoude, die derwaards gebragt waren.

Het ware geenszins te bewonderen, indien de *Joden*, door soortgelijke behandelingen, zich gaarn vervoegden bij elke Natie, van welke zij mogten hopen, van zoodanige geweldadigheden, omtrent hunne kinderen, bevrijd te blijven, gelijk zij dan ook door de *Fransche* Geschiedschrijvers beschuldigd worden, zamengespannen te hebben met de *Normannen*, die, ten de-

dezen tijde, in verſcheidene gewesten van *Frankrijk*, herhaalde invallen deden, aan welken de *Joden* verſcheidene ſteden, *Bourdeaux* en andere, door verraad, in handen zullen geleverd hebben, hoewel andere Geſchiedſchrijvers daar van een diep ſtilzwijgen in acht nemen.

Wij beſluiten de Geſchiedenis dezer *negende eeuw*, met dit berigt, dat in dezelve AMULO, of AMALARIUS, Aartsbisſchop van *Lions*, een boek tegen de *Joden* geſchreven heeft, onder den tijtel: *Contra Judaeos Liber, ad Carolum regem, Lotharii Imp. fratrem.*

TIENDE EEUW.

De tiende eeuw, welke in de Geſchiedenis met eene zoo zwarte kool geteekend ſtaat, wegens het algemeen verval van geleerdheid, kunde en wetenſchap, was, ten minſte gedurende deszelfs grootſte gedeelte, niet zoo treurig voor de *Joden*, die zich beroemen, nooit zoo *uitmuntende* Leeraren, als in deze eeuw, gehad te hebben. Maar de verdeeldheden, welke van tijd tot tijd onder de Hoofden der *Joodſche* Natie ontſtonden, en de verwarring, welke het rijk der *Chalifen* te grond hielpen, waren op het einde dezer tiende, en het begin der elfde eeuw, oorzaak van zware onheilen voor de *Joden*, in het Oosten, alwaar hunne, tot hier toe zoo vermaarde Hoogeſcholen, eerst die van *Sora*, en eenigen tijd daarna ook die van *Pumbeditha*, geheel te niet raakten, terwijl de voornaamſte *Joodſche* geleerden, uit het Oosten, naar *Spanje* verhuisden, om veiligheid te vinden onder de beſcherming der *Arabiſche* Vorſten in dat land.

Men zal het echter voor loutere grootſpraak aanzien, wanneer ons de *Joodſche* Schrijvers verhalen, dat hunne Natie, in het midden der tiende eeuw, in het Oosten, zoo talrijk en bloeijend was, dat alleen in de ſtad *Pheruz Schibbur*, niet ver van *Babylon* gelegen, 600,000 *Joden* zullen gewoond hebben. In zoo verre kan men hun gelooven, dat zij, om dien tijd, in die ſtad eene nieuwe ſchool geſticht hebben, aan welker hoofd was R. SCHERIRA, die dezelve 30 jaren lang heeft doen bloeijen, en die ons beſchreven wordt, als een man van groote geleerdheid, maar een doodvijand der *Christenen*, en voornamelijk der Monniken, tegen welken hij een boek ſchreef, en die hij *Eedbrekers* noemde. Om dezen ijver was hij geliefd en geëerbiedig bij zijne leerlingen. In zijnen hoogen ouderdom droeg hij zijnen post over aan zijnen zoon, R. HAI GAON, van wien wij ſtraks nader zullen ſpreken.

In het begin dezer eeuw was zekere DAVID *Hoofd der Gevangenis*, een trotsch heerzuchtig man, die, gedurende de dertig jaren van zijn bewind, zoo veel gezag oefende, zeggen de *Joden*, als of hij een *Oppermagtig* Koning geweest was.

Zijne trotschheid gaf aanleiding tot verſcheidene verdeeldheden onder de *Joden*, welke vervolgens den ondergang van hunne Hoogeſcholen veroorzaakten.

Op de Hooge ſchool van *Pumbeditha* hadden de *Joden* R. MISBISCHER tot beſtuurder der ſchool verheven; DAVID zond eenen anderen derwaards, om zijn gezag te toonen. Dewijl elk van deze twee Leeraren zijnen aanhang had, ontſtond er een twist, die vijf jaren duurde, wanneer men beſloot, twee ſcholen in deze zelfde ſtad op te rigten, welk hulpmiddel nogtans ſpoedig erger bevonden werd, dan de kwaal.

De

De Hooge ſchool te *Sora* was ten dezen tijde in verval geraakt; DAVID zond R. JOM JOB derwaards, als Leeraar, maar dewijl het hem aan bekwaamheid ontbrak, om de Hoogeſchool uit haren vervallen ſtaat op te beuren, ontbood men R. SAADIAS GAON, in het jaar 927, uit *Egypte*, eenen man van groote geleerdheid, die weldra eene menigte leerlingen tot zich trok. Zijn eerſte werk was, de leer der zielsverhuizing, welke, ſedert verſcheidene eeuwen, in *Perſië* en *Arabië*, door velen geloofd, en zelfs door vele *Joden* omhelsd was, tegen te gaan, waarin hij vrij gelukkig ſlaagde.

Maar de Vorst der gevangenis, eene nieuwe verordening, welke met de wetten ſtreed, willende vaſtſtellen, weigerde SAADIAS, die te onderteekenen, hetwelk DAVID zoo zeer vertoornde, dat hij zijnen zoon aan den Leeraar zond, met bedreiging, dat hij hem zou doen dooden, zoo hij niet gehoorzaamde. Deze ſtoute onderneming verwekte eene opſchudding onder de leerlingen van SAADIAS, in welke deze afgezant duchtig werd afgeſlagen; doch de Natie werd verdeeld, en koos partij tuſſchen deze beide hoofden. SAADIAS, in het eerſt de magtigſte zijnde, deed DAVID afzetten, en deszelfs broeder, JOZEF, in zijne plaats, tot *Hoofd der Gevangenis* verkiezen. Doch DAVID, door zijne aanhangelingen ondersteund, vond eerlang middel, om zich in zijne waardigheid te herſtellen, waardoor SAADIAS genoodzaakt was, ten einde zijn leven te bergen, eene geheime ſchuilplaats te zoeken, in welke hij zeven jaren doorbragt, waarna hij zich met DAVID verzoende, en tot het beſtuur der ſchool wederkeerde, hetwelk hij nog eenige jaren, na DAVIDS dood, in rust en met roem, bekleedde.

Gedurende zijne afzondering ſchreef deze geleerde man

man verscheidene werken, van welke sommigen onze tijden bereikt hebben. Hij was de eerste *Spraakkundige* onder de *Joden*, maar zijne schriften van *Spraakkundigen* inhoud zijn allen verloren gegaan, waarschijnlijk, omdat zij door de volgende ver overtroffen werden; doch zijne *Arabische Overzetting* der vijf Boeken van MOZES is verscheidene malen gedrukt; zijne verklaring van het Boek van JOB, insgelijks in het *Arabisch* geschreven, is ten minsten nog in Handschriften aanwezig, en zijne *Uitleggingen* over het *Hooglied* en DANIËL, in de *Hebreeuwsche* taal, zijn werkelijk in druk uitgegeven. Ofschoon deze uitleggingen zich niet boven het middelmatige verhieven, echter strekt het den *Joden* tot eere, dat zij, in deze middel-eeuwen, de eenige zijnde, die het *Oude Testament* in het *Hebreeuwsch* lezen konden, zich ook moeite gegeven hebben, om hetzelve te verklaren en op te helderen.

R. HAI GAON, BAR RAB SCHERIRA, of zoon van SCHERIRA, die zijnen vader, in het bestuur der nieuwopgerigte school te *Pheruz Schibbur*, was opgevolgd, en vervolgens hoofd der school te *Pumbeditha*, en, gelijk men meent, ook te gelijk *Vorst* of *Hoofd der Ballingschap* geweest is, draagt in de schriften der *Joden* den eernaam van *Uitmuntendste der Uitmunten*den, zijnde hij tevens de laatste geweest van deze Leeraren, die met den tijtel van *Uitmuntenden* onderscheiden werden.

Men beweerde, onder de *Joden*, dat deze Leeraar, in eene regte lijn, van den Koning DAVID afstamde, en, ten bewijze daar van, eenen leeuw in zijn wapen voerde; dit voorwendsel is van allen grond ontbloot; wezenlijker eer behaalde R. HAI GAON, door zijne schriften, welke vrij talrijk waren; onder anderen schreef hij

hij verhandelingen over *koopen* en *verkoopen*, *verpandingen*, *loonen* of *jaarwedden*; ook eene over de *uitlegging der droomen*, welke te *Venetië*, in het jaar 1623, gedrukt is. Zijne vragen en bedenkingen over het Boek *Jetsirah*, of eene verhandeling *over de vorming*, zijn daar door merkwaardig, omdat hij daar in berigt geeft van de wijze, op welke men eertijds te *Jeruzalem* den naam JEHOVA geschreven zal hebben, in welke sommige *Christenen* sporen van de leere der *Drieëenheid* gewaand hebben te ontdekken. R. HAI was ook dichter, van wien nog dichtkundige stukken overig zijn, in welken hij *de pligten der godsvrucht* verklaart. Hij was ook een groot *Kabbalist*, hebbende niet alleen de woorden, in deze kunst gebruikelijk, uitgelegd, maar ook is zijne verhandeling, *over de stem van God met magt*, vol *Kabbalistische* beginselen. Met één woord, zijn roem van geleerdheid en wetenschap was zoo groot, dat men, volgens getuigenis der *Joodsche* Schrijveren, van Oosten en Westen kwam, om met hem raad te plegen.

Hij had, gedurende zijn bewind, eene zware vervolging te verduren, welke, onder den *Chalif* KADER, tegen de *Joden* ontstak, en in welke hij, met zijnen ouden vader, in de gevangenis werd geworpen. Zijn vader, R. SCHERIRA, een man van den hoogsten ouderdom, werd, op last van den *Chalif*, opgehangen. R. HAI had het geluk van te ontkomen, en heeft zelfs naderhand zijne lesen op de Hoogeschool hervat, tot het jaar 1037, in welk jaar hij, in den ouderdom van 69 jaren, overleden is.

Van zijnen opvolger, EZECHIAS, en deszelfs ongelukkig uiteinde, in eene herhaalde vervolging, welke het onheil der *Joodsche* Natie in het Oosten, en den on-

ondergang van hunne vermaarde ſcholen te *Sora*, welke reeds vroeger vervallen was, en te *Pumbeditha*, voltooide, zullen wij, bij de volgende *elfde eeuw*, meer moeten zeggen.

Hier ſtaat ons alleen nog te berigten, dat de *Chriſtenen*, in deze gewesten, ſteeds voortvoeren, de *Joden* te beſchouwen, als hunne met de *Arabieren* zamenſpannende vijanden, om, zoo lang zij de gunst der *Chalifen* genoten, den *Christenen* alle leed toe te voegen. Zoo verhaalt men, dat, wanneer de *Muhammedanen*, in het jaar 939, de kerk der *Christenen*, te *Askalon*, plunderden en verwoesteden, de *Joden* hun daarin de behulpzame hand geboden hebben.

In het *Grieksch-Romeinſche* Keizerrijk, hetwelk ons anders geene bijzonderheden omtrent de *Joden*, in deze *tiende eeuw*, oplevert, duurde de haat tegen de *Joden* ook nog geſtadig voort, waarvan wij een merkwaardig voorbeeld ontmoeten in de *Legenden* van eenen *Armeniſchen* Monnik en Wonderdoener, NIKON, hetwelk, alhoewel wij voor de waarheid der daar bij verhaalde omſtandigheden geenszins inſtaan, nogtans bewijst, dat deze haat tegen de *Joden* ook zelfs door meest geëerde Geestelijken onder de *Christenen* ten ſterkſte werd aangevuurd.

Men verhaalt ons, in deze *Legenden*, dat NIKON naar *Sparta* werd ontboden, om deze ſtad van de pest te bevrijden. Hij beloofde dit, onder voorwaarde, dat men de *Joden* uit de ſtad zou verdrijven, en toen deze voorwaarde volbragt werd, hield hij ook zijne belofte. Zekere JOANNES ARATUS, integendeel, beſtrafte de inwoners dier ſtad zeer hevig, dat zij zoo onregtvaardig met de *Joden* gehandeld hadden; en bragt ook eenen van dezelven, onder voorwendſel, dat hij een kun-

kundig Handwerksman was, weder in de ſtad. Maar NIKON, die den naam dezer Natie niet mogt hooren noemen, joeg de *Joden*, met ſtokſlagen weg; en als ARATUS niet ophield, hem deswegens te lasteren, werd deze kort daar na, door eene ziekte, uit het leven gerukt.

Doch, laat ons de *Joodſche* Leeraren, die, uit hoofde van den afnemenden bloeiſtaat hunner zaken in het Oosten, naar het Westen, en bijzonder naar *Spanje* verhuisden, om onder de *Arabiſche* Vorſten in dat land een veilig verblijf te houden, derwaards verzellen. Deze Vorſten waren hunne Natie, in deze *tiende eeuw*, zoo genegen, dat zij hun vergunden, niet alleen in hun land vrij en veilig te wonen, maar ook verſcheidene aanzienlijke ſcholen op te rigten, in welke vermaarde Leeraren onderwijs gaven.

Onder deze Leeraren was bijzonder beroemd, een der *Uitmuntenden*, MOZES *met den Zak*, of *de Zakkedrager* bijgenaamd. Deze man, uit het Oosten op reis zijnde, werd onder weg, door zeeroovers, gevangen genomen, met zijnen zoon, en door hen op de kusten van *Spanje* gebragt zijnde, daar, door de *Joden* van *Kordua*, losgekocht, uit liefdadigheid, zonder zijne verdienſten te kennen. MOZES, die door de roovers geheel was uitgeplunderd, begaf zich, als een arm man, enkel met eenen zak bekleed, waarvan hij zijnen bijnaam gekregen heeft, naar het ſchool, alwaar hij in eenen hoek, onder de geringe lieden, plaats nam. Spoedig echter had hij gelegenheid, om zijne geleerdheid en verdienſten te openbaren, door zeer diepzinnige aanmerkingen te maken; over de vragen, welke voorgeſteld, en de onderwerpen, die behandeld werden; zoodat de toenmalige Leeraar aldaar, hier over ver-

verbaasd, hem, eigener beweging, zijnen leerſtoel afſtond; ook werd MOZES, door de *Joden*, tot Hoofd hunner Natie verkoren, met eene aanzienlijke jaarwedde.

Zijne begeerte naar zijn vaderland deed hem wel het voornemen opvatten, om derwaards weder te keeren, maar de *Spaanſche Chalif* HAKIM, of ALHAKIM, weigerde hem verlof, om te vertrekken. Deze Vorst, die zich van de *Chalifen* te *Bagdad* onafhankelijk gemaakt had, zag ongaarn, dat zijne *Joodſche* onderdanen zich derwaards keerden, om uitſpraak in te winnen omtrent vraagpunten, of verſchillen in den Godsdienst. De *Thalmud* namelijk was onder hen nog te weinig bekend, en de roem der geleerdheid van de Oosterſche Leeraren was zoo gevestigd, dat zelfs het gebed, hetwelk de *Synagogen* van *Spanje*, in de dagen der verdrukking, en voornamelijk op de verzoendagen, gebruikten, door R. MISSIM, Hoofd van eene der Oosterſche Hoogeſcholen, was opgeſteld. De geleerdheid en bekwaamheid van MOZES maakte deze raadplegingen overtollig, reden genoeg voor den *Chalif*, om hem in zijn land te houden, in hetwelk hij langen tijd het ſchool beſtuurde, tot dat hij, in het jaar 997, aan zijnen zoon, ENOCH, den troon overliet, gelijk de *Joden* ſpreken, die, naar hunne grootſpraak, den leerſtoel gaarne eenen troon of zetel noemden, en den Leeraar eenen ſchepter in de handen gaven.

Dewijl wij van den toeſtand der *Joden* in *Frankrijk*, of *Duitschland*, in welke landen zij nogtans zeer talrijk waren, gelijk het vervolg der Geſchiedenis leert, weinig weten, ſpoeden wij voort tot de *elfde eeuw*, welke rijker is in gebeurtenisſen, de *Joden* betreffende, zoo van voorſpoed, als tegenſpoed en verdrukking.

ELF.

ELFDE EEUW.

Zoo treurig de dageraad dezer eeuwe voor de *Joden* was in de Oosterſche landen, even zoo droevig was voor hun in het Westen deszelfs avondſtond, welke hun niet minder dan een' volkomen' nacht, dan den geheelen ondergang voor de volgende eeuw, voorſpelde, en toch bleef de Natie niet alleen, als een afzonderlijk volk, in wezen, maar leide zich met te meer ijver toe, op de kennis en beoefening van hunne Wet en Godsdienst, zoodat zij in deze en de naastvolgende eeuwen hare kundigſte en geleerdſte mannen, in dezen opzigte, heeft voortgebragt.

EZECHIAS, die, als *Hoofd der Gevangenis*, R. HAI BAR RAB SCHERIRA, in het jaar 1073, was opgevolgd, bekleedde deze waardigheid niet langer, dan twee jaren, toen hij, op naam van den *Chalif*, maar inderdaad door den *Sultan*, uit het huis van BUJA, die zich de magt des bewinds had aangematigd, alleen den naam van *Chalif* aan den Vorst overlatende, met zijn ganſche geſlacht, gevangen genomen, en, op twee kinderen na, die naar *Spanje* vlugtten, ter dood gebragt werd; deze vervolging ſtrekte zich tot de geheele Natie uit, wier ſcholen, op hoog bevel, geſloten, en ſedert niet weder geopend zijn geworden. De Leeraars werden gebannen en verſtrooid, en namen, met de aanzienlijkſten des volks, de wijk naar het Westen.

Welke de ware oorzaak dezer zoo hevige vervolging geweest zij, is, uit gebrek aan echte beſcheiden, niet bekend. Men leest van eenen twist, in het begin des beſtuurs van EZECHIAS, welke eene ſcheuring onder de *Joden* te wege bragt, ontſtaan zijnde tuſſchen twee Leeraren in de Spraakkunst, AARON en MOZES, die

zich uitgaven voor hoofden van de zoons van *Aſer* en *Naſthali*; deze twist zou misſchien aanleiding hebben kunnen geven, dat de *Joden*, door hunne eigene ſchuld, in deze ongelegenheid gebragt zijn.

De *Joodſche* Geſchiedſchrijvers zeggen, dat de *Babyloniſche* Grooten, nijdig over den grooten ſtaat, welken het *Hoofd der Gevangenis* voerde, een oproer verwekt, en hem in hetzelve hebben omgebragt, eer het Hof in ſtaat was, hem te hulp te komen.

Ondertusſchen kunnen de verwarringen en omwentelingen, welke het rijk der *Chalifen*, ten dezen tijde, beroerden, en eindelijk geheel vernietigden, op meer dan eene wijze, tot dit onheil der *Joden* aanleiding gegeven hebben.

Hoe het zij, de *Joden* zelve erkennen, en het wordt algemeen aangenomen, dat de waardigheid van *Hoofd der Gevangenis* met EZECHIAS een einde hebbe genomen, en dat de *Joodſche* Natie, na hem, geen' ander tot die waardigheid verkoren heeft; men leest nog wel, in de *twaalfde eeuw*, van eenen SAMUEL, *Hoofd der Gevangenis*, maar indien er nog de één of ander naderhand, dien eernaam heeft gevoerd, zij ontbeerden alle gezag en invloed. Zoo wordt er ook nog wel van *Scholen* gewaagd, doch dezelve waren te gering en onaanzienlijk, om eenigzins bij die van *Sora*, *Pumbeditha*, en *Phirutz Schibbour*, genoemd te worden.

In *Egypte* werden de *Joden*, door den Vorst van dat land, HAKEM, derden *Sultan* in het geſlacht der *Fatimiden*, in het jaar 996 en vervolgens, hard gedrukt, die hun, even gelijk den *Christenen*, hunne kerken ontnam, hoewel hij hun echter, eenige jaren daar na, weder toeſtond, hunnen Godsdienst te belijden, en hun hunne *Synagogen* wedergaf. Hij overleed in het

het jaar 1026. Bij gelegenheid van deze vervolging verlieten vele *Joden* hun geloof, en omhelsden den *Muhammedaanſchen* Godsdienst. Zoo werd zekere JAKOB, zoon van JOZEF, een der voornaamſte Staatsdienaren van den *Egyptiſchen Sultan*, van een' *Jood* een *Muzelman*. Zulke voorbeelden mogen zelfs in het gebied der *Arabieren* niet heel zeldzaam geweest zijn, daar men ze zelfs nog in de volgende eeuwen ontmoet, in landen, in welken *Joden* en *Muhammedanen* onder het gebied van *Chriſtelijke* Vorſten woonden. Nog in het jaar 1233 gaf JAKOB, Koning van *Arragon* en *Majorka*, eene wet, dat geen *Jood* een *Saraceen*, of een *Saraceen* een *Jood* zou worden.

Het *Grieksch-Romeinſche* Keizerrijk voorbijgaande, als hetwelk ons, gedurende deze eeuw, niets, ten aanzien der *Joden*, oplevert, ſlaan wij het oog op *Spanje*, waar zij in de landen onder het beheer der *Moorſche* Vorſten, in gunſtiger omſtandigheden verkeerden, waarvan zij echter, door den hoogmoed en heerschzucht van hunne aanzienlijkſte geleerden, niet al het voordeel trokken, hetwelk men zou hebben mogen verwachten.

Die geleerden onder de *Joden*, welke met den eernaam van *Geonim* (*Uitmuntenden*) onderſcheiden waren, gelijk wij gezien hebben, een einde genomen hebbende, in R. HAI BAR RAB SCHERIRA, werden vervangen door de klaſſe der *Rabbanim*, of *Rabbanieten*, die zich voornamelijk in *Spanje* vestigden, onder de regering der *Ommiaden*, toenmalige *Muzelmanſche* Vorſten in dat land.

HASCHEM II, Koning van *Kordua*, dien de *Joden* ASCHALEZ noemen, zoon en opvolger van dien HAKIM, die den geleerden MOZES *met den Zak* zoo

bijzonder begunſtigd had, ging nog verder, dan zijn vader, en liet door eenen der leerlingen van MOZES, R. JOSEF BEN IZAAK BEN SCHAMES, den *Thalmud* in het *Arabisch* vertalen, naar allen ſchijn, niet zoo zeer uit nieuwsgierigheid of belangſtelling voor zich, als wel uit redenen van Staat, ten einde, door den *Thalmud* voor de *Joden* van zijn rijk, die daar de taal van het land, toen het *Arabisch*, ſpraken, en die het *Hebreeuwsch* eerst met moeite leeren moesten, verſtaanbaar en gemeenzaam te maken, hen terug te houden van hunne Bedevaarten naar *Bagdad*, en naar de ſcholen van het Oosten.

R. JOZEF ſlaagde gelukkig in deze vertaling, maar werd daar tevens zoo trotsch op, dat hij ENOCH, den zoon van MOZES, die Hoofd der Natie was, niet boven zich dulden kon. Hier uit ontſtond twist, waarin de *Joden* hunne partij kozen; doch dewijl die van ENOCH de ſterkſte bleef, werd JOZEF in den ban gedaan, zoodat hij, vergeefs zijne toevlugt tot het Hof genomen hebbende, zich naar *Bagdad* begaf, hopende op de voorſpraak van den beroemden R. HAI aldaar; maar deze weigerde, hem te ontvangen, omdat de *Synagogen* van *Spanje* hem in den ban hadden gedaan. Hij bleef derhalve te *Damascus*, alwaar hij overleden is, zonder ontſlag van den ban bekomen te hebben.

Indien wij aan de *Joden* geloof willen geven, zal het aanzien en de pracht van hun Opperhoofd in *Spanje* zoo groot geweest zijn, dat er alle dagen zeven honderd mannen uittrokken, kostbaar op de wijze der *Arabiſche* Heeren uitgedoscht, en gezeten op zeven honderd wagens, om NATHAN, zoon van ENOCH, kleinzoon van MOZES, te verzellen. Doch, dit is het eenige voorbeeld niet van grootſpraak, waar mede zich

zich de *Joodſche* Geſchiedſchrijvers vermaken. Wij willen het gene zeker is vervolgen.

Een ander *Joodsch* Leeraar in deze *elfde eeuw*, R. IZAAK BEN JAKOB ALFESI, een geboren *Afrikaan*, uit het rijk van *Fez*, maar die in zijne latere jaren, waarſchijnlijk met de *Almoraviedén*, die eene nieuwe heerſchappij in *Spanje* oprigteden, was overgekomen, en te *Kordua* leefde, waar hij in het jaar 1103, in den ouderdom van negentig jaren, geſtorven is, vervaardigde een uittrekſel uit den *Thalmud*, hetwelk zoo veel opgang maakte, dat zelfs de aanzienlijkſte *Rabbynen* er uitleggingen over ſchreven. Het graſſchrift van dezen R. IZAAK, in zesvoetige verzen, op zijn graf gehouwen, luidde dus brommend: „ Dat er op dezen „ ſteen gehouwen zij, dat het licht der wereld is uit„ gegaan, en dat de fontein der wijsheid in dit graf „ rust. Komt, dochters van *Sion!* komt, en weent! „ de wereld is begraven, en vervalt tot blindheid. „ Weent en zucht, want de Verbondskist en de Ta„ ſelen der Wet zijn met dezen Leeraar verbroken."

Op deze wijze was de partij der geleerden, *Rabbaniten* genoemd, die den *Thalmud* in waarde hielden, en bij de Wet van MOZES ontallijke mondelijke geboden voegden, ſteeds de heerſchende, hoewel de *Kareën*, of *Karaïten*, die alle deze bijvoegſelen verwierpen, zich aanhoudend tegen hen verzetteden, doch ver het kleinſte getal onder de Leeraren uitmaakten.

Eene andere beweging ontſtond onder de *Spaanſche* geleerden, in deze eeuw, over een oud verbod, hetwelk den *Joden* de *Griekſche* taal en wetenſchappen verbood, opdat zij niet met de afgoderijën der *Heidenen* beſmet zouden worden; ſchoon men niet weet, van wien hetzelve zijn' oorſprong had, vinden wij

echter, in eene aanteekening op de *Mischna*, dat er, ingevolge van hetzelve, een vloek was uitgeſproken over hem, die *een zwijn opbrengt*, en *zijnen zoon Grieksch leert*. De oorzaak van dit verbod was ondertusſchen lang vervallen; duizenden van *Joden* ſpraken *Grieksch* in die landen, waar dit de gewone volkstaal was; en niet weinigen van hen hadden gebruik gemaakt van boeken, in die taal over verſcheidene wetenſchappen geſchreven. Derhalve waagde R. SALOMO, te *Barcellona*, het, dezen banvloek te bepalen tot die genen, die zich, vóór dat zij twintig jaren oud waren, in het *Grieksch* oefenen zouden. Eindelijk ſchafte *Rabbi* MAR dit verbod geheel af, en van dien tijd af leiden de *Joden* zich meer en meer toe op de talen, wiskunde en andere wetenſchappen, hetwelk een aanmerkelijk getal groote mannen onder hen voortbragt.

Dus hadden de *Joden*, in deze *elfde eeuw*, Schrijvers genoeg, wier ſchriften voor hun nuttig waren, en velerhande geleerdheid bevatten, hoewel zij tegenwoordig voor ons ſlechts geringe waarde hebben.

SAMUEL CHOFNI, geboren te *Kordua*, ſchreef aanteekeningen over de vijf Boeken van MOZES, waarvan het Handſchrift in de Boekerij van het *Vatikaan* berust. Het werk wordt van hen, die het doorbladerd hebben, geprezen, ſchoon het tevens met leenſpreuken en zinnebeelden opgevuld is. SAMUEL geraakte met eenen anderen geleerden van zijn volk in twist, gedurende welken hij, in het jaar 1034, overleden is.

Ook leefden, in deze eeuw, in *Spanje*, de vijf *Izaaken*, alle vermaarde Schrijvers, van welken de bovengemelde R. IZAAK BEN JAKOB ALFEZI één was, een ander dezer IZAAKEN was R. IZAAK BEN BARUCH, die

die zijn geſlacht afleidde van BARUCH, den Schrijver van den *Profeet* JEREMIA, en tevens beweerde, dat zijn geſlacht reeds ten tijde van TITUS in *Spanje* gekomen, en daar ſedert gebleven was. Hij zelve had zich inzonderheid toegelegd op de Wiskunſtige wetenſchappen, en in dezelve zoo veel vermaardheid verkregen, dat de Koning van *Granada*, die wegens zijne liefde voor de *Wiskunst*, *de Wiskunſtenaar* genoemd werd, hem ten Hove ontbood, om onderwijs van hem te genieten. Hier bleef hij tot aan zijnen dood, in het jaar 1104. Hij had aanhoudend verſchil gehad met R. IZAAK, met den bijnaam ALFEZI, doch op zijn doodbed gebood hij zijnen zoon, denzelven, in zijnen naam, vergiſſenis te gaan verzoeken, en ALFEZI beantwoordde deze grootmoedigheid zoo edelmoedig, dat hij dezen zoon, als zijn' eigen zoon, in huis nam, en tot zijne dood toe volhardde, hem de geheimen der Wet te leeren.

Schoon *Frankrijk*, in deze eeuw, niet zoo vruchtbaar was, in het voortbrengen van geleerde *Joden*, echter vindt men van enkelde gewag. De vermaardſte onder dezen was R. GERSCHOM, of GERSCHIUM, wien echter ſommigen te *Mentz*, in *Duitschland*, laten geboren worden. Hij ſchreef een Boek van *Inſtellingen*, hetwelk in het eerst wel weinig opgang maakte, maar omtrent het midden der *dertiende eeuw*, door de *Joodſche* Leeraren, algemeen, als eene verzameling van wetten, werd aangenomen, terwijl men aan den Schrijver den eernaam gaf van *het Licht der Franſche gevangenis*. Hij ſtierf in het jaar 1028, of, volgens ſommigen, wel 40 jaren later. Dus dwalen zij, die zijnen leeftijd tot de *negende eeuw* brengen.

Misſchien was R. GERSCHOM de eerſte, die het ge-

bruik invoerde, om in de *Synagogen* te prediken, dewijl één van zijne leerlingen, MOZES genaamd, bijzonder met den bijnaam van *de Prediker* vereerd is geworden, wegens zijne welsprekendheid. Deze MOZES overleed in het jaar 1070, met de eere, dat hij den beroemden SALOMO *Lunaticus* tot leerling naliet.

Deze eeuw, eindelijk, bragt ook dien bedriegelijken Schrijver voort, die zeer beroemd, en bij zijne Natie eerwaardig is geworden, zoodat ook *Christelijke* geleerden, nog in later tijden, over hem verdeeld zijn geweest. Onder den naam van JOZEF, zoon van GORION, (*Gorionides*,) wilde deze onbekende gehouden zijn voor den ouden Geschiedschrijver JOSEFUS, onder wiens naam hij, in de *Hebreeuwsche* taal, een werk schreef, in zes Boeken, hetwelk, van de schepping af, de Geschiedenis van verscheidene, inzonderheid *Europische* Volken, van ALEXANDER *den Grooten*, het *Romeinsche* Rijk, maar voornamelijk der *Joden*, onder den tweeden Tempel, tot deszelfs verwoesting door TITUS, bevat. De Schrijver heeft deze zijne Geschiedenis, deels uit *Bijbelsche*, *Christelijke* en *Romeinsche* bronnen, deels uit *Apokryfe* Schriften, en voornamelijk uit den echten JOSEFUS, en wel, gelijk zeer waarschijnlijk is, uit eene *Latynsche* overzetting van denzelven, ontleend. Doch, in deze Geschiedenis staat zoo veel, het geen den ouden en echten JOSEFUS tegenspreekt; zoo veel, dat openlijk onwaar, fabelachtig, of ongeloofelijk is; zoo veel uit veel later eeuwen, zoo als het melden van de *Franken*, *Bulgaren*, *Turken*, *Alemannen*, *Lombarden*, *Denemarken*; zelfs verplaatst de Schrijver niet duister de zeven Keurvorsten, hij noemt ze Koningen, naar *Rome*, om eenen ouden *Romeinschen* Keizer te verkiezen, en te kronen,

dat

dat men ligtelijk beſluiten kan, dat dit werk een ondergeſchoven ſtuk is. De *Joden* noemden den Schrijver ook wel JOSIPPON, en men heeft ontdekt, dat hij het eerst in een boek van R. SAADIAS aangehaald wordt. De *Joden* twijffelen echter geheel niet aan de echtheid dezer Geſchiedenis, en hebben ze, in het jaar 1490 te *Konſtantinopolen*, en vervolgens elders, meermalen laten drukken. Dat de Geſchiedenis in het *Hebreeuwsch* geſchreven was, behaagde hun, terwijl de *Griekſche* taal, door den echten JOSEFUS gebruikt, bij hen in minachting was. Het waarſchijnlijkst is, dat deze ongenoemde Schrijver, die zich voor JOSEFUS heeft uitgegeven, in de *elfde eeuw* geleefd heeft, en in *Bretagne* geboren is, dat hij de kroning van Keizer OTTO I, of den II, op het oog heeft gehad, en dat voorts zijn oogmerk geweest is, de Geſchiedenis van den echten JOSEFUS te verdringen, hetwelk hem ook, ten aanzien van zijne Natie, vrij wel gelukt is,

De *Joden*, die in *Spanje*, onder de *Arabieren*, het over het geheel vrij wel hadden, veroorzaakten echter, omtrent het midden dezer *elfde eeuw*, door de ſchuld van eenen hunner geleerden, zich in het rijk van *Granada* eene groote vervolging. Zij waren in dat rijk, in het voorſte gedeelte dezer eeuw, zeer in aanzien geklommen, toen R. SAMUEL LEVI, in het jaar 1027, Geheimſchrijver en eerſte Staatsdienaar des Konings werd, die al zijn gezag beſteedde, om de eer van zijne Natie te bevorderen, over welke hij vervolgens tot hoofd werd aangeſteld. Maar deze voorſpoed werd in het jaar 1046 door een' vreeſelijken ſchok vervangen.

Zekere R. JOZEF HALEVI, een geleerd en ijverig

Jood, kreeg in het hoofd, om de *Moslems*, of *Muzelmannen*, tot den *Joodſchen* Godsdienst te bekeeren, hetwelk den toorn des Konings gaande maakte, die onzen ijveraar deed vatten en ophangen, waarna hij eene zoo ſtrenge vervolging tegen de *Joden* aanrigtte, dat er meer dan 1,500 huisgezinnen door leden, welke ramp te zwaarder trof, omdat hun tegenwoordige voorſpoed in dat land zoo hoog geklommen was, dat één hunner Schrijveren zegt: „ dat, wie niet van „ hunne heerlijkheid, van den luister en den voor„ ſpoed, waarin zij leefden, heeft hooren ſpreken, „ onwetende is in de bekendſte zaken." De ſtorm der vervolging bedaarde nogtans ſpoedig, zoo zelfs, dat de bovengemelde R. SAMUEL LEVI, in het jaar 1055, zijnen zoon tot zijnen opvolger had, in alle zijne waardigheden, wiens trotschheid en hoogmoed even zeer gelaakt, als de nederigheid en zachtmoedigheid des vaders geprezen worden.

Meer gevaar liepen de *Joden* in *Spanje*, om dien tijd, van de *Christenen*. FERDINAND I, Koning van *Leon* en *Kastilië*, in het jaar 1065, zijnen laatſten veldtogt tegen de *Arabiſche* Koningen van *Saragoſſa* en *Toledo* willende ondernemen, werd door zijne gemalin, die tot bijgeloof toe godsdienſtig was, aangeſpoord, om, eer hij den togt begon, alle *Joden*, die zich in zijn rijk bevonden, te doen nederſabelen, meenende zij, dat dit offer der *Joden* Gode behagen, en hem van de zege op de *Muzelmannen* verzekeren zoude. Gelukkig, dat zijne Biſschoppen edeler dachten, en den Koning terug hielden, van het doodelijk bevel te geven, waar het graauw en de ſoldaten, op hoop van plundering, reeds gretig naar, wachtten. De toenmalige Paus, ALEXANDER II, ſchreef aan de

Spaan-

Digitized by Google

Spaanſche Biſſchoppen, bij deze gelegenheid, eenen brief, waarin hij hun gehouden gedrag goedkeurde; en hen hoogelijk prees, dat zij de *Joden* beſchermd hadden, tegen de woede der genen, die hen hadden willen ombrengen. *Deze menſchen*, ſchreef hij, *wilden, door eene blinde drift vervoerd, aan menſchen het leven benemen, aan welken God misſchien de zaligheid en onſterfelijkheid ſchenken wil.* Verders beriep hij zich op het voorbeeld van Paus GREGORIUS *den Grooten*, die geen geweld tegen de *Joden* gepleegd wilde hebben; eindelijk deed hij hun het onderſcheid opmerken tusſchen de *Arabieren*, die de *Christenen* vervolgden, en de *Joden*, die hun gehoorzaamheid bewezen, en dienstbaar waren.

Op deze wijze waren de omſtandigheden voor de *Joden*, in deze *elfde eeuw*, in *Spanje*, niet ongunſtig; ook ſchijnen zij in *Frankrijk* rust genoten te hebben, dewijl zij daar ſcholen en geleerde mannen hadden, gelijk wij in het voorgaande berigt hebben; ook hadden zij zich in *Duitſchland* talrijk gevestigd, onder anderen te *Mentz*, *Trier*, *Keulen*, in *Beijeren*, zelfs in *Bohemen*, alwaar zij de *Christenen* tegen de invallen der Barbaarſche volken bijſtonden, waarvoor zij dan ook vrijheid kregen, om in dat rijk, in de ſtad *Praag*, eene ſchool of *Synagoge* te bouwen.

In *Hongarijen* moeten zij, in deze *elfde eeuw*, insgelijks gebloeid hebben, gelijk wij mogen opmaken uit eene en andere wet van den Koning LADISLAUS, *de Heilige* bijgenaamd, en van deszelfs zoon, KOLOMAN. De eerſte verordende, in eene Kerkvergadering, welke hij, in het jaar 1092, te zamen riep, dat, zoo een *Jood* eene *Christen*-vrouw genomen, of eenen *Christen*-ſlaaf gekocht had, men dezelven in vrijheid ſtellen, en

en den verkooper het geld zou doen terug geven, hetwelk, ten behoeve van den Bisſchop, verbeurd zou zijn. KOLOMAN verbood, in eene wet, aan de *Joden*, *Christen*-ſlaven te hebben, op ſtraffe, van die te zullen verliezen, zoo zij er zich, na eenigen tijd, niet van ontdaan hadden. In eene andere wet ſtond hij hun toe, landerijën te koopen, op voorwaarde, dat zij die van *Heidenſche* ſlaven zouden doen behouwen, en dat zij hunne woonplaatſen niet zouden vestigen, dan waar een Bisdom was.

Doch, deze tijden van kalmte werden, tegen het einde dezer eeuw, in de meeste landen van *Europa*, afgewisſeld met eenen hevigen ſtorm van rampen, die den *Joden* den ondergang dreigde, en eene menigte van hen het leven kostte.

De drift der kruisvaarten, om het Heilige graf van CHRISTUS en *Palestina* aan de ongeloovige *Saraceenen* en *Muhammedanen* te ontnemen, welke tegen het einde dezer eeuw uitberstte, en alle volken van *Europa*, onder het teeken des *Kruis*, in de wapenen bragt, verwekte den *Joden* de treurigſte onheilen.

In *Spanje* werd deze ſtorm nog gelukkig afgewend. Wanneer daar de kruisvaart werd afgekondigd, en de Koning PETRUS I beſloot, ook daartoe zijne magt te leenen, vertoonde een Geestelijke, NIKOLAAS van *Valentia*, aan den Vorst, dat hij zich niet zoo ver van huis behoefde te geven, om Ongeloovigen te beſtrijden, nademaal hij er in zijn eigen land genoeg had, de *Joden* namelijk, welke men tot het *Christendom* behoorde over te brengen, al ware het ook met geweld. Maar de Koning weigerde, hem gehoor te geven, beweerende, dat men in den Godsdienst nooit geweld mogt gebruiken, dewijl zij, die op zulke wijze be-

bekeerd werden, terſtond weder tot dwalingen terugkeeren, wanneer de vrees voorbij is.

Men heeft naderhand de *Joden* beſchuldigd, dat zij zich de wraak der *Chriſtenen* regtvaardig hadden op den hals gehaald, doordien zij aan de *Muhammedanen* kennis hadden gegeven van het voornemen tot eenen algemeenen kruistogt tegen hen, en dat zij de oogmerken en ontwerpen der *Chriſtenen* aan dezelven verraden hebben. Doch, dewijl deze beſchuldiging eerst naderhand is ingebragt, en niet de minſte waarſchijnlijkheid heeft, is het blijkbaar, dat dezelve enkel is uitgedacht, om zoo vele wreedheden en gruwelen te verſchoonen, die toch niet te verſchoonen zouden zijn, al ware deze beſchuldiging al, ten aanzien van ſommige *Joden*, bewijsbaar.

Volgens den bijgeloovigen geest dezer tijden, vertellen ons de Schrijvers veel van gezigten en verſchijningen, welke in deze *elfde eeuw* zullen hebben plaats gehad, waardoor vele *Joden*, verſchrikt zijnde, het *Chriſtendom* zullen omhelsd hebben. Eer zou men in dezelve voorſpooken mogen zoeken van de rampen, die zij, op het einde dezer eeuw, ondergaan moesten.

Doch, wat hier van zij, de kruisvaarders begonnen hunnen zoogenoemden heiligen krijg met het vermoorden en plunderden der weerlooze *Joden*. Zekere Prieſter, GOTSCHALK, zich, aan het hoofd van 15,000 landloopers, in optogt begeven hebbende, werd op den voet gevolgd door eenen anderen Prieſter, VOLKMAR genaamd, als mede door zekeren Graaf, EMIKO van *Leiningen*, die 12,000 man bijeengebragt had. Deze dweepende hoofden van eene onzinnige menigte deden, op hunnen togt door *Duitſchland*, in alle ſteden aan den *Rhijn*, *Main* en *Donau*, door welke zij trokken,

ken, ook in *Bohemen*, alle *Joden* ombrengen, onder voorwendſel, dat zij binnenlandſche vijanden van het *Christendom* waren. EMIKO, wiens ſlechte zeden hem waardig maakten, om eene zulke rooversbende aan te voeren, gaf zelfs voor, dat hij tot dezen moord der *Joden*, door een Goddelijk gezigt, geroepen was. Ja, niet alleen deze, maar het hoofdleger der kruisvaarders zelve, onder bevel van eenige voorname Vorſten en Heeren, onder welken GOTFRIED VAN BOUILLION, Hertog van *Neder-Lotharingen*, bijzonder uitmuntte, bedreef, in het jaar 1096 door *Duitschland* trekkende, dezelfde wreedheden.

Te *Mentz* werden 900, anderen zeggen wel 1,400, *Joden* vermoord, en verbrand, en onder dezen ook vrouwen en kinderen; vergeefs namen de *Joden* den toevlugt tot den Aartsbisſchop ROTHARD, alzoo deze, noch ook zijne gewapende *Vaſallen*, verhinderen konden, dat de *Joden* tot op het voorplein van het Bisſchoppelijk paleis, ja, zelfs in de zalen van hetzelve, omgebragt werden. Maar een en ander Geſchiedſchrijver van de naastvolgende tijden voegt er bij, dat, wanneer Keizer HENDRIK IV, in het jaar 1098, onderzoek liet doen naar de goederen en bezittingen der omgebragte *Joden*, men onder de plunderaars en roovers van dezelven ook nabeſtaanden van den Aartsbisſchop gevonden heeft, die, dewijl zij zich niet voor den Keizer wilden ſtellen, zich zochten te verdedigen, en als dit mislukte, de wijk naar *Thuringen* namen, en den Keizer met eenen opſtand dreigden, waarom ook ſommigen zich lieten verluiden, dat de Aartsbisſchop zelve veel van het geroofde geld der *Joden* voor zich bekomen had.

COSMAS, Bisſchop van *Praag*, zocht met meer op-

regt-

regtheid de *Joden*, in *Bohemen*, voor de woede dezer monsters te beveiligen, maar hem ontbrak de magt, dewijl zijn Hertog WRATISLAV tegenwoordig was.

Te *Keulen* overvielen de *Christen*-inwoners zelve de *Joden*, hunne huizen en *Synagogen* plunderende, en de *Joden*, ten getale van omtrent 200, noodzakende, om, bij nacht, naar *Nuys* te vlugten, waar ze allen van de kruisvaarders gedood werden.

Te *Spiers* zochten de *Joden* beveiliging, door in het Koninklijk en Bisschoppelijk paleis te vlugten; ook nam hen de Bisschop JOANNES onder zijne bescherming, en deed zelfs, van de *Joden* daar voor geld bekomen hebbende, zegt een Schrijver van dezen tijd, eenigen van hunne vervolgers ophangen.

Volgens dien Schrijver namen de *Joden*, te *Worms*, insgelijks hunne toevlugt tot den Bisschop. Deze beloofde hun veiligheid, onder voorwaarde, dat zij zich zouden laten doopen, maar terwijl de kruisvaarders, voor de deur van het Bisschoppelijk vertrek, op hun besluit wachtten, bragten de *Joden* zich zelven liever om het leven, dan dat zij deze voorwaarde wilden aannemen.

Dit was op meer plaatsen het geval. De wanhopige *Joden* verhaastten, op deze wijze, hun einde. Zij stieten malkanderen het mes in het lijf; mannen vermoordden hunne vrouwen, moeders hare kinderen.

Als, onder anderen, de kruisvaarders de stad *Trier* naderden, staken eenige *Joden*, zoo vaders als moeders, hunne eigene kinderen met messen dood, zeggende: „ dat het beter was, hen in den schoot van „ ABRAHAM te doen overgaan, dan ten prooi te laten „ aan de woede der *Christenen*;" anderen, zich met steenen beladende, wierpen zich in den *Moezel*, en kwa-

kwamen in het water om. Sommigen evenwel, die hun leven liefhadden, vlugtten in het Paleis van den Aartsbisſchop EGILBERT, dien zij met tranen om hun levensbehoud ſmeekten. Deze Aartsbisſchop, zich verbeeldende, dat het thans een geſchikte tijd was, om met vrucht aan hunne bekeering te arbeiden, ſtelde hun voor, dat zij nu de ſtraffe hunner zonden ontvingen, voor hun lasteren van den Zoon van God, en het verachten van deszelfs héiligſte Moeder; doch, indien zij zich bekeerden, en zich wilden doopen laten, beloofde hij hun herſtelling van hunne goederen, en veiligheid.

MICHAS, één der *Joodſche* Leeraaen, antwoordde den Aartsbisſchhp: „ Het was zeker voor de *Joden* „ noodzakelijk, het *Chriſtelijk* geloof te belijden, op- „ dat zij niet dagelijks voor zoodanig gevaar zouden „ blootſtaan; hij mogt hun derhalven melden, wat „ zij al te gelooven hadden, en hen ſlechts voor het „ geweld beſchermen, hetwelk hen buiten dreigde." EGILBERT leide hun thans de zoogenoemde *Apoſtoliſche* geloofsbelijdenis, met eenige opheldéringen, voor, waarbij men alleen zalig kon worden. MICHAS verzekerde hem, met eenen eed, dat hij dit alles geloofde, en van het *Jodendom* afſtand deed; omtrent het gene hij er niet wel van verſtond, zouden zij den Aartsbisſchop raadplegen, als zij ſlechts rust genoten; thans verzocht hij hem, hunnen Doop te beſpoedigen, om hen uit het dringend gevaar te redden. Dus ſpraken ook alle de overigen. Zij werden terſtond daar op gedoopt, maar vielen, in het volgende jaar, allen weder van het *Chriſtendom* af; MICHAS alleen uitgezonderd. Niet langer duurden ook elders dergelijke bekeeringen der *Joden*, welke hun, uit vreeze voor de dood, waren afgeperst.

In

In deze omſtandigheden trok Keizer HENDRIK IV, die zich te *Regensburg* bevond, zich de zaak der *Joden* aan, en gaf zelfs, in het jaar 1097, bevel, dat zij herſteld zouden worden in hunne goederen en bezittingen, tevens aan de genen, die zich hadden laten doopen, om hun leven te behouden, de volkomene vrijheid ſchenkende, om tot hunnen vaderlijken godsdienst weder te keeren.

Zoodanige waren de rampen, welke de eerſte kruistogt der *Christenen* over de *Joden* bragt, van welke men rekent, dat in *Duitschland* alleen eenige duizenden, door deze vervolging, zijn omgekomen. De *Joodſche* Schrijvers hebben dit getal op 5,000 bepaald, en thans zich niet aan grootſpraak ſchuldig gemaakt, dewijl de Schrijver der *Beijerſche* Jaarboeken verzekert, dat men het getal der omgekomene *Joden*, in *Beijeren* alleen, wel op 12,000 bepalen mag.

Ondertuſſchen was *Duitschland* niet het eenige tooneel van deze onmenſchelijkheden; ook in *Engeland*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Italië*, werden nu en in de volgende eeuw dergelijke moordtooneelen aangerigt. Men ſchreeuwde overluid, ſchrijft R. GANZ, der *Joden* Geſchiedſchrijver: *komt, laat ons hen vermoorden, dat men den naam van* Israël *niet meer gedenke!*

TWAALFDE EEUW.

Wij zouden van den ſtaat der *Joden*, gedurende deze eeuw, in het Oosten, weinig weten, indien wij niet desaangaande een berigt hadden van eenen hunner Leeraaren, R. BENJAMIN van *Tudela*, eene ſtad in het *Spaansch Navarre*, die, omtrent het jaar 1160, eene groote reize door de wereld ondernam, voornamelijk,

naar het schijnt, om nader bekend te worden met den toestand zijner alom door de wereld verstrooide Natie. Hij keerde in het jaar 1173 in *Spanje* terug, alwaar hij kort daar na overleden schijnt te zijn. Deze reize heeft hij in het *Hebreeuwsch-Rabbynsch*, kort, maar nogtans zakelijk, beschreven. Dit zijn boek is, na eenige oudere uitgaven, door COSTANTYN L'EMPEREUR, met eene *Latynsche* overzetting, te *Leyden*, alwaar hij Hoogleeraar in de Godgeleerdheid was, in het jaar 1633, in 8vo. in het licht gegeven. De vermaarde, vroeg rijpe, geleerde JOAN FILIP BARATIER bezorgde er, in het twaalfde jaar van zijnen ouderdom, eene *Fransche* vertaling van, met acht verhandelingen, over den Schrijver en den inhoud van hetzelve, en over eenige andere onderwerpen, te *Amsterdam*, in het jaar 1734, in twee Deelen, in 8vo. In de eerste dezer verhandelingen zoekt de jonge Geleerde bijzonder te bewijzen, dat R. BENJAMIN deze reizen, eenige weinige togtjes in de nabuurschap uitgezonderd, nooit wezenlijk gedaan heeft.

Volgens den inhoud van dit boek, reisde deze *Rabbi*, van *Saragossa*, door het zuidelijk gedeelte van *Frankrijk*, voorts, ter zee, naar *Genua*, verders naar *Romë*, *Napels*, over het eiland *Corfu*, naar *Griekenland*, naar *Wallachië*, tot naar *Konstantinopolen*. Hier ging hij scheep, om eenige eilanden te bezien; stapte in *Cilicië* aan land, en doorreisde verscheidene *Aziatische* gewesten, tot aan *Jeruzalem;* ging verder naar *Damaskus*, *Bagdad*, en in het *Noordelijke* van *Azië*, voorts bezocht hij *Abyssinië*, benevens *Egypte*, en keerde eindelijk, over *Sicilië*, *Rome*, *Duitschland* en *Frankrijk*, naar zijn vaderland terug. Overal, en bijzonder in de voornaamste steden, geeft hij een verslag

van

van de merkwaardigheden in het volks-karakter, de regering, den godsdienst, den koophandel, de gebouwen en openbare gedenkteekenen. Maar zijn hoofdoogmerk is, om het getal der *Joden*, die op elke plaats woonden, op te geven, als ook derzelver toeſtand, hunne ſchoolen en Leeraren, al hetwelk hij zorgvuldig doet. BARATIER, deze onderſcheidene getallen opſommende, heeft, volgens R. BENJAMIN's opgave, gevonden 740,947 *Joden*, daar onder gerekend 300,000, welke volkomen onafhankelijke meesters zouden zijn van het land *Thema*, in het *Noordelijk Azië*, doch hetwelk BENJAMIN alleen van hooren zeggen kende.

Het zal aan onze Lezers, gelijk wij vertrouwen, niet onaangenaam wezen, eenige bijzonderheden uit deze reize hier te lezen. In de ſtad *Almozal*, over het oude *Ninive* gelegen, waan zich 7,000 *Joden* onthielden, vond hij ZACHEUS, die uit het huis van DAVID afſtamde, en BEREN-ALFAREK, eenen vermaarden Starrekundigen, die den Koning ZIN ALDIN, waarſchijnlijk *Sultan* ALADIN, een' beroemd Vorst der *Arabieren*, als een ſoort van *Kapellaan*, diende, hetwelk zeker vreemd moet voorkomen, dewijl de gemelde Vorst als een groot ijveraar van den *Muhammedaanſchen* Godsdienst bekend ſtaat.

Te *Pumbeditha*, welke ſtad van naam veranderd was, en thans *Elnabar* heette, zag hij de overblijfſelen van de voormalige grootheid en vermaardheid der Hoogeſchool aldaar; het graf van BOSTENAI, den *Vorst der Gevangenis*, die aan eene dochter van den Koning van *Perſië* gehuwd was geweest; als ook twee graven van uitmuntende *Joodſche* Leeraren, met de *Synagogen*, welke zij voor hunne dood geſticht hadden.

De Hoogeſchool te *Sora* was in hetzelfde diep ver-

val; even hetzelfde getuigt onze reiziger van die te *Nahardea;* de Leeraars waren naar het Westen geweken, en in het Oosten waren de ſcholen te niet gegaan. Evenwel waren de *Joden* in die oorden nog ſteeds talrijk. Te *Obkera*, welke ſtad R. BENJAMIN beweert, door den Koning JECHONIA, gedurende zijne ballingſchap te *Babel*, geſticht te zijn, telde hij alleen 10,000 *Joden.*

Te *Bagdad* genoten de *Joden* vele voorregten. De *Chalif* MOSTANGED, die in de Reisbeſchrijving ACHMED heet, hoewel hij maar twee jaren regeerde, was een groot begunſtiger der *Joden.* Hij had, volgens onzen reiziger, eene groote menigte *Joden* in zijnen dienst, verſtond de *Hebreeuwſche* taal, en had eenige kennis van de *Joodſche* Wet. Daar waren echter niet boven de 1,000 *Joden* in deze hoofdſtad, hoewel zij er 28 *Synagogen*, en tien regtbanken, of gerigtshoven hadden, aan welker hoofd tien der aanzienlijkſten uit de Natie waren, die zich op de voorkomende zaken toeleiden, en de *tien ledige mannen* genoemd werden, boven welken de *Prins*, of het *Hoofd der Gevangenis* het beſtuur had. Van de eerwaardigheid en het aanzien van dit *Hoofd der Gevangenis* gewaagt de reiziger breedvoerig, dat zijn gezag zich uitſtrekte over al de *Joden* in het gebied van den *Chalif;* dat hij zelfs door de *Muzelmannen* vereerd werd; dat hij verzeld was van 100 lijfwachten, wanneer hij den *Chalif* ging bezoeken, en van eenen Heraut, die voor hem uitriep: *bereidt den weg voor den Heer, den zoon van* DAVID!

In *Egypte* vond hij de *Joden* nog talrijk, gelijk zij reeds voor hunne verſtrooijing zich ſteeds in een groot aantal in dat land gevestigd hadden. Hij telde er niet minder dan 30,000 in eene ſtad, welke hij *Chouts* noemt,

noemt, en welke hij op de grenzen van *Ethiopië* plaatst; te *Mizraim*, nu *Kaïro*, waren er 2,000, die twee *Synagogen*, en met elkanderen geſchil hadden, wegens het openbaar lezen der Heilige Boeken, welke ſommigen in één jaar geheel doorlazen, gelijk in *Spanje* en elders geſchiedde, terwijl anderen daar drie jaren toe beſteedden. Te *Alexandrië* vond hij 300 *Joden*, de overigen waren verſtrooid door alle de landſchappen en ſteden van *Egypte*.

Opmerkelijk is het, dat R. BENJAMIN geheel geen gewag maakt van de beroemde *Joodſche* Leeraren, die te dezen tijde in *Egypte* bloeiden, bij voorbeeld, R. ABI JOZEF, vermaard *Rabbyn* van *Alexandrië*, die eene verhandeling heeft geſchreven: *van de Geesten, die de Hemelen bewegen, en van de voorzegging uit de ſtarren.* Ook ſpreekt BENJAMIN niet van MAIMONIDES, die in dezen tijd leefde, en, uit hoofde van zijn lang verblijf te *Kaïro*, MOZES de *Egyptenaar* genoemd is geworden. Wij zullen gelegenheid hebben, om meer van dezen geleerden man, ter behoorlijke plaatſe, te zeggen.

In *Palestina*, het oude vaderland der *Joden*, onthielden er zich ſlechts zeer weinigen. Te *Tyrus* waren er omtrent 500; waarvan eenigen zeer ervaren in de Wet. De meeste overigen werden gebruikt in de glasfabriek, zijnde het glas van *Tyrus* toenmaals in groote achting. Te *Cæſarea* bevonden zich omtrent 200 *Samaritanen*, en 100 te *Sichem*, welke laatstgemelde plaats thans de zetel van hunnen Godsdienst geworden was. BENJAMIN deelt ons de volgende bijzonderheden van hen mede: Hunne Prieſters beroemden zich, in eene regte lijn, van AARON af te ſtammen. Zij zijn zeer ſtrikt,

in het vieren van hunne feesten, en doen hunne offeranden op den berg *Garizim*, enz.

Jeruzalem, voormaals de zetel van den *Joodſchen* Godsdienst, bevatte thans naauwelijks 200 *Joden*, alle wolverwers; in de overige ſteden van *Palestina* waren er nog minder; in eene ſtad vond onze reiziger er ſlechts twee, in eene andere twintig, meest allen verwers. In de ſtad *Sunem* waren de meesten, omtrent 3,000. *Askalon*, éene der oude *Filiſtijnſche* hoofdſteden, had 553 *Joden*, waarvan het grootſte gedeelte *Samaritanen*, eenige weinigen *Karaiten*, en de overigen *Thalmudisten* waren.

Te *Tiberias*, in *Galilea*, waar voordezen eene zoo beroemde Hoogeſchool was, vond onze reiziger ſlechts vijftig *Joden*, die daar eene Hoogeſchool hadden. ABEN EZRA, die 25 of 30 jaren na BENJAMIN te *Tiberias* kwam, zegt echter, dat hij met de *Leeraren, die daar waren*, geraadpleegd had. Was de ſtaat van zaken, in zoo korten tijd, zoo zeer ten beste voor de *Joden* veranderd? of waren de beſtuurders van die *Synagoge*, van welke BENJAMIN ſpreekt, zulke kundige lieden, dat ABEN EZRA met hen kon raadplegen?

In *Griekenland* woonden omtrent 200 *Joden*, op en aan den berg *Parnasſus*, die denzelven bebouwden, en allerlei groenten inzamelden. Ook hadden zij eenige *Rabbynen* aan hun hoofd. Te *Corinthe* waren 300 *Joden*, te *Thebe* 2,000, die verwers of zijdereders waren. De *Rabbynen*, in deze laatſte plaats, waren zoo geleerd, dat die van *Konſtantinopolen* alleen hen konden evenaren. Voorts waren er ook te *Patras*, te *Lepanto*, en in andere ſteden, maar niet in groot getal, noch vermogend.

Te

Te *Konſtantinopolen* bevonden zich omtrent 2,000 *Joden*, welke in de voorſtad *Galata* of *Pera* woonden. Daarenboven waren er nog 500 *Karaïten*, die met de andere *Joden* in vrede leefden, alhoewel hunne wijk door eenen muur van de anderen was afgeſcheiden, om alle onlusten voor te komen. De *Joden* leefden in deze hoofdſtad van het *Romeinsch-Griekſche* rijk in groote verdrukking. Zij werden gehoond en geſmaad, niettegenſtaande de Keizer, thans MANUEL COMNENUS, eenen *Jood* tot Geneesheer had, die alle pogingen aanwendde, om de *Joden* bij hem in gunst te brengen. Onze reiziger voegt er bij, dat het den *Joden* verboden was, om door de ſtraten der ſtad te rijden, zij werden dikwijls door het graauw mishandeld, en met drek en modder geſmeten; zelfs brak het graauw meermalen, met geweld, in hunne huizen, zoodat zij, in nadruk, gezegd konden worden, in de hardſte ſlavernij te leven.

In *Italië* waren te *Genua* en *Piſa* zeer weinige *Joden*, uit hoofde van de vijandelijkheden, welke tusſchen deze ſteden en de naastbijgelegene plaats hadden. Te *Rome* waren zij in grooter aantal, en hadden vele geleerde *Rabbynen* onder zich, inzonderheid R. JECHIEL, Opperbewindsman van des Pauſen geldmiddelen. *Kapua*, alhoewel ſlechts 300 *Joden* bevattende, was echter beroemd, door de kundigheid van derzelver Leeraren; ook ſpreekt BENJAMIN hier van eenen Prins der Natie, wiens gezag zich uitſtrekte over al de *Joden* in *Italië*. Te *Napels* woonden 500 *Joden*, te *Salerno* 200; in deze laatſte ſtad ontmoette hij den geleerden SALOMO, den *Griekſchen* ELIAS, en R. ABRAHAM, een' inboorling van *Narbonne*, die den eerſten rang bekleedde.

Op de eilanden *Sicilië* en *Korſika* waren ook eene groote menigte *Joden*, voornamelijk op het eerstgemelde.

In *Duitschland* waren de *Joden* talrijk, en leefden in rust en vrede. Zij waren ijverig godvruchtig, en herbergzaam jegens vreemdelingen; zij wekten malkanderen op, om op hunne verlosſing te hopen, tot dat *de ſtem der Tortelduive* zich liet hooren; eene uitdrukking, uit het *Hoogelied* ontleend, waarmede zij te kennen gaven, dat God hen eenmaal zal oproepen, ten einde naar *Jeruzalem* weder te keeren.

In *Frankrijk* vond BENJAMIN te *Barcellona* en *Girona* ſlechts weinige *Joden;* te *Narbonne* waren er 300, die den beroemden R. KALONYMO aan het hoofd hadden, een' man, die gezegd werd, in eene regte lijn, van DAVID af te ſtammen, en die zeer vermogend en rijk was, inzonderheid in landerijën, welke door de Heeren van dat land aan hem en zijne voorouders geſchonken waren, uit hoofde van de onderſcheidene dienſten, door hen bewezen. Deze ſtad werd als het middelpunt van het *Joodsch* geloof en volk in *Frankrijk* aangemerkt.

Montpellier was toen eene aanzienlijke koopſtad, vol *Turken*, *Grieken* en *Joden*, die zich uit vreemde landen derwaards begaven.

In de nabuurſchap dezer ſtad was *Lunel*, alwaar de *Heilige Vergadering* gehouden werd, die zich nacht en dag op het onderzoek van de Goddelijke Wet toeleide; MESHUKAM, die toen in deze ſchool voorzat, had vijf zonen, allen even geleerd; een van dezen was inzonderheid kundig in den *Thalmud*, en vaste dikwijls; de vreemdelingen, die hier kwamen, werden, op openbare kosten, van alles verzorgd, opdat zij zich

zich met niets, dan met hunne letteroefeningen, zouden te bekommeren hebben (*).

Onze Schrijver vond ook *Joodſche Synagogen* te *Marſeille*, *Arles*, en elders, niet ſlechts in groote ſteden, maar ook in kleine plaatſen. Hij beſluit zijne berigten met de ſtad *Parijs*, alwaar hij eene vergadering vond, die zich geheel toeleide op de beoefening der Wet en de herbergzaamheid, als welke alle *Joden*, die derwaards kwamen, als hunne broederen aanmerkte.

Op deze wijze geeft ons onze reiziger eene vrij volledige ſchets van den ſtaat der *Joden*, in de toenmalige bekende wereld. Het is waar, men kan verſcheidene, zelfs gewigtige, bedenkingen inbrengen, tegen de geloofwaardigheid van zijn reisverhaal. Onder de door hem opgegevene getallen zijn er reeds ſommigen, die zeer verdacht zijn, dewijl dezelve in vele bijkans onbekende ſteden verbazend groot, en in groote ſteden, bij voorbeeld, te *Bagdad*, onwaarſchijnlijk klein worden gevonden.

Ook is er in zijne verhalen zelve veel, hetwelk openbaar fabelachtig en onwaar is. Hier toe behoort het verhaal, (doch hetwelk BENJAMIN alleen van hooren zeggen had, alzoo hij zelve bekent, in dat rijk niet geweest te zijn,) aangaande een Koningrijk van *Thema*, alwaar zich de ſtammen *Ruben*, *Gad*, en de halve ſtam *Manaſſe* onthouden; het gene hij, bij zijne berigten van *Rome*, meldt van de *Romeinſche* Geſchiedenis en derzelver gedenkteekenen; te *Jeruzalem*, van de graven van DAVID, en andere *Joodſche* Koningen, opgevuld met kostbaarheden; verders van het Paleis van

(*) Vergelijk hier voor, *bladz.* 144.

van NEBUKADNEZAR, van de *Synagoge* van EZECHIEL, en dergelijke meer. Ook heeft men met grond opgemaakt, dat deze *Rabbi* tot zijn hoofd-oogmerk gehad hebbe, het aanzien, de magt, de rijkdommen en de heerlijkheid zijner Natie in het Oosten, in het ſchitterendst licht te plaatſen, ten einde haar daar door over haren treurigen toeſtand in vele *Europiſche* landen eenigermate te troosten, en blijde hoop voor het toekomende bij haar te verwekken.

Ondertusſchen, hoe weinig waarſchijnlijkheid ſommigen van deze berigten hebben; hoe dikwijls men ook twijfelingen kan inbrengen tegen den reisweg van den *Rabbi*, en den door hem opgegevenen afſtand van verſcheidene ſteden van malkander, dit alles geeft nog geen regt, om deze reize voor geheel verdicht te houden. R. BENJAMIN ſtaat in deze opzigten gelijk met zoo vele reizigers, ook van onzen tijd, wier reisverhalen daarom niet geheel verdicht zijn, al hebben zij vele dingen vergroot, vele ongeloofelijke bijzonderheden, die zij van hooren zeggen hadden, in hunne verhalen ingelascht. Zucht voor zijn volk, liefde voor het wonderbare, en ligtgeloovigheid, maken de misſlagen, welke BENJAMIN begaan heeft, heel wel begrijpelijk; en velen der groſſte kunnen veroorzaakt zijn, indien hij zich meer op zijn geheugen, dan op zijne ſchriftelijke aanteekeningen, verlaaten heeft.

Met dit alles dan heeft deze reisbeſchrijving hare nuttigheid, om de toenmalige uitbreiding der *Joden* in een groot gedeelte der wereld, het een en ander van hunne gewoonten, gebruiken, als ook hunne aanzienlijkſte Leeraren, te leeren kennen, om niet te zeggen, dat er ook niet weinige ſcherper getoetſte aardrijkskundi-

Digitized by Google

dige berigten in dezelve overblijven, van welke men gebruik kan maken.

Een tijdgenoot van R. BENJAMIN, R. MOZES PETACHIAS, van *Regensburg* geboortig, heeft insgelijks eene *Reize om de wereld*, of *door de wereld*, nagelaten, welke uit zijn Handschrift door zijne twee broederen, opgesteld is. Zij is, onder anderen, door WAGENSEIL, in het jaar 1697, in druk uitgegeven.

Daar is, over het geheel, eene groote overeenstemming tusschen dit reisverhaal en dat van R. BENJAMIN, waarvan men de oorzaak waarschijnlijk daar in mag stellen, dat de beide broeders van PETACHIAS de aanteekeningen van hunnen broeder uit de reisbeschrijving van BENJAMIN hebben aangevuld, om ze dus bekwamer tot een geheel te brengen. Evenwel heeft PETACHIAS ook veel, dat hem eigen is.

Onder anderen ontdekte hij, in het noorden van *Azië*, in *Tartarijë*, eene soort van *Joodsche* ketters, die niet geloofden in de overleveringen der vaderen; zij vierden echter den *Sabbath* stipt, zoodat zij het brood, hetwelk zij op dien dag moesten eten, des vrijdags avonds sneden; zij stonden dien geheelen dag naauwelijks van hunne plaats op, aten hunne spijs in het duister, en kenden geene andere gebeden dan die, welke in het Boek der *Psalmen* voorkomen. Waarschijnlijk waren deze *Joden Karaiten*, die zich aan de letter der Wet hielden.

Te *Nieuw Nineve* vond hij omtrent 6,000 *Joden*, die zekere DAVID en SAMUEL tot hunne hoofden hadden. Het was, zegt hij, daar zoo wel als in *Perfië*, *Damaskus*, enz., geen gebruik, zangers te bekostigen, bij den openbaaren godsdienst, maar hunne hoofden verpligtten dan eens den eenen, dan den anderen, om

om dien post waar te nemen. PETACHIAS ſpreekt met veel ophefs van het gezag van deze *Joodſche* Hoofden, als zoo groot, dat zij zoo wel vreemdelingen, als die van hun eigen volk, konden ſtraffen, ook hadden zij eene eigene gevangenis voor misdadigers.

In *Perſië* vond PETACHIAS omtrent 600,000 *Joden*, doch welke in dat land vrij ſtreng behandeld werden, zoodat onzen reiziger ſlechts eenen der *Perſiſche* ſteden durfde doorreizen.

Maar te *Bagdad*, integendeel, behandelde de *Chalif* hen veel zachter. Hier telt PETACHIAS ook niet meer dan 1,000 *Joden*, maar ſpreekt tevens van 2,000 leerlingen onder het Hoofd der *Synagoge*, welke alle geleerde mannen waren, maar echter eenen zoo diepen eerbied voor hunnen Leeraar hadden, dat zij op den grond lagen, zoo lang hij onderwees, terwijl hij in een verheven geſtoelte zat, met een gouden kleed bedekt.

Andere fabelachtige vertellingen, welke bij hem voorkomen, gaan wij voorbij; alleen verdient aangemerkt te worden, dat, hetgeen hij verhaalt, van de begeerte des *Chalifs*, om het ligchaam van den *Profeet* EZECHIEL te zien, en het openen van het graf van BARUCH, als ook van het wonder, daarbij voorgevallen, eene vrij ſterke gelijkheid heeft met de vereering, met welke de *Christenen* van dien tijd hunne *Reliquien*, of overblijfſelen der Heiligen, eerbiedigden, en met de wonderen, welke zij geloofden, dat door dezelven gewerkt werden.

Laat ons thans den draad der Geſchiedenis weder opvatten.

Omtrent vijftig jaren na den eerſten grooten kruistogt, op het einde der vorige eeuw, werd, in het jaar

jaar 1147, een tweede ondernomen, waartoe voornamelijk zekere Monnik en Kluizenaar, RUDOLF, met allen ijver, door zijn kruisprediken, volk en vorsten opwekte. Doch te gelijk boezemde hij zijnen toehoorders in, dat de *Joden*, als vijanden van CHRISTUS kruis, moesten omgebragt worden, hetwelk dan ook andermaal aan vele *Joden*, in *Frankrijk* en *Duitschland*, het leven kostte; velen echter ontkwamen het, met de vlugt naar *Neurenburg*, en andere Keizerlijke steden, en vonden bescherming bij den Keizer KOENRAAD III, die thans over *Duitschland* regeerde. Waarschijnlijk is het uit dezen hoofde, dat de *Joden* sedert allengs, onder den naam van *Keizerlijke Kamerknechten*, tevens de onmiddelijke bescherming des Keizers genoten hebben, maar ook des te afhankelijker van die Vorsten geworden zijn, hoewel zij met dezen naam eerst onder de regering van den Keizer FREDERIK II voorkomen. Ondertusschen komen, van dezen tijd af, en in de volgende eeuwen, meer en meer brieven van vrijwaring voor de *Joden* voor, hun niet alleen door de Keizers, maar ook door andere Rijksvorsten, geschonken, die hen in hunne Staten toelieten.

Tot lof van den Heiligen BERNHARD, Abt van *Clairvaux*, die, wegens zijnen ijver tegen zoogenoemde ketters, zoo veel vermaardheid verworven heeft, meldt de Geschiedenis, dat hij zich tegen het *onchristelijk* roepen en tieren van den bovengemelden Monnik verzet, en het vermoorden der *Joden* verfoeid hebbe. Hij schreef, in het jaar 1146, in eenen brief, aan de Geestelijkheid en de overige inwoners van *Oostfrankenland* en *Beijeren*, dat zij de *Joden* niet vervolgen, noch ombrengen, noch zelfs verjagen mogten. De *Joden* waren levende gedenkteekenen van het lijden des

des Zaligmakers, en even daarom door de wereld verſtrooid, en zouden ten laatſte nog eens bekeerd worden. In eenen anderen brief, aan den Aartsbisſchop van *Mentz*, beſtraft hij de woede van RUDOLF tegen de *Joden* ten allerſtrengſte, en eischt, dat deze liever naar zijne kluis terugkeere.

Misſchien echter hebben BERNHARD en andere Leeraars van dezen tijd, zelfs tegen hunne bedoeling, veel toegebragt, dat de *Joden* dus mishandeld werden, door de verachtelijke afbeelding, welke zij, in hunne kerkredenen en ſchriften, van de *Joden* gaven. Dus gaf PETRUS, Abt van *Clugny*, een man veel zachter van aard, dan de Heilige BERNHARD, en die volſtrekt niet wilde, dat de *Joden* zouden omgebragt worden, evenwel aan zijnen Koning den raad, om hun hunne rijkdommen te ontnemen, welke zij deels door hun buitenſporig woekeren, deels op andere onregtvaardige wijzen, van de *Chriſtenen* overgewonnen hadden, en die te beſteden, om de koſten van eenen kruistogt goed te maken. Van zoodanigen raad was ſlechts eene ſtap, tot het plunderen der *Joden*, door het graauw, en deze ſtap is juist, op denzelfden grond, meermalen gedaan en verdedigd.

Niet zelden vonden de *Joden* ook hunne beſcherming bij de Pauſen. Men ziet, ſedert deze twaalfde eeuw, verſcheidene ſporen van hunne, nog tot in onze tijden gebruikelijke gewoonte, om den nieuw gekroonden Paus, bij zijnen ſtatelijken omgang, of bij zijne intrede in de ſtad, te gemoet te komen, met een afſchrift der vijf Boeken van MOZES, waarbij zij altijd ten antwoord kregen: „ dat de Paus deze Boeken ver„ eerde, maar hunne valſche uitleggingen verwierp." Op de derde *Lateraanſche* Kerkvergadering, in het

jaar

jaar 1179, ſtond hun ALEXANDER III. vrijwaring en beſcherming toe, en beval tevens, dat niemand hen tot den Doop zou noodzaken, maar dat zij ſlechts vrijwillig tot denzelven zouden aangenomen worden, dewijl het anders geen naam van waar geloof hebben konde; geen *Christen* zou eenen *Jood* wonden, of ombrengen, hem zijn geld ontrooven, of hem in zijne oude gebruiken ſtooren; even zoo min hen, op hunne feestdagen, met ſtokken of ſteenen aanvallen; ook geene ongewone handdienſten van hen vorderen; noch hunne begraafplaatſen verleggen, of om geldswille lijken uit dezelven opgraven.

Op deze bevelen beriep zich de Paus INNOCENTIUS III, in het jaar 1199, verbiedende alle gewelddadigheden tegen de *Joden*, waardoor zij ten dezen tijde dikwijls tot den Doop gedwongen werden; als ook alle andere mishandelingen, welke ook, of om welke oorzaken, hun tevens zijne beſcherminng toezeggende.

Onder deze beſcherming der Pauſen genoten de *Joden*, in *Italië*, in deze eeuw, rust, en hunne zaken ſtonden zoo voordeelig, dat zij in het *Milaneeſche*, de Mark van *Ancona*, en elders, vele geleerde *Rabbynen*, hadden.

In *Spanje* waren zij zeer vermogend, inzonderheid toen één van hen, JOZEF genaamd, eerſte ſtaatsdienaar was van den Koning ALFONSUS VIII, en zoo veel aanzien genoot, dat hij eene eigene koets van ſtaat had, en zijne bijzondere lijfwacht. Maar één der mindere hovelingen, GONZALES genaamd, wist van den Koning, door de belofte, van zijne uitgeputte ſchatkist te zullen ſtijven, verlof te bekomen, om acht der voornaamſte *Joden* te vatten, wien hij het hoofd deed afſlaan, en hunne goederen verbeurd verklaren, van wel-

welke hij de helft aan den Koning overgaf. Hij wilde, uit haat tegen de *Joden*, zoodanigen koop nogmaals herhalen, toen de Koning begreep, dat het voordeeliger was, indien men de rijkste *Joden* hun leven, met groote geldsommen, liet vrijkoopen.. Vervolgens bragt men bij den Raad des Konings in overweging, om al de *Joden* uit het rijk te jagen, en op hunne goederen de handen te leggen; doch, terwijl de stemmen verdeeld waren, hadden de *Joden* tijd, om eene aanzienelijke som gelds aan te bieden, indien men hun vergunde, te blijven, hetwelk zij eindelijk verkregen.

Hunne rust werd weder hersteld en bevestigd, toen hun vijand, GONSALES, kort daar na, in ongenade viel, en in de gevangenis werd geworpen. Ook vatte de Koning ALFONSUS liefde op voor eene schoone *Jodin*, aan welke hij, gelijk om harentwil aan haar volk, zijne eer en zijn belang opofferde. De *Joden*, hier mede hun voordeel doende, werden zoo magtig, maar tevens zoo onbescheiden, dat het Hof en de Geestelijkheid, dit niet langer kunnende verdragen, middel zochten, om de schoone *Jodin* uit den weg te ruimen, en tevens den Koning, door een verschijnsel, verschrikten, waarbij nog eene nederlaag kwam, welke de *Moren* hem om dezen tijd toebragten, en welke men niet naliet, te doen voorkomen, als eene blijk van Gods ongenoegen, over 's Konings genegenheid tot de *Joden*.

Zoo zeer bloeiden de *Joden* onder deezen Vorst, dat R ELIAKIM, die een boek geschreven heeft, over de plegtigheden bij elke *Synagoge* in gebruik, gemeenelijk *de plegtigheden van het Heel-al* genoemd, ten dezen tijde niet min dan 12,000 *Joden* alleen te *Toledo* telde.

Zij

Zij waren niet min talrijk in *Andaluzië*, waar men zich ſterk op de wetenſchappen toeleide, maar hier werd de rust der *Joden* inwendig geſtoord, door de verſchillen en verdeeldheden van hunne Leeraren onderling, waarvan wij gelegenheid zullen hebben te ſpreken, wanneer wij eenig verſlag zullen geven van den vermaarden Leeraar MAIMONIDES.

In het begin der *elfde eeuw*, omtrent het jaar 1020, waren de *Joden* uit *Engeland* verbannen geweest, welke eene is van de groote ballingſchappen, over welke hunne Geſchiedſchrijvers klagen; echter hadden zij zich weder weten te herſtellen, en waren onder de regering van HENDRIK II. reeds weder zoo talrijk, dat zij dezen Vorst verzochten, dewijl zij maar eene begraafplaats hadden te *London*, dat zij er eenige nieuwe mogten aanleggen, hetwelk hij hun gewillig toeſtond, in het jaar 1179.

Doch in het jaar 1188 trof hen een zwaar onheil, bij gelegenheid der kroning en inhuldiging van Koning RICHARD II. Dewijl men in den waan was, dat de meeste *Joden* in tooverkunſten bedreven waren, bragt de bekommering, dat zij tegen den Koning iet euvels mogten brouwen; een verbod te weeg, hetwelk den *Joden*, op zware ſtraffe, verbood, zich bij deze plegtigheid tegenwoordig te vertoonen. Evenwel hadden eenige *Joden*, die van verre gekomen waren, hopende onbekend te zullen blijven, zich verſtout, dezelve bij te wonen. Ontdekt wordende, werden zij door de Hofbedienden, met ſtokken, half dood geſlagen, en de kerk uitgedreven. Hier op raakte het gemeen gaande, en, op de *Joden* aanvallende, bragt het velen derzelven om het leven, plunderde hunne huizen, en ſtak die in den brand. Vergeefs poogde de Koning deze

woede te ſtuiten, latende zelfs drie der voornaamſte belhamels ophangen; de vervolging bleef bijna het ganſche jaar aanhouden, en ſloeg van de hoofdſtad over door geheel *Engeland*, wordende de *Joden* alomme gedood, en van alles beroofd.

Twee jaren later werd uit *Engeland* eene kruisvaart ondernomen. Bij deze gelegenheid viel de woeste hoop, die zich met het kruis geteekend had, naar gewoonte, op de *Joden* aan, die ongelukkigen mishandelende en vermoordende. Te *York* weken er 500, met vrouwen en kinderen, onder oogluiking van den bevelhebber der plaats, in eenen toren. Doch ook daar werden zij vervolgd; vergeefs boden zij geld voor hun leven; dit aanbod afgeſlagen wordende, zeide eindelijk één van hunne Leeraren: „ dat het beter was, moedig voor „ de Wet te ſterven, dan in de handen der *Christenen* „ te vallen;" waarop zij hunne vrouwen en kinderen ombragten, en toen hunne toevlugtplaats in den brand ſtekende, wierpen zij zich zelven in de vlammen, terwijl het gemeen hunne verlatene huizen plunderde, en zich met den buit verrijkte.

In de laatſte jaren dezer eeuw leden de *Joden* ook in *Frankrijk* eene vervolging, welke des te zwaarder was, omdat zij hen door het openbaar gezag des Konings trof, terwijl in *Engeland* een uitdrukkelijk bevel des Konings, tegen hunne mishandelingen door het gemeen afgekondigd, hen ten minſte eenigzins beſcherm- de, hoewel het geene kracht genoeg had, om de moedwilligheden op eenmaal te beteugelen.

In het jaar 1172 namelijk, gebood de Koning FILIP AUGUSTUS den *Joden*, die zich in zijn rijk bevonden, hetzelve binnen drie maanden te verlaten. De Geſchiedſchrijvers geven ons de volgende redenen op tot dit be-

bevel. De *Joden*, zeggen zij, waren, onder anderen, te *Parys* zoo vermenigvuldigd, en zoo rijk geworden, dat zij bijkans de halve ſtad bezaten. Zij hadden *Chriſtelijke* knechten en dienſtboden; burgers, ſoldaten en boeren waren in het onderſpit geraakt, door hunnen woeker, zoodat zij hunne goederen hadden moeten verkoopen; terwijl anderen, door eenen eed verbonden, in de huizen der *Joden* als gevangenen gehouden werden. De Koning, dit verſtaan hebbende, vraagde eenen kluizenaar, in het bosch van *Vincennes*, die voor heilig gehouden werd, wat hem hieromtrent te doen ſtond, en ontſloeg, op deszelfs raad, alle *Chriſtenen* van zijn rijk van hunne ſchulden, die zij bij de *Joden* hadden; alleen behield hij het vijfde gedeelte der geheele ſom voor zich. Bij deze ſchijnbare reden, waaruit blijkt, dat het den Koning te doen was om de rijkdommen en ſchatten der *Joden*, had men het kunnen laten berusten; maar de onregtvaardigheid en onſtaatkundigheid derzelve ſtraalde te ſterk door, dat men niet nog andere redenen, het zij waar of valsch, hier zou bijgevoegd hebben.

De *Joden*, zegt men, ſtonden ſchuldig aan eene ontheiliging van gewijde kerkſieraden. Zij hadden dezelve, bij voorbeeld, gouden en zilveren kruisbeelden, bekers, enz., bij dringende behoefte der kerken, tot panden gekregen, en behandelden dezelve geheel verachtelijk, zoodat zij met hunne kinderen uit deze bekers dronken. Een van hen, vreezende, dat de Koninklijke bedienden zijn huis mogten doorzoeken, had een gouden met juweelen bezet kruis, benevens een op dezelfde wijze verſierd Euangelieboek, en zilveren bekers, in een heimelijk gemak geworpen; alwaar men het vond, en aan de kerk, aan welke het behoorde, we-

dergaf, nadat de Koning een vijfde gedeelte van de innerlijke waarde ontvangen had. „Een regt jubeljaar," zegt een oud *Fransch* Geſchiedſchrijver, „ in hetwelk „ alles tot zijne vorige bezitters terugkeerde, en de „ *Christenen*, door den *Aller-christelijkſten* Koning, „ van hunne *Joodſche* ſchulden ontſlagen werden."

Het bovengemelde bevel des Konings, dat de *Joden* het rijk moesten verlaten, had het natuurlijk gevolg, dat velen zich lieten doopen, dewijl zij, dit doende, hunne goederen behielden, en de regten van vrije burgers verkregen. Doch de overigen zochten het vergeefs, door geſchenken en beloften, bij de Biſchoppen en andere Grooten, zoo ver te brengen, dat de Koning zijn bevel mogt veranderen. Volgens onzen bedoelden Schrijver, verſterkte God hem zoo zeer, door de kracht des Heiligen Geestes, dat hij ſtandvastig bleef; alle *Joden* moesten het rijk verlaten, en hunne *Synagogen* werden in kerken veranderd.

Ten einde deze behandeling nog verder te verdedigen, beſchuldigde men de *Joden*, dat zij, op hun *Paſchen*, *Christen*-Kinderen vermoordden, zoo hadden zij, te *Parys*, eenen jongen, RICHARD genoemd, gekruist, die door de *Christenen* als een Martelaar vereerd werd, en wiens hoofd, toen de *Engelſchen* naderhand het ligchaam hadden weggevoerd, door wonderwerken vermaard was. Door dit geval, zegt men, werd FILIP AUGUSTUS overtuigd van de waarheid van het gene men hem, in zijne jeugd, menigmalen had verteld, aangaande het vermoorden van *Christen*-kinderen, door de *Joden*.

Een ander Geſchiedſchrijver verhaalt nog eene gebeurtenis, welke dezen Koning tegen de *Joden* innemen moest. Eene zekere Gravin had vele *Joden* in haar ge-

gebied, die, zoo als gewonelijk, geld op renten leenden. Nu was er een boer onder hare onderdanen, die hun zijne ſchulden niet betalen kon, waarom de Gravin hem aan hun overgaf, om hem naar hunnen zin te ſtraffen, omdat hij hen bovendien beſchimpt had. De *Joden* kleedden hem naakt uit, zetten hem eene doornenkroon op, en voerden hem, onder vele ſlagen, rond, tot zij hem eindelijk kruiſigden. Zoodra dit den Koning was aangebragt, begaf hij zich, in perſoon, derwaards, en liet 99 *Joden* levende verbranden.

Wij zullen over deze, en ſoortgelijke verhalen, waarvan wij, in de volgende eeuw, eene menigte ontmoeten zullen, onze aanmerkingen tot zoo lang beſparen, hier alleen nog bijvoegende, dat FILIP AUGUSTUS gezegd wordt, zijn bevel weder herroepen, en den *Joden* weder het verblijf in zijn land toegeſtaan te hebben, waartoe waarſchijnlijk de ſtaatkunde hem bewoog, welke hem deed opmerken, hoe veel zijn land bij het misſen van vele aanzienlijke kooplieden en werkzame menſchen verloor; echter werd hij deswegens door de *Christenen* van dien tijd ſtreng berispt; zelfs hebben wij eenen brief aan hem, van den Paus INNOCENTIUS III, denzelfden, van wien wij hier voor zagen, dat hij den moord en mishandelingen der *Joden* in *Duitschland* afkeurde, geſchreven in het jaar 1205, waarin hij den Vorst aanſpoort, om toch den euvelmoed der *Joden* in *Frankrijk* te beteugelen, bij voorbeeld, dat zij, door hun buitenſporig woekeren, goederen van kerken en van andere *Christenen* aan zich gebragt hadden; dat zij, ſtrijdig met de kerkelijke Wetten, *Christelijke* knechten en minnemoeders hielden; ook nog, dat zij allernaast eene kerk eene veel hoogere *Synagoge* gebouwd had-

den, waarvan het geſchreeuw den *Chriſtelijken* godsdienst verhinderde, enz.

Met dit alles moeten de *Joden* in *Frankrijk* gebleven zijn, zoo als wij uit hunne lotgevallen in dat land, in de volgende *dertiende eeuw*, zien zullen.

Wanneer men de menigvuldige mishandelingen en vervolgingen in aanmerking neemt, met welke het ongelukkig *Joodſche* volk, ten dezen tijde, te kampen had, zal het ons niet zeer bevreemden, dat hetzelve, bijkans wanhopende, zoo zeer naar verloſsing reikhalsde, dat het meermalen een ſpeelbal was voor bedriegers, of geestdrijvers, die zich voor hunnen, zoo lang en tevens zoo hevig verwachten MESSIAS uitgaven; hoedanigen deze eeuw er wel negen of tien heeft opgeleverd, van welken wij hier een beknopt berigt geven moeten.

De eerſte derzelven verſcheen in het jaar 1137, in *Frankrijk*, doch wij weten van hem geene bijzonderheden, dan dat, volgens MAIMONIDES, die omtrent 30 jaren daarna geſchreven heeft, de *Franſchen* hem hebben omgebragt. Hij moet echter onder de *Joodſche* Natie, in dat land, nog al beweging veroorzaakt hebben, ten minſten werden, om zijnentwil, een groot getal *Synagogen* omverre geworpen.

In het volgende jaar 1138 deed zich een ander in *Perſië* op, die zoo merkelijken aanhang had, dat hij openlijk te veld trok. De Koning noodzaakte hier op de *Joden* in zijne Staten, dat zij dezen MESSIAS zouden bewegen, de wapenen neder te leggen, hetwelk hij, zoo hij zeide, getroffen door het gekerm der vrouwen en kinderen, aannam te doen, onder voorwaarde, dat de Koning hem, tot vergoeding der kosten, eene aanzienlijke ſomme gelds betalen, en vrijheid geven zou,

zou, om met zijne benden zich in veiligheid te begeven. De Vorst ſtond hem, tot verwondering der *Joden*, zijne eiſchen toe, maar verhaalde zijne ſchade op de weerlooze *Joden* zelve, en liet, naar men zegt, den bedrieger vervolgens het hoofd afſlaan.

MAIMONIDES ſpreekt van een' derden, die in *Spanje* verſcheen, en daar aan zijne Natie eene zware vervolging berokkende; doch voegt er bij, dat de godsdienſtigen en wijzen van zijne Natie hem voor eenen dolleman aanzagen, niettegenſtaande één der Leeraren te *Kordua*, waar deze gewaande MESSIAS thuis hoorde, in een boek, uit den ſtand der ſtarren, poogde te bewijzen, dat de komst van den MESSIAS aanſtaande was.

Tien jaren daarna verkondigde een ander, dat nog eer het jaar ten einde liep, de MESSIAS verſchijnen zou; de voorzegging werd valsch bevonden, en was eene nieuwe bron van vervolging voor het ligtgeloovig volk; trouwens, in het rijk van *Fez* werd er nog in dat jaar een gevonden, die zich, om aan de voorſpelling te voldoen, voor den MESSIAS uitgaf, en daardoor oorzaak was van verwarringen.

In het jaar 1167 maakte een *Arabier* de *Joden* wijs, dat hij door den MESSIAS gezonden was, om hen bijeen te verzamelen, en tot hem te geleiden. Van dezen man zegt ons MAIMONIDES, dat hij een goed, opregt man was, doch wien het aan verſtand ontbrak. Hij beroemde zich, de magt te bezitten, om wonderwerken te doen. De *Joden* raadpleegden MAIMONIDES, wat hun te doen ſtond? Deze voorſpelde hun de kwade gevolgen voor de Natie, indien zij zich met dezen man inlieten, dien hij als een' onnoozel man en geestdrijver beſchouwde. Zijn raad belette echter niet,

dat eene menigte *Joden* hem geloof gaven en volgden. De gewaande zendeling van den MESSIAS geraakte eerlang in hechtenis, en werd voor den Koning gebragt, voor wien hij ſtout ſtaande hield, dat hij van God gezonden was, en, tot een bewijs van deze zending, verzekerde hij, dat men hem vrijelijk het hoofd kon afſlaan, dewijl hij op ſtaande voet weder levende zou worden. De Koning, over zijne ſtoutheid verwonderd, gaf daar toe bevel, doch nu bleek openlijk de ijdelheid van zijn voorgeven. Het gevolg hiervan was, dat de Natie hard behandeld, en tot zware geldboeten veroordeeld werd.

Eenigen tijd daarna kreeg een Melaatſche, die in eenen nacht zijne gezondheid had wedergekregen, door deze onverwachte genezing, in het hoofd, dat hij wel de MESSIAS kon zijn, en gaf zich bij de *Joden*, die aan gene zijde den *Eufraat* woonden, werkelijk daar voor uit, en velen gaven hem geloof, niettegenſtaande hunne Leeraren aantoonden, dat deze gebeurtenis ver of na niet voldoende was tot een bewijs, dat hij de MESSIAS zoude zijn. Ondertusſchen was het gemeen door het een en ander tegen de *Joden* zoo verbitterd geworden, dat dezelve eene hevige vervolging lijden moesten; zelfs verzekert MAIMONIDES, dat 10,000 *Joden*, verdrietig over deze vervolging, en tevens over hunne teleurſtelling, den *Joodſchen* godsdienst verlieten, hetwelk de gedachtenis van dezen valſchen MESSIAS bij de *Joden* hatelijk gemaakt heeft.

Een achtſte, DAVID ALMUSSER genoemd, gaf zich in *Moravië* voor den MESSIAS uit. Deze beroemde zich, het vermogen te bezitten, om zich onzigtbaar te maken, wanneer het hem goeddacht, en verzamelde eenen grooten hoop, die hem volgde. De Koning des

lands,

lands, om alle kwade gevolgen voor te komen, deed hem groote beloften, indien hij zich aan zijn Hof wilde vertrouwen, maar bij zijne komst aan het Hof nam men hem gevangen, en wierp hem in den kerker. Hij wist echter te ontſnappen, en, zoo als men verhaalt, zijne vervolgers, onder welken de Koning zelve hem, in perſoon, najaagde, te ontkomen, door zich onzigtbaar te maken; voor een oogenblik ontdekte hij zich aan den Koning, die den ſpijt had, van hem te zien, en niet te kunnen raken, omdat hij op het oogenblik weder verdween. Thans gaf de Koning aan de *Joden* bevel, hem den bedrieger in handen te leveren, of het uiterſte te verduren. De vrees noopte hen, om middelen te beramen, om hem te vatten, hetwelk hun gelukte, en de bedrieger, buiten ſtaat, om zijn goochelſpel langer te drijven, werd door beulshanden van het leven beroofd.

Wij gaan nog eenen anderen bedrieger voorbij, waar van MAIMONIDES gewaagt, maar zonder zijnen naam, of land, of goed of kwaad geluk te melden, en eindigen dit berigt van de valſche *Meſſiaſſen* met DAVID ALROI, of ELDAVID, die zich in *Perſië* opwierp, en van wien het volgende verhaald wordt.

Hij was geboortig van de ſtad *Amaria*, welke omtrent 1,000 *Joden* bevatte, die aan den Koning van *Perſië* ſchatting betaalden; hij was bedreven in de *Thalmudiſche* geleerdheid, en in de kennis van de tooverkunst, door welke hij het gemeen wist te blinddoeken. Hij vervoegde zich eerst bij het *Hoofd der Gevangenis*, en het *Hoofd der Synagoge*, te *Bagdad*, en haalde, door eenige ſchijn-wonderwerken, de *Joden*, die den berg *Haftan* bewoonden, over, om de wapenen op te vatten. De Koning van *Perſië*, hier van

kennis bekomen hebbende, gaf hem bevel, om zich ten Hove te vervoegen, met belofte, van hem voor den MESSIAS te zullen erkennen. indien hij behoorlijke bewijzen van zijne waardigheid kon aanvoeren. Tegen alle verwachting was ELDAVID ſtout genoeg, om aan dit bevel te gehoorzamen, en voor den Koning ſtaande te houden, dat hij de MESSIAS ware. Op last des Konings werd hij in de gevangenis geworpen, met verklaring, dat men wachten zou, hem te erkennen, tot hij zich door een wonderwerk in vrijheid zou geſteld hebben. Hij vond inderdaad middel, om te ontſnappen, en het volk, hetwelk uitgezonden werd, om hem na te jagen, kwam met beſcheid terug, dat zij zijne ſtem gehoord, maar hem niet gezien hadden, en dus buiten ſtaat geweest waren, hem te vatten; waarop de Koning zelve, aan het hoofd van eenige manſchap, hem natrok, tot aan de rivier *Gozan*, waar men zijne ſtem hoorde, hen voor *zotten* ſcheldende; ook werd men hem kort daarna gewaar, zoo als hij, met zijnen mantel, de rivier verdeelde, en dien overtrok.

Thans ſchreef de Koning aan de voornaamſte *Joden*, die zich in zijn Rijk bevonden, hun gebiedende, op ſtraffe van alle gedood te zullen worden, dat zij hem ELDAVID in handen hadden te leveren; vruchteloos ſmeekte het *Hoofd der Gevangenis*, dien men ZACHEUS noemt, ELDAVID, om zich over te geven, ten einde de Natie behouden bleef. Hij ging voort, overal wanorders aan te rigten, tot dat zijne grootvader, daartoe, door eene groote ſomme gelds, omgekocht, hem ten eten verzocht hebbende, over tafel, het hoofd afhieuw, hetwelk aan den Koning van *Perſië* gezonden werd, die zich echter daar mede niet vergenoegde, maar een groot aantal *Joden*, die den bedrieger hadden

den begunſtigd, ter dood liet brengen, en de overigen ſtreng vervolgde.

Men behoeft zich niet zeer te verwonderen, dat het reikhalzend verlangen der *Joden* naar eene verloſſing, door hunnen verwachten MESSIAS, aangevuurd door de mishandelingen, welke zij ſteeds ondervinden moesten, en welke hen tot wanhoop en vertwijfeling bragt, aan zoo vele bedriegers, of wel ook zelfbedrogenen, aanleiding gaf, om zich voor dien MESSIAS uit te geven, en aanhang te doen bekomen; ook kan het ons niet zeer bevreemden, dat de Natie, niettegenſtaande zoo vele mislukkingen en teleurſtellingen, nog aanhield, zich met de hoop van verloſſing, en de komst van den MESSIAS, te ſtreelen. De verwachtingen en uitzigten, welke de *Joden* hieromtrent hadden, waren hun eigen, en voor hun al te wenſchelijk, dan dat zij dezelve konden laten varen, hoe dikwijls zij ook misleid werden. Hunne onderdrukkingen zelve moesten daartoe dienen, om hen de hoop op redding te doen vasthouden, dewijl zij dezelve als de zake Gods, uit kracht der oude godſpraken, beſchouwden.

Maar het geen inderdaad onze verwondering moet gaande maken, is dit, dat dit zoo zeer onderdrukte volk, te midden van deszelfs verſtrooijing, en onder zoo vele vervolgingen, zonder eenige aanmoediging van openbaar gezag, maar veel meer door allen, Overheden en Geestelijken, tegengewerkt, zich bijzonder in deze, anders zoo duistere, *twaalfde eeuw* zoo hoog heeft weten te verheffen, ten aanzien der geleerdheid en wetenſchappen.

De *Joden* hadden, gelijk wij bij elke eeuw niet verzuimd hebben aan te teekenen, in dezelve geſtadig hunne geleerden, die doorgaans te gelijk hunne Godsdienst

dienst-leeraren waren, en zich met de wetenſchappen ſlechts in zoo verre bekend maakten, als zij die noodwendig behoefden, tot de leere van hunnen godsdienst; maar in deze eeuw leiden zij zich op verſcheidene wetenſchappen toe, zonder zich daarbij juist bepaaldelijk godsdienſtige doeleinden voor te ſtellen; te gelijk echter werd hunne godsdienstkennis meer uitgebreid en grondiger. Zij hadden bij uitſtek geleerde *Hebreeuwſche Spraakkundigen* en *Uitleggers der Schrift*, *Wijsgeeren*, *Starrenkundigen*, *Geneesheeren*, *Geſchiedſchrijvers* en *Dichters*.

Hoe zeer geheel verſtrooid, en zelfs over hun aanwezen en beſtaan thans bekommerd, want hunne tot nog toe ſchijnbare verbinding onder de zoogenaamde *Hoofden* of *Vorſten der Ballingſchap*, in het Oosten, was thans zoo goed als geheel vernietigd, bleef dit volk, hetwelk altijd eenig in zijn ſoort geweest is, onderling vereenigd, en van alle volken afgezonderd, door dien *geestdrift voor hunnen Godsdienst*, met welken hunne burgerlijke geſteldheid en zeden ten naauwſten verbonden waren, welke geestdrift het nooit verlaten heeft. Van deze ontleenden zij moed en krachten, om zich tegen alle rampen ſtaande te houden; maar ook geſtadig nieuwe werkzaamheid van de levendigſte en vruchtbaarſte natuur, om zich uit onmagt, verachting en onderdrukking op te beuren.

Men mag hier bijvoegen, dat het voor hun een geluk was, dat zij, onder de *Arabieren*, in *Spanje*, *Egypte*, en andere landen van *Afrika* en *Azië*, zoo talrijk waren, en over het geheel meer rust genoten, dan onder de *Christenen*. De *Arabieren* waren te dezen tijde in de meeste wetenſchappen de *Christenen* zelve ver vooruit, en de *Joden*, die hunne taal meest-

al

al kenden en ſchreven, beijverden zich, om hen hier in op zijde te ſtreven.

Eenige mannen van groote begaafdheden, die ten dezen tijde onder de *Joden* opſtonden, hadden, door hunne meer vrijë leerwijze, ſcherpzinnige opmerkingen, ſtijl en ſchriften, eenen krachtigen invloed op eene menigte anderen.

Hunne van ouds vermaarde ſcholen waren wel te niet gegaan, maar daartegen waren anderen toegenomen, en elders nieuwe geſticht, bij voorbeeld, die van *Lunel* in *Frankrijk*, die van *Kahira*, of *Kairo*, welke zoo veel vermaardheid door MAIMONIDES verkreegen heeft, als zij hem zelven heeft aangebragt.

In het begin dezer eeuw was NATHAN BEN JECHIEL hoofd der *Joodſche* ſchool te *Rome*, de Schrijver van het boek, *Aruch* genoemd, in hetwelk hij al de bewoordingen van den *Thalmud* zoo zakelijk heeft verklaard, dat zelfs de vermaarde BUXTORF van de aanmerkingen, in dit boek vervat, menigvuldig gebruik gemaakt heeft. Deze *Rabbyn* overleed te *Rome*, in het jaar 1106.

Aan de *Spraakkunde* hadden de *Joodſche* geleerden, tot hier toe, wel eenige vlijt beſteed, doch lang zoo veel niet, als vereiſcht werd, om eene taal, die niet meer door hen in het dagelijksch leven gebruikt werd, en alleen nog in hunne godsdienſtige boeken overig was, wel te verſtaan. Hunne eerſte proeven ten dezen waren kenbaar naar de Spraakkundige werken der *Arabieren* geſchikt, en hunne oudſte *Spraakkundigen* ſchreven zelfs in het *Arabisch;* maar nadat de vermaarde R. SAADIAS GAON, omtrent het midden der *tiende eeuw*, eenen weg had beginnen te banen, ter beoefening der *Hebreuwſche* Taal, zijn hem verſchei-

de-

dene andere *Joodſche* geleerden ſpoedig op denzelven gevolgd.

Eene eeuw na hem ſchreef R. JEHUDA, met den bijnaam CHIUG, een Geneesheer onder de *Arabieren* te *Fez*, vier *Spraakkundige* ſchriften, in het *Arabiſch*, die naderhand in het *Rabbynsch-Hebreeuwsch* vertaald zijn; door welke hij het eerst regelmatigheid en duidelijkheid in deze taaloefening bragt. — R. JONA BEN GANNACH, een Geneesheer te *Kordua*, ſchreef, omtrent het jaar 1121, zeven werken, deels Spraakkundige, deels Woordenboeken, insgelijks in het *Arabisch*, doch vervolgens in het *Rabbynsch* vertaald, welke den roem van R. JEHUDA als 't ware verduisterden.

Deze R. JONA ontdekte reeds, bij zijne naarſporingen, dat de *Maſora*, dat is de Oordeelkunde der oude *Rabbynen* over den Tekst van hunne Heilige Boeken, voor vele verbeteringen vatbaar was, maar R. ABEN EZRA, die terſtond na hem verſcheen, ſtreefde hem ver voorbij, in de ſcherpzinnige beoefening der Taalgeleerdheid. Hij was te *Toledo* geboren, doorreisde vele landen, en heeft, onder anderen, lang te *Rome* geleefd, en op het eiland *Rhodus*; op hetwelk hij ook, naar alle waarſchijnlijkheid, geſtorven is, in het jaar 1165, of negen of tien jaren later. Hij is bij zijne Natie zoo geacht, dat zij hem den eernaam van *den Wijzen* gegeven heeft. Hij was inderdaad een regt *Spraakkundige*, ook van het *Arabisch*, en tevens een Schriftverklaarder, Wijsgeer, Starrenkundige, Geneesheer, en Dichter; meest echter muntte hij in de beide eerſte begaafdheden uit. Zijne Spraakkundige ſchriften, van welke twee der voornaamſten te *Venetië* gedrukt zijn, in het jaar 1546, in 8vo, toonen ons niet alleen

leen den geleerden Taalzifter, maar ABEN EZRA maakt van deze zijne Taalkennis een goed gebruik, ter verklaring van den Bijbel des *Ouden Testaments*. Hij maakte geene zwarigheid, om in de woorden van den Tekst hier of daar eene letter te veranderen, wanneer het gezond verſtand dit vereischte, terwijl hij de ſpitsvinnigheden der *Leenſpreukige* uitlegging verachtte, welke vroegere uitleggers bij zulke plaatſen dikwijls te pas bragten.

Hier door leide hij den grond voor de *Joodſche* Leeraren, tot eene meer *redelijke Schriftverklaring*, dan zij tot hier toe gevolgd waren. Hunne oudere Uitlegkundigen, van de eerſte eeuwen van het *Chriſtendom* af, zoo als de Schrijver van het Boek *Sohar*, de *Medraſchim*, of *Rabboth*, en andere dergelijke Boeken, hadden zich zoo geheel aan *Leenſpreukige* uitleggingen overgegeven, en te gelijk zoo vele fabelen en beuzelingen aangenomen, dat zij, als Bijbel-uitleggingen, volſtrekt geene waarde hebben. In de *Mischna* is de letterlijke zin des *Ouden Testaments* zelden wel getroffen, en in de *Gemara* of uitlegging der *Mischna*, is geen einde aan het willekeurigst *Allegorizeren*. Die zelfde leerwijze heerscht doorgaans in hunne volgende Uitlegkundige ſchriften, tot op ABEN EZRA. Deze geleerde *Jood* onderſcheidt *vijfderlei wijzen van uitleggen des Bijbels*, onder de geleerden van zijne Natie in gebruik. Volgens de eerſte laat men zich bij *elk woord* in uitgebreide Natuurkundige, Wiskundige, *Kabbaliſtiſche* en andere verhandelingen uit. De tweede wijze van uitlegging, welke hij aan de *Karaïten*, door hem *Sadduceën* genoemd, en aan de *Chriſtenen* toeſchrijft, wilde enkel *met de rede* raadplegen, zonder acht te geven op het aanzien en gezag der Leeraren,

ren, of op de bijvoegſelen der overlevering; de derde is de *volſtrekt Leenſpreukige*, welke hij, zoo wel als de beide eerstgemelde, verwerpt, beweerende, dat in plaatſen zelve, die eenen meer verhevenen zin influiten, dan de letterlijke, die meer verhevene zin zelve de letterlijke is. Niet beter gevoelt hij van de *Kabbaliſtiſche* Leerwijze, bij welke de *Kabbala*, of de geheime Wijsgeerte der *Joden* ten grondſlag ligt; alleen wil hij de alleroudſte, en dat nog met matigheid, ten gebruike toelaten. De vijfde leerwijze is die, welke hij zelve heeft waargenomen, en beſtaat in eene naauwkeurige ontvouwing van den *zin der woorden*, waarbij hij rijkelijk ſpraakkundige aanmerkingen te pas brengt, maar zich niet angstvallig aan de lezing der *Maſora* bindt. Hij geloofde wel, dat men eenen Bijbeltekst op meer dan ééne wijze verklaaren kon, zonder den zin der woorden te benadeelen; en dat men onder twee mogelijke verklaringen die behoorde te verkiezen, welke met de overlevering overeenkomt, die door de *Karaïten* geheel ter zijde geſchoven werd, maar inderdaad helde hij, als uitlegger, meer naar hunnen kant over, dan naar de zijde der *Rabbaniten*. Voorts is zijn ſtijl wel net en ſierlijk, maar zoo kort en afgebroken, dat volgende *Joodſche* geleerden bijzondere ophelderingen over zijnen *Commentarius* hebben moeten ſchrijven. Zijne uitlegging gaat over bijna al de Boeken van het *Oude Testament*; zijne uitlegging over de vijf Boeken van MOZES is inzonderheid breedvoerig, en zelfs wijsgeerig.

Wij gaan eene breedvoeriger melding voorbij van drie *Rabbynen*, met den bijnaam LEVI of HALLEVI. De eerſte geboren te *Keulen*, alwaar hij, na eenige geſprekken met de *Christenen* gehouden te hebben, het *Chris-*

Christendom heeft omhelsd, en met den naam van HERMAN is gedoopt geworden; wij zullen hem, in 't vervolg, weder ontmoeten. De tweede was JUDA HALLEVI, een goed Dichter, en Schrijver van eene zamenſpraak, getiteld: *Chazar*. Eindelijk ABRAHAM HALLEVI, een geleerd *Rabbyn*, en *Kabbalist*, welken ſommigen den ſtiefvader, anderen een' neef van ABEN EZRA maken; deze heeft groote twisten gevoerd met de *Karaïten*, maar in kracht van redenen en bondig oordeel tegen hen te kort ſchietende, verzocht en verwierf hij van Koning ALFONSUS een gebod, waarbij aan zijne partijen het ſtilzwijgen werd opgelegd. Naderhand moet hij, om welke reden weten wij niet, des Konings toorn op zich gehaald hebben, indien hij, gelijk een *Joodsch* Geſchiedſchrijver verhaalt, op deszelfs bevel, is opgehangen.

Ten zelfden tijde als R. ABEN EZRA, omtrent het jaar 1160, leefde R. JOZEF KIMCHI, de eerſte uit een vermaard geſlacht van Spraakkundigen, een *Spanjaard*, te *Narbonne*, hetwelk toen aan *Christelijke Spaanſche* Vorſten onderhoorig was. Deze heeft vele Spraakkundige boeken en opſtellen geſchreven, van welken echter niets gedrukt is, misſchien omdat zijn zoon, R. DAVID KIMCHI, bij verkorting, RADAK genaamd, den vader op dezen weg ver vooruit ſtreefde. Deze Leeraar der *Joden*, dien zij onder hunne grootſte geleerden plaatſen, heeft ten minſte tot het jaar 1232 geleefd. Zijne *Volledige Spraakkunde* bevat tevens een *Hebreeuwsch Woordenboek*. Deze beide Deelen zijn bijzonder, en met Aanmerkingen van R. ELIAS LEVITA, te *Venetië*, in de jaren 1545 en 1547, in *Folio*, uitgegeven. Geene Spraakkunde, (*Grammatica*,) door de *Joden* opgeſteld, heeft zoo veel toejui-

ching gevonden, als deze, zoo wel wegens de goede ſchikking, als den ſtijl. De eerſte *Chriſtelijke* geleerden, die boeken over dit onderwerp geſchreven hebben, hebben zich voornamelijk van dezelve bediend; zoo als RÊUCHLIN inzonderheid van het Woordenboek, en SANTUS PAGNINUS van de Spraakkunde, en na hen vele anderen, tot dat men eerst, in later tijden, door eigene naarſporingen, in de *Hebreeuwſche* Spraakkunde verder gekomen is, dan KIMCHI, en de overige *Joodſche* meesters.

Zijn broeder, R. MOZES KIMCHI, die zich omtrent het jaar 1190 bekend maakte, heeft, onder meer andere ſchriften, ook eene Spraakkunde geſchreven, welke, offchoon zij wat kort is uitgevallen, evenwel tot de nieuwer tijden hare achting bewaard heeft, en nog door KONSTANTYN L'EMPEREUR, te *Leyden*, in het jaar 1631, in 8vo, met nuttige opheldering en, in het licht gegeven is.

De bovengemelde DAVID KIMCHI was ook een gelukkig uitlegger, waarbij hij in de voetſtappen van ABEN EZRA trad; zich hoofdzakelijk bezig houdende met den woordelijken zin des Bijbels; evenwel ſomtijds uitleggingen van de *Gemara* inlasſchende, en zich nu en dan te breed inlatende in Spraakkundige uitpluizingen. Zijne verklaring over de vijf Boeken van MOZES is nog niet in het licht gegeven, maar zijne *Commentariën* over de *eerſte* en *laatſte Profeten*, naar de verdeeling der *Joden*, ſtaan in de Bijbel-uitgave van BOMBERG, (*Venetië* 1518, in *Folio*,) en in die van BUXTORF, doch zijne ſchriften hebben de mishandeling van ijverige Boek-onderzoekers moeten ondervinden, waardoor in dezelve veel is verminkt en doorgehaald, en ook groote verwarring in den zin ontſtaan is. Deze plaat-

plaatſen zijn echter naderhand, door POCOCK, weder herſteld en aangevuld. Daar zijn onder dezelven zulken, in welken KIMCHI de *Chriſtenen* van afgoderij beſchuldigt, omdat zij het beeld van CHRISTUS aanbaden; de *Joodſche* verklaring van de plaats JES. VII: 14; over *Hoofdſt.* XXXIV: 1. de toepaſſing van *Edom* op *Rome*, en over *Hoofdſt.* LIII. de beſtrijding der *Chriſtelijke* uitlegging omtrent den MESSIAS, en dergelijke meer.

R. SALOMO IZAAK, gemeenelijk JARCHI, en volgens eene bij de *Joden* gewone verkorting, waardoor de eerſte letters van de namen in een getrokken, en er de *R* (*Rabbi*) voorgezet wordt, RASCHI genoemd, bekleedt eene niet min loffelijke plaats onder de *Joodſche* geleerden van deze eeuw. Hij was te *Troyes* in *Champagne* geboren, en heeft zeven jaren lang door *Italië*, *Griekenland*, *Palestina*, *Egypte*, *Perſië*, en *Duitschland* omgereisd, brengende veel, van het gene hij gezien, gehoord, of gelezen, en ſchriftelijk opgeteekend had, in zijne vaderſtad terug, in welke hij ook overleden is. Hij is bij de *Joden* zoo vermaard, dat zij hem eenvoudig den *Uitlegger der Wet*, ook *het groote Licht* noemen. Zijne uitleggingen gaan over het geheele *Oude Testament*, ook heeft hij uitleggingen geſchreven over den *Thalmud*. De *Joden* hebben zijne uitleggingen te *Amſterdam* uitgegeven, in het jaar 1700, in 12mo.

Er worden nog meer *Joodſche* geleerden in deze eeuw genoemd, maar deze, gelijk ook de reeds gemelde, werden allen ver overtroffen door den grootſten Leeraar onder de *Joden*, ten dezen tijde, die zich niet alleen door de uitlegging des Bijbels, maar ook door het beoefenen van andere wetenſchappen, eenen

duurzamen roem verworven heeft. Deze was *Rabbi* MOZES BEN MAIMON, gemeenelijk MAIMONIDES, en, volgens de bij de *Joden* gebruikelijke afkorting, RAMBAM genoemd, die in het jaar 1131, te *Kordua*, het eerſte daglicht zag.

In het eerst was hij voor zijn' vader een verdriet, dewijl deze in hem alle teekenen van een dom verſtand meende te beſpeuren, maar weldra ontwikkelden zich zijne begaafdheden, onder het onderwijs zijns vaders en andere *Joodſche* Leermeesters. Ook had hij veel te danken aan eenen beroemden *Muhammedaanſchen* geleerden, IBN THOPHAIL, IBN TAIG, en bijzonder aan IBN ROSCHD, of AVERROES.

De nijd, welken zijne uitſtekende geleerdheid hem op den hals haalde, of eenige andere reden, noodzaakte hem, *Kordúa* te verlaten, en zich naar *Egypte* te begeven. Hier leide hij te *Kahira* eene ſchool aan, die binnen kort zeer bloeijende werd; hij leerde en ſchreef met algemeene toejuiching, en verkreeg tevens, door zijne ervarenis en kennis in de Geneeskunde, zoo groote vermaardheid, dat de *Sultan* van *Egypte* hem tot zijnen Lijfarts verkoos. Hij is in *Egypte*, of, volgens andere berigten, in *Palestina* overleden, in het jaar 1205. De groote eerbied van zijne Natie voor hem kan blijken uit het ſpreekwoord, hetwelk zij van hem gebruikt heeft: „ van MOZES, (den Wet-„ gever,) tot MOZES (MAIMONIDES,) is er geen MO-„ ZES, die aan MOZES gelijk is." De *Christelijke* geleerden hebben aan zijne geleerdheid insgelijks regt gedaan, hoewel het te veel gezegd, en over het geheel niet juist is, het geen de oudſte SCALIGER, en na hem vele anderen, van MAIMONIDES geoordeeld hebben:

„ dat

„ dat hij de eerſte *Jood* geweest is, die opgehouden „ heeft, gekheden te ſchrijven."

Als Uitlegger der Heilige Schriften heeft hij uitgemunt, door zijn boek *More Nebochim*, (*Leeraar der Verlegenen*,) welk boek hij in de *Arabiſche* taal opſtelde, tot onderwijs van zulken, die omtrent vele woorden, ſpreekwijzen, overdragten, gelijkenisſen, leenſpreuken, enz. in den Bijbel, verlegen of onzeker waren, welke, volgens den letterlijken zin, iet dwalends, zeldzaams, of ongerijmds ſcheenen te bevatten, of van weinig of volſtrekt geen nut te zijn. Hij bediende zich ten dien einde van de Rede, Schrift, en Wijsbegeerte; maar niet van de *Kabbala*, of den *Thalmud*, die anders onder zijne Natie zoo geliefd waren.

Deze leerwijze mishaagde daarom ſpoedig aan vele *Joodſche* Leeraren, nadat dit boek door R. SAMUEL BEN TYBBON in het *Hebreeuwsch Rabbynsch* vertaald, en daardoor meer verſpreid was geworden. Te *Montpellier* inzonderheid werd de Schrijver niet alleen van bedenkelijke nieuwigheden, maar zelfs van ketterijën beſchuldigd, en zijn werk waardig gekeurd, om verbrand te worden. Daartegen kozen vele andere geleerden van zijne Natie, in het Zuiden van *Frankrijk*, zijne zijde, en deden zijne drie voornaamſte vijanden in den ban. Deze zich toen, met andere *Joodſche* geleerden in *Frankrijk*, verbonden hebbende, banden, op hunne beurt, de verdedigers van MAIMONIDES niet alleen, maar ſtrekten hunnen ban zelfs uit tot allen, die vreemde talen en kunſten aanleeren, of zijne boeken lezen zouden.

Toen deze oneenigheid dus hoog klom, droegen de *Synagogen*, in het *Narbonenſisch Frankrijk*, aan den

door ouderdom en aanzien eerwaardigen R. DAVID KIMCHI op, om naar de *Synagogen* in *Katalonië* en *Arragon* te reizen, en eene algemeene vergadering derzelven te bewerkstelligen, opdat deze verschillen eens met nadruk beslist mogten worden. Hoewel nu eene ziekte hem onder weg ophield, evenwel voerde deze het gene hem opgedragen was, door brieven, zoo gelukkig uit, dat alle deze *Spaansche Synagogen* eenparig den banvloek besloten tegen R. SALOMO, en deszelfs beide leerlingen, de drie hoofdvijanden van MAIMONIDES te *Montpellier*, waardoor deze partij, uitgezonderd R. JOZEF BEN ALFACHAR, een' Geneesheer, en weinige anderen, geheel vernederd werd. R. SALOMO nam, uit verdriet over het mislukken van zijnen aanval, de toevlugt tot de *Christenen*, en strooide voor eerst onder het gemeen uit, dat er allerhande ketters onder de *Joden* waren, die hunne gevaarlijke meeningen uit de schriften van MAIMONIDES ontleenden; men moest deze schriften verbranden, gelijk de *Christenen* gewoon waren, met de boeken van hunne ketters te handelen. Vervolgens wendde hij zich tot de Bisschoppen, en bijzonder tot zekeren Kardinaal, door al hetwelk de *Joden* in geen gering gevaar geraakten.

MAIMONIDES had, in zijn werk, zich bijna even zoo dikwijls eenen *Wijsgeerigen* als *Spraakkundigen* Uitlegger vertoond, en inderdaad, hij was het, die de kennis en liefde der *Grieksch-Arabische Wijsgeerte* bij een gedeelte der Leeraren van zijn volk werkelijk in den gang bragt. De *Joden* hadden reeds sedert vele eeuwen eene hun eigene soort van Wijsbegeerte, onder den naam van *Kabbala* bekend; even zoo vermaard, als zij vol geheimen en duister is, een zeldzaam mengelmoes van *Pythagorisch-Platonisch-Alexandrinische* leer-

leerſtukken, gevoelens van *Joodſche* geleerden, geheimzinnige uitleggingen des Bijbels, raadſelachtige ſpelingen der verbeelding, en een klein getal van goede denkbeelden en nuttige leerſtellingen; bijna alles in beeldſpraak en moeijelijke kunstbewoordingen gehuld, die niet ligt iemand tot het lezen der *Kabbala* zullen uitlokken, of uit dit lezen veel voordeels beloven. De *Kabbala* was eene der bronnen van de *Joodſche* Godgeleerdheid, maar de *Thalmud* had ongelijk grooter aanzien, ook kon de *Kabbala* minder in de verſchillen met de *Christenen*, dan wel tot eigene oefening in ſcherpzinnigheid, gebruikt worden. Vele *Christelijke* geleerden hebben in de *Kabbala* ſporen van de leere der *Drieëenheid* meenen te vinden, met welk regt of onregt, ſtaat ons hier niet te onderzoeken.

Terwijl de *Joodſche Kabbalisten* zich een gezag wisten te verwerven, hetwelk dat van den *Thalmud* nagenoeg op zijde kwam, ging ook de *Griekſche* Wijsbegeerte van de *Arabieren* tot de *Joden* over; ABEN EZRA muntte reeds uit in de kennis derzelve, maar MAIMONIDES maakte op deze loopbaan veel grootere voortgangen. Hij had de *Griekſche* Wijsgeeren niet alleen in *Arabiſche* vertalingen, maar in hunne oorſpronkelijke talen, gelezen; meest hield hij zich bezig met de leerſtellingen van ARISTOTELES, maar hij kent en vereert ook PLATO en andere Wijsgeeren.

Sedert dat MAIMONIDES de *Grikſche* Wijsgeerte zoo vlijtig en tevens oordeelkundig behandelde, maakte dezelve bij de *Joden* meer en meer opgang; alhoewel er eene oude ſchikking en bevel van hunne Leeraren was, volgens welke die geen met den ban bedreigd werd, die zijnen zoon in de *Griekſche* geleerdheid onderwijzen zou. Ook bragt R. SALOMO BEN ABRAHAM BEN

ADRATH, Opziener der *Synagoge* te *Barcellona*, het in het jaar 1180 zoo ver, dat, in naam derzelve, deze Wijsgeerte verboden werd, of ten minſte tot dat de jongelingen vijf-en-twintig jaren zouden bereikt hebben. Doch men ſtoorde zich zoo weinig aan dit verbod, dat een andere *Spaanſche Rabbi*, JEDAJAH HAPPENNINI, kort daar na, eene verdediging ſchreef voor de Wijsgeerte. Zelfs begon men ten dezen tijde ſchriften van ARISTOTELES, en anderen van zijne ſchool, in het *Hebreeuwsch* over te zetten.

Bij dezen ijver voor de Wijsbegeerte, bleef echter de *Thalmud* zijnen eerbied behouden. Van het boek van R. NATHAN BEN JECHIEL, *Aruch* genoemd, hebben wij reeds geſproken. De vermaarde RASCHI ſchreef insgelijks eene uitlegging over verſcheidene verhandelingen van de *Gemara;* maar ook hier liet MAIMONIDES al de overigen ver achter zich. Hij begon reeds in zijn drie-en-twintigſte jaar eenen *Commentaritis* te ſchrijven, *over de Mischna*, in de *Arabiſche* taal, welke hij in zijn dertigſte jaar voltooide. Sommige *Joden* hebben hem wel beſchuldigd, dat hij den *Thalmud* daar in meermalen wederſpreekt, en de namen dier aanzienelijke Leeraren verzwijgt, aan welke de Natie de bijvoegſelen tot hare Wet te danken heeft; maar hij heeft zich daar tegen vrij wel weten te verdedigen. Zoo veel echter moet men erkennen, dat hij vrijer, en ook hier en daar met veel meer geest van onderzoek, dan eenig ander Uitlegger van den *Thalmud*, geſchreven heeft.

De *Joodſche* Godgeleerdheid hield dus niet op, beſtendig van ter zijde ook het oog te vestigen op den *Thalmud*, welken de *Joden* als eene *Omtuining der Wet* aanmerkten. Ondertusſchen heeft MAIMONIDES zich

met

met vrucht ook in de Godgeleerdheid gekweten. Wij hebben van hem: *Een kort begrip van het* Joodſche *Geloof; in dertien Artikelen*, hetwelk bij zijne Natie eene ſoort van *Symbolisch* gezag verkregen heeft. Deze Artikelen zijn:

I. Daar is een Schepper, die de volmaaktſte oorzaak van alles, en voor zich zelven algenoegzaam is.

II. Hij is de eenige God, op zulke wijze, dat met hem niets kan vergeleken worden.

III. God is onligchamelijk, en zonder eenige zamenſtelling.

IV. Hij alleen is eeuwig.

V. Hem alleen moet men als God vereeren.

VI, Men moet geene Middelperſonen kiezen, en alle gedachten op hem rigten.

VII. Er zijn *Profeten* geweest, op wier verſtand en werkzaamheid een Goddelijke invloed gewerkt heeft.

VIII. MOZES is de vader en voornaamſte van al de *Profeten*, die tot den rang der Engelen gekomen is.

IX. De *Joodſche* Wet is geheel van den Hemel gekomen, en uit Gods mond aan MOZES overgegeven.

X. Deze Wet zal nooit afgeſchaft, of met eene andere verwisſeld, of veranderd worden.

XI. God kent de handelingen der menſchen, en bemoeit zich alleszins met dezelven. Hij zal in de toekomende wereld de betrachters van zijne Wet beloonen, en de overtreders ſtraffen.

XII. De MESSIAS zal zeker nog komen, zonder dat men noodig heeft, den tijd van zijne komst te bepalen. Ook heeft *Israël* geen' anderen Koning, dan uit DAVIDS nakomelingen.

XIII. De dooden zullen weder opſtaan.

MAIMONIDES heeft ook eene Verhandeling geſchreven

over de gronden der Wet, en nog eene *Verklaring der* 613 *zoo wel bevestigende als ontkennende* (dat is, gebiedende en verbiedende,) *geboden* der *Joden*. Want zoo velen hadden er hunne Leeraars, vóór zijn' tijd, uit MOZES opgemaakt, welke hij het eerst in eene volledige lijst gebragt heeft.

Het zou ons te ver doen uitweiden, zoo wij nu ook van die *Joodſche* geleerden en ſchriften wilden ſpreken, welke der *Joden* voortgang, of proeven in de *Starrekunde*, *Geneeskunde*, en andere wetenſchappen en kunſten, bewijzen. Wij gaan die te eerder voorbij, omdat zij daar in meestendeels niet veel meer gedaan hebben, dan zij van hunne *Arabiſche* Leermeesters geleerd hadden. Doch eenige melding verdienen hier nog twee Geſchiedkundige werken, *de groote* en *kleine Wereld-Chroniek*, *Seder Olam Rabba* en *Seder Olam Zota*.) Het grootſte dezer werken gaat van ADAM tot NEHEMIA; het kleinſte insgelijks van de ſchepping af tot de zesde eeuw der *Chriſtelijke* jaartelling; de *Joden* ſchatten deze *Chronicken* zeer hoog, inzonderheid de eerſte, welke zij meenen, dat grootendeels door EZRA zal geſchreven zijn; alhoewel het waarſchijnlijk is, dat het grootſte lang na CHRISTUS geboorte, en het kleinſte eerst omtrent de twaalfde eeuw opgeſteld zij.

Doch niet alleen hadden de *Joden* in deze eeuw groote geleerden, zij hadden ook groote mannen, die aanzienlijke ſtaatsbedieningen aan de Hoven van meer dan eenen Vorst bekleedden, gelijk ons, in den loop der Geſchiedenis, daar voorbeelden van zijn voorgekomen. In *Portugal* had deze Natie den grooten *Don* SALOMO, zoon van JECHAIA, die een even groot krijgsbevelhebber als Wijsgeer was. Deze wist zich, door

door zijne verdienſten, in het jaar 1190, te verheffen tot de waardigheid van opperſten bevelhebber der *Portugeeſche* krijgsmagt. Zijne dapperheid en goed geluk verwekten hem wel magtige vijanden onder de Grooten, maar hij wist zich, door zedigheid, tegen den nijd en afgunst te handhaven.

Zoo wij de *Joodſche* Schrijvers mogen gelooven, waren er onder de *Joden* in *Duitschland*, in deze eeuw, ook mannen, beroemd door hunne godsvrucht. Zekere R. SAMUEL, die te *Weenen* leefde, kreeg den naam van *Profeet*, omdat hij verſcheidene voorzeggingen zou geſproken hebben. Zijn zoon JUDA, *de Godvruchtige* bijgenaamd, zou zelfs wonderwerken verrigt hebben.

Eindelijk bragt deze eeuw ook eenige geleerde *Joodſche* vrouwen voort. De reiziger R. PETACHIAS, van wien wij boven geſproken hebben, ſpreekt van eene dochter van het *Hoofd der Gevangenis*, in het Oosten, die zoo geleerd was, beide in de Wet en in den *Thalmud*, dat zij door de traliën van haar venster eene groote menigte leerlingen onderwees, die haar alleen hoorden, zonder haar te zien, of van haar gezien te worden, om der welvoegelijkheids wille.

Nu is alleen van deze eeuw nog overig, berigt te geven van de pogingen, welke de *Christenen* hebben aangewend, om, door overreding, de *Joden* te bewegen, hunnen godsdienst te verlaten, en den *Christelijken* te omhelzen; deze pogingen beſtonden inzonderheid in geſprekken tusſchen *Joden* en *Christenen*, welke vervolgens in geſchrift geſteld, en dus in het licht gegeven zijn; als ook in andere geſchriften, ter wederlegging en overtuiging der *Joden*.

Onder de voornaamſte dezer geſchriften behooren de vol-

volgende: GISLEBERT *van Westmunſter* ſchreef zulk een geſprek tusſchen eenen *Jood* en eenen *Christen*, hetwelk hij opdroeg aan den vermaarden ANSELMUS, Aartsbisſchop van *Canterbury*. Een andere Abt, RUPRECHT *van Duits* (*Rupertus Tuitienſis*) ſchreef, omtrent het midden der *twaalfde eeuw*, een dergelijk geſprek, tusſchen eenen *Christen* en eenen *Jood*. Doch in het een zoo wel als het ander blijft de *Jood* bij zijn geloof volharden. Somtijds wisten de *Joden* ook zoodanige geſprekken, op de eene of andere wijze, te ontwijken. ODO, Bisſchop van *Kameryk*, was in het jaar 1106, op eene reize door *Senlis*, door eenen *Jood* aldaar, LEO genoemd, tot een godsdienſtig geſprek uitgedaagd, maar toen de Bisſchop uit Wijsgeerige gronden begon te bewijzen, dat, ter verzoening der zonden, de menschwording van Gods Zoon noodzakelijk was geweest, onttrok zich de *Jood* aan het verder geſprek, tot reden gevende, dat hij de waarheid van zijnen godsdienst niet aan de ſpitsvinnigheden der *Christenen* wilde blootſtellen.

Omtrent dien zelfden tijd ſchreef ook de beroemde RICHARD, Kanunnik van *St. Victor*, te *Parys*, een boek tegen de *Joden*, hetwelk bijzonder ten onderwerp heeft de voorzegging JES. VII. 14, en derzelver toepaſſing, als eene *Meſſiaanſche* voorzegging, op JEZUS. Daar deze Schrijver geen *Hebreeuwsch* verſtond, kan men ligt begrijpen, dat zijn werk niet geſchikt was, om de *Joden* te overtuigen. Op gelijke wijze was het ook geſteld met een werk van eenen PETRUS *den Eerwaardigen*, of PETRUS *van Clugny*, en een dergelijk van PETRUS *van Blois*, en meer anderen.

Eenigzins meer belangrijk is een geſchrift van eenen gewezenen *Joodſchen* Leeraar, R. JUDAS HALLEVI, in het

het voorgaande van onze Geſchiedenis (*) reeds gemeld, die, tot het *Christendom* overgekomen zijnde, den naam van HERMAN aannam, in welk geſchrift hij een wijdloopig verhaal geeft van zijne bekeering. Dit verhaal komt in de hoofdzaak hier op uit. Toen hij nog een kind was, had hij eenen droom, in welken de toenmalige Keizer hem met groote weldaden overlaadde. Zeven jaren daarna volgde hij den Biſſchop van *Munster*, ECBERD, naar deszelfs hoofdſtad, om zeker aan denzelven geleend geld weder te ontvangen; hier kreeg hij, alhoewel zijne ouders hem eenen bejaarden *Jood* tot opziener hadden medegegeven, door de Predikatiën van den Biſſchop, en door de verkeering met andere *Christenen*, de eerſte genegenheid tot hunnen godsdienst. De huishofmeester des Biſſchops, RITHMAR genoemd, was zoo ijverig, om hem geheel tot het *Christendom* over te halen, dat hij eene wonderproeve aanbood, hoedanigen toen meer in die bijgeloovige tijden gebruikt werden; te weten: hij wilde een gloeijend ijzer in de bloote hand nemen, en indien de hand onverzeerd bleef, zou de *Jood* tot het *Christendom* overgaan; maar de Biſſchop, verzocht zijnde, om de daartoe noodige wijdingen te verrigten, weigerde zulks, zeggende: „ dat dit een ijver zonder verſtand „ was, dat men op zoodanige wijze God niet mogt „ verzoeken, en dat dit in allen gevalle geen redelijk „ geloof kon voortbrengen."

Door de beſchouwing van de ſtrenge levenswijze der zoogenoemde *Koorheeren* van den Heiligen AUGUSTINUS, in het klooster *Kappenberg*, hetwelk onze *Jood* met den Biſſchop eens bezocht, werd hij nog meer tot

(*) Zie hier voor, *Bladz.* 225.

tot hoogachting van den *Christelijken* godsdienst gebragt. Wedergekeerd tot zijne ouders, vastte en bad hij God, om openbaring, wat hem te doen stond, maar vruchteloos. Eindelijk nam hij de toevlugt tot twee algemeen vereerde Nonnen te *Keulen*, op wier voorbede hij ten laatsten zekerheid in zijn gemoed ontving. Nu wist hij ook zijnen stiefbroeder, een' jongen van zeven jaren, van het *Jodendom* af te trekken, dien hij heimelijk wegvoerde, en werd eindelijk te *Keulen* gedoopt, met den naam van HERMAN; hij begaf zich in het gemelde klooster *Kappenberg*, leerde het noodige *Latyn* binnen vijf jaren, werd Kanunnik, en vervolgens Priester; waarin hij dan ook de vervulling van zijnen bovengemelden droom opmerkte.

Daar is wel geene reden, om dit verhaal van onoprégtheid te verdenken, maar het verstand van dezen bekeereling maakt er geene voordeelige vertooning in; de Bisschop alleen verschijnt er veel eerwaardiger, dan de dweepende *Jood* met zijn verlangen naar openbaring, en zijn vertrouwen op de voorbede van een paar oude Nonnen.

DERTIENDE EEUW.

De *dertiende eeuw* is voor de Geschiedenis der *Joden* schraalder, dan de even voorgaande *twaalfde*, en levert ons, hen aangaande, weinige bijzonderheden op. In het Oosten, waar zij geene *Hoofden der Gevangenis*, noch bloeijende Scholen meer hadden, werden zij nog meer gedrukt, door eene vervolging van den *Chalif* van *Bagdad*, in het begin dezer eeuw, die, een gierig Vorst zijnde, zich met de schatten der *Joden* wilde verrijken, en daarom alle *Joden*, die weigerden

Mu-

Muhammedaansch te worden, uit zijn gebied verdreef.

In *Judea*, hoewel dit land het tooneel was der oorlogen tusſchen de *Christenen* en *Saraceenen*, hadden zij echter nog ſcholen. R. MOZES NACHMANIDES, of, naar de bij de *Joden* gewone verkorting, RAMBAN, een der beroemdſte *Kabbalistiſche* Leeraren, week derwaards, en bouwde er eene *Synagoge;* men gist, dat hij zich in *Spanje*, zijn geboorteland, waar hij in aanzien was, niet langer hebbe durven vertrouwen, uit vreeze voor de *Christelijke* Geestelijkheid, welke hij in geſprekken over den godsdienst, met Monniken, inzonderheid een, hetwelk in het jaar 1263, in tegenwoordigheid van den Koning van *Arragon*, gehouden werd, zal getergd hebben. Buiten hem hadden echter de *Joden* geenen vermaarden Leeraar in *Palestina*.

In *Egypte* liet de inval van LODEWYK *den Heiligen*, Koning van *Frankrijk*, en de ſtaats-omwenteling, welke aldaar, door de *Mamelukken*, plaats had, den *Joden* insgelijks geene rust noch gelegenheid, om zich op geleerdheid toe te leggen, gelijk zij ook geheel waren uitgeſloten van eenigen invloed op het beſtuur der algemeene zaken in dat land.

Maar hoe veel zij ook vervolgens in het Oosten lijden moesten, benevens de overige bewoners van *Azië*, door de invallen der *Tartaren* en *Mogollen*, echter vonden zij eerlang middel, om bij dezen en genen van derzelver Vorſten in gunst te komen. Een *Joodsch* Geneesheer, een geleerd man, en aangenaam in den omgang, werd eerſte ſtaatsdienaar van den *Chan* ARGUN, en bezorgde voor zijne Natie eenige aanzienlijke voorregten. Doch, toen de *Chan* overleed, werd de *Joodſche* Genees-

Digitized by Google

neesheer beſchuldigd, hem vergeven te hebben, waarom hij, en met hem een aantal *Joden*, ter dood gebragt werden. Evenwel herſtelden dezen zich, en verkregen, in de volgende eeuw, weder ingang ten Hove der *Mogolſche* Vorſten.

In het *Griekſche* Keizerrijk van *Konſtantinopolen* ſchijnen de *Joden*, gedurende deze eeuw, gerust geleefd te hebben; hetwelk zoo veel te waarſchijnlijker wordt, omdat de *Grieken*, die thans hevige twisten hadden met de *Weſterſche Christenen*, aan dezelven hunne wreedheden tegen de *Joden* ſcherpelijk verweten en deze geweldenarijën hevig veroordeelden.

En inderdaad, in den loop van deze *dertiende eeuw* hebben de *Joden*, in de Weſterſche landen, ongelooflijk veel moeten dulden van de razende woede der zoogenoemde kruisvaarders, en van andere onzinnige ijveraars, die, meestal door afgunst over de rijkdommen der *Joden* aangeprikkeld, onder allerhande voorwendſels en beſchuldigingen, het volk en de vorſten tegen deze ongelukkige Natie opſtookten.

In *Spanje* werden zij, in het begin dezer eeuw, vervolgd, door den Aartsbisſchop van *Toledo*, die, zich aan het hoofd van het door hem opgeruide gemeen ſtellende, met geweld, in de huizen en *Synagogen* der *Joden* inbrak, en dezelven plunderde, hen beſchuldigende, dat zij, te voren, de ſtad *Toledo* aan de *Arabieren* of *Moren* verraden hadden.

De kruisvaarders, welke digt bij *Toledo* bijeenkwamen, om den togt naar het Heilige Land te ondernemen, voltooiden in het jaar 1212, het geen de Aartsbisſchop had aangevangen, en rigtten zulke ſlachting onder de *Joden* aan, dat ABARBANEL deze vervolging aanmerkt, als eene van de vier bloedigſten, welke de

Na-

Natie ooit ondergaan had. De *Spaanſche* Adel deed wel pogingen, om deze woede te ſtuiten, maar de Koning FERDINAND begunſtigde de gewelddadigheden, om zich bij deze ijveraars aangenaam te maken.

Naderhand beſchuldigde men hen, dat zij een' jongen Koorknaap der Hoofdkerk van *Saragoſſa*, DOMINICUS genoemd, gekruist, en zijne zijde, met eene ſpeer, doorboord hadden. Deze ſchendaad, zeggen de *Legenden* van dien tijd, werd ontdekt, door een wonderdadig licht, hetwelk zich op het graf vertoonde, waarin de *Joden* hem, digt bij het ſtrand, gelegd hadden. Hij werd uit het graf genomen, in de Hoofdkerk begraven: en als een Heilige vereerd. Zeldzaam is het, dat wij niet lezen, dat deswegens den *Joden* eenige vervolging, op eene regtmatige wijze, is aangedaan, hoe zeer het verhaal diende, om de *Joden* hatelijk te maken, en bloot te ſtellen voor de beledigingen van het gemeene volk, hetwelk hen ook zoo bevreesd maakte, dat velen, om dezelve te ontgaan, te gereeder waren, om zich tot het *Christen*-geloof te bekeeren, aan welke bekeering toen ook door vele *Christenen* in *Spanje* gearbeid werd.

Boven alle anderen muntte in ijver, om de bekeering der *Joden* te bevorderen, uit RAIMUND VAN PEGNAFORTE, Generaal der Orde van de *Dominikannen*, en Biechtvader van JACOB I, Koning van *Arragon;* deze man oordeelde te regt, dat de zachtſte middelen van overreding de eenige geſchikte waren, om de *Joden* tot het *Christendom*, over te brengen. Hij beſteedde daarom zijnen invloed en aanzien, om de woede van het graauw tegen de *Joden* te beteugelen, en verwierf van den Koning, dat hij aan verſcheidene geleerden last gaf, om zich op de *Hebreeuwſche* en *Arabiſche* talen toe te

leggen, als mede op het lezen der Heilige Boeken, in de oorſpronkelijke taal, gelijk ook der overige Boeken, die bij de *Joden* in achting zijn, ten einde in ſtaat te zijn, dezen uit hunne eigene Boeken te overtuigen.

Door zijne vermaning aangeſpoord, ſchreef een andere *Dominikaner* Monnik, RAIMOND MARTINI, omtrent het midden dezer *dertiende eeuw*, zijn vermaard werk, *Pugio fidei*, of *Ponjaard des Geloofs* genoemd, waarvan de eerſte Afdeeling gerigt is tegen de *Muhammedanen*, de tweede en derde tegen de *Joden*. Uit dit werk blijkt, dat hij redelijk wel ervaren was in het *Hebreeuwsch*, en groote belezenheid bezat in de ſchriften der *Rabbynen;* alhoewel hij, door zijne partijdigheid, vele fouten begaan, en over het geheel meer geleerdheid dan bondig oordeel ſchijnt te pas gebragt te hebben.

Deze MARTINI had ook een groot aandeel in een godsdienſtig geſprek, in het jaar 1263, hetwelk Koning JAKOB I, op aanraden van RAIMUND DE PEGNAFORTE, in zijne tegenwoordigheid deed houden, te *Barcellona*, tusſchen R. MOZES BEN NACHMAN, of NACHMANIDES, ook, naar zijne geboorteſtad, *Gironne*, *Gerundienſis* genoemd, en, behalve MARTINI, hoofdzakelijk met eenen anderen *Dominikaner*, en bekeerden *Jood*, PAULUS CHRISTIANI, in hetwelk, zoo men den *Christen*-Schrijvers gelooft, de Monnik PAULUS eene volkomene overwinning behaalde. Na het gehouden geſprek liet de Koning een bevel uitgaan aan de *Joden* van zijn Rijk, dat zij bij den gemelden *Dominikaner*, dien hij hun toezond, om hen den weg der zaligheid te leeren, zouden komen, ter plaatſe, waar deze zulks begeerde; dat zij hem bedaard en gunſtig zouden hooren; zijne vragen, naar hunne beſte ken-

kennis, beantwoorden; hem hunne Boeken, welke hij noodig zou hebben, voorleggen; en ook de kosten betalen, ter verzending dezer Boeken, dewijl hij zelve die, naar de regelen zijner Orde, niet kon opbrengen, doch welke zij van de Koninklijke belastingen konden aftrekken.

Maar de overwinning van den Monnik PAULUS, op den *Rabbi* MOZES, is zoo zeker niet, volgens een *Joodsch* verhaal van dit gesprek, door den *Rabbi* zelven, of, gelijk waarschijnlijk is, door eenen lateren *Jood* opgesteld, in hetwelk de zege aan den *Rabbi* wordt toegeschreven, zoodat, gelijk het meer plag te gaan, de beide partijën zich op de overwinning beroemden.

Gelijk Koning JAKOB van *Arragon* de *Joden* vriendelijk behandelde, zoo vonden zij ook gunst bij ALFONSO X, Koning van *Kastilië*, zoo vermaard wegens zijne Starrekundige kennis en verdiensten; die, bij het opstellen van de Starrekundige tafelen, welke naar hem genoemd worden, ook raadpleegde met *Joodsche* geleerden, die in deze wetenschap uitmunteden, en onder welken R. JUDA *de Toledo*, op bevel des Konings, de Starrekundige werken van AVICENNA, uit het *Arabisch*, vertaalde.

Een en andermaal verleende hij ook aan de *Joden* zijne bescherming, wanneer zij door verkeerde ijveraars of wangunstigen mishandeld werden, gelijk te *Orsana* in *Andaluzië* gebeurde, alwaar drie belhamels, een dood mensch in het huis van eenen *Jood* geworpen hebbende, dien van gepleegden moord beschuldigden, waardoor het gemeen tot een' opstand kwam, welke aan vele *Joden* het leven kostte, terwijl de overigen eene wijkplaats vonden in de huizen van *Christenen*

van hunne kennis ; doch , dewijl het juist het *Paaschfeest* was, en zij bij de *Christenen* geen ander dan gedeesfemd brood vonden, hetwelk den *Joden*, gedurende dat feest, verboden is, liepen velen hunner hier een nieuw gevaar, dewijl zij zich iever wilden doodvasten, dan hunne Wet overtreden. De inwoners van *Palma* vielen, om denzelfden gewaanden moord, insgelijks op de *Joden* aan, waarop de *Joden* een gezantſchap ten Hove zonden, aan het hoofd hebbende JOZEF, die het Opzieners-ambt in hunne *Synagoge* bekleedde. Deze pleitte zoo nadrukkelijk ten voordeele der *Joden*, terwijl de *Joden* het graf wisten aan te wijzen, uit hetwelk het lijk genomen was, dat het geheele Hof zich verwonderde, en de Koning hen van de beſchuldiging vrijſprak.

In deze zelfde eeuw werden de *Joden* in *Spanje* nog ontrust, door twee bedriegers. Zekere ZACHARIAS wendde, in het jaar 1258, voor, door zijne bedrevenheid in de voorzeggingen, den tijd der verſchijning van den MESSIAS ontdekt te hebben, waarvan hij zelfs den dag bepaalde. Vele *Joden*, hem geloof gevende, bereidden zich, door vasten en aalmoezen, om den MESSIAS te ontvangen, en begaven zich op den bepaalden dag naar de *Synagoge*, in het wit gekleed. Een *Jood*, naderhand Monnik geworden, die in het jaar 1458 tegen hunne Natie geſchreven heeft, en van deze bedriegerij melding gemaakt, voegt hier nog bij, dat de *Joden* zeer verwonderd ſtonden, niet ſlechts hunne kleederen, maar zelfs het linnen in hunne kasten, met roode kruiſen bedekt te zien. Doch zich bedrogen te vinden in hunne verwachting, zal hun wel genoeg tot een zwaar kruis verſtrekt hebben.

Omtrent 30 jaren daarna ſpeelde een arm *Rabbyn*, MO-

MOZES *de Leon*, een ander ſoort van bedrog. Arm zijnde, en niet in ſtaat, om zijn huisgezin te onderhouden, ondernam hij, volkomene afſchiften van het Boek *Zohar*, waarvan alleen brokſtukken beſtonden, te verkoopen, als het echte werk, hoewel hij de gapingen uit zijn eigen hoofd had aangevuld, bedriegende dus velen van zijn volk, tot hun hoon en ſpijt, toen zij het bedrog ontwaarden.

Wij gaan uit *Spanje* over naar *Frankrijk*, in welk land de *Joden*, in deze eeuw, met vele rampen te worſtelen hadden. In de voorgaande eeuw waren zij, door FILIPPUS AUGUSTUS, uit dat land gebannen, gelijk wij gezien hebben; doch ſpoedig weder in hetzelve toegelaten, hernamen zij hunne oude handelwijze, en werden, door woekeren, rijk en vermogend, hetwelk aan LODEWIJK IX, gemeenlijk *de Heilige* bijgenaamd, aanleiding gaf, om, reeds in het begin zijner regering, bij eene wet, aan zijne onderdanen volſtrekt te verbieden, om van *Joden* eenig geld te leenen; harder handelde JOAN *le Roux*, *de Roode*, of *Roſſe*, Hertog van *Bretagne*, verbannende hen uit zijne landen, en tevens verordenende, dat alle ſchulden, aan de *Joden* verſchuldigd, vernietigd werden; geen rigter zou vermogen, iemand, die eenen *Jood* ombragt, deswegens in regten te vervolgen; en alle leenmannen van *Bretagne* moesten deze vaſtſtelingen bezweeren, met bijvoeging, dat zij niet zouden dulden, dat er eenige *Joden* in hun gebied leefden.

LODEWIJK IX, op eenen kruistogt, naar *Azië* vertrokken zijnde, zond van daar, in het jaar 1252, een bevel naar *Frankrijk*, om alle *Joden* zijn land te doen ruimen, alleen zulken uitgezonderd, die koophandel dreven, of handwerken en werktuigkundige weten-

ſchappen oefenden. Zij werden, zegt de Geſchiedſchrijver, die dit verhaalt, als wisſelaars en woekeraars, vervangen door de *Causſini*, die zich kooplieden van den Paus noemden, lieden, welke hij als nog erger en hatelijker, dan de *Joden*, beſchrijft. Voorts luidt de reden, welke LODEWYK tot dit bevel zal gehad hebben, zeldzaam genoeg; de *Muhammedanen* namelijk zullen hem verweten hebben, dat de *Christenen* hunnen Zaligmaker zeer weinig vereerden, daar zij deszelfs moordenaren onder zich duldden. Evenwel zeggen ons de *Joodſche* Geſchiedſchrijvers, dat deze Koning zelve, kort daar na, zijn bevel weder herroepen heeft.

Gedurende des Vorſten afwezendheid, werd te *Parys* een mondgeſprek gehouden, in tegenwoordigheid der Koningin BLANCHE, des Vorſten moeder, die het rijk beſtuurde, en andere Grooten, tusſchen R. JECHIEL en zekeren NICOLAUS, eenen gedoopten *Jood*, wien men daartoe de meeste bekwaamheid ſcheen toe te kennen, doch die er misſchien het minst van allen toe geſchikt was. Jammer is het, dat wij het verhaal van dit mondgeſprek ſlechts voor een gedeelte hebben, zijnde het overige verloren gegaan. Het ſchijnt echter, gelijk meer ſoortgelijke, geheel vruchteloos afgeloopen te zijn.

Het lot der *Joden* was, voor het overige, in onderſcheidene gewesten van *Frankrijk*, verſchillende. In ſommige, inzonderheid in *Languedok*, hadden zij zelfs het voorregt, van tot regeringsposten benoemd te kunnen worden; ook hadden zij nog in vele plaatſen *Christenen* tot ſlaven en bedienden, welke door hen, gelijk men klaagde, dikwijls van het *Christendom* werden afgetrokken.

Dit en de beſchuldiging, dat zij eenige *Christen-kinderen*, op *goeden vrijdag*, omgebragt, en derzelver bloed,

bloed, bij hun *Paaschfeest*, gebruikt hadden, verwekte, inzonderheid te *Parys*, in het jaar 1236, eene bloedige vervolging tegen de *Joden*, zoodat velen van hen, in die hoofdſtad, wreedaardig werden omgebragt. De vervolging verſpreidde zich door *Brie*, *Touraine*, *Anjou*, *Poitou* en *Maine*, en kostte meer dan 2.500 *Joden* het leven, terwijl men de overigen onmenſchelijk behandelde, hunne goederen plunderde, en hunne boeken verbrandde, tot dat Paus GREGORIUS IX, ten hunnen voordeele, aan eenige *Franſche* Biſchoppen, en aan den Koning zelven, ſchreef, om deze woede te ſtuiten, en den geplunderden *Joden* vergoeding te bezorgen.

Doch een nieuwe ramp trof hen, toen een woeste hoop jonge landlieden in het hoofd kreeg, om Koning LODEWYK, die op zijnen kruistogt den Ongeloovigen in handen gevallen, en bij hen gevangen was, te gaan verloſſen. Onder het geleide van eenen JAKOB *den Hongaar*, eerst een' *Muhammedaan*, daarna een *Cistercienſer* Monnik, welke Orde hij nu weder verlaten had, rigtte dit volk overal, waar zij kwamen, groote verwarringen aan, alles plunderende en verwoestende; inzonderheid mishandelden zij de *Joden*, en verbrandden derzelver boeken, tot dat zij door den Adel aangetast, en uiteen gejaagd werden.

Gedurende het laatſte gedeelte dezer eeuw, onder de regering van FILIP *den Stouten*, genoten de *Joden* in *Frankrijk* rust. In *Gaskonje*, hetwelk toen aan de *Engelſchen* behoorde, hadden de *Joden* ook groote voorregten, maar als de *Engelſche* Koning EDUARD I. tot eenen kruistogt beſloten had, oordeelde hij, met de *Joden* te moeten beginnen, waarom hij hen uit *Gas-*

konje, en alle zijne andere heerſchappijën in *Frankrijk*, bande.

Uit eenen brief van den Paus NICOLAUS IV zien wij, dat in de zuiderdeelen van *Frankrijk* groote wanordens plaats hadden, in welken hij oordeelde te moeten voorzien, waartoe hij aan de Geloofsonderzoekers (*Inquiſiteurs*) aldaar last gaf, om waakzaam te zijn, ten einde dezelven te beteugelen, hetwelk dezen ook met groote ſtrengheid deden. Te weten, de *Joden* wisten verſcheidene *Christenen* tot hunnen godsdienst over te halen, welke zij op eene bijzondere wijze beſneden, waardoor zij van de andere *Joden* onderſcheiden bleven. Anderen omhelsden alleen gedeeltelijk het *Jodendom*, vierden den *Sabbath*, en bezochten de *Synagogen*; ook wisten de *Joden* velen, die van hen tot het *Christendom* waren overgegaan, daar weder af te brengen, hoedanigen *Weder-Joodschgezinden* genoemd werden. Men verhaalt nog een ander ſoort van misdrijf, als onder dezen Paus gebeurd: Eene vrouw, die hare beste kleederen aan een' *Jood* verpand had, verzocht hem, dezelve te mogen gebruiken, voor de *Paaschdagen*; hij ſtond haar dit toe, onder beding, dat zij hem eene *hostie*, of gewijden ouwel zou brengen. Zij, dit gedaan hebbende, doorſtak hij dezelve, op verſcheidene plaatſen, en als hij zag, dat hier rijkelijk bloed uitvloeide, wierp hij de *hostie*, in kookend water. Eenige *Christenen*, die geld van hem wilden leenen, hier juist op inkomende, gingen hem aanklagen, en nu werden alle zijne goederen verbeurd verklaard, zijn huis omvergehaald, en eene kerk, ter eere van den Heiland, op die plaats geſticht. De Lezer zal ons ten beste houden, dat wij zulk een gewaand wonder melden; er werden ſoortgelijken, ten dezen tij-

tijde, menigvuldig verteld, welke vaak tot een voorwendsel dienden, om de *Joden* te mishandelen en te plunderen.

De wederwaardigheden, welke de *Joden*, in deze eeuw, in *Frankrijk* te verduren hadden, waren echter niet te vergelijken bij de rampen, welke hen in *Duitschland* troffen, waar men allerhande beschuldigingen tegen hen inbragt, en hen, op grond derzelve, plunderde of vermoordde.

Vergeefs bezorgden zij zich gunstbrieven van bescherming en veiligheid van verscheidene Keizers en Rijksvorsten, waarvoor zij aanzienlijke geldsommen betaalden, zoo als van Keizer KOENRAAD IV, in het jaar 1232; van den Abt van *St. Emmeran* te *Regensburg*, in het jaar 1210, van den Markgraaf van *Meisfen*, HENDRIK *den Verlichten*, in het jaar 1265, en van andere Rijksstanden. Een oud verhaal zegt wel van Keizer ALBERT I, dat hij in het jaar 1298 de *Joden* in zijne *Oostenrijksche* landen zal hebben laten doodslaan, doch met regt wordt aan de waarheid van hetzelve getwijfeld, omdat deze Vorst veeleer, in het gemelde jaar, den burgeren van *Neurenburg* eene zware geldboete heeft opgelegd, omdat zij toegelaten hadden, dat een boer, die voorgaf, van God tot het uitroeijen der *Joden* gevolmagtigd te zijn, de *Joden*, in hunne huizen, aldaar verbrandde.

Doch, niettegenstaande deze bescherming, hun door Vorsten en Grooten verleend, werden zij in verscheidene steden van *Duitschland* vermoord; te *Erfurt*, in het jaar 1221; te *Pacherat*, eene stad in het Bisdom *Wurtsburg*, verbrandde men hen, in het jaar 1288, bij malkander, in één huis; in het jaar 1301 werden er te *Maagdenburg* velen omgebragt; en in het jaar 1303

roeide men hen door geheel *Thuringen* uit, alleen *Erfurt* uitgezonderd, waar zij zich met geld vrijkochten.

Men beſchuldigde hen onder anderen, dat zij de *Mogollen* en *Tartaren*, die omtrent het jaar 1241 zoo vele verwoestingen in *Europa* aanrigteden, begunſtigden, en aan dezelven wapens hadden willen zenden; te *Frankfort* werden zij beſchuldigd, dat zij de bekeering van eenen jongeling, uit hun volk tot het *Christendom*, belet hadden, waaruit aldaar een opſtand en gevecht ontſtond, in hetwelk eenige *Christenen*, en omtrent 180 *Joden*, het leven verloren, en bijna de helft der ſtad afbrandde; vier-en-twintig *Joden* behielden het leven, door het *Christendom* aan te nemen, en zich te laten doopen.

Meermalen beſchuldigde men hen over het vermoorden van *Christen*-kinderen. Te *Hagenau*, in den *Elzas*, werden vier kinderen, in het huis van een' *Jood*, dood gevonden, hetwelk men den Keizer aandiende, beweerende, dat zij door de *Joden* waren omgebragt; de Keizer evenwel oordeelde deze beſchuldiging niet genoegzaam bewezen, en de *Joden* kwamen hier met den ſchrik, en het betalen van eenig geld, vrij.

Te *Munchen* in *Beijeren*, integendeel, kleefde eene dergelijke beſchuldiging. Eene oude vrouw bekende, dat zij aan de *Joden* een kind had geleverd, hetwelk dezen met naalden geprikt hadden, om deszelfs bloed bij eene offerande te gebruiken. Zonder verder onderzoek, liep het graauw te hoop, en ſloeg alle *Joden* dood, die hun voorkwamen. De overheden der ſtad, geen' kans ziende, om het oproer te ſtillen, raadden de overige *Joden*, zich in de *Synagoge* te bergen, die van ſteen was opgebouwd; maar het volk vervolgde, en verbrandde hen, met de *Synagoge*, zonder dat de

de Hertog zelve in ſtaat was, de woede te ſtuiten.

Op gelijke wijze werden de *Joden* te *Wurtzburg* en te *Bern* vermoord, onder voorwendſel, van kindermoord gepleegd te hebben, terwijl de door hen, zoo men voorwendde, vermoorde kinderen onder de Heiligen en Wonderwerkers geſteld en vereerd werden.

Niettegenſtaande al deze vervolgingen, bragt *Duitschland* nog in deze eeuw eenen en anderen geleerden *Jood* voort; onder anderen R. BARUCH en R. ELIEZER, van *Germersheim*, R. IZAAK, van *Weenen*, R. MEIR, van *Rotenburg*, en inzonderheid R. AMMON, van wien de *Joden* gewagen, als van eenen bloedgetuige voor hun geloof, wien de Aartsbisſchop van *Mentz* de teenen en vingers had laten afkappen, omdat hij weigerde, een mondgeſprek bij te wonen, hetwelk ten doel had, hem tot het *Christendom* te bekeeren.

In *Lithauwen* hadden de *Joden* het geluk, dat de Vorst des lands, BOLESLAUS, *de Kuiſche* bijgenaamd, hun vrijheid van geweten gaf, en verſcheidene Handvesten, ten hunnen behoeve, vaſtſtelde, in het jaar 1267, welk voorbeeld door meer andere *Noordſche* Vorſten gevolgd werd.

In het jaar 1285 zag men zich te *Augsburg* genoodzaakt, veranderingen te maken, omtrent het afleggen van eeden, door de *Joden;* men had hen te voren doen zweeren bij de Heiligen, bij de gezegende Maagd, bij den Zoon van God, welke eeden zij geene zwarigheid maakten te doen, en te verbreken; van nu aan verpligtte men hen, om die reden, te zweeren bij den naam van God, houdende de hand op de Boeken van MOZES. — Wij mogen hier bijvoegen, dat verſcheidene *Joodſche Caſuisten*, of beſliſſers van gewetens-

ge-

gevallen, hun vergunnen, dubbelzinnige uitdrukkingen te gebruiken, en gedienſtige leugens te ſpreken, volgens de uitſpraak van den *Thalmud:* dat het *geoorloofd is te ontveinzen, om des vredes wil.*

Omtrent dezen tijd ſchreef R. AARON, te onderſcheiden van eenen anderen van dien naam, in de volgende *veertiende eeuw*, hoofd der *Karaïten*, eene Verhandeling, om de buitenſporigheden van den *Thalmud* open te leggen, omdat er onder zijne gezindte zich eene zucht begon te ontdekken, ten voordeele van den *Thalmud*, zijnde R. NISSI, een ander *Karaïtisch* Leeraar, zelfs, op ernſtig verzoek zijner leerlingen, verpligt geworden, om voor hun de *Mischna* te verklaren; maar eindelijk was R. AARON zelve verpligt, zich insgelijks te ſchikken, en verſcheidene plaatſen der Heilige Schrift leenſpreukig te verklaren. Evenwel bleef de haat en partijſchap tuſſchen de *Thalmudisten* en *Karaïten* ſteeds voortduren.

Wij gaan over naar *Italië.* In dit land genoten de *Joden*, over het algemeen, eene vrij ongeſtoorde rust, in deze eeuw, alzoo de meeste Pauſen hen mét zachtheid behandelden; in de Mark *Ancona*, alhoewel toen nog niet onder het Pausſelijk gebied, hadden zij volkomene vrijheid van geweten. Hier zal, volgens de *Joodſche* verhalen, te *Ricina Nova*, in het jaar 1280, een wonder gebeurd zijn, met den vermaarden R. MENACHEM. Deze, een inboorling dier plaats, van een bot en dom vernuft, zal in de *Synagoge*, op zekeren tijd, in ſlaap zijn gevallen, en, in zijnen droom, iemand gezien hebben, die hem een' kelk met water toereikte. Dezen kelk gedrigd hebbende, was hij, bij zijn ontwaken, zoo ſchrander, dat hij één der geleerdſte *Kabbalistiſche* Leeraars van deze eeuw geworden is. „ Wij

„ blij-

„ blijven," zegt BASNAGE, „geen borg voor dit won-
„ der; het dient ons ſlechts, om te doen zien, dat de
„ *Joden*, toen ter tijd, door alle hoeken van *Italië*
„ verſpreid waren."

In het Koningrijk *Napels* echter overkwam hun, in de ſteden *Napels* en *Trani*, omtrent het jaar 1260, een treurig onheil. Zij waren in deze ſteden talrijk, en hadden er aanzienlijke *Synagogen* en geleerde *Rabbynen*. De Koning, die groote dienſten van hen genoten had, prees hen, bij zijn ſterven, aan zijn Staten aan; maar dezen oordeelden, hun geene grooter weldaad te kunnen bewijzen, dan hen te noodzaken, *Christenen* te worden. Om vervolging te ontgaan, toonden de *Joden* zich hier toe bereid, onder voorwaarde, dat het hun vrij zou ſtaan, de dochters uit de rijkſte en edelſte geſlachten te trouwen. Doch, men ondervond ſpoedig, dat men op deze bekeerlingen niet kon vertrouwen, die ſpoedig weder tot hunnen eigenen godsdienst wederkeerden. Een Monnik, te *Trani*, beſloot, hen voor deze trouweloosheid te ſtraffen, en een kruisbeeld onder een' meſtvaalt verborgen hebbende, beſchuldigde hij hier eenen *Jood* mede. Meer was er niet noodig, om het gemeen aan den gang te helpen; hetzelve viel op de *Joden* aan, en dra ſloeg het oproer tot *Napels* over, hetwelk voor de *Joden* verderfelijk zou geweest zijn, indien niet de rijkſten en aanzienlijkſten, door den Adel, in hunne huizen, geborgen waren.

Ongelijk zwaarder lotgevallen waren echter, gedurende deze eeuw, voor de *Joden*, in *Engeland* bereid, welke die der vorige eeuw nog ver overtroffen. Koning JAN, die in het begin dezer eeuw aldaar den troon bezat, is berucht, wegens zijne wreedheid jegens zijne on-

onderdanen; de *Joden* konden zich dus ook niet veel goeds van hem belooven. Hij plaagde hen met drukkende belastingen, welke hij hun met geweld afperste. Men verhaalt onder anderen van eenen rijken *Jood* te *Bristol*, die op 10,000 Mark geſchat was, dat, als hij weigerde dezelve op te brengen, hem, op last van den Koning, elken dag een tand of kies werd uitgetrokken, tot zeven toe, wanneer hij zich vrijkocht, eer hem de achtſte ontnomen werd.

Onder de langdurige regering van HENDRIK III. was hun lot wisſelvallig. Over het algemeen werden zij door geldafpersſingen en knevelarijen door dezen Koning ten ſterkſten gedrukt, zoodat zij hem, eindelijk, verlof verzochten, om het rijk te verlaten, hetwelk hun evenwel geweigerd werd. Ten laatſten verkocht HENDRIK hen aan zijnen broeder RICHARD, met vrijheid, om hen geheel uit te plunderen. Doch deze, hunnen uitgeputten toeſtand en armoede beſchouwende, had medelijden met hen, omdat hij van hun onvermogen overtuigd was.

Doch behalve dit, ondergingen de *Joden* ook vele mishandelingen door de woede des volks, opgewekt door beſchuldigingen, met welke de *Joden* beticht werden, aangaande het vermoorden van *Christen*-kinderen, waarvan wij in deze eeuw bijzonder in *Engeland* eene menigte voorbeelden ontmoeten.

In het jaar 1235 werden zeven *Joden* voor Koning HENDRIK III. gebragt, die een *Christen*-jongen geſtolen en beſneden hadden, en hem, op hun *Paaſchfeest*, tot ſmaad van den Zaligmaker, wilden kruisigen. In het jaar 1240 ontdekte men te *Norwich* een volmaakt dergelijk voorbeeld. Alle *Joden* aldaar werden gevangen genomen, en als deze zich op den Koning be-

beriepen, gaf hun de Bisschop der gemelde stad ten antwoord: „dat alles, wat de besnijdenis en misdaden tegen het geloof betrof, enkel tot de Kerk behoorde;" waarop vier van deze *Joden*, die men van deze misdaad overtuigd had, aan de staarten van paarden rondgesleept, en eindelijk opgehangen werden.

Wederom vond men in het jaar 1244, op een Kerkhof te *Londen*, het begraven lijk van een' jongen, aan hetwelk zich, op verscheidene ledematen, *Hebreeuwsche* letters vertoonden. Hier op werden de gedoopte *Joden* aldaar opgeroepen, om dit geschrift, in tegenwoordigheid der Koninklijke ambtenaren, te verklaren, omdat deze, uit eene en andere kenteekenen besloten, dat dit een jongen was, dien de *Joden* gekruist, of op eenige andere wijze ter dood gebragt hadden. Nu konden deze gedoopte *Joden* wel niet meer uit deze letters maken, dan de namen van vader en moeder van het kind, en dat het verkocht was geweest; maar dewijl juist toen sommige *Joden* te *Londen* zich, door hunne vlugt, verdacht maakten, en sommige lieden van wonderen spraken, die voor dit kind gebeurd waren, gelijk men ook algemeen geloofde, dat de *Joden* meermalen dergelijke wandaden gepleegd hadden, en zulke heilige lijken in de kerken waren aangenomen, zoo begroeven de Kanunniken der Paulus-kerk ook dit lijk in dezelve, bij het hooge altaar, alhoewel er geene vijf wonden aan hetzelve zigtbaar waren.

Een dergelijk geval zal, in het jaar 1255, in de stad *Lincoln* gebeurd zijn. Hier stolen de *Joden* een achtjarig knaapje, hetwelk zij eenige dagen voedden, en vervolgens, onder allerhande martelingen en bespottingen, zoo als JEZUS die geleden had, gelijk zij hem ook den naam van JEZUS gegeven hadden, aan een kruis

kruis hechteden. Zij hadden tot dit ſchouwſpel uit alle ſteden van *Engeland* eenige *Joden* uitgenodigd; maar hetzelve werd ontdekt, en met de dood van vele medepligtigen geſtraft.

Nog verhaalt men, dat een *Jood*, in hetzelfde land, een beeld der Maagd MARIA, met haar kind op den arm, in een heimelijk gemak geworpen, en zijne vrouw verworgd had, omdat zij hetzelve had ſchoongemaakt; evenwel zal hij enkel met eene gevangenis, en eene boete van 700 mark, aan den Graaf RICHARD, broeder van den Koning, en naderhand verkoren *Roomsch*-Koning, vrijgeraakt zijn; niettegenſtaande, zoo als men zegt, bijkans alle *Joden* in *Engeland* het, zelfs met het aanbieden van geld, daar toe zochten te brengen, dat hij, wegens vele misdrijven, ter dood gebragt zou worden.

Eindelijk werden de *Joden*, in het laatſte dezer eeuw, door Koning EDUARD, in het jaar 1291, geheel uit *Engeland* verbannen, volgens een beſluit, in dat jaar in eene kerkvergadering te *Londen* genomen, welke verlangde, gelijk zij zich uitdrukte, de ſchapen van de bokken te ſcheiden; alleen werd den *Joden* vergund, hunne roerende goederen met zich te nemen. „Aan dit beſluit," zegt een oud Geſchiedſchrijver, „gehoorzaamden de *Joden*, en de Natie, die in *Enge-*„*land* zeer talrijk was, nam volſtrekt afſcheid van dat „land, en trok van plaats tot plaats, tot zij allen „omkwamen; welk verlies," voegt hij er bij, „men „niet behoeft te betreuren, mits dat zij de geheiligde „boeken achterlaten, als zonder welken het ons moei-„jelijk zou vallen, onzen godsdienst in het toeko-„mende te bewaren." Weinig werks moet dus deze Schrijver gemaakt hebben van de voorzeggingen, die

eene

eene herſtelling der *Joden* en hunne bekeering beloven. Hoe het zij, van dien tijd af hebben de *Joden* geen volks-ligchaam in *Engeland* uitgemaakt, totdat zij, onder de regering van KROMWEL, weder vrijheid gekregen hebben, om zich in *Engeland* neder te zetten.

Eer wij deze eeuw beſluiten, verdienen de menigvuldige verhalen van kinderen, door de *Joden* gekruiſigd en vermoord, onze aanmerking. Men ziet duidelijk, dat deze beſchuldigingen aan het vervolgen en ter dood brengen der *Joden* dikwijls het voorkomen gaven van wrekende ſtraffen, en ons redenen opleveren van den toenemenden haat tegen de *Joden*; maar wat is er van derzelver geloofwaardigheid, aan welke velen, in later tijden, en niet zonder reden, getwijfeld hebben?

Somtijds zijn bij deze verhalen de omſtandigheden zoo lomp verdicht, dat zij even daarom verwerpelijk worden; bij voorbeeld, dat met *Hebreeuwſche* letters op het lijk van een vermoord kind deszelfs ouders zouden aangewezen zijn, even als of de *Joden* zich daarmede opzettelijk hadden willen verraden. Dan zijn er andere omſtandigheden onder, die men ten hoogſten ongeloofelijk moet noemen; bij voorbeeld, het voorgewend menigvuldig gebruik, hetwelk de *Joden* van het bloed van vermoorde *Chriſtenen* tot geneesmiddelen, tot tooverijën, zelfs tot hun *Paſchen*, zouden gemaakt hebben; die Natie, wier afkeer van het gebruik van bloed zoo bekend en zoo onverwinnelijk is.

Verders kan men niet ontkennen, dat de woede, met welke de kruisvaarders duizenden *Joden*, enkel omdat zij *Joden* waren, hebben omgebragt, een ſterk vermoeden op de gemelde beſchuldigingen werpt, dat zij bijkans geheel met dat oogmerk zullen uitgedacht zijn,

om dezen moordlust eenigermate te verſchoonen. Ook is het niet blijkbaar, dat zij door bedaarde en onpartijdige regters behoorlijk onderzocht zijn geworden. Men zou het toch de razernij eener onbegrijpelijke verblinding moeten noemen, dat eene ter naauwer nood geduldde, hoogstverachte en gehaatte Natie, jegens andere Natiën, aan wier willekeurige behandeling zij geheel weereloos was overgelaten, tot beſpotting van derzelver godsdienst, ſteeds op nieuw zoodanige euveldaden zou hebben durven plegen, om haar lot ſlechts harder en rampzaliger te maken.

Alles, wat men, na het naauwkeurigst onderzoek, kan toeſtaan, is dit, dat de *Joden* hier en daar, door hunne rijkdommen en aanzien bij de Grooten trotsch, en door zoo vele wreede mishandelingen wraakzuchtig geworden, ſomtijds *Christenen* mishandeld, en misſchien ook ſommigen omgebragt, en derzelver godsdienstgebruiken beſpot hebben. Doch hoe ver deze uitbarſtingen van getergde driften gegaan zijn; hoe veel er, in het bijzonder, van elk der boven aangehaalde verhalen waar is, dit kan, wegens de groote verbittering, de geweldige behandelingen, de ligtgeloovigheid omtrent wonderwerken, het oprapen van vertelſeltjes onder het gemeen, en andere misſlagen, welke hier begaan worden, niet wel bepaald worden.

Wat meer is, menigmalen werd openlijk erkend, welke groote lasteringen tegen de *Joden* werden uitgeſtrooid. Paus INNOCENTIUS IV ſchreef, in het jaar 1247, aan de Aartsbisſchoppen en Bisſchoppen in *Duitschland* en *Frankrijk*: „ dat eenige *Joden* zich „ weemoedig bij hem beklaagd hadden, dat eenige „ Geestelijke en Wereldlijke Vorſten van die landen, „ als ook andere voorname en magtige Heeren, om

„ zich

„ zich, op eene onregtmatige wijze, van hunne goe-
„ deren meester te maken, zich van allerhande booze
„ ſtreken en verdichtingen tegen hen bedienden; dat
„ zij, zonder te bedenken, dat als 't ware uit de
„ *Archiven* der *Joden* de getuigenisſen voor het *Chris-*
„ *telijk* geloof zijn voortgekomen, dat ook hunne god-
„ delijke ſchriften niet alleen den doodſlag, maar zelfs
„ het aanraken van verwrikt vee aan hun op hun
„ *Paaschfeest*, verbieden, hen evenwel valſchelijk be-
„ ſchuldigden, dat zij op hetzelve het hart van een
„ vermoord kind aten, als of dit een gebod van hun-
„ ne Wet ware, en ook elders gevondene doode lig-
„ chamen op hunne rekening ſtelden."

„ Onder voorwendſel van deze en vele andere ver-
„ dichtingen," vervolgt de Paus, „ worden de *Jo-*
„ *den*, zonder behoorlijk aangeklaagd, en geregtelijk
„ overtuigd te zijn, of zonder de misdaad bekend te
„ hebben, tegen de vrijheden, hun door den *Apoſto-*
„ *liſchen* ſtoel verleend, wederregtelijk uitgeplunderd,
„ met honger, gevangenis, velerhande mishandelingen
„ en ſtraffen geplaagd; velen van hen tot den ſchande-
„ lijkſten dood veroordeeld; zij bevinden zich, onder
„ de gehoorzaamheid van deze Vorſten en Heeren, in
„ eenen ongelukkiger toeſtand, dan weleer hunne voor-
„ vaders in *Egypte;* zij moeten hunne aloude woon-
„ plaatſen verlaten, en hadden zich, dewijl zij voor
„ eene geheele uitroeijing vreezen, thans tot den Paus
„ gewend. Deze verbiedt nu alle onregtmatige vervolgin-
„ gen eener Natie, wier bekeering God medelijdend
„ belooft, en hij beveelt, de *Joden* overal, in het-
„ gene hun met onregt ontnomen is, te herſtellen." —
Enkel uit dezen brief van den Paus kan men gevolgen

afleiden, welke op menigen van de bovenverhaalde gevallen mogen toegepast worden.

Over het algemeen blijkt het, dat de Pauſen, alhoewel zij juist niet geloofden, den *Joden* alle billijkheid verſchuldigd te zijn, hun evenwel ſtrikter regt hebben laten gebeuren. Gelijk INNOCENTIUS III, in het jaar 1199, toen zij hem om zijne beſcherming ſmeekten, alle gewelddadigheden verboden had, door welke men hen tot den Doop wilde dwingen, en ook volſtrekt alle andere mishandelingen, welke men hun aandeed; zoo gaf HONORIUS II, in het jaar 1217, een dergelijk gebod, hetwelk GREGORIUS IX, in het jaar 1235, vernieuwde, en als de *Joden*, in het jaar 1236, in het Zuiden van *Frankrijk*, door de kruisvaarders zoo onmenſchelijk vervolgd werden, gelijk wij gezien hebben, ſchreef deze Paus aan eenige *Franſche* Biſchoppen, en aan den Koning zelven, om zoodanige woede in het vervolg voor te komen, en de geplunderde *Joden* weder aan hunne eigendommen te helpen.

Doch, daartegen zijn er ook ſchikkingen en bevelen genoeg van Pauſen en Kerkelijke vergaderingen, waardoor de *Joden* vernederd en buiten ſtaat geſteld werden, om de *Christenen* te benadeelen, waarbij de ijver voor den godsdienst veel hardheid en onregtvaardigheid, welke men zich tegen hen veroorloofde, bedekken moest. Dus verboden verſcheidene Kerkvergaderingen aan de *Joden*, het houden van *Christelijke* dienstknechten en minnemoeders. Paus HONORIUS III beſtrafte, in het jaar 1220, den Koning van *Arragon*, dat hij *Joden*, op wier getrouwheid hij zich toch niet verlaten kon, als gezanten, naar *Muhammedaanſche* Vorſten zond; op dezelfde wijze beſtrafte hij ook de

de Koningen van *Leon*, *Kastilië* en *Navarre*, over deze gewoonte.

GREGORIUS IX bezwaarde zich, in het jaar 1231, bij den Aartsbisschop van *Gran*, dat in *Hongaryë* *Joden* en *Saracenen* openbare ambten bekleedden; en bragt het ook zoo ver, dat de Koning van dit Rijk, ANDREAS, terstond daar op, onder andere verbeteringen der binnenlandsche staatsinrigtingen, die hij, op gevaar van door dezen Aartsbisschop in den kerkenban gedaan te worden, invoerde, ook deze beide volken van alle zoodanige bedieningen uitsloot.

Reeds in het jaar 1215 had de vierde Kerkvergadering van *Lateranen* den *Joden* alle openbare ambten verboden, met bijvoeging, dat zij alle inkomsten, welke zij daarvan getrokken hadden, ten behoeve van arme *Christenen*, moesten uitkeeren.

De Kerkvergaderingen van *Beziers*, in het jaar 1246, en van *Abby*, in het jaar 1254, bedreigden zelfs die genen met den ban, die in ziekten hunne toevlugt tot *Joodsche* Geneesheeren zouden nemen.

De Bisschoppen, te *Weenen*, in het jaar 1267, vergaderd, onder voorzitting van eenen Pauselijken *Legaat*, verboden den *Christenen* alle eten en drinken met de *Joden*, zelfs het koopen van spijzen van hen, opdat zij door dezelven niet vergiftigd mogten worden.

Zelfs moesten de *Joden* zich, door een uitwendig teeken aan de kleederen, van de *Christenen* onderscheiden, „ zoo," zegt de bovengenoemde vergadering van *Lateranen*, „ omdat zich anders *Christenen* met *Jood-*„ *sche* vrouwen, en *Joden* met *Christen*-vrouwen, bij „ abuis, vermengen konden; als, omdat MOZES hun „ reeds bevolen had, zich daardoor van andere vol-„ ken te onderscheiden." Andere Kerkvergaderingen

hebben bepaald, dat dit onderſcheidings-teeken beſtaan zou in een klein rad, midden op de borst.

Onder andere zoodanige voor de *Joden* ſchandelijke of drukkende wetten, is die, welke de Pauſen in deze *dertiende eeuw*, aangaande den *Thalmud*, gegeven hebben, merkwaardiger, dan alle de overigen.

Een zekere, te *Rochelle*, in het jaar 1236, gedoopte *Jood*, NICOLAUS, dien men voor zeer geleerd hield, reisde, in het jaar 1238, naar GREGORIUS IX, wien hij ontdekte, dat de *Joden*, behalve de ſchriften van MOZES, nog eene andere Wet hadden, in welke God dezen *Profeet* mondeling onderwezen, en welke de wijzen onder deze Natie eindelijk, onder den naam van den *Thalmud*, verzameld hadden; maar in dit boek ſtonden de verfoeijelijkſte dwalingen en godslasteringen; en hetzelve deed de *Joden* voornamelijk in hunne verſtokking volharden. Hier op gaf de Paus, in het jaar 1239, aan de *Franſche*, *Engelſche* en *Spaanſche* Aartsbisſchoppen in last, dat zij op den eerstvolgenden *Sabbath*, als de *Joden* in hunne *Synagogen* zouden vergaderd zijn, alle hunne boeken zouden laten wegnemen, en die aan de *Dominikanen* en *Franciskanen* in bewaring overgeven; ook zouden zij allen, die *Hebreeuwſche* boeken hadden, op ſtraffe des bans, bevelen, dezelven over te leveren. Dit zelfde vorderde hij ook van de Koningen van die landen, en bijzonder van de *Franciskanen* te *Parys*, die deze boeken, als zij dwalingen behelsden, zouden laten verbranden. Tevens zond hij een uittrekſel mede uit den *Thalmud*, in XXXV ſtellingen, welke met verſcheidene andere artikelen, in tegenwoordigheid van eenige Bisſchoppen en Godgeleerden, als de dadelijke inhoud van gemelde boek erkend waren. Zelfs hadden de *Joodſche* Leeraars

dit

dit beleden, en er bijgevoegd: „ dat de wetenſchap „ van den *Thalmud* bij hen nog hooger geſchat werd, „ dan de kennis van hunnen Bijbel; dat, volgens „ hunne leerſtellingen, geen *Jood* de ſtraffen der toeko„ mende wereld langer zou doorſtaan, dan twaalf „ maanden; dat God alle dagen ſchool houdt, zijne „ kinderen onderwijst, met den *Leviathan* ſpeelt, en „ dergelijke meer." Bij nader onderzoek van deze boeken vonden de Godgeleerden en *Kanonisten* te *Parys*, dat zij zoo wel ſtrijdig waren met den geeſtelijken als woordelijken zin der Schrift, en ongerijmde Fabelen in dezelve bragten. Dus werden alle deze boeken, zoo vele men er maar krijgen kon, twintig karren vol, openlijk verbrand.

INNOCENTIUS IV ſchreef insgelijks, in het jaar 1244, over dit onderwerp, aan den Koning van *Frankrijk;* en prees den ijverigen bijſtand, welken hij hier toe, als een regtzinnig en *Allerchriſtelijkſte* Koning, (*tanquam Rex Catholicus et Princeps Chriſtianiſſimus*,) bewezen had; maar verzocht hem tevens, dewijl de *Joden* nog niet wijzer waren geworden, alle hunne boeken, welke de Godgeleerden voor verwerpelijk zouden verklaren, in zijn Rijk te laten opzoeken en verbranden. Evenwel gaf hij aan zijn' *Kardinaal-Legaat* in *Frankrijk* bevel, om aan de *Joden* zulke van hunne ſchriften, welke niets aanſtootelijks behelsden, terug te geven.

De *Legaat*, onbillijker en harder dan de Paus zelve, ſchreef aan dezen terug, wat, onder GREGORIUS IX, in deze zaak was voorgevallen, er bijvoegende: „ dat het eene ergernis, en eene eeuwige ſchande voor „ den *Apoſtoliſchen* ſtoel zou zijn, indien dezelve boe„ ken duldde, of den *Joden* terug liet geven, welke „ openlijk door de Godgeleerden veroordeeld waren."

De *Legaat* verklaarde ook werkelijk, in het jaar 1248, dat men in den hem voorgelegden *Thalmud*, nadat hij van kundige mannen getoetst was, eene menigte dwalingen, godslasteringen en gruwelen gevonden had, om welken dit boek niet geduld, noch terug gegeven kon worden; over de andere *Joodſche* ſchriften wilde hij op een' anderen tijd uitſpraak doen.

Bij het gemelde onderzoek waren twee Godgeleerden gebruikt, die den naam hadden, van het *Hebreeuwsch* volkomen te verſtaan, hoewel zij echter eene hun geheel bijzonder eigene uitſpraak van deze taal hadden.

Met dit alles wordt ons nergens gemeld, wat toch eigenlijk, en met welk regt, in den *Thalmud* veroordeeld werd; zoodat wij niet in ſtaat zijn te bepalen, of men niet veel in denzelven kwalijk verſtaan, overdreven, of zelfs wel vervalscht hebbe, en of niet misſchien onder de verbrande *Joodſche* boeken ook afſchriften van een deel van hunne Bijbels, of andere nuttige ſchriften, geweest zijn.

VEERTIENDE EEUW.

Ook in deze eeuw bleven ſommige Pauſen voortgaan, hunnen ijver tegen den *Thalmud* der *Joden* te werk te ſtellen. JOANNES XXII vernieuwde, in het jaar 1320, het bevel van GREGORIUS IX, in de voorgaande eeuw, omtrent denzelven; en had het aan dezen en andere ijveraars geſtaan, zoo zouden alle afſchriften van den *Thalmud*, die in handen der *Christenen* komen mogten, aan de vlammen opgeofferd zijn.

Voor het overige was hun toeſtand, in deze *veertiende eeuw*, over het geheel genomen, genoegzaam dezelfde, als in de vorige eeuw; alleen in bijzondere landen

den wisſelden hunne lotgevallen telkens af. Zij bleven ſteeds eene ongemeen werkzame Natie in den koophandel en het wisſelen van geld; ook hadden zij in verſcheidene wetenſchappen en kunſten vele merkwaardige en zelfs gedeeltelijk ſcherpzinnige en verdienſtelijke mannen onder hunne Leeraren. Hunne Godsdienst-onderwijzers waren niet alleen in de *Joodſche* Godgeleerdheid, maar ook in veelerlei andere wetenſchappen, geoefend. Zij hadden in *Spanje*, *Frankrijk*, *Italië*, *Duitschland*, en andere landen van *Europa*, zelfs ook in de twee andere werelddeelen, vele bloeijende ſcholen, onder welke die te *Konſtantinopolen* eene der vermaardſte was. Daardoór hadden zij ook vele ſchrijvers van velerhande ſoort; uitleggers van den Bijbel en den *Thalmud;* ſchrijvers van Bijbelſche woordenboeken; twistſchrijvers tegen de *Christenen* en *Sadduceën;* opſtellers van Kerkelijke dienstboeken; Wijsgeeren en *Kabbalisten*, ſchoolſche Twistredenaren, Natuurkundigen, Starrenkundigen, Starren-voorzegkundigen en anderen.

Zoo als in de voorgaande eeuw, zoo waren ook thans de landen van *Muhammedaanſche* Vorſten voornamelijk de plaatſen, waar deze talrijke, verſtrooide, en toch grootendeels in geloof en zeden ten naauwſte vereenigde Natie veilig en gerust leven kon. Trouwens, alhoewel zij meermalen ook in het *Christelijk* gebied langen tijd beſchermd, en zelfs aan de Hoven bij uitnemendheid begunſtigd werden, evenwel waren zij daar nooit volkomen zeker, of zij ook den volgenden dag hunne bezittingen, hunne woonplaatſen, hunne vrijheid, ja zelfs hun leven, behouden zouden.

Ondertusſchen ziet men hen toch in die landen, waar zij onlangs de wreedſte verdrukkingen hadden uitge-

ſtaan, of waar zij geheel verjaagd waren geworden, weldra weder te voorſchijn komen, en hunne oude werkzaamheden, op nieuw, een' tijd lang voortzetten. Dit vond daar in zijne reden, omdat niet zoo zeer algemeen blijvende wetten en verboden, als wel voorbijgaande uitbersſingen van godsdiensthaat, geldzucht, nijd en dergelijke, nadeelig voor hen waren. Men had hen zelfs noodig in openbare maatſchappelijke handteeringen, in de betrekkingen en verbindtenisſen met buitenlandſche wereldeelen, en over het algemeen wegens de buigzaamheid, waarmede zij zich in vele omſtandigheden wisten te voegen; en zij zelve vonden daarbij zoo veel winst en voordeel, dat zij het voor zich niet onwaardig rekenden, om deze vrijheid zelfs met velerhande laagheden en onophoudelijke gevaren te koopen. Zij bleven hunne denkwijze en godsdienst getrouw; doch het gedrag der *Christen*-volken jegens hen was ſlecht zamenhangende en onbeſtaanbaar.

De *Karaiten*, die zich onder de *Joden* tegen den *Thalmud* en de overleveringen bleven verzetten, hadden ten dezen tijde twee vermaarde Leeraren, beiden met den naam van AARON, den eerſten in het laatst der voorgaande en het begin van deze veertiende eeuw (*), te *Konſtantinopolen*, die, behalve uitleggingen over den Bijbel, ook een gebedeboek en een Spraakkundig geſchrift nagelaten heeft; en den lateren AARON, zoon van ELIAS, die, omtrent het jaar 1346, zich eenen grooten roem verworven heeft. Deze was te *Nikomedië* geboren, en heeft de drie hoofdgeſchriften opgeſteld, naar welke de *Karaiten* zich nog in later tijden te *Konſtantinopolen* en *Kairo* gedragen hebben, onder de

(*) Zie hier voor, *Bladz* 252.

de titels van: *Edens Hof*, *de Kroon der Wet*, en *de Boom des Levens*.

In het voorbijgaan merk ik hier aan, dat een Schrijver der *Joodſche* Oudheden, in onzen tijd, gegist heeft, dat deze *Karaïten*, of *Kareërs*, die den *Thalmud* en de *Joodſche* overleveringen verwierpen, wel van die *Christenen* konden afkomſtig zijn, die zich, als bekeerde *Joden*, door de valſche *Apostelen* lieten verleiden, om tot het *Jodendom* terug te keeren; of die, na de dood der *Apostelen*, liever met de *Joden*, dan met de onbeſnedene *Christenen*, gemeenſchap wilden houden.

Wij zouden nu verſcheidene Leeraars en Geleerden, die onder de *Joden*, in deze eeuw, gebloeid hebben, kunnen opnoemen, doch de meesten derzelven zullen ons in den loop van het geſchiedverhaal, op hunne plaats, voorkomen; alleen verdient één van de vermaardſte twistſchrijvers der *Joden* tegen de *Christenen*, R. LIPMAN, bijzonder genoemd te worden. Eigenlijk heette hij volledig JOM TOB LIPMAN, en was geboren te *Mulhauſen;* hij ſchreef, omtrent het laatſte jaar van deze eeuw, 1399, eene wederlegging der *Sadduceën* en *Christenen*, en ook, gedeeltelijk, der *Ongodisten*, aan welke hij den wijdſchen titel gaf: *Sefer Nizzachon*, *Boek der Overwinning*. Door de *Sadduceën* verſtaat hij de *Kareërs*, of *Karaïten*, omdat deze met malkanderen in dit derde overeenkomen, dat zij geene mondelijke overleveringen, of bijvoegſelen op MOZES Wetten, aannemen. Tegen de *Christenen* poogt hij inzonderheid die plaatſen van het *Oude Testament* anders te verklaren, welke zij als bewijzen voor de Goddelijke zending van JEZUS, en van de waarheid van hunnen godsdienst gebruiken. Op het einde beantwoordt

woordt hij nog eenige tegenwerpingen van eenen gedoopten *Jood*, en haalt daartegen nog andere tegenwerpingen van R. DAVID KIMCHI, tegen de *Christenen*, aan.

Dit bij de *Joden* doorgaans zeer geacht boek, in hetwelk ook veel voorkomt, het *Joodſche* geloof betreffende, en waarin van de ſchriften van MAIMONIDES niet weinig gebruik is gemaakt, gelijk men, over het geheel, daar in ſchranderheid in uitlegkundige wendingen, een' bondigen ſchrijftrijl, maar ook hevigheid tegen de godsdienstpartijën, welke het beſtrijdt, niet kan ontkennen, is met zoo veel zelfsvoldoening van den ſchrijver geſchreven, dat hij zich beroemt, alle plaatſen der Heilige Schrift, welke de *Christenen* voor zich aanhaalden, met een' ſtroohalm omver te kunnen ſtooten. Deze R. LIPMAN leefde nog omtrent het jaar 1420, te *Krakau;* zijn boek is door TH. HAKSPAN, in het jaar 1644, in 4to, te *Neurenburg*, in het licht gegeven.

Doch laten wij de merkwaardigſte lotgevallen des *Joodſchen* volks, in deze eeuw, ordenlijk verhalen, en wel zoo, dat wij eerst, naar vervolg des tijds, melding maken van de rampen en vervolgingen, welke zij, onder de zwaarſte beſchuldigingen van ongeloofelijke gruweldaden, van welke de Geſchiedboeken van dezen tijd overvloeijen, maar waaromtrent, over het algemeen, dezelfde aanmerkingen gelden, welke wij bij de voorgaande eeuw gemaakt hebben, in genoegzaam alle landen van *Europa* geleden hebben.

Een *Boheemsch* Croniekſchrijver der zestiende eeuw verzekert, dat de *Joden* te *Praag*, op *goeden vrijdag* van het jaar 1305, eenen *Christen*, in een onderaardsch gewelf, aan het kruis gehecht, en hem alle martelingen, welke CHRISTUS geleden heeft, aangedaan hebben; waarop het volk dier hoofdſtad, zonder naar het von-

nis

nis des Konings te wachten, de moordenaars, met de uitgezochtſte pijnigingen, ombragt, en uit derzelver geplunderde bezittingen, voor den nieuwen martelaar, een gedenkteeken oprigtede.

In het jaar 1306 verjoeg de Koning van *Frankrijk*, FILIP *de Schoone*, hen uit zijn Rijk, door een heimelijk gegeven gebod, waarbij alle hunne goederen verbeurd verklaard, en aan elk van hen ſlechts zoo veel gelaten werd, als hij tot zijn vertrek uit het Koningrijk volſtrekt behoefde. Men geeft van dit gedrag des Konings geene andere reden op, dan dat hij der *Joden* vijand was; ondertusſchen is het zeer waarſchijnelijk, dat hij die geheele Natie aan zijne verregaande gierigheid opofferde, ten minste verrijkte hij zich zeer uit hunne verbeurd verklaarde goederen. De ongelukkige *Joden* ſtierven, voor een groot gedeelte, van kommer en gebrek, op hunne reize, de overigen bereikten *Duitſchland*, waarom vele *Hoogduitſche Joden* zich naderhand hebben aangemerkt, als van *Franſchen* oorſprong te zijn.

Enkele van hen namen het *Christendom* aan, en behielden daar door vrijheid, om in *Frankrijk* te blijven. Doorgaans plag onder dezen ook geteld te worden de vermaarde NIKOLAUS *de Lira*, of *Lyra*, naar een vlek in *Normandië*, dus genoemd, die, naderhand in de Orde der *Franciskanen* getreden, gehouden wordt, als de eerſte, die onder de *Christenen* eene goede wijze van Bijbelverklaring heeft te voorſchijn gebragt, en zich bijzonder door zijne zoogenoemde *Postillæ in Biblia* (*) eenen grooten roem verworven heeft; waarvan

(*) *Postilla*, of *Postillæ* hadden deze naam, omdat zij aanmerkingen behelsden, welke na eenen Tekst der *Latyn-*

van ook een oud versje getuigde, met deze woorden:
Si Lyra non lyrasset, totus mundus delirasset.

Hij heeft ook eene opzettelijke wederlegging tegen de *Joden* geſchreven. Evenwel heeft men in later tijden, op zeer ſchijnbare gronden, in twijfel getrokken, of DE LYRA, of LYRANUS, ooit een *Jood* geweest is.

Hoe het zij, onder deze bekeerlingen werden weinigen gevonden, die daar beſtendig bij bleven; integendeel waren er, die hunne verbittering toonden, door op de boeken der Heiligen te ſpuwen, en die op andere onwaardige wijzen te behandelen, waarom zelfs één van hen, vier jaren hier na, levende verbrand is geworden.

De *Joden* werden echter, reeds in het jaar 1315, door LODEWYK, met den bijnaam HUTIN, weder in het Rijk toegelaten, omdat hij geld noodig had, om zijne ſchatkist te ſtijven, en de *Joden* hem eene aanzienelijke ſom voor deze vrijheid aanboden.

Doch, vijf jaren daarna brak weder een nieuwe en geweldige ſtorm op de *Joden* los, door de woede van de zoogenoemde *Schaapherdersbende*, (*les Pastoureaux*,) welke uit Herders beſtond, die het beloofde Land wilden gaan bemagtigen, en in het eerst, in godsdienſtige omgangen, door het land, al bedelende, rondzworven, maar weldra, door de ligtgeloovigheid van het gemeen, hetwelk bij menigten zich bij hen voegde, terwijl ook Priesters, Monniken en vrouwen den hoop hielpen vergrooten, ſtout en ongebonden werden; zelfs verleenden hun vele Edellieden, in het eerst, hunne beſcherming, tot zij begonnen te

tynſche vertaling, en derzelver woorden (*Post illa verba*) volgden.

te rooven en te plunderen, de gevangenisſen openbraken, en al de kwaaddoeners, die zij vonden, mede in hunne benden inlijfden. Voornamelijk viel hunne woede op de *Joden*, van welken zij bij duizenden van het leven beroofden, en ânderen plunderden, terwijl de overigen hun leven niet konden redden, dan door zich te laten doopen. Vergeefs poogden zich eenige voorname lieden tegen deze razernij te verzetten; deze Herders verſmaadden zelfs den ban van den Paus, die toen te *Avignon* zijnen zetel had. Eindelijk gaf de Koning van *Frankrijk* bevel aan den Adel, om zich tegen hen te wapenen, en nu werden deze roovers ſpoedig gedwongen, het *Franſche* gebied te ruimen; zij begaven zich naar *Navarre* en *Arragon*, alwaar zij dezelfde wanorde aanrigteden, toen de Koning van *Arragon* een leger tegen hen zond, onder het bevel van zijnen zoon, hetwelk, hun hoofd en voornaamſten aanvoerder gedood hebbende, deze menigte verſtrooide, welke verders gedeeltelijk door het zwaard, gedeeltelijk door eene zware peſt, om hals raakte.

Nergens echter leden de *Joden* meer, in deze veertiende eeuw, dan in *Duitſchland*. In het jaar 1310 werd te *Neurenberg* een vermaarde *Rabbi*, MARDOCHAI, uit *Oostenrijk* geboortig, die eene uitlegging over den *Thalmud* geſchreven had, welke aan de *Joden* zeer beviel, opgehangen, zonder dat men weet, om welke redenen; alleen zeggen de *Joodſche* Schrijvers, dat hem dit rampzalig lot getroffen hebbe, enkel *om de heiliging van Gods naam*, dat is, om zijnen godsdienst.

Meer algemeen was eene vervolging tegen de *Joden*, in het jaar 1338, welke haren oorſprong nam in het ſtadje *Pulka*, onder het Geeſtelijk regtsgebied van *Paſſau*, onder de Heerſchappij van Hertog ALBERT *van*

van Oostenrijk, die daar van zelve aan den Paus een berigt toezond, hetwelk behelst: dat men eene met bloed beſprengde *hostie* onder het ſtroo, digt bij de woning van een' *Jood*, gevonden hebbende, welke van een' Priester in de kerk gebragt was, en door het volk vereerd werd, het volk, in den waan, dat de *Jood* deze *hostie* doorſtoken had, zonder de Overheid te kennen, in eenen oploop, eene menigte *Joden* om het leven had gebragt; ſommigen echter hadden een vermoeden, dat de zucht, om zich met de plundering der *Joden* te verrijken, het volk nog meer, dan wel ijver voor den godsdienst, tot deze wreedheid had aangedreven; onlangs, voegt de Hertog er bij, was hijna een dergelijk tooneel vertoond in een ſtadje *Sints*, in hetzelfde Bisdom; hij vraagde den Paus, hoe hij zich hierbij te gedragen had, te meer, omdat voor eenigen tijd in een ander plaatsje, door eenen Geestelijken, ſoortgelijke bloedige ouwel in de kerk gelegd was, die evenwel vervolgens beleden had, dat hij zelve deze *hostie* met bloed beſtreken had, om het volk tegen de *Joden* gaande te maken, als hadden die dezelve mishandeld; deze *hostie* was ondertusſchen zoo lang het voorwerp der vereering van het volk gebleven, tot zij geheel door de wormen verteerd was, en toen nog had een ander Geestelijke de onbeſchaamdheid, insgelijks volgens zijne eigene bekentenis, om, op nieuw, eene ongewijde *hostie*, met bloed beſprengd, daar te leggen, om van het volk vereerd te worden. De Paus gaf hier op last aan den Biſchop van *Paſſau*, om onderzoek naar deze zaak te doen, en de ſchuldigen, wie zij ook zijn mogten, met alle ſtrengheid te ſtraffen.

In het *Naſſauſche* deed zich, om dien tijd, zekere

AR-

ARMLEDER op, „die zich aan het hoofd van een aantal boeren ſtelde, en, onder voorwendſel van ijver voor den godsdienst, alle *Joden*, die hem voorkwamen, liet doodſlaan; maar als hij vervolgens, op gelijke wijze, ook de *Christenen* aanviel, deed Keizer LODEWYK *van Beijeren* hem ter dood brengen.

Wij gaan verſcheidene andere vertellingen van *hostiën*, welke de *Joden* zouden doorſtoken hebben, en welke bloed opgaven, ja, van welken men zelfs eene had hooren zuchten, voorbij, om de zware vervolging te melden, welke de *Joden* omtrent het jaar 1348, in verſcheidene landen, trof.

Ene zware algemeene pest, door eenige *Italiaanſche* kooplieden uit het Oosten overgebragt, verwoestte ten dezen tijd genoegzaam alle landen van *Europa*. Eensklaps verſpreidde zich een gerucht, dat de *Joden* in *Spanje* eene menigte vergift van allerhande ſoort verzameld, en, door omgekochte melaatſche lieden, in de waterbronnen en rivieren hadden laten werpen, ten einde die te vergiftigen, en alle *Christenen* op eens om het leven te helpen. Terſtond viel het graauw alom op de *Joden*, als giftmengers, aan; in *Spanje* werd, op Koninglijk bevel, eene menigte *Joden* in de gevangenis geworpen, en vervolgens, zoo als ons *Joodſche* Schrijvers zeggen, wel ten getale van 15,000 ten vure gedoemd.

Op gelijke wijze werden zij in *Languedock*, het *Dauſiné*, en vele andere oorden van *Frankrijk*, op de wreedſte wijze, omgebragt, en bij menigten levende verbrand, wordende hunne goederen door den Koning, FILIP *den Langen*, zelven aangeſlagen, ten behoeve van zijne ſchatkist.

Vergeefs verbood de Paus KLEMENS VI ieder een,

om eenen *Jood* te dooden, of te plunderen, of tot den Doop te dwingen, dewijl toch uit dwang geen waar *Chriſtelijk* geloof ontſtaan kon; hij herhaalde dit gebod, met bijgevoegde verklaring, dat er geheel geen grond was, om de *Joden* van de gemelde vergiftiging te verdenken, dewijl de heerſchende peſtkwaal hen niet meer dan de *Chriſtenen* verſchoonde; hij dreigde allen met den ban, die op de *Joden* aanvielen, terwijl dezen zich zelven gaarne aanboden, tot een geregtelijk onderzoek.

Alles vergeefs! Men ſleepte bijna overal, uitgezonderd te *Avignon*, waar de Paus zich bevond, de *Joden* naar den brandſtapel; en nog ſchijnen de meesten in *Duitſchland* om hals geraakt te zijn. Te *Straatsburg*, *Spiers*, *Worms*, *Oppenheim*, *Frankfort aan den Main*, en te *Ments*, was de ſlachting verſchrikkelijk groot. Te *Frankfort* ſtak een' *Jood*, in de woede van wanhoop, het ſtadhuis in brand. De vlam ſloeg over in de hoofdkerk, welke insgelijks in kolen gelegd werd. De wraak hier over werd gekoeld, door den moord van den brandſtichter niet alleen, maar van al de *Joden*, die zich in de ſtad bevonden, behalve eenige weinigen, die de wijk naar *Bohemen* namen.

De *Joden* van *Mentz* hadden de wapenen opgevat, om zich te verdedigen, of hun leven duur te verkoopen, en omtrent 200 *Chriſtenen*, die ongewapend waren, overvallen hebbende, bragten zij die om het leven, waarop het verbitterd gemeen met zulke woede op hen aanviel, dat er bij die gelegenheid omtrent 12,000 *Joden* ſneuvelden. Zeer velen verbrandden zich zelven, in hunne huizen; weinigen ſlechts reddeden zich, door zich te laten doopen; ſchoone *Jodinnen* en jongens werden ook, tegen wil en dank, gedoopt; doch, dewijl men beweerde, dat zelfs gedoopte *Joden* met het ver-

vergiftigen voortvoeren, werden deze insgelijks in het vuur geworpen. Evenwel werden de *Joden* door den Paltsgraaf aan den *Rhijn*, te *Heidelberg*, beſchermd; gelijk ook verſcheidene andere Grooten en Edellieden hun op hunne landerijën vreedzaam verblijf vergunden.

Deeze algemeene woede werd nog vermeerderd, door de *Flagellanten*, of *Geeſelaars*, eene bende, die, ten dezen tijde, als boetelingen, zich zelven openlijk geeſelende, het land doorzworven, voorwendende, Gods toorn wegens de zware peſt te willen afwenden; deze dweepers en geeſtdrijvers hitſten opzettelijk het gemeen allerwege nog meer tegen de *Joden* op, ja, ſloegen zelve de handen aan hen, en vermoordden hen. Het is zoo, men verhaalt, dat de in eene ſtad van het Bisdom *Bamberg* wonende *Joden*, waar zij zeer ſterk waren, op eenen daar doortrekkenden hoop *Geeſelaars* waren aangevallen, en veertien van dezelven, benevens eenige burgers, die hen wilden beſchermen, hadden doodgeſlagen, en vervolgens de ſtad in brand geſtoken. Ondertuſſchen moeten hier zeker eenige omſtandigheden ontbreken, alzoo de Paus KLEMENS VI, in eenen brief aan den Aartsbisſchop van *Maagdenburg*, in het jaar 1349, uitdrukkelijk aan de *Geeſelaren* te last legt, dat zij de *Joden* vermoordden.

Zoo verſchrikkelijk was, in deze eeuw, over het algemeen, het lot der *Joden*, in de *Weſterſche* landen; laat ons nog kortelijk den togt door deze landen doen, ten einde nog eenige bijzonderheden te melden, welke in dezelven de *Joden* betreffen. Wij beginnen met *Spanje*.

Hier was ALFONSUS XI, Koning van *Kaſtilië*, den *Joden* zeer genegen, daar hij zich geheel liet leiden door eenen *Jood*, JOZEF *van Aſtigi*, die het beſtuur

had van zijne geldmiddelen. De Koning zag zich echter genoodzaakt, een bevel tegen hen uit te vaardigen, waarbij hun geboden werd, het Koningrijk binnen drie maanden te verlaten; alzoo men hen beschuldigde, dat een *Joodsche* jongen eene pot met water, uit een venster, op het Sacrament had geworpen, hetwelk men op de straat voorbij droeg. Gelukkig, dat de Erfprins, herziening van het vonnis, ten behoeve der *Joden*, verkregen hebbende, ontdekte, dat een jong *Christen*, bij toeval en onverzins, deze pot uit het venster ledig gestort had. De ijveraars tegen de *Joden*, hier door te leur gesteld, konden zich echter niet bedwingen, op de *Joden* aan te vallen, en eenigen om te brengen, maar de Koning stuitte den moedwil, door tien van de ergste belhamels te laten ophangen.

Maar een' anderen, kort daarop gevolgden, opstand te *Toledo*, kon deze Koning niet zoo gelukkig beteugelen. Hier zag men een voorbeeld van de uiterste wanhoop, R. ASCHER was van zijne geboorteplaats, *Rothenburg*, voor eenigen tijd, derwaards gevlugt, met zijne acht zonen. Een van dezen, den woedenden hoop in zijn huis ziende inbreken, met oogmerk, om hen allen te vermoorden, verviel tot die razernij, dat hij alle zijne bloedverwanten, die in dit huis eene schuilplaats gezocht hadden, met eigene handen, doodde, en eindelijk zich zelven ombragt, om niet in handen van deze moordenaren te vallen.

Wanneer de Koning PEDRO *de Wreede*, door zijnen natuurlijken broeder, HENDRIK *de Tristemar*, gedood was, en deze daarop de stad *Burgos* belegerde, betoonden de *Joden* zich aan PEDRO, van wiens dood zij nog geene kennis hadden, zoo getrouw, dat zij, zich in hun kwartier versterkt hebbende, de stad dapper

per hielpen verdedigen, welke getrouwheid aan HENDRIK zoo wel beviel, dat hij, bij de overgave der ſtad, hun gunſtige voorwaarden ſchonk.

Deze Vorst had eenen *Jood*, MEIR, tot zijnen Geneesheer, die, als de Koning eenigen tijd daarna ſtierf, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn, op de pijnbank gebragt werd, en bekende, hem het vergif gegeven te hebben. Evenwel ſpreken hem voorname *Spaanſche* Schrijvers hier van vrij, ſchoon ook, wegens dit vermoeden, de *Joden* mishandeld en gehaat werden, waarbij zij zich vooral over de Monniken, als hunne doodvijanden, beklaagden, en van de Koningin met moeite, voor eene ſomme van 50,000 kronen, de vrijheid verwierven, om in het land te mogen blijven.

Onder de regering van HENDRIK III, omtrent het jaar 1349, hadden zij eene nieuwe vervolging te dulden, toen MARTINUS, Aartsdiaken van *Astigi*, de ſtraten van *Sevilië* en *Kordua*, al predikende, doortrok, en het volk tegen de *Joden* verbitterde.

Onder den zoon van dezen Koning, JOANNES, werden zij verpligt, een rood teeken van onderſcheiding te dragen, en ſtonden bloot aan allerlei ſoort van knevelarijën.

Even ongelukkig was hun ſtaat in het rijk van *Arragon*, welk rijk door burgeroorlogen verſcheurd werd, in welker rampen de *Joden* een dubbel deel hadden, door de belastingen, met welke zij gedrukt werden.

Niettegenſtaande alle deze rampen, had de Natie, gedurende deze eeuw, in *Spanje*, verſcheidene geleerde mannen, aan welker hoofd men den beroemden IZAAK SCIPRUT met regt mag plaatſen, een' der hevigſte vijanden en geweldigſte ſchrijvers tegen de *Christenen*. Zijn zoon, SCHEM TOB, erfde zijn vaders haat tegen

de *Christenen* over, en leefde omtrent het jaar 1375, en vertaalde, onder andere ſchriften van zijn eigen opſtel, het *Evangelie* van MATTHEUS in het *Hebreeuwsch.* Een ander geleerd *Rabbyn* van dezen tijd was SALOMO BEN CHENOK, die van *Konſtantinopolen* naar *Burgos* kwam, om *de diepten der Goddelijke Wet te peilen;* onder dezen titel namelijk gaf hij een boek in het licht, in hetwelk hij de moeijelijkſte plaatſen uit de *vijf Boeken van* MOZES verklaarde, als mede ſommige *Rabbynſche* uitleggingen van dezelve, die al te bloemrijk of leenſpreukig zijn.

Ten aanzien van *Frankrijk* moeten wij hier alleenlijk aanteekenen, dat in de laatſte regeringsjaren van Koning KAREL VI, die, toen hij nog *Daufin* was, en het rijk voor zijnen vader, gedurende deszelfs gevangenſchap bij de *Engelſchen*, beſtuurde, den *Joden* vrijheid gegeven had, om in *Frankrijk* ongehinderd te wonen en te verblijven, alleen onder die bepaling, dat zij *een* teeken van onderſcheiding zouden dragen, bij openbaar plakaat, alle *Joden* uit *Frankrijk* verdreven zijn, waar toe de beſchuldiging van eenen moord, door hen te *Parys* aan een' *Christen*, zoo men zeide, gepleegd, aanleiding zal gegeven hebben. Vele *Joden* waren deswegens gevangen genomen, ſommigen opgehangen, anderen gegeeſeld, en de *Synagoge* werd verwezen, om 18,000 rijksdaalders te betalen, tot, eindelijk, twee jaren daarna, het bovengemelde plakaat van verbanning volgde. Sedert hebben de *Joden* niet dan oogluikende in *Frankrijk* kunnen verkeeren, hoewel men hen op deze wijze duldde; echter hadden zij geene openbare vrijheid, dan alleen in de ſtad *Mets*, welke aan het *Duitſche* rijk behoord had, aldaar werden zij, nadat dezelve aan *Frankrijk* gekomen was, bij hunne vrijheid bewaard.

In

In *Italië* hebben wij uit verſcheidene voorbeelden reeds gezien, dat de Pauſen den *Joden* niet ongunſtig waren. Dus zocht KLEMENS V hen, zelfs door het uitſpreken van den ban, te beveiligen tegen de woede der *Schaapherders*, in *Frankrijk*, tevens echter was deze Paus bedacht, om hunne bekeering tot het *Chriſtendom* te bevorderen, ten welken einde hij belaste, dat op elke *Univerſiteit*, of Hoogeſchool, Hoogleeraars zouden zijn, in de *Hebreeuwſche* taal, ten einde men in ſtaat zou zijn, om hen uit hunne eigene boeken te wederleggen.

Maar zijn opvolger, JOANNES XXII, opgezet door zijne ijverige zuster, en nog meer door eenige Biſchoppen, die de *Joden* beſchuldigden, het kruis, door deze Biſchoppen, bij eenen plegtigen omgang, rondgedragen, gehoond te hebben, gaf een bevel uit, waarbij de *Joden* uit het geheele gebied van den Kerkelijken Staat gebannen werden, hetwelk des te meer verſlagenheid onder hen veroorzaakte, daar zij toch altijd meer of min beſcherming bij de Pauſen gevonden hadden. Op voorſpraak echter van Koning ROBERT *van Sicilië*, en de belofte, dat de *Joden* hem 100,000 gulden zouden opbrengen, werd dit bevel door den Paus weder herroepen, en, gelijk wij gezien hebben, KLEMENS VI ſchreef, ten hunnen behoeve, om de vervolging te ſtuiten, welke hun, onder voorwendſel, dat zij de bronnen en rivieren vergiftigd hadden, werd aangedaan; ook lieten zijne *Inquiſiteurs*, die de *Albigenzen* zoo hevig vervolgden, de *Joden* in vrede leven, zonder hunne rust te ſtooren.

Te *Bologne* waren de *Joden* zoo talrijk en vermogende, dat zij, dewijl hunne *Synagoge* hun te klein werd, eene nieuwe en veel grootere bouwden, en in

die ſtad eene ſoort van Hoogeſchool ſtichtten. Deze laatſte was haren oorſprong verſchuldigd aan eene vermogende familie, welke voorgaf afkomſtig te zijn van die *Joden*, welke TITUS, na de verovering en verwoesting van *Jeruzalem*, met zich te *Rome* gebragt had, alwaar zij, onder den naam *Hanneharim*, (*de Kinderen*,) bleven, tot in het laatſte dezer *veertiende eeuw*, wanneer zij, omſtreeks het jaar 1395, naar *Bologne* verhuisden, en, onder anderen, de gemelde *Synagoge* bouwden, de fraaiſte van geheel *Italië*, welke nog beroemder is geworden, door vele aanzienlijke *Joodſche* Leeraren, die daar openlijk hun onderwijs gaven. Hier gaven ook de *Joden* aan den Pauſelijken *Inquiſiteur* een' Bijbel ten geſchenk, welk gezegd werd, door de eigene hand van EZRA geſchreven te zijn, en die aldaar nog zorgvuldig bewaard wordt, ſchoon men van de ongegrondheid van dit voorgeven genoeg overtuigd is.

In *Hongaryë* werden, door Koning LODEWYK *den Grooten*, in het jaar 1382, alle *Joden* uit het rijk gebannen, omdat zij zich niet wilden laten bekeeren; „ doch," voegt de Geſchiedſchrijver er bij, „ hij acht„ te hunnen, door woeker vergaderden, rijkdom als „ ſlijk en modder, en wilde er zich volſtrekt niet mede „ verrijken."

In het jaar 1379 werden zij te *Bruſſel* weder beſchuldigd, eene gewijde *hostie* doorſtoken te hebben, uit welke bloed zal gevloeid, zijn, en op dezen grond werden er verſcheidenen aldaar ten vure gedoemd.

Keizer WENSEL, of WENCESLAUS, gebood, in het jaar 1391, ten believe van zijnen Adel, die aan de *Joden*, veel geld ſchuldig was, aan dezen, dat zij alle onderpanden, zonder eenige betaling of vergoeding, terug geven, en ook de geleende hoofdſommen, met de

de verſchenen renten, kwijt zouden ſchelden. Op dit bevel des Keizers geraakten velen in den waan, dat hun nu alles tegen de *Joden* vrijſtond; men ſloeg te *Gotha* dadelijk een groot getal derzelven dood, wier goederen men roofde; maar de Overheid handhaafde het regt, en liet deze moordenaars allen met de dood ſtraffen.

Ook elders komen eenige voorbeelden voor, dat Vorſten, en zelfs Biſchoppen, de zoo gewone mishandelingen der *Joden* ſtreng geſtraft, en hun geregtigheid hebben laten wedervaren. De inwoners der *Zwabiſche* Rijksſtad *Ueberlingen* hadden, in het jaar 1331, de *Joden* in hunne ſtad, ten getale van meer dan 300, levende verbrand of vermoord, omdat zij hen ſchuldig hielden aan den moord van een kind, hetwelk men vermoord gevonden had; men had, in dit geval, gehandeld zonder voorkennis van den toen regerenden Keizer, LODEWYK *van Beijeren*, of deszelfs *Voogd* of beſtuurder, waarom ook deze Keizer hun eene geldboete opleide, en een groot gedeelte der ſtadsmuren deed omwerpen.

Zelfs bragt de Biſchop van *Augsburg*, in het jaar 1349, eene andere *Zwabiſche* Rijksſtad, *Memmingen*, op begeerte van eenen *Jood* aldaar, wien verſcheidene inwoners volſtrekt hunne ſchulden niet wilden betalen, onder een *Interdict*, of verbod van Godsdienst, en het viel den inwoneren ſmartelijk, dat hunne dooden niet in de gewijde aarde mogten begraven worden; evenwel konden zij den *Jood* niet anders bewegen, om in het opheffen van dit verbod te bewilligen, dan door hem de vreesſelijke bedreiging te doen, dat de overledene *Joden* op dezelfde plaats met de *Christenen* begraven zouden worden.

Op het laatste dezer eeuw vernieuwde zich de beschuldiging weder, van het vergiftigen der bronnen en beeken, door de *Joden*, maar de Keizer WENCESLAUS weigerde, met regt, daar aan gehoor te geven, als zijnde zoodanige vergiftiging ondoenlijk, en dus de beschuldiging ongerijmd. Maar als sommigen bleven beweeren, dat zij de *Joden* het vergift, onder het prevelen van eenige woorden, hadden zien in het water werpen, besloot de Keizer, hen uit het land te bannen, hetwelk echter ver af was, van aan deze ijveraars voldoening te geven; zij moesten er echter in berusten, en de ongelukige *Joden* het land verlaten, of zich laten doopen. Bij deze gelegenheid roemen de *Joodsche* Schrijvers hoogelijk de standvastigheid der Natie; „ niet dan heel weinigen," zeggen zij, „ lieten „ zich, door mishandelingen, overhalen, om van hun„ nen godsdienst af te vallen, en den roem van hun„ nen God te verzaken."

Onder zoo menigvuldige rampen, gedurende den loop dezer eeuw, was *Lithauwen* het eenigste land, waar de *Joden* eenige rust genoten, hetwelk zij voornamelijk te danken hadden aan eene fraaije *Jodin*, ESTHER genaamd, op welke de Vorst des lands, KAZIMIR *de Groote*, verliefd was, en om wier wil hij aan de *Joden* groote voorregten vergunde.

VIJFTIENDE EEUW.

Hoe ongelukkig ook de *veertiende eeuw* voor de *Joden* geweest was, nog ongelijk zwaarder onheilen troffen dit ellendig volk in de *vijftiende eeuw*, tot welker beschrijving wij thans overgaan, voornamelijk door hunne geheele verbanning uit *Spanje* en *Portugal*, wel-

welke op het einde dezer eeuw voorviel. Eer wij dezelve verhalen, ſtaat ons echter te melden, hoe zij, midden onder zoo vele verdrukkingen, evenwel voortgingen, hunnen godsdienst volſtandig aan te kleven, en zich in alle die wetenſchappen te oefenen, welke tot het verſtand van denzelven dienen konden, en met onvermoeiden ijver te arbeiden aan de bewaring en uitbreiding van hunne Heilige Boeken en van hunnen *Thalmud*, waartoe zij al vroeg gebruik maakten van de Boekdrukkunst, welke, gelijk men weet, omtrent het midden dezer eeuw is uitgevonden.

Zij hadden ook voorname geleerden onder zich, die zich grooten roem verworven hebben. Onder dezen munt boven alle anderen uit R. IZAAK ABARBANEL, wiens naam ook ABRABANEL, ABARBINEL, ABARBANIEL, en nog anders, geſchreven wordt. De *Joden* verzekeren, dat hij een afſtammeling geweest is van den Koning DAVID, maar dit is zeker, dat hij in het jaar 1437, te *Liſſabon*, ter wereld gekomen is. Van zijne jeugd weet men niets anders, dan dat hij reeds in het jaar 1457, openlijk in de *Synagoge*, de vijf Boeken van MOZES verklaarde. Van tijd tot tijd won hij de gunst van Koning ALFONZUS V, van *Portugal*, die hem tot aanzienelijke eereposten verhief, waarom hij den eernaam van *Don*, in *Spanje* en *Portugal* gewoon, voor zijnen naam voerde. Maar 's konings opvolger, JOANNES II, die in het jaar 1481 aan de regering kwam, en welke eenen haat tegen de *Joden* had, dankte al de ſtaatsdienaars en bevelhebbers, ja zelfs nabeſtaanden van zijnen vader, af, onder voorwendſel, dat zij zijn rijk in de magt des Konings van *Spanje* wilden overbrengen; onder deze afgedankte ſtaatsdienaars was ook ABARBANEL, wien de Koning zelfs naar het le-

leven zal geſtaan hebben, waarom hij zich met eene overhaaste vlugt moest redden, met achterlating van zijn huisgezin en middelen. Sommige *Christen*-ſchrijvers houden hem ook niet geheel voor onſchuldig aan ſtaatsmisdaden; hoe het zij, hij vlugtte naar *Kastiliën*, alwaar hij door FERDINAND *den Katholijken*, en deszelfs gemalin IZABELLA, zoo gunſtig ontvangen werd, dat zij hem in het beſtuur van hunne geldmiddelen trokken, waardoor hij gelegenheid had, om in korten tijd groote ſchatten te verzamelen. Doch toen deze Vorſten, gelijk wij zien zullen, in het jaar 1492, alle *Joden* uit hun rijk verdreven, moest ABARBANEL *Spanje* insgelijks verlaten, niettegenſtaande hij voor zijne volksgenooten, en voor zich zelven, den Koning zoo veel gelds aanbood, als deze zou willen eiſchen.

Hij begaf zich thans naar *Napels*, alwaar hij weder aan het Hof van de Koningen FERDINAND en ALFONZUS in eer en aanzien kwam; doch ook in het jaar 1495 eene nieuwe omwenteling van fortuin beproefde, toen ALFONZUS, voor de overmagt van KAREL VIII, Koning van *Frankrijk*, moetende wijken, de kroon nederleide, en naar *Sicilië* week: thans week ook ABARBANEL, en vlugtte naar *Korfu;* evenwel keerde hij in het volgende jaar naar *Monopoli*, in *Apulië*, terug, waar hij tot het jaar 1503 bleef, en toen naar *Venetië* reisde, in welke ſtad hij, in het jaar 1508, zijn leven eindigde, en te *Padua* begraven werd.

Don ABARBANEL heeft van zijne ſchranderheid, geleerdheid en oordeelkunde blijken gegeven, door zijne uitlegkundige ſchriften, over genoegzaam al de Boeken des *Ouden Testaments*, welke een en andermaal ook in druk uitgegeven zijn; in dezelve doet hij dikwijls zijn best, om de uitlegging der *Christenen* tegen te ſpre-

preken, hetwelk hij zelfs in zijne voorrede te kennen geeft, zijn bijzonder oogmerk te zijn; ook heeft hij eene wederlegging der *Christenen* bedoeld, in een opzettelijk daaroe geschreven werk, *de Heilverkonder* genoemd, in hetwelk hij verscheidene plaatsen uit de oude *Profeten* tracht te verklaren in eenen eigenlijken zin van eene aanstaande verlossing en herstelling des *Joodschen* volks, met wederlegging van de verklaring, welke *Christen*-uitleggers van dezelve geven, doch zelden kiest hij hier zulke plaatsen ter behandeling uit, welke de *Christenen* als de duidelijkste en gewigtigste aanmerken, welke zij op CHRISTUS toepassen; nog is zijn boek *het Hoofd des Geloofs* merkwaardig, hetwelk in schijn gerigt is tegen het werk van MAIMONIDES: *het zamenstel des* Joodschen *Geloofs, in dertien stellingen of Artikelen.* ABARBANEL verzamelde in hetzelve de twijfelingen van andere *Rabbynen*, tegen gemelde werk, waarbij hij ook zijne eigene bedenkingen voegde, doch welke hij vervolgens alle beantwoordt, dus de leerwijze van MAIMONIDES bevestigende. Eene dezer stellingen, om welke te bewijzen, hij de meeste moeite doet, is die van de onveranderlijke en eeuwige duurzaamheid der *Mozaïsche* Wet, omdat het tegendeel zou strijden met de wijsheid van den Wetgever, die een vast en bepaald oogmerk hebben moet.

Met lof en ijver waren de *Joden* werkzaam, sedert de uitvinding van de Boekdrukkunst, om hunne Bijbels meer algemeen bekend te maken. Reeds van het jaar 1482 af, drukten zij in *Italië* enkele afzonderlijke Boeken van het *Oude Testament*; en de eerste uitgave van het geheele *Oude Testament* bezorgde hun een Boekdrukker ABRAHAM BEN CHAJIM, van *Pesaro* geboortig, en die naderhand te *Bologna* en *Soncino* geleefd

leefd heeft, in dit laatstgenoemde ſtadje van het Hertogdom *Milanen*, in het jaar 1488, in *Folio*. Hij was derwaards geroepen door JOZUA SALOMO BEN ISRAEL NATHAN, die het opzigt over deze uitgave had; van hem ontſtond het vermaard geſlacht van *Joodſche* Boekdrukkers, hetwelk zich naar *Soncino* benoemde, en hetwelk oorſpronkelijk een *Hoogduitsch* geſlacht was, uit dat van R. MOZES *van Spiers* afſtammende; doch één van hen, R. GERSON, leide te *Konſtantinopolen* eene *Hebreeuwſche* Drukkerij aan, in welke hij tot aan het jaar 1530 verſcheidene *Hebreeuwſche* Boeken uitgaf. Men weet niet, naar welke Handſchriften de bovengemelde eerſte uitgave des *Hebreeuwſchen* Bijbels is afgedrukt; zij heeft geene ſporen van de *Keri*, noch ook van de *Maſora;* zoo min als de tweede, welke in het jaar 1494, te *Brescia*, in *Octavo*, in het licht kwam Van deze tweede uitgave heeft LUTHER zich bediend, bij zijne vertaling van het *Oude Testament*. In hetzelfde jaar 1494 drukten de *Joden*, te *Peſaro*, den *Hebreeuwſchen* Bijbel, in *Octavo*, en in het jaar 1517 ook in die ſtad, in *Folio*. Het waren dus *Joodſche* Geleerden en Boekdrukkers, die den *Hebreeuwſchen* Tekst van den Bijbel in druk leverden, lang voordat de *Christenen* zulks deden, onder wier Godsdienst-leeraars ſlechts zeer weinigen gevonden werden, die zelfs iets van de eerſte beginſelen der *Hebreeuwſche* taal wisten; evenwel is het aangemerkt, dat de allereerſte proeven, om *Hebreeuwsch* te drukken, in het jaar 1475, in de *Zwabiſche* Rijksſtad *Eslingen* gemaakt zijn, in een boekje, aldaar uitgekomen, geſchreven tegen de *Joden*, (PETRUS NIGER, *Contra perfidos Judæos de conditionibus veri Meſſiæ*,) in welk boekje voor het eerst geheele *Hebreeuwſche* woorden voorkomen.

Niet

Niet min dan met den Bijbel zelven, hielden de *Joden* zich, in deze eeuw, bezig met hunnen *Thalmud*, en geheele wetgeving. Een der voornaamſte werken, over dit onderwerp, werd geſchreeven door den *Spaanſchen Rabbi*, JESCHUA BEN JOZEF, die omtrent het jaar 1467 te *Toledo* leefde; dit werk droeg den titel: *Halichot Olam, de gangen der eeuwe*, en was eene inleiding tot de beoefening van den *Talmud*, naderhand door KONSTANTYN L'EMPEREUR, met eene *Latynſche* overzetting, te *Leyden*, in het jaar 1634, in *Quarto*, in druk gegeven, onder den titel: *Clavis Thalmudica.*

Rabbi ASCHER BEN JECHIEL, die een' tijd lang opziener was der *Synagoge* te *Rotenburg*, aan den *Nekkar*, zijne vaderſtad, maar die in het jaar 1506 naar *Spanje* vlugtte, en in het jaar 1521 te *Toledo* overleden is, vervaardigde eene verzameling van uitſpraken over de wetten, welke de *Joden* ook buiten *Palestina* moeten waarnemen; welke verzameling van de *Joden* zoo hoog geacht is, dat zij dezelve, en ook een uittrekſel uit dezelve, als een aanhangſel, achter den *Babyloniſchen Thalmud* gevoegd hebben.

JACOB BEN ASCHER, die zich ook, met zijn' vader, naar *Spanje* begaf, is door een dergelijk boek, *Arbah turim*, waarvan hij dikwerf den bijnaam heeft van *Baal hatturim*, vermaard geworden; het is eene verzameling van alle *Joodſche* voorſchriften, die zoo in de *Gemara*, als bij hunne Regtsgeleerden, voorkomen; dit boek is meermalen gedrukt geworden.

Voorts hebben wij bij de voorgaande eeuw gezien, hoe een verkeerde ijver, ook van Pauſen, de afſchriften van den *Thalmud* met den ondergang dreigde, gelijk dan ook nog in het jaar 1415 BENEDICTUS XIV,

één

één der ſcheurzieke Pauſen, het lezen van denzelven verbood; en welk gevaar deze boeken, in het begin der *zestiende eeuw*, in *Duitschland* geloopen hebben, zullen wij op zijne plaats aanteekenen.

Ondertusſchen hadden de *Joden*, op hunne drukkerijën in *Italië*, daar tegen ook beginnen te zorgen. In het jaar 1489 werden te *Soncino* reeds eene en andere Verhandelingen uit den *Thalmud*, als ook het beroemde kort begrip des *Thalmuds* van MAIMONIDES, gedrukt.

Te meer is deze volſtandige ijver der *Joden*, in het bezorgen van het gene tot hunne godsdienſtige boeken behoorde, te bewonderen, daar hunne lotgevallen in deze eeuw niet min rampſpoedig waren, dan in de voorgaande, en ook dezelfde beſchuldigingen meermalen tegen hen vernieuwd werden, en dan tot voorwendſels van de hardſte en wreedſte ſtraffen dienen moesten.

Reeds het begin dezer eeuw gaf voor de *Joden* een ongunſtig uitzigt; de toenmalige oorlogzuchtige Paus, JOANNES XXIII, gaf verſcheidene ſtraffe beſluiten tegen hen uit; en ſchreef zelfs aan de Koningin-regentesſe van *Spanje*, om haar tegen de *Joden* op te hitſen, waarop, gelijk ons de *Joodſche* ſchrijvers verhalen, 16,000 *Joden* in *Spanje* genoodzaakt werden, hunnen godsdienst te verzaken, terwijl velen, die in hun geloof volhardden, in de vlammen, of door andere doodſtraffen, omkwamen, of op hunne vlugt, door de boeren, vermoord werden, uitgezonderd weinigen, die hun leven voor geld vrijkochten.

Gunſtiger was hun de Paus MARTIN V, die in het jaar 1419 verbood, hen op eenigerlei wijze te beleedigen, of tot den Doop te dwingen. Ook verbood hij, in het jaar 1423, den *Dominikanen*, de verkeering der

Jo-

Joden met de *Christenen* verder te beletten; ook preest hij de zachtſte behandeling omtrent de *Joden* aan, en bevestigde hun alle de aan hun verleende voorregten.

In *Duitschland*, daartegen, hadden de *Joden* veel te lijden. In het jaar 1411 werden zij weder beſchuldigd, dat zij in de Landgraafſchappen *Thuringen* en *Meiſſen* een *Christen*-jongen hadden gekocht, met oogmerk, om denzelven, tot beſchimping van den Zaligmaker, ter dood te brengen, waarom alle *Joden* uit *Meiſſen* en *Thuringen* verdreven werden, met verbeurdverklaring van hunne goederen. Dit verhaal is weder geheel onzeker, te meer, omdat het blijkt, dat de toenmalige Landgraaf, naderhand Keurvorst FREDERIK *de Strijdbare*, den *Joden* eene jaarlijkſche belasting heeft opgelegd van 875 Rhijn guldens, waarvoor hij hun eenen vrijbrief ſchonk van gewone lasten, waartoe echter de *Joden* weigerden te bewilligen, tot dat zij, door gevangenis, daartoe genoodzaakt werden.

Evenwel hadden zij ook in *Duitschland* nog geleerde mannen onder zich, en onder dezen inzonderheid R. JAKOB MOVIBIN, die omtrent het jaar 1427 den titel van *Doctor* of Leeraar aannam, in de plaats van *Rabbi*, gelijk hunne Leeraren tot hier toe genoemd werden.

In het jaar 1434 werden, in de kerkvergadering te *Bazel*, verſcheidene beſluiten omtrent de *Joden* genomen, en vastgeſteld. Volgens dezelven werden de Biſchoppen gelast, in alle plaatſen, waar zich een aantal *Joden* bevond, bekwame Predikers aan te ſtellen, om hen van hunne dwalingen te overtuigen, wier kerkredenen de *Joden* genoodzaakt zouden zijn, bij te wonen, ten welken einde de kerkverordening der vergade-

ring van *Weenen* ſtrikt ten uitvoer gebragt zou worden, door alom openlijke Leeraars in de *Hebreeuwſche*, *Arabiſche*, *Griekſche* en *Chaldeeuwſche* talen aan te ſtellen. Voorts werd alle gemeenzame verkeering met de *Joden* verboden; zij mogten geene *Chriſtelijke* dienstboden hebben, of ambten bekleeden; geene kerkelijke gereedſchappen of ſieraden koopen, of te pand nemen; zij werden onder eene harde ſtraffe verpligt, van de *Chriſtenen* onderſcheidene kleederen te dragen, en afgezonderd van dezelven te wonen. Voorts zorgde deze Kerkvergadering voor nieuwbekeerden uit de *Joden*, dat zij voortgeholpen werden, als ook om hunnen afval voor te komen, of te ſtraffen. Alle beſluiten, in ſchijn, dienende, om de bekeering der *Joden* te bevorderen, maar inderdaad, door de vernedering en verachting, die daar mede gepaard was, ſtrekkende, om de edeldenkenden onder de *Joden* af te ſchrikken, om langs dezen weg *Chriſtenen* te worden, terwijl zij, die zich lieten overhalen, kwalijk het vermoeden van huichelarij en geveinsdheid konden ontgaan.

Op gelijke wijze beval Paus EUGENIUS IV, in het jaar 1442, onder voorwendſel, dat de *Joden*, in de Koningrijken van *Kaſtilië* en *Leon*, dit voorregt, tot nadeel van het *Chriſtendom*, onder *Chriſtenen* zelve misbruikten, dat nooit een *Chriſten* met hen eten of drinken, of eenige verbindtenis met hen onderhouden zou; dat zij de tienden zouden opbrengen van alles, wat zij hadden, dat zij geene getuigen zouden mogen zijn tegen de *Chriſtenen*, maar wel *Chriſtenen* tegen hen. Zij zouden geene *Chriſtelijke* dienstboden hebben, noch de *Chriſtenen* voor hun, op hunnen *Sabbath*, de geringſte dienſten doen; alle woeker zou hun

hun verboden, en alle hun door zijne voorzaten toegeſtane vrijheden vernietigd worden.

Nicolaas v wilde wel niet, dat de *Joden* tot den Doop genoodzaakt, of op eenige andere wijze beleedigd zouden worden, evenwel gaf hij, in het jaar 1447, waarlijk onbeſtaanbaar met zich zelven, aan den Koning van *Sicilië*, René, in last, om de *Joden*, door berooving van hunne goederen, en op ſtraffe van gevangenis, te dwingen, dat zij viermaal in het jaar eene predikatie zouden bijwonen, welke voor hun gehouden moest worden.

Omtrent het jaar 1454 verbande Lodewyk x, Hertog van *Beijeren*, hen uit zijne landen, uit welke zij uit wel veertig ſteden, en zoo vele dorpen, waar zij gevestigd waren, op denzelfden dag en uur, vertrekken moesten, met achterlating van hunne goederen en bezitingen.

Te *Mekkelenburg* werden, in het jaar 1472, dertig *Joden* tot het vuur verwezen, benevens een Priester, die beſchuldigd werd, eene gewijde *hostie* aan hun verkocht te hebben, welke zij, doorborende, bloedig gevonden zouden hebben. Daar onder de veroordeelden zich ook vrouwen en kinderen bevonden, bragt onder dezelven eene moeder, door wanhoop gedreven, eigenhanding twee van hare dochters om, wordende haar de derde ontrukt, om aan een nog wreeder lot overgegeven te worden.

Twee of drie jaren later, in het jaar 1475, zullen zij in de ſtad *Trente* een *Christen* kind, simon genaamd, zoontje van een' Handswerksman, gekruist en ter dood gebragt hebben. Men bewaarde nog lang in die ſtad een mes, eene tang, en vier groote naalden, waarmede zij zijn bloed, zoo men zeide, afgetapt, en twee zil-

veren tregters, waaruit zij hetzelve gedronken hadden. Ook is deze geſchiedenis in éene der kerken van die ſtad uitgeſchilderd, in eene kapel, aan dezen Heiligen SIMON gewijd. Te weten omtrent twee eeuwen later heeft Paus SIXTUS IV dezen kleinen SIMON, als een' Martelaar, onder de Heiligen geplaatst, zonder dat men weet, op welken grond. Zoo veel is er van, dat het gemeen, op deze beſchuldiging, niet alleen te *Trente* en in dat geheele Bisdom, maar ook in het gebied van het Gemeenebest van *Venetië*, alle *Joden*, die zij ontmoetten, plunderde en ter dood bragt; welke woede echter door den *Doge* MOCININGO, en den Raad van *Venetië*, met een openlijk bevel, werd te keer gegaan, „ omdat," wordt er in het bevel gezegd, „ hun ge„ bleken was, dat het gerucht, te *Trente* verſpreid, „ valsch was, en kunſtig verzonnen, om eenige re„ denen, waar in de *Senaat* niet verkoos te treden."

Nog worden er eenige voorbeelden gemeld, van moorden, aan de *Joden* gepleegd, onder voorwendſel, dat zij *Christenen* omgebragt, en derzelver bloed gedronken hadden, zoo als, in het jaar 1494, te *Tyrnau* in *Hongaryën*. Eenigen tijd vroeger, in het jaar 1464, waren te *Cracau* eene menigte *Joden*, door kruisvaarders, die tegen de *Turken* optrokken, nedergeſabeld.

Doch de hardſte ſlag van allen trof de *Joden*, op het einde dezer eeuw, in *Spanje*. In dit landſchap hadden de *Joden*, verſcheidene eeuwen achter een, inzonderheid onder de Heerſchappij der *Moren* of *Arabieren*, trouwens ook wel onder het gebied der *Christenen*, meestal rust en voorſpoed genoten; zij waren er zeer talrijk, hadden vele *Synagogen*, bloeijende Hoo-

Hoogeſcholen, en geleerde mannen; dikwijls bekleedden zij aan de Hoven van onderſcheidene Vorſten de aanzienelijkſte ſtaatsbedieningen. Nu en dan, het is waar, moesten zij, voornamelijk door opſtoking van de Geestelijkheid, overlast van het graauw lijden, maar deze moedwil werd doorgaans ſpoedig door de regering geſtuit

Een zoodanig oproer ontſtond, op het einde der voorgaande eeuw, in het jaar 1391, te *Sevilje*, wanneer het gemeen, opgezet door eene hevige kerkrede van den Aartsbisſchop MARTINEZ, tegen het nadeel, hetwelk het rijk van den koophandel en het woekeren der *Joden*, leed, de *Jodenſtad* aldaar plunderde, en meer dan 4,000 *Joden* om het leven bragt, zonder dat de regering zulks beletten kon.

Te *Cordua*, *Barcellona*, en in verſcheidene ſteden van *Arragon*, hadden zij een dergelijk lot, en nog in het jaar 1461 bragt een Monnik, te *Medina del Campo*, door zijn oproerig preken, zijne toehoorders zoodanig in razernij, dat zij een aantal *Joden*, met derzelver boeken, in het vuur wierpen en verbranden.

Maar eindelijk verklaarde zich, op het einde dezer eeuw, de regering volſtrekt tegen de *Joden*, en zij werden in het jaar 1492, door den Koning FERDINAND, en zijne Koningin IZABELLA, geheel uit *Spanje* verdreven. Doch eene zoo gewigtige gebeurtenis verdient, ten aanzien van het gene dezelve is voorgegaan, wat hooger opgehaald te worden.

Een geſprek, op gezag van BENEDICTUS XII, eenen der Tegenpauſen van dien tijd, in het jaar 1413, te *Gironne* in *Katalonië*, in zijne tegenwoordigheid, gehouden, tusſchen *Christenen* en *Joden*, gaf, als 't ware, het eerſte ſein, om de bekeering der *Joden* met

meer nadruk te ondernemen. 's Pausen Lijfarts HIERONYMUS A SANCTA FIDE, die onlangs tot het *Christendom* bekeerd was, en, als *Jood*, R. JOZUA LORKI heette, bragt dit gesprek den Paus in het hoofd, door hem te belooven, dat hij de *Joden* volkomen zou overtuigen, dat JEZUS de MESSIAS zij. Hij had tot zijne medehelpers bij zich nog eenen gedoopten *Jood*, BERTRAND, die Hofgeestelijke van den Paus was, en GARCIAS ALVAREZ van *Alarcon*, een' goed kenner van het *Hebreeuwsch;* van de *Joden* bevonden zich hier eenigen van hunne Leeraren, die door den Paus zeer wel onthaald werden.

Het gesprek nam eenen aanvang den 7 *Februarij* 1413, en duurde tot den 10 *Meij* 1414. De Paus woonde verscheidene zittingen in persoon bij, maar liet weldra zijne plaats vervullen door den Generaal der *Dominikanen*. Beide de partijën schreven zich bij slot de overwinning toe; en in 't bijzonder verzekeren de *Christelijke* Schrijvers, dat de *Joden* niet alleen eene schriftelijke herroeping onderteekend hebben, maar ook wanneer HIERONYMUS een verhaal van het gesprek had uitgegeven, dat, door het lezen van hetzelve, meer dan 5,000 *Joden* zich bekeerd, en het *Christendom* omhelsd hebben. Wij hebben van dezen HIERONYMUS nog twee werken, (*de refellendis Judæorum erroribus*, en *adversus Talmud Judaicum*,) beide onder den titel: *Hebraeomastix*, te *Frankfort* aan den *Main*, in het jaar 1602, in druk uitgegeven, waar tegen echter de *Joden* ook twee boeken hebben laten drukken.

JOZEF ALBO, een *Joodsch* geleerde, stelde bij deze gelegenheid zijne *Geloofs-artikelen* op, om zijn volk in hun wankelend geloof te bevestigen; hij bragt dezelve

tot

tot drie artikelen: *het beſtaan van God; de Wet van* MOSES en *de belooningen en ſtraffen van het toekomende leven.* Ook berispte hij MAIMONIDES, zonder dien echter te noemen, dat deze het geloof aan den MESSIAS, en deszelfs komst, mede tot een grond-artikel van het *Joodsch* geloof gemaakt had. Sedert hebben allengs meer *Joodſche* geleerden dit hoofdpunt van hunnen godsdienst beginnen op te geven.

Van nu aan leest men verſcheidene berigten, van bekeeringen der *Joden* in *Spanje*, welke berigten echter niet allen even geloofwaardig, en dan voornamelijk dubbelzinnig zijn, wanneer zoogenoemde wonderwerken dezelve zullen veroorzaakt hebben. Dus zullen, in het jaar 1415, honderd-en twintig *Joden*, te gelijk, te *Guadalaraſi*, in *Spanje*, *Christenen* geworden zijn, nadat zij, benevens de *Christenen* dezer ſtad, een ſneeuwwit kruis aan den hemel gezien hadden, hetwelk na de predikatie van een' *Franciskaner* Monnik, over het Avondmaal, verſchenen was. Koning FERDINAND liet dit aan eenen beroemden Heiligen en Wonderdoener, den *Dominikaan* VINCENTIUS FERRIER, bekend maken, die hem de dubbele beteekenis van dit kruis verklaarde.

Deze VINCENTIUS FERRIER, die, bij de Schrijvers der Martelaren van de *Dominikaner Orde*, geroemd word, als de *heldere Star van* Spanje, *het Licht van* Valencia, *het Wonder van het Heel-al*, *de Leermeester der* Dominikanen, en *de Roem der Roemrijken*, had reeds te voren te weeg gebragt, dat de *Joden* en *Moren* een onderſcheidend teeken aan hunne kleederen dragen moesten; ook had hij, met behulp van den *grooten* CHRISTOFFEL, zoo ijverig aan derzelver bekeering gearbeid, dat men zegt dat hij van

de *Moren* omtrent 8,000, maar van de *Joden* wel 30 of 35,000 tot *Christenen* gemaakt zal hebben. — Een ander Monnik, een *Franciskaner*, JAKOB genaamd, zal in het jaar 1476, te *Brescia* in *Italië*, een *Christen*-jongen, die door een' *Jood* vermoord was, opgewekt, en daardoor den moordenaar met deszelfs zoon bekeerd hebben.

Het was er ondertusſchen ver af, dat men, ten aanzien der menigvuldige nieuwbekeerden uit de *Joden* tot het *Christendom*, door den ijver van VINCENTIUS FERRIER, met zekerheid getuigenis zou kunnen geven, dat deze bekeering bij allen uit overtuiging der waarheid, en dus opregt ware; daar velen, zoodra zich de gelegenheid aanbood, tot het *Jodendom* en de *Joodſche* zeden terug keerden, en de *Joden*, in hunne ſchriften, zich vrij ſterk over dien ijveraar beklagen, dat hij een groot vervolger was, en zelfs geweld gebruikte, om hen van godsdienst te doen veranderen. De meesten bleven daarom ook heimelijk als *Joden* leven, beſneden hunne kinderen, en vierden den *Sabbath*, het *Paaſchfeest*, en andere *Joodſche* plegtigheden en feesten.

Dit gedrag der bekeerde *Joden* kon niet nalaten, den ijver der Geestelijkheid op te wekken. De Regtbank van het Geloofs-onderzoek (*Inquiſitie*) ontving van den Koning FERDINAND, en den Paus SIXTUS IV, aanſchrijving, om de afvalligen op te ſporen; waarop eene hevige vervolging haren aanvang nam. Twee duizend van dezelven werden ten vure gedoemd, eene menigte in akelige gevangenisſen geworpen, waaruit zij niet ontſlagen werden, dan onder ſtrenge boetdoeningen, en gebod, om twee roode kruiſen boven op hunne kleederen te dragen, als eene erkentenis, dat zij de

de vlammen verdiend hadden. Men ſpaarde zelfs de dooden niet, die opgegraven, en derzelver beenderen tot asch verbrand werden; hunne goederen werden verbeurd, en de kinderen onbevoegd verklaard, om de erfenis hunner ouderen te aanvaarden.

Het gemeene volk ſcheen zelfs hier mede nog niet voldaan; onder anderen verwekte het te *Toledo* eenen opſtand tegen de *Joden*, waarop in die ſtad eene wet volgde, welke alle nieuwbekeerde *Christenen*, het zij uit de *Joden* of uit de *Muhammedanen*, van alle ambten en openbare bedieningen uitſloot. Deze ſtrengheid werd echter door de Geestelijkheid, en door den Paus zelven, als onchristelijk, afgekeurd en beſtraft.

In *Portugal* hadden zij tot hiertoe gunſtiger lot, door de beſcherming, welke de Koning ALFONZUS hun in dat land verleende. Een hunner Schrijveren meldt ons van een geſprek, tusſchen dezen Vorst en zekeren THOMAS, *den bekendigen Wijsgeer* toegenaamd, waarin deze den Koning voldoening gaf, nopens de beſchuldiging, die men tegen de *Joden* inbragt, dat zij hun *Paaschfeest* niet konden vieren, zonder *Christen*-bloed te ſtorten. Nog maakt die Schijver gewag van een ander geſprek, van dienzelfden Koning met eenige *Joden*, over het onderwerp in den XXIIſten *Psalm*, zonder ons echter nader van deszelfs uitſlag te berigten.

Maar, wanneer de Koning FERDINAND van *Spanje*, en deszelfs Koningin IZABELLA, na het veroveren der ſtad *Granada*, een einde gemaakt hadden van het gebied der *Arabieren* of *Moren*, en dus geheel *Spanje* onder het *Christelijk* gebied was wedergekeerd, volgde er ſpoedig een bevel dezer Vorſten, in de maand *Maart* 1492, belastende aan alle *Joden*, om, ten

ware zij zich lieten doopen, alle hunne landen, binnen den tijd van vier maanden, te verlaten; evenwel met verlof, van hunne goederen en bezittingen te verkoopen, en tot geld te maken; ook werden hun ſchepen en paspoorten beloofd, om zich naar andere landen te kunnen begeven; alleen zegt ons een *Spaansch* Geſchiedſchijver, dat zij hun goud, zilver en juweelen moesten achterlaten. Hoe dit zij, zeker is het, dat, op raad en aandrang van THOMAS VAN TORQUEMADA, toen *Groot-Inquiſiteur*, de vergunde tijd verkort werd, tot één maand, zoodat, op de ſtrengſte ſtraffen, verboden werd, aan de genen, welke na de maand *April* in het rijk gevonden werden, eenige levensmiddelen of andere bijſtand te bezorgen.

Vergeefs boden de *Joden* verbazende geldſommen aan, om dit bevel ingetrokken te krijgen. De Koningen bleven bij hun voornemen. En nu verlieten de *Joden Spanje*, wordende derzelver getal, door die het minst noemen, geſteld op 170,000, terwijl anderen wel van 70,000 huisgezinnen, of 300,000 perſonen, ſpreken; de *Joden* vergrooten zelfs het getal tot 600,000.

Onbeſchrijfelijk was de ellende der genen, die zich ſcheep begaven, om het Koningrijk te verlaten. Eenige ſchepen raakten in brand, anderen waren zoo overladen, dat zij te grond gingen; ſommige leden ſchipbreuk, en de ſchipbreukelingen kwamen om door honger en gebrek, of waren blootgeſteld aan alle gevaren en onheilen; in eenigen openbaarde zich de peſt, die eene menigte menſchen deed omkomen. Vele *Joden*, de ſtad *Fez* bereikt hebbende, werden daar, vermits de ingezetenen wegens hun groot getal zich bevreesd maakten, buiten geſloten, en waren genoodzaakt, zich met planten en kruiden te onderhouden, terwijl zij

voor

voor verſcheidene barbaarſche mishandelingen blootſtonden Een *Spaansch* Schrijver merkt aan, dat deze rampen voor velen hunner ondertusſchen heilzaam geweest waren, alzoo velen daardoor de oogen openden, om naar *Spanje* terug te keeren, en zich te laten doopen. De meesten, die alle deze rampen en moeijelijkheden te boven kwamen, zetten zich neder in *Afrika*, *Italië*, ook in *Frankrijk*.

Inzonderheid hadden zich velen begeven naar het naburig *Portugal*, en hadden, ten getale van 83,000, van den Koning van *Portugal*, JOANNES II, verlof gekregen, om in zijn rijk te komen, doch onder de zeer harde voorwaarden, dat zij elk voor zijn hoofd acht dukaten betalen, en binnen een bepaalden tijd het rijk weder verlaten, of anderzins lijfeigenen wezen zouden. Hij beloofde hun alle hulp, om hun den overtogt naar *Afrika* gemakkelijk te maken, en dit werd ook aan zijne onderdanen aanbevolen; maar de ongelukkige *Joden* werden door de *Portugeeſche* Schippers en Kooplieden zoo ſchandelijk en drukkend behandeld, dat zeer velen niet konden vertrekken, en dus met der daad lijfeigenen werden. Evenwel zou, gelijk men gelooft, de Koning, indien hij geleefd had, hun hunne vrijheid wedergeſchonken hebben.

Zijn opvolger, EMMANUEL, deed dit ook werkelijk in het jaar 1495, en bewees zich in het eerst, over het geheel, vrij gunſtig tegen de *Joden*, die toch tegen hunnen wil in zijn land gebleven waren, zelfs weigerde hij, aanzienlijke geldſommen aan te nemen, welke zij hem uit dankbaarheid aanboden, willende hun liever allengs, en door weldadigheid, tot het *Chriſtendom* meer genegen maken.

Maar deze billijke gevoelens veranderden reeds in het

jaar

jaar 1496. FERDINAND en IZABELLA drongen zoo ſterk bij hem aan, dat hij deze bij God en menſchen gehaatte Natie der *Joden* niet langer in zijn rijk zou dulden, dat bij de zaak aan zijnen Staatsraad voorſtelde. Hier waren de meeningen verdeeld. Verſcheidene leden merkten aan, dat vele *Christen*- Vorſten, en de Paus zelve, hun toeliet in hunne landen te wonen; als men hen verjaagde, en zij onder de *Muhammedanen* in *Afrika* zich nederzetteden, werd alle hoop volſtrekt afgeſneden, dat zij zich tot het *Christendom* zouden bekeeren; voornamelijk beriepen zij zich op het nadeel, voor het rijk te wachten, wanneer de *Joden* hunne rijkdommen, maar inzonderheid de kunſten en handwerken, welke zij onder de *Portugeezen* geleerd hadden, onder de *Moren* bragten. Andere Staatsleden daar tegen merkten aan, dat voorname Vorſten, die zich aan de zuiverheid van den godsdienst lieten gelegen zijn, de *Joden* hadden uitgebannen, omdat deze de eenvoudige menſchen, en vooral de landlieden, tot de ſchadelijkſte dwalingen in het geloof plagten te verleiden; ook dat men nooit op deze vijanden van het *Christendom* kon vertrouwen, die door geene betrekkingen terug gehouden werden, om alle geheimen, welke zij ontdekken konden, aan de vijanden van het rijk, voor geld, te verraden; ook was het voordeeliger, een Natie, van natuur tot bedrog genegen, in tijds, met hunne tot hier toe verkregene goederen, het land uit te jagen, dan wanneer men te laat zien zou, dat zij de bezittingen van al de onderdanen aan zich getrokken hadden.

De Koning was ook voor dit laatſte gevoelen, dus kwam er een bevel uit, dat alle *Joden*, binnen zekeren bepaalden tijd, het rijk moesten verlaten, ten ware zij

zij zich wilden laten doopen; op straffe, dat zij langer daar blijvende, lijfeigenen zouden zijn. Ja, de Vorst hield zelfs zijn woord niet omtrent de ongelukkige *Joden*, en evenwel heet hij in de Geschiedenis EMMANUEL *de Groote!* „ Nademaal het hem smarte," zegt OSORIO, een *Portugeesch* Bisschop, in de *zestiende eeuw*, „ dat zich zoo vele duizenden menschen in een eeuwig verderf storten, bedacht hij, „ om ten minste voor het heil van hunne zonen te „ zorgen, een wel inderdaad onbillijk en onregtvaardig middel, maar hetwelk toch, ten aanzien van „ zijn oogmerk, prijswaardig was." — Welke gruwelijke stelregel voor eenen *Christen* Bisschop, dat het oogmerk de middelen zou goedmaken en regtvaardigen! Wee hun, die kwaad goed, duisternis licht noemen! — De Koning gebood, dat de zoontjes der *Joden*, die nog geen veertien jaren oud waren, aan de ouders ontnomen, en in het *Christendom* opgevoed zouden worden. Onbeschrijfelijk was thans de ellende der *Joden*. Een algemeen gejammer, gehuil en weeklagt klom ten hemel, toen de kinderen uit de omhelzingen der vaderen gescheurd, en de vaders, zelfs met stokslagen, genoodzaakt werden, hen los te laten Velen wierpen, in wanhoop en woede, hunne kinderen in het water, of benamen zich zelven het leven.

Nog pleegde deze Koning een andere verradelijke trouweloosheid jegens de *Joden*. Eerst was aan de *Joden* vergund, naar *Afrika* over te steken; maar de vrijheid van vertrekken werd gestadig uitgesteld, opdat zij verdrietig worden, en besluiten mogten, als *Christenen*, in het land te blijven; ook had hij hun in het eerst drie havens aangewezen, waar zij konden inscheepen; maar dit verlof werd vervolgens bepaald tot

Lis-

Lisfabon alleen. Hier heen begaven zich derhalve de *Joden* in eene verbazende menigte, maar eer zij daar, en tot het vertrek gereed waren, was de bepaalde tijd verloopen, en dus moesten zij, die nog niet ingeschreept waren, lijfeigenen blijven.

Zoo vele rampen en ellenden dwongen eindelijk de meesten, om het *Christelijk* geloof, ten minsten in schijn, aan te nemen, waarop deze hunne vrijheid en hunne kinderen terug kregen; de Koning deed vele geschenken onder hen uitdeelen, en zij leefden sedert in *Portugal* vrij gelukkig. Doch hier kan nu dezelfde boven aangehaalde OSORIO zijn ongenoegen niet inhouden; hij vindt dit gedrag onregtmatig en strijdig met de gronden van den godsdienst; en beschuldigt zelfs den Koning, in eene vrij levendige spraakwendig aan denzelven, van eenen onwaardigen dwang, een' inbreuk op de magt en regten van den Geest, die alleen bekeeren kan, en van aanleiding tot ontheiliging van den godsdienst. „ Velen evenwel geloofden," voegt hijer bij, „ dat men 's Konings godzalige gezindheid moest „ prijzen; inzonderheid, dewijl vele vrome en geleerde mannen beweerden, dat zoodanig gedrag geoorloofd, en ook reeds voordezen van *Christen*-Vorsten gevolgd was; want nooit heeft het aan lieden „ ontbroken, of zal het aan zoodanige ontbreken, „ die zoo spreken, dat zij aan de Vorsten kunnen behagen." Met dit al gelooft deze Bisschop zelve, dat uit deze onregtvaardige handelwijze toch dit nut ontstaan is, dat de aan de *Joden* ontnomene zonen waardige *Christenen* geworden zijn!

Ondertusschen hebben de meeste *Joden*, die thans zoo in *Spanje* als in *Portugal* het *Christendom* gedwongen beleden, in het vervolg, vroeger of later, hun

hun voorvaderlijk geloof weder aangenomen. De afstammelingen der bekeerde *Joden* zijn in *Spanje* en *Portugal* voorts doorgaans in verachting geweest, dewijl men nog gestadig van hen vermoedde, dat zij in hun hart nog ongeloovigen bleven. Zij werden ook daarom met den naam van *Nieuwe Christenen*, schimpend, onderscheiden van oorspronkelijke *Spanjaarden* en *Portugeezen*, tot eindelijk de *Portugeesche* Koning JOZEF I, in het jaar 1773, deze onderscheiding afgeschaft, en geheel verboden heeft.

Wat nu belangt de oorzaken, welke de *Spaansche* Koningen mogen overgehaald hebben tot dezen geweldigen maatregel omtrent de *Joden*, welke door velen, en waarlijk niet ongegrond, als zeer onstaatkundig beschouwd wordt, dewijl een verbazend getal vernuftige en werkzame lieden daardoor uit het land verdreven werden, die groote rijkdommen en kostbaarheden hebben medegevoerd, en naar andere landen overgebragt, men weet eigenlijk dezelve niet met zekerheid. Misschien heeft de ongeloofelijke rijkdom, welken de *Joden* verkregen hadden, door koophandel en woekeren, de hebzucht gaande gemaakt, of men heeft de eigenlijke onderdanen willen beveiligen voor het nadeel, hetwelk zij verder van den woekerhandel te duchten hadden. Het openbaar voorwendsel echter, waarvan men zich, tot billijking van dezen stap, bediende, was de godsdienst; en inderdaad FERDINAND had steeds den schijn vertoond van grooten ijver voor den godsdienst; dezen had hij ook als eene reden voorgewend tot den oorlog, in welken hij een einde zocht te maken van de nog overige heerschappij der *Arabieren* of *Moren*, in dit land, hetwelk hem ook, door het bemagtigen van *Granada*, gelukt was; en het was niet onnatuurlijk, dat

dat hij en zijne Gemalin thans ook daartoe besloten, om ook de andere soort van ongeloovigen, de *Joden*, in hunne rijken, uit te roeijen. Ook is het mogelijk, dat de vermaarde XIMENES, de Biechtvader der Koningin, wien zij dikwijls over staatszaken gewoon was raad te plegen, door zijnen invloed, veel tot dit besluit heeft toegebragt, Hoe het zij, FERDINAND verkreeg van den Paus ALEXANDER VI, tot loon voor zijnen godsdienst-ijver, voor zich en zijne opvolgeren, den titel van *Katholijke Koning*.

Wij zullen de Geschiedenis dezer eeuw besluiten met een zakelijk berigt van één of twee boeken, tegen de *Joden* geschreven, om hen te wederleggen, en, zoo mogelijk, te overtuigen. Door het eerste heeft deszelfs schrijver, PETRUS NIGER, of PIETER SCHWARTZ, zich eenen naam verworven. Deze had zich op de Hoogescholen van *Montpellier*, *Salamanka*, *Freyburg* en *Ingolstad*, in de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid geoefend; en in *Spanje*, van de *Rabbynen*, de *Hebreeuwsche* taal geleerd; waardoor hij met de schriften der *Joden* zoo gemeenzaam was geworden, dat hij meermalen te *Frankfort*, *Worms* en *Regensburg*, hen tot godsdienstige gesprekken uitdagen, en in deze laatstgemelde stad zevenmaal, telkens drie uren, met hen redetwisten kon. Koning MATTHIAS beriep hem van *Wurtsburg* tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid op de Hoogeschool te *Offen*, waar hij, in het jaar 1481, overleden is. Zes jaren te voren was zijn boek: *Contra perfidos Judæos de conditione veri Messiæ*, te *Eslingen*, in *Folio*, in het licht verschenen, en in het jaar 1477, te *Neurenburg*, herdrukt. In het laatstgemelde jaar kwam van hetzelve eene vrije en uitgebreide *Hoogduitsche* vertaling uit, te *Eslingen*, in *Quarto*, met

met den titel: *Star des Messias.* Dit werk beſtaat uit elf verhandelingen, in welke de Schrijver, alleszins met kunde en ſchranderheid, maar te bitter en ſcheldende, uit *Joodſche* Schriften zelve, de voornaamſte leerſtellingen van het *Christendom* zoekt te bewijzen, met oplosſing van de tegenwerpingen der *Joden.*

Omtrent het jaar 1460 ſchreef een *Spanjaard*, ALPHONSUS DE SPINA, dien men voor eenen bekeerden *Jood* houdt, een boek van gelijken inhoud: *Fortalitium fidei contra Judaeos, Saracenos, aliosque fidei inimicos*, hetwelk in het jaar 1487, en weder te *Neurenburg*, in het jaar 1494, in *Quarto*, gedrukt is. Doch deze Schrijver kende de ſchriften en de omſtandigheden der *Rabbynen* niet genoeg, en is ook in zijne berigten omtrent de *Joden* min geloofwaardig, daar hij alles overdrijft, om hen ſlechts gehaat te maken; hoewel er hier en daar eenige verhalen van hunne lotgevallen zijn ingevlochten, welke opmerking verdienen.

ZESTIENDE EEUW.

Gelijk die van *Neurenburg*, in het laatſte jaar der voorgaande eeuw, de *Joden*, die in hunne ſtad zeer talrijk waren, daar uit hadden verdreven, terwijl zij zich in een klein ſtadje, niet ver van daar, nederzetteden, en eene *Synagoge* bouwden, zoo bande hen de Biſſchop van *Keulen* insgelijks uit zijn Aartsbisdom, bij welke gelegenheid zekere VICTOR DE CARBEN, een geboren *Jood* en *Rabbi*, het *Christendom* aannam, en vervolgens Priester werd; waarna hij, in het jaar 1518, te *Keulen*, een boek in *Quarto* uitgaf, tegen de *Joden* gerigt, onder den titel: *Propugnaculum fidei Christianae.* Eindelijk eene zamenſpraak tusſchen eenen

nen *Jood* en *Christen*, waarin de *Christen* het bewijs ontwikkelt, dat de Zoon van God mensch geworden, en dat JEZUS de ware MESSIAS is; bovenal echter verdedigt de *Christen* de hooge uitmuntendheden der Maagd MARIA; en wil ten laatſten betoogen, dat de *Joden* vergeefs op de Goddelijke genade hopen, enz.

Een ander geſchrift van dezen Schrijver, *de vita et moribus Judaeorum. Colon.* 1509. in *Quarto*, is nog merkwaardiger, uit hoofde van de afbeelding, welke hij van zijn volk geeft: „ Geen volk op de wereld," ſchrijft hij, „ is moeijelijker, om te bekeeren, dan de „ *Joden*, dewijl zij zoo ijverig aan hunne Wet ver„ kleefd zijn, dat geen goud noch zilver, onder een „ *krucifiks*, noch bedreigingen van lijf- en levensſtraf„ fe, iet bij hen vermogen." Hij zelf was telkens toornig geworden, wanneer men hem voorzeide, dat hij eens een *Christen* worden zou, en hij bidt daarom de Maagd MARIA, om hem in de belijdenis der waarheid te verſterken. Het wantrouwen, hetwelk de *Christenen* jegens de *Joodſche* bekeerlingen (en dus zeker ook jegens hem,) hadden, ſchrikte, zoo als hij aanmerkt, ontallijke *Joden* af, om hun voorbeeld te volgen: „ want zij vergelijken deze bekeerlingen met een wit „ hembd, dat van dag tot dag vuilder wordt, en dat „ men op het einde van de week wegwerpt; even zoo „ hefkoost men eenen *Jood*, die zich bekeert; men „ vereert hem, men noodigt hem in de eerſte dagen „ ter maaltijd, maar in het vervolg veracht men hem, „ en laat hem varen."

Te *Keulen* gaf ook, in het begin dezer eeuw, een gedoopte *Jood*, JOHANN PFEFFERKORN, de eerſte aanleiding tot den hevigen twist, over de *Joodſche* ſchriften en boeken, welke zoo veel heeft toegebragt, om al-

allen, die smaak hadden van geleerdheid en gezond oordeel, voor te bereiden en genegen te maken tot de Kerk-Hervorming, welke onmiddelijk daarna eenen aanvang nam.

In het eerst scheen deze gedoopte *Jood*, in een *Latynsch* geschrift, de bekeering zijner volksgenooten tot het *Christendom*, op eene zachte wijze, te willen bevorderen, door hen tegen vele harde beschuldigingen te verdedigen; doch te gelijk vermaande hij de Overheid, hun den *Thalmud*, en alle overige boeken, te ontnemen, uitgezonderd den *Hebreeuwschen* Bijbel, omdat zij door die boeken slechts in hunne dwalingen versterkt en verhard werden; maar na het jaar 1508 gaf hij des te heviger en schimpender geschriften tegen de *Joden* uit, en zocht zelfs de regeringen op te zetten, om de bekeering van dit volk met geweld te ondernemen; ondersteund door de *Dominikanen*, die te *Keulen* de Godgeleerdheid onderwezen, verzocht hij, in het jaar 1509, den Keizer MAXIMILIAAN, om een bevel, ter vernietiging der *Joodsche* boeken; en verkreeg werkelijk een bevel, dat alle schimpschriften der *Joden* tegen de *Christelijke* Kerk, in het *Duitsche* Rijk, opgezocht en verbrand zouden worden. Toen verzocht hij JOAN REUCHLIN, gezegd CAPNIO, een' der geleerdste mannen van dezen tijd, die sedert lang zaakbezorger der *Dominikanen-Orde* in *Duitschland* was, om hem in dit onderzoek te helpen. Doch REUCHLIN wees hem aan, dat dit dus verkregen bevel aan geene geringe bedenkelijkheid onderhevig was. Er volgde wel een nieuw bevel, in het jaar 1510, dat alle boeken der *Joden*, alleen hunne Heilige Schriften uitgezonderd, verdelgd zouden worden; doch te gelijk droeg de Keizer het aan den Keurvorst van *Mentz* op, dat

hij door REUCHLIN, door eene der *Hoogeschoolen*, den *Inquisiteur* HOOGSTRATEN, en door andere in het *Hebreeuwsch* geoefende mannen, derzelver goedvinden zou laten opstellen, over de vraag: „ Of „ het Goddelijk, loffelijk, en voor het Heilig „ *Christelijk* geloof nuttig zij, de boeken der *Joden*, „ die zij thans boven en behalve de geboden van „ MOZES, der *Profeten*, en de *Psalmen* des *Ouden* „ *Testaments*, gebruikten, te vernietigen?"

REUCHLIN stelde toen zijne, *overweging* op, *of men den* Joden *alle hunne boeken behoore te ontnemen, te vernietigen, en te verbranden.* In de eerste plaats verdeelde hij dezelve in zeven klassen. In de tweede klasse, na den *Hebreeuwschen* Bijbel in de eerste klasse, plaatst hij den *Thalmud*, in de derde de *verborgenheden der Rede en des Woords Gods, die zij* Kabbala *noemen;* in de volgende hunne Uitlegkundige Schriften over den Bijbel, hunne Predikatiën en Disputatiën; de schriften van hunne Wijsgeeren en andere Geleerden; eindelijk hunne Poëzij, Fabelen, Gedichten, Sprookjes, Spotschriften en Exempelboekjes. Hij erkent, dat in de laatstgemelden eenige spotternijën en lasteringen tegen CHRISTUS, zijne moeder, de *Apostelen* en Heiligen, kunnen voorkomen; hij zelve, zeide hij, had er slechts twee van gelezen, het *Sefer Nizzachon*, (*Boek der overwinning,*) een geschrift tegen het *Christendom*, en *Toledoth Jeschu Hannotzri*, (*de Geschiedenis van* JEZUS *den Nazarener,*) een lasterlijk verdichtsel, nopens de geboorte en het leven van den Zaligmaker; maar de *Joden* hadden hem reeds aan het Hof van FREDERIK III gemeld, dat zij deze boeken opgehaald, en hunne volksgenooten verboden hadden, dezelve verder af te schrijven.

Den

Den *Thalmud* had hij niet te zien kunnen krijgen, en wilde wel gelooven, dat er door de *Joden* vele dingen in gebragt waren, die tegenwerpingen tegen het *Christendom* behelsden, doch hij bewees grondig, dat men den *Joden* hunnen *Thalmud* behoorde te laten behouden, welken men ook niet geregtigd was, hun te ontnemen.

Ook wilde hij de *Kabbalistische* boeken niet verbrand hebben; want als de Graaf JOHANNES PICUS van *Mirandola* openlijk de ſtelling voordroeg, dat er geene kunst was, die ons van de Godheid van CHRISTUS zekerder ſtelde, dan de *Magia* en *Kabbala*, was daar wel eene groote twist over ontſtaan, maar Paus ALEXANDER VI had in het jaar 1493, na de gevoelens der Godgeleerden ingenomen te hebben, ten voordeele van den Graaf uitſpraak gedaan.

De *Uitlegkundige* Schriften over den Bijbel, door de *Joden* geſchreven, moesten even min onderdrukt worden, als de Schriften van PRISCIANUS, SERVIUS en DONATUS; zij behelsden zeer veel goeds en nuttigs, waarvan *Christen*-uitleggers, op welke men tot hier toe niet veel roemen kon, goed gebruik konden maken, enz.

Door dit zoo geleerd als redelijk en gematigd opgeſteld geſchrift, werd PFEFFERKORN, die hetzelve niet behoorlijk kon wederleggen, getergd; waarom hij, in het jaar 1511, daar zijn' *Handſpiegel* tegen uitgaf, welken REUCHLIN, met regt, een *Libel* of *Paskwil* noemde, alzoo hij daar in meer beleedigd en geſmaad, dan wederlegd werd; hij gaf tegen hetzelve, ſchoon zijne vrienden hem raadden, het broddelwerk te verachten, zijnen *Oogenſpiegel* uit, in welken hij PFEFFERKORN van 34 onwaarheden overtuigt.

Nu werd de twist heviger. De Godgeleerden van *Keulen* droegen het onderzoek van dit laatſte geſchrift van REUCHLIN aan eenen uit hun midden, ARNOLD VAN TONGEREN, op; op het berigt van hunne ſchikkingen verloor REUCHLIN, bang voor de beſchuldiging van ketterij, en het geweld van de *Inquiſitie*, of Geloofs-onderzoek, ten dien tijde in volle kracht en werking, den moed, en ontſchuldigde zich bij ARNOLD, in eenen vleijenden brief, verklarende, alles te gelooven, wat de Kerk geloofde, en zijne Bijbelverklaring aan hare uitſpraken te onderwerpen.

De Godgeleerde *Faculteit*, hier door ſtoutmoedig geworden, eischte, onder harde bedreigingen, dat hij zijn geſchrift zou herroepen. Dit ſtond den edelen man, die zijne waarde gevoelde, niet te dulden. Hij greep weder moed, en ſchreef eene nadere verklaring, in welke hij ſommige gezegden verzachtte, maar tevens zijne partijen nadrukkelijk beantwoordde.

Hier op gaven deze, in het jaar 1512, drie-en-veertig ſtellingen, als ergerlijke en kwalijk luidende, uit zijne ſchriften getrokken, in druk uit, waar tegen hij zich verdedigde, in een verweerſchrift, in het jaar 1513, aan den Keizer MAXIMILIAAN gerigt, zonder hen verder te verſchoonen, terwijl hij allen, die eene betere geleerdheid en vrijere denkwijze toegedaan waren, te hulpe riep, en uitnoodigde, om hem in deze zaak hunnen bijſtand te bieden, die zulks gereedelijk op zich namen, waardoor nu de vraag werd: „Of Monniken, Scho„lastieken, ſlavernij van den geest, en verachting „der geleerde Oudheid, nog langer ſtand zou hou„den?" Hetwelk eenen openen weg baande, tot een gunſtiger aannemen der Kerkhervorming in het vervolg.

Nu

Nu ondernam JAKOB VAN HOOGSTRATEN, openlijk Leeraar der Godgeleerheid, *Prior* der *Dominikanen*, en Kettermeester, (*Inquisitor haereticae pravitatis*,) REUCHLIN, in het jaar 1513, voor zijne regtbank, welke hij te *Mentz* had opgerigt, te dagen, om zich te verantwoorden, doch schoon men een vonnis tegen hem velde, kon men niets uitvoeren, dewijl hij zich op den Paus beroepen had.

Deze was thans LEO X, een liefhebber der wetenschappen en den geleerden; deze droeg het onderzoek dezer zaak nog in dit jaar 1513 op aan den Bisschop van *Spiers*, die daartoe twee zijner Domheeren benoemde; ondertusschen spraken de *Inquisiteuren* te *Keulen* een vonnis uit, over den *Oogenspiegel* van REUCHLIN, en lieten dit boek, in het jaar 1514, openlijk verbranden; maar de bovengemelde gevolmagtigde Regters, de zaak onderzocht hebbende, verklaarden REUCHLIN vrij van alle schuld, en zijn boek vrij van ketterij en dwaling, en verwezen HOOGSTRATEN, om aan REUCHLIN, voor Proceskosten, 111 Rhijnguldens te betalen, zonder dat deze, met zijnen aanhang, zich aan dit vonnis kreunde; waarom REUCHLIN zich met een verzoekschrift, aan den Paus vervoegde, opdat deze zaak, beslissend, mogt afgedaan worden. Doch niettegenstaande de Keizer zelve, vele Vorsten en Heeren, en vele steden, zijn verzoek ondersteunden, bleef de zaak, door de bemoeijenissen van zijne vijanden, die zelfs omkoopingen aan het Pausselijke Hof te werk stelden, lang hangen, tot eindelijk de vermogende en krijgshaftige vriend van REUCHLIN, de beroemde Edelman FRANS VAN SIKKINGEN, aan den *Rhijn*, in het jaar 1519, den aanhang van PFEFFERKORN en HOOGSTRATEN bedreigde, dat, zoo zij

aan het vonnis niet voldeden, hij, met zijne Bondgenooten, hetzelve dadelijk, in het gehele gewest van *Keulen*, zou komen voltrekken, waardoor zij genoodzaakt waren, in het jaar 1520 tot een vergelijk te komen, zoodat REUCHLIN de bovengemelde kosten van hen ontving, en zij tevens beloofden, te zullen bewerken, dat deze zaak aan het Paufelijk Hof, zonder beleediging van REUCHLIN's eer, zou blijven ſteken. Op deze wijze zegepraalde eindelijk de goede zaak, en de *Joden* bleven hunnen *Thalmud* en andere boeken behouden.

Gelijk dus de *Joden* aan het doorbreken der verlichting, welk een gevolg was van het herſtel der wetenſchappen en geleerdheid in *Europa*, veel te danken hadden, zoo was de onmiddelijk hier op volgende Kerkhervorming voor hun eene zeer gelukkige gebeurtenis; de betere denkwijze in den godsdienst deed in de landen, waar de Kerkhervorming de overhand kreeg, alle dadelijke mishandelingen en vervolgingen der *Joden* een einde nemen, en de meer algemeen verſpreidde kennis duldde niet langer, dat men hen met ongerijmde beſchuldigingen van het kruiſigen van *Christen*-kinderen, het doorſteken van heilige ouwels, en dergelijke, lastig viel.

LUTHER echter was hun niet gunſtig, maar verklaart zich meermalen, in zijne ſchriften, tegen hen, niet zonder zijne gewone hevigheid; ook raadde hij verſcheidene Vorſten af, om hen in hunne Staten toe te laten.

Een ander gevolg der Kerkhervormig was, dat de *Christenen* meer werks maakten van het beoefenen der *Hebreeuwſche* ſpraak, en het onderzoeken van den godsdienst en de gevoelens der *Joden*, waardoor zij

met

met te meer nadruk en kracht van redenen hen konden wederleggen, en arbeiden om hen te overtuigen van de ongegrondheid van hun ongeloof; doch daartegen werden ook de *Joden* opgewekt, om met meer ſchranderheid en omzigtigheid te werk te gaan, in het verklaren en verdedigen van hunnen godsdienst; gelijk het hun ook daartoe niet aan bekwame mannen ontbrak, onder welken inzonderheid verdient gemeld te worden R. IZAAK BEN ABRAHAM, dien men houdt in *Polen*, geboren te zijn, hoewel hij zijnen meesten leeftijd in *Duitschland* doorbragt, waar hij bij verſcheidene Vorſten zeer gezien was. Hij ſchreef een boek tegen de *Christenen*, op het einde dezer, of het begin der volgende eeuw, onder den titel: *Chizzouk Emounah*, (*Sterkte des Geloofs*,) een werk, hetwelk bij de *Joden* grooten opgang gemaakt heeft, en hetwelk inderdaad niet zonder ſcherpzinnigheid geſchreven is; om van geene andere ſoortgelijke geſchriften der *Joden* te ſpreken.

De lotgevallen dezer Natie waren, voor het overige, gedurende deze eeuw, weder aan verſcheidene wisſelingen onderhevig. Wij hebben hen reeds uit vier voorname rijken van *Europa* verdreven gezien, uit *Engelland*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal*. In deze beide laatstgemelde rijken hadden eene groote menigte, uiterlijk, het *Christendom* aangenomen, en waren onder den naam van *Nieuwe Christenen* daar gebleven, gelijk wij gezien hebben. Ondertuſſchen volhardden de meesten van dezen, in het geheim, bij hunnen ouden godsdienst, alhoewel zij zelfs Priesters, Monniken, Nonnen, ja *Inquiſiteurs* en Biſſchoppen werden; zoodra zij gelegenheid vonden, om uit *Spanje* of *Portugal* naar andere landen te ontkomen, beleden zij daar weder het *Jodendom*, en deden onder hunne volksge-

nooten boete, voor huunen vroegeren afval en veinzerijën.

Onder dezen, die dus wederkeerden tot hun oud geloof, waren zelfs mannen van naam en geleerdheid; bij voorbeeld, zekere JOZEF, zoon van JOZUA, een *Spanjaard* van geboorte, misſchien de beste Geſchiedſchrijver, dien de *Joodſche* Natie na den vermaarden JOZEFUS gehad heeft; en die zijne Geſchiedenis heeft gebragt tot het jaar 1554.

JOZEF BEN SCHEBET, ook een *Spanjaard*, die eene verzameling geſchreven heeft van uitlegkundige regels voor de *Gemara*.

De vermaarde IZAAK CARDOZO, uit *Portugal*, die een beroemd Geneesheer in *Spanje* is geweest, is, onder anderen, vermaard door zijn werk over de tien uitmuntendheden en voorregten der *Joodſche* Natie, door welke zij boven andere volken uitmunten.

Zoodra KAREL V, onder dezen naam, als *Duitſch* Keizer, zoo bekend, den troon van *Spanje* beklommen had, zonden de *Joden*, terwijl hij zich in *Vlaanderen* onthield, eenige aanzienlijke lieden uit hun volk, om den Vorst te bewegen, dat zij weder vrijheid mogten hebben, om in *Spanje* te verblijven, met een aanbod van 800,000 kronen, in goud, tot erkentenis voor zoodanige gunst, maar hunne voorſtellen waren vruchteloos, inzonderheid door de tegenkanting van den Kardinaal XIMENES, die beweerde, dat de *Joden*, die de regering van JEZUS over zich verworpen hadden, de beſcherming van elken *Christen* Vorst onwaardig waren.

Dus bleven de *Joden* uit *Spanje* uitgeſloten, of moesten, gelijk velen deden, veinzen, den *Christen*-godsdienst te belijden; hetwelk echter met groot gevaar

vaar voor deze veinzenden verzeld ging, dewijl de *Inquiſitie* een wakend oog op hen hield, en allen, die ontdekt werden, nog *Joden* inderdaad te zijn, ten vure doemde, welke door de *Joden* als martelaren aangemerkt, en in martelaars-boeken, ter gedachtenis, opgeteekend zijn.

In *Italië* daartegen werden de *Joden* op de meeste plaatſen vrij wel onthaald, en behandeld; Paus ALEXANDER VI liet de uit *Spanje* gevlugten in den Kerkelijken Staat en te *Rome* toe, met dezelfde voorregten, als de *Joden* aldaar te voren genoten hadden; zelfs gebood hij dezen, hunne gevlugte en noodlijdende medebroeders te ondersteunen, en te helpen, om hun beſtaan te vinden.

Onder de *Joden*, die bijzonder in de gunst van dezen Paus deelden, was de geleerde R. JOCHANAN, een *Duitſcher*, die vervolgens Leermeester werd van den bekenden PICO van *Mirandola*, die zoodanig met de *Kabbala* der *Joden* was ingenomen, dat hij deze voor de bron van alle wijsheid aanzag, en verklaarde.

Maar te *Napels*, werwaarts zich insgelijks een gedeelte der vlugtelingen gewend had, vonden zij een ſlecht onthaal. De *Inquiſitie* behandelde hen ſtreng; en het gemeen ſtond tegen hen op; waarom de Onderkoning beſloot, hen uit dat Koningrijk te bannen, hetwelk door KAREL V werd goedgekeurd, die hen ook in *Sicilië* niet wilde dulden, gelijk hij, over het geheel, jegens hen kwalijk gezind was, misſchien omdat hij door een' en anderen *Joodſchen* bedrieger misleid was geworden.

Twee anderen ſpeelden hunne rol met meer omzigtigheid. De een was oorſpronkelijk een *Jood*, maar als een *Chriſten* opgevoed, en bekleedde een klein ambt,

ambt, aan het Hof van *Portugal*, toen de ander, DAVID LEMELEIN genoemd, van *Rome* derwaarts kwam, zich uitgevende voor het *Hoofd des Legers van Israël*, en den jongen bekeereling overreedde, om tot het *Jodendom* weder te keeren, gevende hem den naam van SALOMO MALCHO. Door vasten, en door zijn prediken, zich eenen naam verworven hebbende, verklaarden deze beiden zich vervolgens voor voorloopers van den MESSIAS. MALCHO was eindelijk stout genoeg, om gehoor te vragen bij KAREL V, te *Mantua*, maar deze Vorst liet hem vatten, en in het jaar 1534 levende verbranden. DAVID LEMELEIN werd gevangen naar *Spanje* gevoerd, alwaar hij, in de gevangenis, overleed.

Onder Paus PAULUS III waren zij zoo vermogend geworden, dat de Kardinaal SADOLET deswegens tegen den Paus zelven, in eenen brief, hevig uitvoer, en door zijne bemoeijenissen te wege bragt, dat hunne voorregten merkelijk besnoeid werden.

Eenigen tijd daarna, omtrent het midden der *zestiende eeuw*, liet Paus JULIUS III hunnen *Thalmud* verbranden, onder voorwendsel, dat de *Gemara* derzelve voor den *Christelijken* godsdienst hoonende was.

Omtrent dezen tijd leefde te *Rome* de beroemde *Joodsche* Geleerde en Spraakkundige ELIAS LEVITA, Schrijver van verscheidene Spraakkundige werken over de *Hebreeuwsche* Taal; in de verovering van *Rome*, door KAREL *van Bourbon*, verloor hij alle zijne bezittingen, en werd, gelijk hij zelve verhaalt, in de uiterste armoede gedompeld. Hij begaf zich toen naar *Venetië*, en van daar naar *Duitschland*, om zijn bestaan te zoeken; dit hem, daar hij oud en zwak was, niet wel lagende, keerde hij weder naar *Italië*, doch

stierf

ſtierf onder weg, in het overtrekken der *Alpen*, in den hoogen ouderdom van 80 jaren.

Ook bloeide te *Rome* eene *Joodſche* Dichteres, DEBORA, vrouw van eenen geleerden *Rabbyn*, JOZEF ASKARIEL, en begon zich in het jaar 1560, door hare Dichtkundige werken, beroemd te maken; zij heeft nog tot in de *zeventiende eeuw* geleefd.

Paus PAULUS V was der *Joden* vijand, en kondigde reeds in het begin van zijn Pausſchap twee bullen tegen hen af, waarbij elke *Synagoge* in zijn land bevolen werd, om jaarlijks tien kronen te betalen tot onderwijs van zulken, die het *Christendom* wilden omhelzen, ook werden zij, bij de tweede bulle, genoodzaakt, zich, door hunne kleeding, van de *Christenen* te onderſcheiden; de mans, door het dragen van geele hoeden, de vrouwen, door geele mutſen, ook moesten zij zich 's nachts in hun kwartier laten opſluiten. Voorts werden zij van alle verkeering met de *Christenen* uitgeſloten, mogten in elke ſtad maar één *Synagoge* hebben, en moesten hunne landerijen binnen zes maanden verkoopen; ook liet hij alle boeken verbranden, welke lasteringen tegen JEZUS behelsden, maar de overigen liet hij hen behouden.

Nog zou hen een erger lot onder dezen Paus getroffen hebben, dewijl eenige vrouwsperſonen, die men voor bezetenen gehouden had, en die herſteld waren, de *Joden* beſchuldigden, dat zij de oorzaak van haar onheil geweest waren, indien niet een zeker *Jeſuiet* op het vermoeden van bedrog gekomen was; waarop deze gewaande bezetenen, ſcherper onderzocht zijnde, beleden, dat zij door eenigen van 's Pauſen Hof, die op den buit der *Joden* vlamden, waren omgekocht tot deze beſchuldiging. De Paus dit vernemende, riep uit:

„ Ik

„ Ik zou verdoemd geweest zijn, wegens het onregt-
„ vaardig ter dood brengen van de *Joden*, indien mijn
„ goede *Jesuiet* zulks niet belet had. Ik zal God
„ bidden, dit volk te bekeeren, maar zoo lang ik leef
„ hen niet haten, noch vervolgen, gelijk ik te vo-
„ ren gedaan heb."

De beroemde Kardinaal-Bisschop van *Milaan*, KAREL DE BORROMEO, die sedert onder de Heiligen geplaatst is, maakte ook verscheidene besluiten tegen hen, op eene Kerkvergadering, door hem in zijne hoofdstad gehouden, vermanende voorts alle *Christen*-Vorsten, dit zijn voorbeeld te volgen, hoewel tevens uit zijne besluiten blijkt, dat de *Joden* in die stad talrijk en vermogend waren.

Paus PIUS VI gaf in het jaar 1569 eene bul omtrent de *Joden* uit, in welke hij hen van onopregtheid, diefstal, ongebondenheid, ja zelfs van tooverij, wigchelarij, en andere ondeugden beschuldigde, en hen daarom uit alle steden van den Kerkelijken Staat verbande, uitgezonderd *Rome* en *Ancona*.

Maar in het jaar 1587 behandelde SIXTUS V hen met meer zachtzinnigheid, niet ontveinzende, dat het voordeel, 't welk men van hen trekken kon, eene voorname reden was, waarom hij hen duldde. In het bijzonder schonk hij aan zekeren *Rabbyn*, MEIR, of MAGIN genoemd, het uitsluitend voorregt, om te *Rome* eene Zijde-fabriek aan te leggen; ook herriep hij alle besluiten, door zijne voorzaten tegen hen uitgegeven.

In *Venetië* waren de *Joden* ongemeen talrijk, en bevonden zich in eenen bloeijenden staat. Hier heeft zich, onder anderen, in het laatst van deze, en het begin der volgende eeuw, DANIEL BOMBERG, van *Ant-*

Antwerpen daar gekomen, eenen naam gemaakt, door zijne voortreffelijke Boekdrukkerij, op welke *Hebreeuwſche* Bijbels gedrukt zijn, tot welker naziening bij verſcheidene geleerde *Rabbynen* in zijnen dienst had; ook drukte hij nog een aantal *Hebreeuwſche Rabbynſche* boeken.

Ook leefde hier R. DAVID, ZOON VAN R. IZAAK DE POMIS, die zijn geſlacht afleidde van eenige *Joodſche* familiën, die ten tijde van TITUS naar *Rome* verhuisd waren; hij zal eene vroege geleerde geweest zijn, indien hij gelijk men zegt, zeker werk, *Tzemach David* (*de Spruite* DAVIDS,) genoemd, doch onderſcheiden van een ander werk, van denzelfden titel, van R. DAVID GANZ, zal geſchreven hebben, toen hij maar een kind van zeven jaren was.

Te *Imola* hadden de *Joden* insgelijks eene aanzienlijke *Synagoge*, in welke R. GEDALIAH gebloeid heeft, Schrijver van de *Schalſchelet Hakkabbala*, of *de Keten der Kabbala*, zijnde een tijdrekenkundig werk, doch vol misſlagen; behelzende de opvolging der Leeraren, door welken de overleveringen tot de kennis der nakomelingſchap gekomen zijn.

Te *Modena* hebben insgelijks verſcheidene geleerde *Joden* de *Synagoge* aldaar vermaard gemaakt, inzonder R. SAMUEL, die in het jaar 1550 eene verzameling uitgaf van beſliſſingen over gewigtige onderwerpen uit den *Thalmud* en de *Rabbijnen*.

Ook waren er te *Padua* eene menigte *Rabbynen*, die op deze vermaarde Hoogeſchool het regt verkregen, om tot *Doctoren* of Leeraren in de Geneeskunde bevorderd te worden.

Langen tijd is ook vermaard geweest de School der *Joden* te *Mantua*, wier hoofden op het einde der voor-

voorgaande *vijftiende eeuw* ongelukkig in een onderling hevig verſchil geraakten, hetwelk zelfs tot dadelijkheden kwam, en door LODEWYK DE GONZAGA, Markgraaf van *Mantua*, niet beſlist kon worden, dan door het bannen der beide Hoofden van de twee partijën.

De kleine ſtad *Peſaro*, in het Hertogdom *Urbino*, had ook eene *Synagoge* van *Joden*, voordat zij uit den Kerkelijken Staat verdreven werden, gelijk wij verhaald hebben. Uit deze School was R. JECHIEL, die te *Rome* het *Jodendom* plegtig verzaakte, onder het Pausſchap van GREGORIUS XIII, en door dezelven gedoopt werd, waarna hij, als Priester, te *Florence*, verſcheidene Predikatiën hield, tegen de *Joden*, die in het jaar 1585 in druk zijn uitgegeven.

In *Duitſchland* genoten de *Joden*, nadat het onweder, hetwelk hunnen *Thalmud* dreigde, gelijk wij gezien hebben, was voorbijgedreven, over het geheel, gedurende deze eeuw, rust en vrede; alleen lezen wij, dat zij in het jaar 1593, uit *Merſeburg* verdreven werden, door den Biſchop dier plaats; doch, daar tegen werden zij begunſtigd door den Keizer FERDINAND I, die zelfs, in het jaar 1563, hun toeſtond, een *Hoofd* of *Prins der Gevangenis* te hebben, waartoe de eerſte *Rabbyn* van *Worms* beſtemd werd; ook hadden zij te *Fryburg*, en voornamelijk te *Weenen*, prachtige *Synagogen* en Leerſcholen.

In *Polen* was hun toeſtand bloeijende; te *Krakau* hadden zij eene *Synagoge*, eene Hoogeſchool, een Geregtshuis, en eene groote Vergadering, en werden voorts in het geheele Koningrijk door de regering beſchermd; alhoewel zij nu en dan te lijden hadden van het geweld des onbeſuisden gemeens. Dus werden op eenen dag alle hunne huizen in *Poſen* in brand geſtoken,

zon-

zonder dat zij ondernemen durfden, het vuur te blusschen, uit vrees, dat het volk hen zou aanvallen; en van het leven berooven.

In *Rusland*, bijzonder in de *Ukraine*, vinden wij hen in groot aanzien; hier verrijkten zij zich niet, door woekeren, gelijk elders, maar door eenen eerlijken handel. Zij bebouwden hunne landen, en leiden zich toe op de beoefening der Natuurkunde; anderen pachtten de tollen, en droegen zorg voor het vervoeren der koopgoederen. Zij waren hier niet alleen bevrijd van alle onderscheiding in kleederen, maar waren zelfs geregtigd tot ambten en bedieningen.

In *Bohemen*, in welk land zij reeds sedert de *tiende eeuw* gevestigd waren, stichtten zij, te *Praag*, eene aanzienelijke *Synagoge*, en eene Hoogeschool, uit welke geleerde mannen zijn voortgekomen, en onder dezen R. IZAAK MEHELING, van wiens water, gelijk de *Joodsche* Schrijvers zich uitdrukken, alle *Israëliten* dronken, en bij wiens licht zij allen wandelden. R. JEHUDA BEZALEEL, of LEO van *Praag*, die naderhand naar *Polen* verhuisd is, en Schrijver is van een werk: *De verlossing en eeuwigheid van Israël*, in hetwelk hij zijn volk gerust tracht te stellen, wegens de komst van den MESSIAS, die hunnen staat in voorspoed herstellen zal; — MORDOCHAI SAFE, of *de Schoone*, die insgelijks naar *Polen* vertrok, alwaar hij in het jaar 1611, overleed; — eindelijk de *Joodsche* Geschiedschrijver DAVID GANZ is ook te *Praag* geboren; de Schrijver van de *Zemach David*, (*Spruite Davids*,) een ander werk, dan het woordenboek onder dezen naam, van hetwelk hier voor melding is gemaakt; dit werk is eene Gefchiedenis van de schepping af tot het jaar 1492 der *Christelijke* Tijdrekening.

De *Joden* ondergingen echter ook in *Bohemen*, van tijd tot tijd, nadeelige lotgevallen. Wanneer op verſcheidene plaatſen in dit rijk, door branden, groote verwoestingen werden aangerigt, ſchoof men de ſchuld daar van op de *Joden*, als waren zij de brandſtichters, waarvan het gevolg was, dat, behalve ſommigen, die als zoodanigen ter dood werden gebragt, de overigen uit het rijk verdreven werden, tien alleen uitgezonderd, wien het vergund werd, te *Praag* te blijven; maar als de ware brandſtichters, na eenigen tijd, ontdekt werden, zijn de onſchuldige *Joden* weder terug geroepen en herſteld.

Kort daarna, in het jaar 1558, ontſtond er een nieuwe ſtorm tegen hen, op een vermoeden, dat zij te *Praag* openlijk een gebed deeden, het welk tegen de *Christenen* gerigt was; alle hunne boeken werden opgehaald, en naar *Weenen* gevoerd; zij kregen dezelve wel ſpoedig weder, maar werden andermaal uit *Bohemen* gebannen, zonder dat de Schrijver R. DAVID GANZ de redenen van deze verbanning gemeld heeft; echter werden zij niet lang daarna, op nieuw, weder herſteld.

In *Hungarijën* verminderden de *Joden* grootendeels in getal, toen Keizer RUDOLF, in het jaar 1595, hun eene dubbelde belasting en een maandelijksch hoofdgeld opleide, hetwelk velen, die niet in ſtaat waren hetzelve op te brengen, noodzaakte het land te verlaten.

Eenige jaren vroeger, omtrent het jaar 1524, leden de *Joden*, in *Moravië*, eene zware vervolging, alwaar hunne *Synagogen* verbrand, en velen gedood werden, tot dat de Keizer, hier van onderrigt, een einde aan dit moorden maakte.

Het jaar te voren, 1523, werden zij in de ſtad *Bam-*

Bamburg van alle hunne goederen beroofd, om daar mede de ſchade te vergoeden van eenen brand, welken zij beſchuldigd werden geſticht te hebben; doch er werd geen bloedbad onder hen aangerigt.

Te *Bon*, welke ſtad in het jaar 1588, door den *Nederlandſchen* Bevelhebber MARTEN SCHENK, bij verraſſing, ingenomen en geplunderd werd, hadden de *Joden* veel te lijden van de plunderzucht der ſoldaten.

Doch daartegen hadden zij het geluk, dat omtrent het einde dezer *zestiende eeuw* HENDRIK, Hertog van *Brunswijk*, hun vergunde, om zich in zijne landen neder te zetten, hun tevens eene plaats aanwijzende in *Neder-ſakſen*, om daar hunnen handel te drijven, hebbende het *Brunswijkſche* Huis tot hiertoe geene *Joden* willen dulden, zelfs niet als reizende kooplieden, die ſlechts door hun gebied trokken, en welke ieder een vrijheid had om te berooven, en te plunderen. Dus waren er ſlechts weinige plaatſen in *Duitſchland*, op het einde der *zestiende eeuw*, waar men geene *Joden* vond.

Het was ook in deze eeuw, dat zij zich in ons Vaderland gevestigd hebben, en wel inzonderheid te *Amſterdam*. Zij hadden reeds in vroegere eeuwen huisvesting in hetzelve gezocht, maar werden op verſcheidene plaatſen niet geduld, gelijk zij te *Utrecht*, in het jaar 1444, werden uitgedreven, en tot in onze tijden daar niet hebben mogen vernachten, eene enkele familie uitgezonderd; maar zij hebben zich vervolgens te *Maarſſen*, een dorp in de nabijheid dier ſtad, nedergezet, alwaar zij ook eene *Synagoge* hebben.

Zij moesten echter, in de eeuwen voor de Hervorming, ook in ons land vele mishandelingen en vervolgingen ondergaan. Te *Heusden*, onder anderen, be-

roofde de Overheid, in het jaar 1443, onder een nietig voorwendſel, eenen *Jood* van zijne goederen, ter waarde van wel 40,000 guldens, zeker eene aanzienelijke ſom in die tijden.

Hoe verregaande de haat tegen de *Joden*, in dien tijd, geweest is, blijkt uit een in die zelfde *vijftiende eeuw* gebeurd geval, van eene *Gelderſche* Jonkvrouw, uit het hoogadelijk geſlacht van VAN ECK, die, omdat zij op een' *Jood* verliefde, te *Keulen* verbrand is geworden.

In deze *zestiende eeuw* werd den *Joden* nog, bij een Plakaat van het Hof van *Holland*, van den 14den van Oogstmaand des jaars 1532, vernieuwd den 17den van Hooimaand 1549, het verblijf in dat gewest ontzegd.

Zij kwamen echter telkens weder in het land, en hebben eerst uit *Duittchland* zich herwaards begeven, en zich van die verdraagzaamheid bediend, welke en de Hervorming in de Kerk, en de herſtelde vrijheid in den Burgerſtaat, in ons Vaderland hun aanboden; voornamelijk werden zij talrijk en bloeijende, toen eene menigte *Joden* uit *Spanje* en *Portugal* zich herwaards begaven, om de vervolgingen in die landen te ontkomen, doch wij zullen van hen meer moeten zeggen bij de volgende eeuw, tot welke wij nu overgaan.

ZEVENTIENDE EEUW.

Uit hoofde van de ſchaarsheid van berigten, hebben wij, in de naastvoorgaande eeuwen, niets kunnen zeggen van de lotgevallen der *Joden* in het Oosten; maar in deze *zeventiende eeuw*, waarvan wij thans het verhaal aanvangen, hebben ons eenige Reizigers en andere Schrij-

Schrijvers berigten, aangaande het een en ander van hunnen toeſtand aldaar, medegedeeld; waarvan wij hier een kort verlag geven moeten.

Gedurende de oorlogen van TIMURBEG, gemeenelijk TAMERLAN genoemd, hadden de *Joden* in *Perſië*, *Medië*, en andere naburige gewesten, veel geleden, zoodat hunne Hoogeſcholen, hunne geleerdheid en geleerde mannen, als geheel verdwenen waren.

Toen ISMAEL SOFI, wiens nageſlacht tot in de *achttiende eeuw* den troon van *Perſië*, bezeten heeft, op het einde der *vijftiende* en in het begin der *zestiende eeuw*, zijne nieuwe heerſchappij ſtichtte, vatten zij weder moed, hopende op zijne gunst, te meer, dewijl hij zich voor eenen *Profeet* uitgaf, gezonden om den *Muhammedaanſchen* Godsdienst te hervormen, waarom ook ſommigen in dezen Vorst den MESSIAS meenden te ontdekken. Maar weldra ondervonden zij hunnen misſlag, alzoo hij hen met meer ſtrengheid behandelde, dan zijne overige onderdanen. Hij ſtierf in het jaar 1523.

De *Joden* werden echter niet alleen in *Perſië*, geduld, maar waren, door den handel, zelfs rijk en vermogend, tot onder de regering van *Schach* ABBAS, *den Grooten* bijgenaamd, wanneer, hun rijkdom afgunst verwekt hebbende, deze Vorst hen begon te vervolgen, willende hen noodzaken tot het belijden van zijnen, den *Muhammedaanſchen*, Godsdienst; evenwel verkregen zij, zegt men, op hunne vertogen een uitſtel van 70 jaren, binnen welken tijd zij de komst van den MESSIAS bepaalden, met belofte van hunnen godsdienst te zullen verlaten, indien dezelve zich binnen dien tijd niet openbaarde, voor welk uitſtel de *Joden* eene aanmerkelijke ſomme gelds betalen moesten.

Toen, onder de regering van ABBESI, het deswe-

gens gesloten verdrag gevonden werd, riep deze Vorst zijnen raad bijeen, te meer, omdat de valsche *Messias* SABATHAI ZEVI, ten dezen tijde, de opschuddingen in het *Turksche* gebied verwekte, van welke wij vervolgens verslag zullen geven, in welken Raad besloten werd tot de uitroeijing der *Joden* in *Persië*. De vervolging, welke toen tegen hen ontstond, was allerzwaarst, en duurde van het jaar 1663 tot 1666, zoodat in verscheidene Provintiënvan het Rijk volstrekt geen *Jood* overig bleef; velen ontkwamen echter, door in het *Turksche* gebied te vlugten, anderen door hunnen godsdienst te verzaken. Eindelijk, wanneer men opmerkte, dat deze zoogenoemde bekeeringen doorgaans onopregt waren, staakte men de vervolging, en de *Joden* kregen weder vrijheid van hunnen godsdienst, hoewel zij te *Ispahan* slechts weinigen in getal waren, en nog bovendien, hoofd voor hoofd, jaarlijks een hoofdgeld betalen moesten; ook moesten zij zich onderscheiden, door het dragen van een' doek, ter breedte van twee of drie duimen, van eene andere kleur, boven hun gewoon opperkleed.

Te *Schiras*, waar de *Persianen* eene vermaarde Hoogeschool hadden, woonden ook vele *Joden*, die zich, doch zonder bewijs, uitgaven, tot den stam der *Leviten* te behooren; ook waren zij talrijk te *Lar*, alwaar zij een bijzonder kwartier hadden. Ook breidden zij zich uit naar den kant van *Ormus* en *Bender Abassi*, ten einde den handel op *Indië* te drijven.

De stad *Bagdad*, voorheen de Hofplaats der *Arabische Chalifen*, is door de *Turksche* en *Persische* oorlogen, in welke zij, gedurende deze eeuw, meer dan eene belegering en verovering moest ondergaan, zeer in verval geraakt, evenwel waren er steeds vele *Joden*,

die

die daar eene *Synagoge* hadden, en veel toevloed van Bedevaardgangers naar het graf van den *Profeet* EZECHIEL, hetwelk niet ver van die ſtad zal gevonden worden; doch tevens waren zij gehaat en veracht bij de *Perſianen*, en arm.

In *Armenië* leefden zij vreedzamer, hoewel hunne Schrijvers melden, dat de ingezetenen te *Maskat*, de *Joden* beſchuldigd hebbende, van eenen *Christen* vermoord te hebben, eene vervolging tegen hen verwekten, waarin eenigen gekruist, en zelfs ABBOS, een vermaard Geneesheer, in de vlammen geworpen werd. Drie dagen daarna kwam de *Christen* te voorſchijn, en nu beklaagden de *Joden* zich bij den *Turkſchen* Keizer SOLIMAN II, die hierop aan de *Armeniſche* Overheden verbood, voortaan dergelijke zaken te beſliſſen, zonder die vooraf ter zijner kennisſe gebragt te hebben.

Te *Schamachia*, eene koopſtad aan de *Kaspiſche* Zee, mogten zij wel niet wonen, maar kwamen er veel, om handel te drijven met de *Tartaren*, en van hen jongens, meisjes en paarden te koopen. Voorts zegt men, dat de Prinſen van *Mingrélië*, *Imerette*, gelijk de oude opperheeren van *Georgië*, zich beroemden, van DAVID door SALOMO af te ſtammen; ook hadden de *Joden* in die landen hunne *Synagogen*, gelijk ook in alle de *Perſiſche* Provincën, tot aan *Indië* toe. Doch zij worden tevens beſchreven als onkundig en arm, hebbende geene gemeenſchap met hunne broederen in het Westen, ja, naauwelijks wetende, dat die beſtaan.

In *Judea*, of het Hellige Land, hun oorſpronkelijk vaderland, bevonden zich ſlechts weinige *Joden*. Alleen te *Safet*, eene ſtad in *Galileë*, waren zij menigvuldig, hebbende daar eene beroemde Hoogeſchool, ten dienſte van welke zij zelfs eene Drukkerij hadden

opgerigt, gelijk zij ook eene Drukkerij te *Salonichi*, (het oude *Theſſalonika*,) en te *Konſtantinopolen* hadden, welke laatſte door de *Turkſche* regering vernietigd is.

In de ſtad *Jeruzalem* zelve werden ſlechts omtrent honderd huisgezinnen van *Joden* gevonden, uit hoofde van den weinigen handel, welke daar gedreven werd, de belastingen, door de *Turken* hun opgelegd, hunne eigene armoede, en de beleedigingen en kwellingen, welke zij moesten ondergaan en dulden; ſommigen van deze *Joden* werden gebruikt tot het invorderen der tollen, of als klerken en ſchrijvers, de overigen waren een hoop bedelaars, en leefden meestal van aalmoezen; hun door hunne rijker broeders in het Oosten toegezonden.

In het begin der voorgaande *zestiende eeuw* leefde echter in deze ſtad de beroemde R. JAKOB, toen de *Turkſche Sultan* SELIM, in het jaar 1517, op zijnen togt naar *Egypte*, tegen de *Mammelukken*, *Jeruzalem* veroverde. Deze geleerde was de Schrijver van een werk, *het oog van Israël* genaamd, hetwelk na zijne dood, door zijnen zoon LEVI, in het licht is gegeven, met eene voorrede. Het behelsde eene verzameling van uitleggingen der Wet, die in den *Thalmud* gevonden worden, en was ongelukkig eene oorzaak van verſchil, tusſchen de Hoogleeraren van *Safet*, hetwelk echter met de dood van LEVI een einde nam; terwijl het werk van zijnen vader in achting bleef.

Te aanmerkelijk is het geval van eenen *Jeruzalemſchen Jood*, omtrent dezen tijd, dan dat wij het niet kortelijk zouden aanvoeren. Hij veinsde den *Christelijken* godsdienst aan te nemen, werd Priester, en wist zich, bij trappen, tot de waardigheid van *Patriarch* van

van *Jeruzalem* te verheffen. Toen vervolgens het *Patriarchaat* van *Konſtantinopolen* openviel, begaf hij zich derwaards, met oogmerk, om hetzelve voor zich te verkrijgen. Hier werd hij gevaarlijk ziek, en gaf op zijn ſterfbed aan eenige *Christen*-Biſchoppen, en een aantal *Joodſche* Leeraren, eene openlijke verklaring, dat hij alleen den *Christelijken* godsdienst geveinsd, en den *Joodſchen* altijd voor den waren gehouden had, en dat hij van zijne waardigheid te *Jeruzalem* afſtond, om in zijn voorvaderlijk geloof te ſterven, hetwelk hij enkel met woorden verzaakt had.

In *Syrië* waren zij in bloeijender toeſtand, dan in *Palestina* zelve; te *Damaskus* hebben zij altijd hunne Scholen, hunne *Chachams*, wijze en geleerde mannen gehad. Niet min talrijk waren zij te *Aleppo*, waar zij insgelijks verſcheidene *Synagogen* hadden, en grooten koophandel dreven.

In deze ſtad was het, dat, in het midden der *zestiende eeuw*, de valſche *Meſſias* SABATHAI ZEVI geboren werd. Velen houden hem voor eenen inboorling van *Smyrna*, maar de meesten geven hem *Aleppo* tot zijne geboorteplaats. Hij was de zoon van een' vogelkooper, en had naauwelijks de ſchool verlaten, of begon op de velden, ſtraten en markten, te prediken, waarover de *Turken* lachten, terwijl de *Joden* hem bewonderden. Hij trouwde met eene jonge *Jodin*, van welke hij, gelijk vervolgens van eene tweede, ſpoedig weder ſcheidde, zonder de eene of andere aangeraakt te hebben, hetwelk hem den roem van bijzondere kuischheid verwierf; naderhand echter trouwde hij eene derde. Zijn broeder was een tabakskooper in *Frankfort*, die zich, toen ZEVI als MESSIAS verſcheen, bij hem voegde.

Het ontwerp gesmeed hebbende, om voor den MESSIAS te spelen, gebruikte ZEVI eenen aanzienlijken *Jood*, te *Gaza*, NATHAN LEVI, of, volgens anderen, BENJAMIN genoemd, die zijn voorlooper zou wezen, als de ELIAS, door de *Profeten* verkondigd; daar toe bewogen, door eene uitlegging der *Kabbalisten*, over eene plaats van DANIEL, uit welke zij besloten hadden, dat de MESSIAS omtrent het jaar 1675 te voorschijn moest komen. De eerste stap van dezen gewaanden ELIAS was, dat hij de *Joden* te *Jeruzalem* bijeen deed komen, en hun ZEVI vertoonde, als den verlosser, die het *Othomannische* rijk eerlang zou vernietigen. Maar de verstandigsten verwierpen hem, verklaarden hem voor een' bedrieger, en deden beiden in de kerkelijken ban.

ZEVI begaf zich thans naar *Smyrna*, en van daar naar *Konstantinopolen*; maar de *Joden*, reeds verwittigd van het gene te *Jeruzalem* gebeurd was, verklaarden, dat hij een ongodist was, en dat de gene, die hem ombragt, vele zielen redden zou. Nu keerde ZEVI weder naar *Smyrna*, alwaar hij vier afgezanten ontving, hem door zijnen voorlooper gezonden, om hem als den MESSIAS hulde te doen. Hij kreeg hier een' grooten aanhang, die iet Goddelijks aan hem meende te zien. Als de *Rabbynen* op nieuw den ban tegen hem uitspraken, begaf hij zich onder de bescherming van den *Kadi*, of Regter, welken zijne vrienden voor hem gewonnen hadden, terwijl de menigte riep, dat zij vuur uit zijnen mond hadden zien komen.

Thans liet ZEVI zich eenen troon vervaardigen, en ontwierp een nieuw stelsel van geloof voor zijne aanhangers, die zoo talrijk werden, dat vele *Joden*, die zich tegen hem verzetten, de vlugt moesten nemen.

Hij

Hij noemde zich *Koning der Koningen van Israël*, en gaf aan zijnen broeder, JOZEF ZEVI, den titel van *Koning der Koningen van Juda*. Eindelijk begaf hij zich, in een klein vaartuig, naar *Konſtantinopolen*, alwaar de Groote Heer hem deed vatten, en ſtokſlagen geven, doch alzoo hij voorwendde, dat hij door de *Joden* gedwongen was, om den titel van *Koning* aan te nemen, en de Groot-Vizier op zijn vertrek ſtond naar *Kandia*, werd hij in eene der *Dardanellen* opgeſloten.

Zijne aanhangers, deze zachte behandeling toeſchrijvende aan zijne magt om wonderwerken te doen, kwamen hem hier in menigte bezoeken; zelfs ſtelde de *Portugeeſche Synagoge* te *Amſterdam* een foort van gebed op, voor de genen, die zich naar *Adrianopolen* begaven, om den gewaanden MESSIAS te zien. NEHEMIA COHEN, een *Poolſche Jood*, beſchuldigde hem, bij de *Turkſche* regering en den *Mufti*, van bedriegerij, waarom de *Sultan* hem weder voor zich liet brengen, en belaſtte, dat men beproeven zou, of hij door een zwaard onkwetsbaar was, waarop ZEVI, door vrees voor de dood, bezweek, en aanbood, om *Muhammedaansch* te worden; hetwelk hem echter niet kon baten, alzoo hij kort daarna, op bevel van den *Sultan*, onthoofd werd.

De verſtandigen onder de *Joden* ſchaamden zich over deze bedriegerij; evenwel bleven ZEVI's aanhangers nog lang beweeren, dat hun *Profeet* nog in leven was, en zich eerlang weder vertoonen zou. Een *Jood*, DANIEL ISRAEL, die de Wet in de *Synagoge* voorlas, te *Smyrna*, ondernam, in het begin der *achttiende eeuw*, te beweeren, dat ZEVI zich ſlechts verborgen hield, en nu eerſtdaags weder ſtond te verſchijnen. Door zijne goochelarijën bewoog hij een groot getal

Jo-

Joden, en onder anderen den beroemden ABRAHAM MICHAEL RAFAEL CARDOSO, die te *Kandia* leefde, om hem geloof te geven; maar de redelijkſten onder de *Joden* dienden hem ſpoedig bij den *Kadi* aan, die hem uit de ſtad bande, en nadat CARDOSO, eenigen tijd daar na, door zijnen ſtiefzoon, te *Kaïro*, was omgebragt, heeft men van dezen laatſten bedrieger niets meer vernomen.

Wij gaan uit *Azië* over naar *Afrika*; hier ontmoeten wij de *Joden* in een aanzienlijk aantal, in *Abyſſinië* of *Ethiopië*, alwaar men zegt, dat zij geheele gewesten in eigendom bezaten, en inzonderheid op eenen hoogen ontoegankelijken berg eene ſoort van Gemeenebest hadden, tot dat SUSNEUS of SEGUD, de Vorst van *Abyſſinië*, die in het jaar 1632 geſtorven is, hen van daar vernestelde, waarop ſommigen zich naar den oorſprong van den *Nyl*, anderen onder de *Kaffers* zullen begeven hebben Eenigen echter onthielden zich in de Provincie *Damba*, waar zij zich op de ijzer- en wolfabrieken toeleiden; hier hadden zij hunne *Synagogen*, doch wordt van hen getuigd, dat zij den *Thalmud* niet hebben aangenomen. Zij waren ook zeer talrijk aan het Hof des Keizers van *Abyſſinië*, zoodat een *Arabier*, die daar geweest was, aan JOBUS LUDOLFUS verhaalde, dat niet minder dan 60,000 *Joden* de legerplaats des Konings volgden.

In *Egypte*, alwaar de *Joden*, in de voorgaande *zestiende eeuw*, een groot gevaar gelukkig te boven waren gekomen, wanneer ACHMED, beſtuurder van dat gewest, in het jaar 1524, tegen den Grooten Heer SOLIMAN II opgeſtaan zijnde, hun eene groote belasting opgelegd, en toen zij die niet opbrengen konden, bevel gegeven had, hen gevangen te zetten, maar eer dit

dit bevel ten uitvoer gebragt kon worden, was ACHMED van kant geholpen, en de opſtand gedempt; in *Egypte*, zeggen wij, waren in de *zeventiende eeuw* zeer vele *Joden*, inzonderheid in de ſtad *Kaïro*, zoo zelfs, dat men beweerd heeft, dat zij toenmaals in *Egypte* talrijker waren, dan ten tijde van MOZES, maar ſedert is hun getal aldaar veel verminderd, ook ſtaan zij er doorgaans bloot aan de beſchimping en verguizing van het gemeen.

In de meeste andere bekende deelen van *Afrika* zijn de *Joden*, in deze eeuw, de voornaamſte handelaars geweest; ſommigen hunner waren daardoor zoo rijk geworden, dat MULEY ARCHEY, Koning van *Tafilet*, door één' hunner uit te ſchudden, in ſtaat was zijnen broeder, toen Koning van *Marokko* en *Fez*, van den troon te ſtooten. In erkentenis hier van vergunde hij aan de *Joden* alle voorregten, en ſtelde JOZUA HAMOSCHET tot Prins over dit volk aan. Zijn broeder en opvolger, ISMAEL, was hun nog gunſtiger, en had eenen *Jood*, DOM JOZEF DE TOLEDO, als eenen der voornaamſte bedienden van zijn huis; wien hij ook in gezantſchappen, bij verſchillende Hoven van *Europa*, gebruikte, en onder anderen, om, in het jaar 1684, den vrede met de *Nederlanders* te ſluiten. Alle de waardigheden van dezen gingen, bij zijn overlijden, op zijnen zoon over.

In het jaar 1604 had men ook eenen afgezant uit de *Joodſche* Natie in de *Nederlanden*, PACHECO genaamd, die in den *Haag* ſtierf, en daar met groote pracht begraven werd; hij was daar gezonden van wege den Keizer of Koning van *Marokko*; eenigen tijd daarna liet MULEY MAHOMET hunne *Synagogen* in het Koningrijk *Fez* herbouwen, en bevorderde ook eenen *Jood* tot zijnen eerſten Staatsdienaar.

In

In het *Turkſche* gebied waren de *Joden*, boven alle andere landen, talrijk, bijzonder te *Konſtantinopolen*, waar zij aan de grooten en aan de rijke kooplieden ten dienſte ſtonden, om hunne zaken waar te nemen en te beſturen, en ook van de afgezanten en anderen, als hunne tolken en afgevaardigden, gebruikt werden; zij hadden in de voorſtad *Galata* hun eigen kwartier, hunne *Synagogen* en winkels, met vrijheid, om wijn te mogen verkoopen; zij waren in den koophandel makelaars, en leenden geld op renten, gelijk zij in zeer vele landen gewoon zijn, voor alle welke voorregten zij een hoofdgeld aan de *Porte* betaalden, hetwelk echter door hunne eigene Hoofden der *Synagoge* werd ingezameld.

Dat zij in de voorgaande eeuw eene Boekdrukkerij te *Konſtantinopolen* hadden opgerigt, hebben wij reeds gezegd; zij hadden er ook eene te *Teſſalonica*, (*Salonichi*,) waardoor vele aanzienlijke *Rabbynen* en Leeraars derwaards getrokken werden; SALOMO, zoon van JAFE, die te *Konſtantinopolen* zijne uitleggingen op den *Jeruzalemſchen Thalmud* voorlas; R. GEDALIAH, die zich beroemde, van den Koning DAVID af te ſtammen en veel moeite deed, om de *Karaïten* met de *Rabbynſche Joden* te vereenigen; R. MORDECHAI, een Spraakkundige enz.

In verſcheidene ſteden van *Griekenland* verkeerden insgelijks vele *Joden*, ſchoon zij nu en dan uit ſommige verdreven werden; maar inzonderheid waren zij wel gevestigd te *Theſſalonica*, (*Salonichi*,) alwaar insgelijks verſcheidene geleerde *Rabbynen* gebloeid hebben, dewijl zij daar eene Hoogeſchool hadden.

In de overige landſchappen van het *Turkſche* Rijk, en op de eilanden in den *Archipel*, bevonden zij zich ook

ook in menigte. Te *Gallipoli* telde men er omtrent 6,000; nog een grooter getal te *Pruſia;* op het eiland *Rhodus* waren zij van ouds gevestigd, maar zij werden door de Ridders van *Rhodus* uitgebannen, omdat men hen verdacht hield van verſtandhouding met de *Turken*, doch toen deze *Rhodus* gewonnen hadden, keerden zij derwaarts weder, alhoewel in geen groot getal; te *Smyrna* werd hun getal op omtrent 6,000 begroot, hebbende zij aldaar verſcheidene goede *Synagogen.*

Thans keeren wij naar *Europa*, en de *Christen*-landen, om den toeſtand en de lotgevallen der *Joden* aldaar te beſchouwen; welke, geduurende den loop dezer eeuw, over het geheel genomen, niet ongunſtig voor hun volk waren. 't Is waar, dat zij in *Spanje* en *Portugal*, bij aanhoudendheid, niet geduld werden, en door hun veinzen en huichelen, als of zij het *Christendom* omhelsd hadden, zich niet of naauwelijks konden beveiligen tegen de ſtrengheid der *Inquiſitie*, waarom zij ook, van tijd tot tijd, die landen verlieten, voornamelijk ſedert *Engeland* weder voor hun open was, en de *Nederlanden* hun eene veilige verblijfplaats aanboden; ook is het waar, dat zij zich in *Frankrijk* niet dan ſlechts heimelijk, en bij oogluiking, konden onthouden; maar in *Italië*, en te *Rome* zelve, genoten zij vrijheid van godsdienst en aanzienlijke voorregten Een *Joodſche* geleerde van *Venetië*, uit deze *zeventiende eeuw*, R. SIMON LUZATI, die den, toenmaligen ſtaat van zijn volk in de wereld beſchreven heeft, ſtelt hun getal in *Italië* op omtrent 25,000.

Behalve dezen, bloeiden meer andere *Joodſche* geleerden te *Venetië*, zoo als R. SAMUEL NACHMIA, omtrent het jaar 1649, een inboorling van *Theſſalo-*

ni-

nica, die met zijnen zoon, het *Joodsch* geloof verzaakte, en een *Christen* werd, hebbende den naam MOROSINI aangenomen, waarna hij een boek tegen de *Joden* ſchreef, genoemd: *Derech Emunah*, (*de Weg der Waarheid*,) waarin hij de nuttelooſheid der *Joodſche* plegtigheden tracht aan te toonen. Hij ſtierf te *Rome*, in het jaar 1680, in hoogen ouderdom.

R. MORDECHAI KORKOS ſchreef insgelijks, te *Venetië*, een boek tegen de *Kabbala*, en derzelver tien *Sefiroth*, hetwelk aan de andere *Joodſche* Geleerden, wegens zijne ſtoute onderneming, zoodanig mishaagde, dat zij het drukken van dit boek niet wilden dulden.

R. JEHUDA ARIEL, bekend onder den naam van LEO *van Modena*, naar zijne geboorteplaats, zijnde LEO eene vertaling van zijnen *Hebreeuwſchen* naam ARIEL, (*Leeuw*,) verwierf zich een' grooten roem, door zijne *Beſchrijving van de plegtigheden der Joden*, welke bij *Chriſtenen* en *Joden* beiden in achting is. Om onze Lezers niet te verveelen, zullen wij meer andere *Joodſche* Geleerden voorbijgaan.

Te *Rome* werd het getal der *Joden* op tusſchen de 12, en 13,000 zielen gerekend. Zij hadden hier negen *Sijnagogen* en eene Hoogeſchool; zij werden beſtuurd door drie hoofden, die alle geſchillen tusſchen bijzondere perſonen beſliſten, en zorge droegen voor de behoudenisſe der voorregten, hun door de Pauſen toegeſtaan. Zij waren zoo gemeenzaam met de *Chriſtenen*, dat velen van dezen geene zwarigheid maakten, hunne *Synagogen* te bezoeken, tot dat Paus INNOCENTIUS XI hun zulks, onder bedreiging van den ban, verbood.

Paus INNOCENTIUS XI was, over het algemeen, den *Joden* niet ongenegen, wanneer de *Venetianen*, bij het be-

bemagtigen van *Morea*, in het jaar 1685, eene groote menigte *Joodsche* gevangenen in *Italië* bragten, bewerkte hij, dat dezelve, zoo wel als de *Christenen*, ontflagen, en op vrije voeten gesteld werden. Echter deed hij veel moeite, om hunne bekeering te bevorderen, hetwelk aanleiding gaf, dat hun veel ongenoegen en kwelling gebeurde. De *Joden* werden genoodzaakt, zekere Kerkredenen of Predikatiën aan te hooren; welke gehouden werden met het bijzonder oogmerk, om hen te overtuigen; welke dwang oorzaak was van vele ergerlijke voorvallen, dewijl de *Joden* niet halieten, met deze redevoeringen den spot te drijven, waarvoor zij dikwijls met stokslagen gestraft werden. Aan den anderen kant werden zulken, die zich lieten bekeeren, vereerd en voortgeholpen. Doch met alle deze pogingen werd weinig gevorderd, en de meesten dezer gewaande bekeeringen waren geveinsd, en beteekenden niets.

In geen land hadden de *Joden* grooter voorregten, nergens waren zij talrijker, dan in *Polen*, alwaar zij eene menigte *Synagogen* en Scholen hadden, waarheen de *Joden* uit andere gewesten hunne kinderen zonden, om zich in den *Thalmud* en de kerkplegtigheden van hunnen godsdienst, en andere wetenschappen, tot den godsdienst behoorende, te oefenen; zij hadden in *Polen* hun eigen gerigtshof, hetwelk in misdadige zoo wel als in burgerlijke gevallen, onder hen voorkomende, vonnisde. Zelfs hebben sommigen gewild, dat de *Joden* in *Polen* vrijheid zouden hebben gehad, om geld te munten, hetwelk zij gronden, op zekere *Sikels*, met *Hebreeuwsche* opschriften, doch aan welker echtheid ten dezen alle reden is om te twijfelen.

In de stad *Hamburg* waren de *Joden* zoo talrijk,

en door den koophandel zoo welvarende, dat zij aan deze ſtad den naam gaven van het *Klein Jeruzalem*. Velen hunner waren rijke lieden, anderen vrij geleerd, en bijzonder ervaren in de Geneeskunde. Men ſtelde, in het begin der *achttiende eeuw*, in die ſtad verſcheidene pogingen in het werk, om hen tot het *Chriſtendom* over te brengen, waar aan ſommige *Joden* gehoor gaven; maar wanneer ſommige ijveraars hier dwangmiddelen bij wilden voegen, kwam de Raad der ſtad wijſelijk tuſſchen beiden, om dien verkeerden ijver te beteugelen, en de *Joden* tegen allen dwang te beveiligen.

In *Praag*, de hoofdſtad van *Bohemen*, genoten zij insgelijks ter vergelding van vorige dienſten, aan die ſtad bewezen, groote voorregten, hoewel de verachting der *Chriſtelijke* ingezetenen, die hen van veelvuldige ſnoodheden en bedriegerijën beſchuldigden, tegen deze Natie geſtadig voortduurde, en zich bij gelegenheden openbaarde.

In *Hongaryë* hadden zij het voorregt genoten, om de inkomſten te pachten; van dit voorregt werden zij in 1630 onzet, door Keizer FERDINAND II, en dewijl zij echter middel hadden gevonden, om zich daar bij te handhaven, werd door Keizer FERDINAND III, in 1647, 1655 enz., eens en andermaal, dit verbod hernieuwd, met bijgevoegde reden: „ omdat zij geen „ geweten, of eerlijkheid hebben, en derhalven niet „ verdienen de voorregten van het Koningrijk *Hongaryë* te genieten." Zij bleven echter bij hunne godsdienſtige vrijheid bewaard, niet alleen in dat gedeelte van *Hongaryë*, hetwelk toen door de *Turken* overheerscht was, maar ook in dat gedeelte, hetwelk tot het gebied van den *Duitſchen* Keizer behoorde.

Merkwaardig was, in dit Koningrijk, de groote ver-

vergadering, of bijeenkomst, door de *Joden*, in het jaar 1650, gehouden, in de vlakte van *Ageda*, omtrent 30 mijlen van *Buda*, of *Offen*. Omtrent 300 *Rabbynen*, of Leeraars der *Joden*, kwamen hier van alle oorden zamen, en zich tot voorzitter verkozen hebbende zekeren R. ZACHARIA, die uit den ſtam van *Levi* zal geweest zijn, ſtelde deze, als het doel der vergadering, de vraag voor: „ of de MESSIAS werkelijk gekomen ware? dan of de *Joden* zijne „ komst nog te wachten hadden?" Sommige leden der vergadering verklaarden omtrent deze vraag, dat zij neigden om te gelooven, dat de MESSIAS reeds gekomen was, dewijl hunne aanhoudende ballingſchap en omzwerving niet kon worden toegeſchreven aan de misdaad van afgoderij, of afval van God, aan welke misdaad zij zich, ſedert hunne wederkomst uit de *Babyloniſche* ballingſchap, niet ſchuldig gemaakt hadden.

Indien deze *Joden* deze bedenking dieper hadden nagedacht, zouden zij misſchien op het regte ſpoor gekomen zijn, maar de meerderheid verwierp dit gevoelen, en men kwam dra overeen, dat de MESSIAS nog niet gekomen was, en dat men de vertraging van zijne komst aan de zonden en onboetvaardigheid des volks behoorde toe te ſchrijven.

Vervolgens bepaalde de vergadering de vereiſchten, welke den MESSIAS, bij zijne komst, kenbaar zouden maken, en ſtelde daaromtrent vast: „ 1. Dat de MESSIAS als een groot overwinnend Vorst zal verſchijnen, en de *Joden* van het juk der ſlavernij zal „ verloſſen. 2. Dat hij niets in den *Mozaiſchen* „ godsdienst veranderen, maar dien in vollen luister herſtellen zal. 3. Dat hij uit eene Maagd zal „ geboren worden."

Nadat de vergadering zes dagen bijeen geweest was, vertoonden zich indezelve eenige Geestelijken en Monniken, die, door eenen verkeerden ijver vervoerd, met deze *Joodſche* Leeraren begonnen te redetwisten, over de verborgenheid der menschwording van JEZUS CHRISTUS, over den eerbied, aan de Moeder-Maagd verſchuldigd, over het gezag der Kerk, en deszelfs Opperhoofd op aarde. Dit veroorzaakte verwarring, zoodat men niets dan een woest geſchreeuw hoorde: *Geen* CHRISTUS! *Geene tuſſchenkomst van Heiligen! Geene aanbidding van Beelden! Geene gebeden aan de Maagd!* alles onder een luid getier, onder het ſcheuren der kleederen, toeſtoppen der ooren enz.; en op deze wijze ſcheidde de vergadering dezen dag. Den volgenden dag bepaalden de *Rabbynen*, om één einde der bijeenkomst te maken, maar na drie jaren weder zamen te komen in *Syrië*, waarvan echter, zoo veel men weet, niets gevolgd is.

Inderdaad, deze vergadering zou alle opmerking verdienen, indien de waarheid derzelver genoeg geſtaafd was, daar zij nu enkel rust op het berigt van eenen *Engelſchen* reiziger, die zegt, bij dezelve tegenwoordig geweest te zijn.

Hoe het zij, de bovengemelde R. ZACHARIA verwierf, omtrent het jaar 1660, te *Weenen*, vrijheid, om eene *Synagoge* te bouwen, en eene School op te rigten, doch het gebouw was naauwelijks voltrokken, of de Keizer bande de *Joden*, in het jaar 1669, uit zijne Hoofdſtad, alzoo het bijgeloof de onvruchtbaarheid der Keizerin aan deze verdraagzaamheid jegens de *Joden* toeſchreef. Zij werden echter, weinige jaren daar na, 1673, weder toegelaten, en te *Weenen* geduld, waar zij zelfs vervolgens in aanzienelijke posten gebruikt

bruikt werden, alhoewel zij telkens van het gemeen veel te lijden hadden, waarvan in het begin der volgende *achttiende eeuw* nog een voorbeeld was, in het jaar 1705.

In *Duitschland* waren de *Joden* insgelijks in merkelijk aantal verſpreid, alhoewel zij in de meeste plaatſen veel ſmaad en ſchimp moesten ondergaan, en door hoofdgelden en belastingen gedrukt werden.

Te *Pfirt*, in de nabuurſchap van *Neurenberg*, hadden zij eene *Synagoge*, hebbende wel vrijheid, om in *Neurenberg* zelve te komen, maar verzeld van eenen leidsman, die overal met hen moest gaan, zoo lang zij in die ſtad waren.

Te *Augsburg* werden zij verjaagd, en moesten vervolgens de vrijheid, om in die ſtad te komen, met een gulden elk uur betalen, dat zij in dezelve vertoefden.

Te *Regensburg* werden zij beſchuldigd, dat zij aan de *Christenen* het ligchaam van den Heiligen EMMERAN onſtolen hadden; en in *Worms*, dat zij den naam van God op den top van hunne *Synagoge* hadden geſteld, uit een bijgeloovig denkbeeld, dat dit een middel was, om hen van het bezit derzelve te verzekeren. Maar als de *Franſchen* de ſtad veroverden, werd deze *Synagoge* tot den grond toe geſloopt.

In *Frankfort*, waar men zegt, dat zich wel 30,000 *Joden* bevonden, werden zij echter dikwijls geplunderd, en met hoofdgelden en belastingen gedrukt; zij waren daar verpligt, water aan te dragen, bij het ontſtaan van brand, terwijl de *Christenen*, om hen te beſchimpen, hen, in hune huizen, onder allerhande misſelijke gedaanten ſchilderden.

Hoe verachtelijk de *Joden* ook in *Duitschland* beje-

gend werden, zij hadden echter ook daar in deze eeuw eenige geleerde mannen. Onder dezen was de beroemde *Kabbalistiſche* Schrijver, NATHAN *de Spirø*, die in het jaar 1640 eene Lofrede ſchreef op het Heilige Land.

De beroemdſte van allen was wel R. IZAAK LORIA, eigenlijk van *Jeruzalem* geboortig, maar *Askenazi (de Duitſcher)* genoemd, omdat hij zoo lang in *Duitschland* verkeerd heeft, hoewel hij, in het laatst van zijn leven, weder naar *Palestina* keerde, waar hij te *Safet*, in *Galileë*, begraven is.

Omtrent het jaar 1682 deed zich zekere MORDECHAI als een *Profeet* voor, en gaf zich vervolgens voor den MESSIAS uit. De *Joden* in *Italië* noodigden hem, om tot hen derwaarts te komen, maar ontdekt zijnde, was hij verpligt, naar *Polen* te wijken, zonder dat verder iet van hem bekend is.

In *Engeland* gelukte het den *Joden*, door de pogingen van den vermaarden R. MANASSE BEN ISRAEL, die de zaak der *Joden* in geſchrift verdedigde, en alle beſchuldigingen afweerde, welke men gewoon was, tegen hen in te brengen, van den *Protector* CROMWEL en het *Parlement* vrijheid te verwerven, om *in Engeland* weder te keeren, zich te vestigen, en *Synagogen* te bouwen. Zoo hoog waardeerden de *Joden* dit geluk, dat zij daarnaar eene nieuwe tijdrekening hebben aangevangen, welke zij op hunne graven hieuwen, en naar welke zij hunne voornaamſte ſchriften dagteekenden. Van dien tijd af hebben zij in *Engeland* een vreedzaam verblijf, en alle vrijheid van godsdienst en geweten, behalve andere voorregten, genoten; zij zijn er ook gemeenzamer, vriendelijker, en hebben er meer verkeering met de *Christenen*, dan wel elders; ook wil-

willen zij wel in geſprek treden, over godsdienſtige onderwerpen.

Maar inzonderheid was deze eeuw, voor de *Joden*, eene gelukkige eeuw, met betrekking tot ons Vaderland, in hetwelk zij, gelijk wij gezien hebben, tot hiertoe niet, of naauwelijks, geduld werden; zoo veel kunnen wij nogtans beſluiten uit een verhaal nopens zekeren *Jood*, MICHEZ genaamd, van *Spaanſchen* oorſprong, dat zij zich reeds vroeg, gedurende de beroerten en in het begin van den *Spaanſchen* oorlog, herwaarts begeven, en eene ſchuilplaats gezocht hebben. Deze namelijk wordt beſchuldigd, dat hij, uit *Spanje* gekomen, den opſtand der *Nederlanden* bevorderd zal hebben, door aan de regering van *Antwerpen* een' magtigen onderſtand van de *Turken* te beloven, hun vervolgens uit *Konſtantinopolen* ſchrijvende: „ dat de Groote Heer den Koning van *Spanje* in het „ kort zoo veel werks zou verſchaffen, dat hij aan de „ *Nederlanden* ter naauwernood zou kunnen denken." Het was echter eerst eenige jaren daarna, eer de *Joden*, zoo uit *Duitschland* als uit *Spanje* en *Portugal*, in merkelijk aantal, zich in *Holland* kwamen vestigen.

De eerſte *Joden* kwamen, zoo veel men uit eenige beſcheiden oordeelen kan, te *Amſterdam* uit *Portugal* en *Spanje*, na de verandering in de regering dezer ſtad, in het jaar 1578. De gemeene *Joodſche Almanakken* ſtellen deze komst in het jaar 1595, in welk jaar zij, op den *grooten Verzoendag* eene heimelijke vergadering houdende, door den Onderſchout en eenige Geregtsdienaars overvallen, maar toen men vond, dat zij *Joden* waren, ongemoeid gelaten werden.

Spoedig waren zij hier ter stede zoo talrijk, dat hun al ras twee beëedigde *Makelaars*, uit hunne eigene Natie, werden toegestaan, welke in het jaar 1612 tot acht vermeerderd werden. Doch als zij in dat jaar ondernamen, zonder verlof aan Burgermeesteren gevraagd te hebben, eene openbare *Synagoge* te stichten, werd hun dit zoo euvel genomen, dat hun de vrije godsdienst-oefening verboden werd. Evenwel duurde dit verbod slechts tot het jaar 1619, wanneer 's Lands Staten hun in het Land deze vrijheid vergunden. Nu bouwden zij verscheidene *Synagogen*, welke eenigen tijd onderling verdeeld waren, tot zij zich vereenigden, en in het jaar 1670 de *Synagoge* bouwden, welke de *Portugeesche* genoemd wordt.

De *Hoogduitsche Joden* hebben insgelijks hunne tegenwoordige groote *Synagoge* in deze eeuw gesticht. Deze beide soorten van *Joden* plagten onderling met elkanderen zoo zeer overhoop te liggen, dat zij verscheidene blijken van openlijken haat vertoonden, uit hoofde van eenige verschillende kerkplegtigheden, of wel, gelijk de *Hoogduitsche Joden* voorwendden, dat zij de veinzerij der *Portugeesche Joden* niet konden dulden; die, in *Spanje* en *Portugal* zich in alles naar den *Roomschen* godsdienst gevoegd hebbende, naar *Holland* overkwamen, om daar de vruchten van hunne huichelarij te genieten. Hier bij kwam, dat de *Portugeesche* en *Spaansche Joden* zich doorgaans veel lieten voorstaan op hunnen rijkdom; en de *Hoogduitschen*, die doorgaans arm waren, gering achtten, hetwelk dezen niet velen konden. Tot de *Hoogduitsche Joden* worden ook de *Poolsche Joden* gerekend, die insgelijks in deze eeuw, gedurende de oorlogen in *Polen*, omtrent het jaar 1654, hier heen gekomen zijn,

zijn, en zich eerst afzonderlijk gehouden, maar al spoedig met de *Hoogduitschen* vereenigd hebben.

Behalve te *Amsterdam*, en in andere plaatsen van ons Vaderland, waren de *Joden* voornamelijk talrijk en bloeijende in *'s Hage*, alwaar zij insgelijks eene fraaije *Synagoge* gesticht hebben, genietende in deze Hofplaats eene vreedzame en vermakelijke wijkplaats.

Zij hadden in deze eeuw ook vele geleerde en vermaarde mannen in dit land, onder hunne Natie. R. MANASSE BEN ISRAEL, een zeer geleerd man, die verscheidene geleerde werken geschreven heeft, en steeds arbeidzaam was, ten behoeve van zijne volks- en geloofsgenooten, werd te *Amsterdam*, reeds in zijn XVIIIde jaar, door de *Joden* aangesteld, om den *Thalmud* te verklaren, en verwierf zulken roem, dat de nijd van vele *Rabbynen* gaande werd, en hem vele vijanden veroorzaakte, maar hij verachtte den laster, en ging zoo ijverig voort, dat hij in zijn XXste jaar zijne vereffening der schijnstrijdigheden in de Heilige Boeken uitgaf, welk werk niet alleen bij de *Joden*, maar ook bij *Christenen*, wegens de bondigheid van 's mans oordeel, geprezen werd. Hij had eene eigene Drukkerij, welke zijn zoon, bij zijn overlijden, van hem erfde, en op welke hij de werken van zijnen vader drukte.

R. ZACHUTH, een *Portugeesch*, te *Lissabon* geboren, alwaar hij den *Roomschen* godsdienst veinsde, en door zijne ervarenheid in de Genees- en Natuurkunde, grooten opgang maakte. Na omtrent dertig jaren geveinsd te hebben, begaf hij zich naar *Amsterdam*, waar hij zich liet besnijden, en als *Jood* gestorven is. Zijne werken zijn meest Natuurkundige verhandelingen.

R. ABRAHAM ISRAEL PITZARO leefde ook te *Am-*

ſterdam, en ſchreef een boek, *de Schepter van Juda* genoemd, zijnde eene uitlegging over de voorzegging van JAKOB, *Gen.* XLIX: 10, hetwelk hij, in een' gezwollen ſtijl, aan de *Parnasſim*, of Opzieners der *Joden*, opdroeg, die hij *de Starren* noemt, *welke het firmament verlichten*, en *de Atlaſſen*, *die het volk van* Israël *onderſteunen*. doch dit boek was zoo vol bitterheid tegen de *Christenen* geſchreven, dat deze Opzieners der *Joodſche* Natie, niettegenſtaande den lof, hun toegezwaaid, deszelfs uitgave verhinderden.

R. MORTERA was een ander beroemd Leeraar, te *Amſterdam*, die eene verhandeling ſchreef; *over de waarheid der Mozaïſche Wet, en over de wonderdadige voorzienigheid Gods, jegens zijn volk;* welke verhandeling tegen de *Christenen*, zoo *Proteſtanten* als *Roomschgezinden*, gerigt was, om de volmaaktheid der Wet van MOZES aan te toonen, welke hunne bijvoegſelen en volmaking, zijns oordeels, niet behoefde.

BENEDICTUS DE SPINOZA, die Wijsgeer, welken men van godverzaking heeft beſchuldigd, uit hoofde van zijne leere nopens den oorſprong en het beſtaan des Heelals, waarbij hij, als algemeene ſtellingen, ten grondſlag leide: dat *uit niet niets kan worden*, dat *dingen, welke geene gelijkvormigheid met malkanderen hebben, ook geene oorzaken of gewrochten van elkanderen zijn kunnen*; en voornamelijk, *dat men, ten aanzien van den Godsdienst, niets kan aannemen, dan het gene de Rede leeren en bevatten kan*; deze Wijsgeer was te *Amſterdam* geboren, in het jaar 1632, van *Portugeeſche* ouders, welke in ruime omſtandigheden waren, doch waarvan hij, bij hunne dood, enkel een bed wilde aannemen, willende liever

zijn

zijn beſtaan winnen, door het ſlijpen van brillen en dergelijke glazen, waarvan hij ſoberlijk leefde. Zijne ſchranderheid deed hem het menigvuldige ongerijmde in den *Joodſchen* godsdienst, naar den *Thalmud* en de leeringen der *Rabbynen*, opmerken, en dewijl, volgens zijne Wijsbegeerte, geene ſtellige of door God geopenbaarde godsdienst beſtaan kon, woonde hij denzelven in de *Synagoge* ook niet bij. Dit bragt hem zoo zeer in den haat bij zijne Natie, dat men zelfs op zijn leven toeleide, waarom hij, zich in *Amſterdam* niet veilig achtende, naar *Leijden* week, en vervolgens naar *s' Hage*, waar hij tot het jaar 1677 geleefd heeft, in welk jaar hij, in den ouderdom van 44 jaren, overleden is.

Onder de genen, die tegen hem en zijne gevoelens geſchreven hebben, om die te wederleggen, wordt insgelijks een *Jood* genoemd, de geleerde BALTHAZAR OROBIO, een *Spanjaard* van geboorte, en Geneesheer van beroep, wiens ouders uiterlijk het *Christendom* beleden; maar als er op hem vermoeden viel, dat hij een *Jood* was, geraakte hij in de gevangenis der *Inquiſitie*, in welke hij drie jaren lang gezeten heeft, en zelfs op de pijnbank is gebragt, doch hij verdroeg alles met onwrikbare ſtandvastigheid, zoodat hij eindelijk ontſlagen werd. Na zijn ontſlag werd hij, te voren Hoogleeraar geweest zijnde in de Overnatuurkunde te *Salamanca*, in dien zelfden post bevorderd te *Toloſa*, tot hij, eindelijk moede, om langer zijnen godsdienst te ontveinzen, zich naar *Amſterdam* begaf, alwaar hij zich liet beſnijden, en openlijk den *Joodſchen* godsdienst beleed. Hier oefende hij de Geneeskunde met eenen gelukkigen uitſlag, tevens zijne letteroefeningen voortzettende; bij het uitkomen der wer-

werken van SPINOZA vond hij veel ſmaak in dezelven, maar bij nadere overweging vatte hij de pen op, om ze te wederleggen. Ook heeft hij zich eenen naam gemaakt, door zijnen penneſtrijd met den *Remanſtrantſchen* Hoogleeraar PH. VAN LIMBORG.

Thans zal ik nog met één enkel woord gewagen van JAKOB JUDA LEON, beſchrijver van den Tempel van SALOMO, welke beſchrijving hij te *Middelburg* opſtelde, en welke hij in het jaar 1643 in het licht gaf, hebbende hij eenen Tempel, in het klein, van hout laten vervaardigen, naar de ontwerpen, welke hij daaromtrent bij de Schrijvers van zijne Natie vond, die hij beoordeelde en verbeterde. Naderhand voegde hij hier eene beſchrijving bij van den Tabernakel, en eene verhandeling over de Ark of Kist des Verbonds, en eene uitlegging over de *Pſalmen*.

Met dezen geleerden *Jood* eindigen wij de Geſchiedenis der *Joden* in deze *zeventiende eeuw*, om over te gaan tot de laatſtafgeloopene *achttiende eeuw*, en daar mede dit werk te ſluiten.

ACHTTIENDE EEUW.

De *achttiende eeuw*, welke, voornamelijk in derzelver laatſte helft, op den roem van *verlichting* en *verdraagzaamheid* gezet was, is ook in *Europa* voor de *Joden*, ten dezen aanzien, merkwaardig. De verdraagzaamheid onder de *Chriſtenen*, het zij dan uit eene zuivere bron voortvloeijende, of uit eene toenemende onverſchilligheid, ja, niet zelden ongeloof omtrent allen door God zelven onmiddelijk geopenbaarden godsdienst, geboren, welke velen onder den ſchoonen naam van *verlichting* bedekten, maakte, over het ge-

geheel, het lot der *Joden* dragelijker, terwijl diezelfde oorzaken vele ſchrandere geesten onder hen nader tot de *Christenen* bragt, in zoo verre namelijk van beide zijden niet alleen de menſchelijke bijvoegſelen, welke dwaling, eigenwillige godsdienst, of bijgeloof hadden uitgedacht, meer ontdekt, ten toon geſteld, en met regt afgekeurd werden, maar ook door vele Wijsgeeren, van beide partijën, MOZES en JEZUS CHRISTUS niet hooger dan als uitmuntende, en in dien zin *Goddelijke* mannen, en als weldoeners van het menschdom werden beſchouwd; zoodat deze ſoort van *Joodſche* en *Christelijke* Wijsgeeren elkanderen in dit punt ontmoetten, en zich met elkanderen ligtelijk zouden verbroederd hebben.

Het is er echter ver af, dat dit invloed op de geheele Natie zou gehad hebben. Meer had dezelve in het gemeen te danken aan de betere gevoelens, welke de *Christenen*, over het geheel, in deze eeuw, jegens hen bezielden; hoewel zij desniettegenſtaande hier en ginds, ook in deze eeuw, rampen heeft moeten bezuren, en ook veel hoon en ſmaad uitſtaan, daar de *Joden*, zelfs in ons Land, nog menigmaal den verachtelijken naam van *Smous* hooren moeten, een' naam, die waarſchijnlijk, volgens het gebruik van denzelven in de *Arabiſche* taal, eenen *knecht* of *ſlaaf* beteekent, en dus het tegengeſtelde is van *Moſchel*, of *Heer*, met welken de hoogmoed der *Joden* zoo gaarn begroet wordt, alſchoon velen van hen, vooral het gemeen, zich ook van hunne zijde, door hunne bedriegerijën, woekeren en ſchagcheren, hetwelk men, door onkunde van de beteekenis van het woord *Smous*, ook *ſmouſen* noemt, voortgaan zich hatelijk te maken.

De ongevallen, welke de *Joden*, gedurende den loop der

der *achtſiende eeuw*, in *Europa* hebben moeten dulden, waren nogtans haast voorbijgaande. In ons Vaderland werden zij, te *Nimwegen*, in het jaar 1716, op bevel der regering, in de ſtads gevangenis gezet, op eene beſchuldiging van het vermoorden van een *Christen*-kind. Doch te verlicht waren de tijden, dan dat eene zulke beſchuldiging bij doorzigtigen geloofd kon worden. De Hoogleeraar J. MEYER, in de *Oosterſche* talen, te *Harderwijk*, overtuigde de Regering der ſtad, hoe het zedelijk onmogelijk ware, dat de *Joden*, wier wet hen alleszins met afkeer van bloed vervult, zich aan zulk een wanbedrijf zouden ſchuldig maken. Weldra werden ook de *Joden* ontſlagen, en op vrije voeten geſteld.

Van veel erger natuur was het voor hun, dat zij in het jaar 1742 geheel uit *Rusland* verbannen werden; in *Lithauwen* kwamen eenige honderd *Joden*, bij eenen opſtand onder de boeren, ellendig om het leven, in het jaar 1744.

In *Sicilië* hadden zij vrijheid gekregen, om zich neder te zetten, en hunnen koophandel te oefenen, maar de *Roomſche* Geestelijkheid, zich hier over ergerende, werkte, door hare vertogen, bij den Koning uit, dat in het jaar 1743 deze *vrijheid* ingetrokken, en zij uit *Sicilië* verdreven werden.

Rampſpoedig was voor de *Joden* voornamelijk het jaar 1744, in *Bohemen*. Vooreerst werden zij in de ſtad *Praag*, waar zij zeer talrijk waren, toen de *Pruiſen* die ſtad verlieten, mishandeld, geklopt, en zelfs vermoord, zoodat men het getal der omgekomenen en gekwetſten wel op 600 begrootte. Hierbij bleef het niet; den 19den December van dat jaar, werd er een Koninklijk bevel te *Weenen* afgevaardigd, het welk de

Jo-

Joden gebood, het Koningrijk *Bohemen*, waar zij wel 200,000 zielen sterk waren, te verlaten. Op verzoek echter der voornaamste *Joden* te *Amsterdam*, en andere *Nederlandsche* steden, traden de Algemeene Staten, ten behoeve der *Joden*, tusschen beiden, en lieten door hunnen Afgezant te *Weenen*, den Heer VAN BURMANIA, voorstellen doen, ten minsten tot opschorting der uitvoering van dit gebod, bij voorraad, opdat de *Joden* tijd en gelegenheid zouden hebben, om zich wegens de tegen hen ingebragte beschuldigingen te regtvaardigen. Deze vertogen, tevens ondersteund van wege het Hof van *London*, bragten zoo veel te wege, dat het gemelde Koninklijk gebod weder werd ingetrokken, alhoewel reeds eenige duizend *Joden* het Koningrijk verlaten hadden, en naar elders gereisd waren.

Van meer voorbeelden van soortgelijke vervolgingen en rampen, welke de *Joden*, gedurende deze eeuw, in *Europa* zouden getroffen hebben, weet de geschiedenis niet; zij genoten voor het overige vrijheid van godsdienst en geweten, en tevens vrede en rust, voornamelijk in de *Protestantsche* Landen.

Dan wij willen hunnen toestand in de bijzondere gewesten van *Europa* beschouwen. In *Polen* zijn zij zoo talrijk, dat men zegt, dat in dat land wel 600,000 *Joden* gevonden worden; maar de meesten zijn arm, en worden ons beschreven als morsig, onbeschaafd, bedriegelijk, en over het algemeen van een slaafachtig, laag en slecht karakter.

Bij de verdeeling van *Polen*, door de drie Mogendheden, *Oostenrijk*, *Rusland* en *Pruisen*, hebben de *Joden* in dat gedeelte, hetwelk door *Pruisen* is bezet geworden, van hunne vrijdommen verloren. Bij de bemagtiging van *Praga*, de voorstad van *Warschau*, door

door de *Russen*, in 1795, zijn er, behalve de gewapenden, eenige duizend *Joden* door de *Russen* omgebragt. In de Provincien van *Polen*, welke bij de laatste verdeeling aan *Rusland* gekomen zijn, is hun aantal verbazend groot. Alle kleine steedjes, alle dorpen, alle herbergen en molens zijn door *Joden* bewoond en bezet, doch alles is meestal morsig en armoedig. Voorts zijn sommige handelstakken geheel, of ten minsten grootendeels, in handen der *Joden*. Hoe menigvuldig zij, vóór de verdeeling, in *Polen* waren, kan men hier uit opmaken, dat het hoofdgeld, hetwelk zij opbragten, omtrent een millioen *Poolsche* guldens bedroeg, en een impost op hunne Kerk- en andere Boeken 175,000 dergelijke guldens.

In *Italië* zijn zij, over het geheel, gedurende deze eeuw, in denzelfden toestand geweest, als in de vorige. In *Rome* moeten zij in eene bijzondere wijk wonen, en wekelijks eene Kerkelijke redevoering aanhooren, welke veelal in strenge verwijtingen en scheldenbestaat, wegens hunne schraapzucht, bedriegerijen, hardnekkigheid in hun ongeloof, enz. In *Livorno* vertoonde zich onder hen eene zucht, tot hervorming van hunnen godsdienstigen eeredienst, zoodat zij in het jaar 1796 eenige verandering in hunne kerkplegtigheden maakten. Te *Ferrara* had de *Joodsche* Gemeente eenen kundigen *Rabbyn* aan het hoofd, SAMUEL JEDIDJAH NORITZE, die zich in 1783 moeite gaf, om de opvoeding onder hen te verbeteren, volgens het voorbeeld van verscheidene *Duitsche Rabbynen*, R. HARTOG WESSELY, en anderen, van welken wij op hunne plaats spreken zullen. Te *Lukka* is hun staat ook met het begin der nieuwe eeuw aanmerkelijk verbeterd, door gunstige besluiten der regering in 1806.

In

In *Spanje* en *Portugal* zijn de zaken der *Joden* op den voet der vorige eeuw; en alhoewel de *Inquisitie* in deze eeuw niet zoo hevig heeft gehandeld, als in de voorgaande, ontbreekt het echter niet aan voorbeelden, gedurende deze eeuw, in deze beide landen, van zoogenaamde *nieuwe Christenen*, die, beschuldigd zijnde, inderdaad *Joden* te wezen, ten vure gedoemd zijn geworden.

In *Engeland* genieten de *Joden* alle vrijheid, en men heeft onder hen, inzonderheid te *Londen*, rijke kooplieden, doch daartegen, even als in *Holland*, eene menigte behoeftigen en armen, die overlang wegens hunne zedeloosheid zijn uitgekreten. Onlangs hebben daarom eenigen der bovengemelde rijke *Joodsche* kooplieden, ten einde tegen deze ontaarding, die voornamelijk door een volslagen gebrek aan opvoeding veroorzaakt was, zoo veel mogelijk, te voorzien, eenen *Hebreeuwschen* Bijbel met eene *Engelsche* vertaling laten drukken, welke om niet aan kinderen van arme *Joodsche* Huisgezinnen wordt uitgedeeld, door welk middel men hoopte, hen uit dien ongelukkigen staat van onkunde en zedeloosheid op te beuren.

In *Duitschland* heeft de toestand der *Joden* eene aanmerkelijke verbetering ondergaan. Nog in deze *achttiende eeuw* moesten zij in vele oorden van *Duitschland* openlijken hoon en vernedering dulden, voornamelijk, door den zoogenoemden *Joden*-tol, welke van hen in vele steden afgevorderd werd, en waarin zij gelijk gesteld werden met de bij hen zoo verachtelijke en onrein geachte zwijnen, zoodat men overal aan de posthuizen, en zelfs aan de kroegen, geschreven vond: *Hier betaalt men den tol voor de* Joden *en voor de zwijnen.* In *Frankfort* wilde men

volſtrekt niet dulden, dat zij, te gelijk met de *Chriſtenen*, gebruik maakten van zekere openbare wandelwegen, en de breede lanen, daartoe geſchikt. Wanneer een *Jood* te *Berlin* verſcheidene zonen had, mogt hij niet meer dan eenen daar van uithuwelijken, en moest voor den tweeden verlof aan de regering verzoeken, om te mogen trouwen, hetwelk met geld gekocht moest worden, ook was de bruidegom verpligt, eene zekere hoeveelheid wrak porſelein uit de Koninklijke Fabriek te koopen.

Te *Keulen* hadden, ſedert eene vervolging in het jaar 1426, geene *Joden* mogen verblijven, ja, zelfs niet door de ſtad mogen trekken; die op het grondgebied der ſtad kwamen, werden in de gevangenis gezet, en in eene geldboete beſlagen; dit duurde tot in het jaar 1794, 368 jaren lang, tot den intogt des *Franſchen* legers, in hetwelk vele *Joden* dienden, uit den *Elzas* en de omliggende Provenciën. Sedert hebben zich de *Joden* ook in *Keulen* nedergezet. Hierbij was het opmerkelijk, dat de eerſte *Franſche* Kommandant binnen deze ſtad een *Jood* was,

Sedert de *Franſche* omwenteling is ook de bovengemelde *Joden*-tol alom afgeſchaft, en aan de *Joden* zelfs op vele plaatſen het burgerregt in *Duitschland* vergund geworden.

Al vroeger hadden in *Duitschland* aanzienlijke lieden pogingen aangewend, ten voordeele der *Joden;* onder anderen had de *Pruisſiſche* Staatsdienaar DOHM daarvan opzettelijk zijn werk gemaakt, en daar over verſcheidene ſchriften uitgegeven; doch over het geheel waren deze pogingen niet naar wensch geſlaagd, alhoewel verſcheidene *Joden* aan het Hof van FREDERIK II in aanzien waren, en door dien Vorst bijzonder

in

in de waarneming der geldmiddelen gebruikt, en in zijne Staten met vele voorregten begunſtigd werden.

In *Zweeden* ontvingen zij, in het jaar 1745, volkomene vrijheid, om zich te *Gothenburg* neder te zetten, en aldaar het burgerregt te genieten.

In *Denemarken* zijn zij ook in voordeeligen ſtaat, door het genot van vrijheid en verſcheidene voorregten.

In *Frankrijk* veranderde het gelaat der zaken allergunſtigſt voor de *Joden* in deze eeuw. Reeds in het jaar 1787 had de Akademie te *Metz* eene vraag opgegeven, *over de beste middelen, om de* Joodſche *Natie nuttiger en gelukkiger te maken;* welke vraag door eenen *Poolſchen Jood*, ZALBIND HOURWITZ, beantwoord is geworden, in eene verhandeling, welke in 1789 te *Parijs* is uitgegeven. De Koning van *Frankrijk* gaf toen last aan den beroemden MALESHERBES om zich met dit onderwerp ernſtig bezig te houden, die zich ook van dezen pligt wel gekweten, en veel uitgewerkt zou hebben, indien er niet zulke onrustige tijden gevolgd waren. Te gelijken tijd ſmeekten de *Elzaſſer Joden* de *Franſche Nationale* Vergadering, om een gelukkiger lot, dan zij tot hiertoe ondervonden hadden, en zij vonden bij dezelve gunſtige voorſpraken en gehoor. Na 's Konings dood werden de *Joden* in *Frankrijk*, in het jaar 1791, door de *Nationale* Vergadering, voor burgers van den Staat verklaarde, en hun al de voorregten van *Franſche* burgers toegeſtaan.

Hetzelfde gebeurde ook in ons Vaderland, na de Staats-omwenteling van 1795, wordende op den 2den November 1796 het beſluit daartoe genomen, door de *Nationale* Vergadering in *'s Hage*, bij hetwelk de *Joden* gelijk geſteld werden met andere burgers van den Staat.

Sedert hebben ook ſommige *Joden* in de *Nationale* Vergadering in ons Vaderland zitting gehad, doch allen enkel uit die *Joden*, welke zich, bij eene ſcheuring, in 1796 te *Amſterdam* ontſtaan, van het gros van hun volk afgeſcheiden, en eene bijzondere *Synagoge* voor zich geſticht hebben, hebbende voor hunne vergadering den naam van *Adat Jeſchurun*, *de echte*, of *ware vergadering*, of *gemeente*, aangenomen. Onder deze afgeſcheidenen bevinden zich inderdaad kundige, en in verſcheidene vakken van Geneeskunde en Regtsgeleerdheid enz. geleerde en ervarene mannen; ondertusſchen worden zij, door het groote deel der *Joodſche* Natie, aangezien als afvalligen van MOZES Wet en van het geloof der vaderen.

In het begin der tegenwoordige *negentiende eeuw* werd eindelijk de aandacht van geheel *Europa* opgewekt, en op de *Joden* en derzelver lot gevestigd, toen de Keizer NAPOLEON BUONAPARTE, bij een Keizerlijk beſluit van den 30ſten Meij 1806, eene algemeene Vergadering der *Joden* te *Parijs* bijeenriep, welke ook den 26ſten Julij 1806 bij den anderen vergaderde, en ABRAHAM FURTADO, van *Bourdeaux*, tot voorzitter, en tot Secretarisſen J. RODRIGUEZ, Negotiant te *Bourdeaux*, en IZAAK SAMUEL AVIGDOR, Negotiant te *Nice*, verkoos. Aan deze Vergadering, in welke vervolgens ook leden uit het Koningrijk *Italië* verſchenen zijn, werden den 29ſten Julij daaraanvolgende eenige vragen van wege den Keizer, door deszelfs Kommisſarisſen, ter beantwoording, voorgeſteld, omtrent onderwerpen, welke men beſchouwde, als de grootſte verhinderingen opleverende, welke der verlichting en beſchaving, en dus der nadere vereeniging van de *Joden* met de overige *Franſchen*, meest in den

weg

weg ſtonden; hoedanige waren het huwelijk, en daarbij de veelwijverij, echtſcheiding, trouwen met *Chriſtenen* of *Chriſtinnen;* de betrekking, in welke de *Joden* zich zelven jegens *Frankrijk* beſchouwen, nu zij door de Wet als *Franſche* burgers behandeld worden; voorts over hunne *Rabbynen*, en derzelver gezag onder hen; over de beroepen, welke hun door hunne Wet verboden mogten zijn; maar voornamelijk over den woeker, en de vrijheid, om woeker van vreemden te nemen. Het antwoord, hetwelk de Vergadering op deze voorgeſtelde vragen gaf, werd voldoende geoordeeld; onder anderen was hunne verklaring ten aanzien van hunne betrekking jegens de *Franſchen* merkwaardig; voor zoo ver zij daar in zeiden: *thans geene Natie meer uit te maken*, als zijnde in de *groote Natie ingelijfd.* enz.

Deze hoofdzaak der vergadering van *Vertegenwoordigers der Israëliten*, gelijk zij dezen naam verkozen, boven dien van *Joden*, (*Juifs*,) welke in *Frankrijk* in minachting was geraakt, die uit *Frankrijk* en *Italië* bijeengekomen was, dus afgeloopen zijnde, werd, op voorſtel van Kommisſariſſen van den Keizer der *Franſchen*, een *groot Sanhedrin* beſchreven, te *Parys* te houden, beſtaande uit Afgevaardigden en Gevolmagtigden van alle *Joden*, uit *Frankrijk* en *Italie* niet alleen, maar uit alle landen van *Europa.* Na eenige uitſtellen, werd eindelijk deze aanzienlijke Vergadering, ten getale van 71 leden, den 9den Februarij 1807, met groote ſtatelijkheid, geopend en aangevangen, makende tot hare eerſte bezigheid de beveſtiging der bovengemelde antwoorden, op de gedane voorſtellen en vragen.

Ondertuſſchen beſtond dit *Sanhedrin* enkel uit *Fran-*

ſche, *Italiaanſche*, en eenige *Duitſche Joden;* uit *Holland* verſchenen vervolgens in hetzelve de Heeren Mr. KAREL ASSER, Advokaat, H. DE H. DE LEMON, Med. Doctor, en J. LITTWAK, beoefenaar der *Mathematiſche* Wetenſchappen, als Gedeputeerden of Afgevaardigden van wege de nieuwe *Joodſche* Gemeente, *Adat Jeſchurun*, te *Amſterdam*, doch daartegen hebben zich de groote *Joodſche* Gemeenten, zoo der *Portugeeſche* als *Hoogduitſche Joden*, in deze ſtad, verſchoond, om Afgevaardigden tot dit *Sanhedrin* te zenden, of aan hetzelve deel te nemen.

Uit hoofde van den oorlog kon men ook geene *Joodſche* Afvaardigden uit *Engeland* verwachten, noch ook uit *Polen* en *Rusland*. In *Zweden* waren den 2den Januarij 1807 de gezamenlijke *Joden* opontboden, en uit 's Konings naam afgevraagd, of zij als ligchaam, of ten minſten enkele leden hunner Gemeente, met de *Joodſche* Afgevaardigden te *Parys*, in eenige hoegenaamde ſchriftelijke betrekking ſtonden? Zij beantwoordden dit eenparig ontkennender wijze; waarop men hen vermaande, zich ook daarmede niet op te houden, dewijl men, in een tegenovergeſteld geval, tegen de overtreders van dit gebod geſtrengelijk zou moeten te werk gaan.

Het groote *Sanhedrin* zette inmiddels zijne werkzaamheden over de bewuste punten en vragen voort, waarin dit weder opmerkelijk voorkomt, dat wij in de beſluiten van het *Sanhedrin* niet uitdrukkelijk vinden, hetgene wij zagen in de verklaring van de Vergadering van de Vertegenwoordigers der *Joden*, de erkentenis namelijk, dat de *Joodſche* Natie geene *Natie* meer is: integendeel ſchijnen zij wel duidelijk de *Israëliten* te onderſcheiden van de *Leden der Natiën*, *waaronder*

zij

zij wonen. Hun beſluit omtrent dit onderwerp, *het zesde Artikel*, luidt dus:

„ Dat een *Israëliet*, in *Frankrijk* en in het Ko-
„ ningrijk *Italië* geboren en opgebragt, *en door de*
„ *Wetten dier beide Staten als Burger behandeld*,
„ Godsdienſtiglijk verpligt is, die Rijken als zijn Va-
„ derland te beſchouwen, dezelven te verdedigen,
„ hunne wetten te gehoorzamen, en zich in alle
„ hunne handelingen naar de beſchikkingen van
„ het Burgerlijk Wetboek te gedragen." enz.

Op het *achtſte Artikel*, ten aanzien der *Broederſchap*, luidt hun beſluit dus:

„ Het *groot Sanhedrin*, ingevolge onderſcheidene
„ overwegingen, beveelt aan alle *Israëliten* van het
„ *Fransch* Keizerrijk, van het Koningrijk *Italië*, en
„ van alle andere plaatſen, om met de onderdanen van
„ elken der Staten, waaronder zij wonen, als met
„ hunne Medeburgeren, en hunne Broeders, te leven,
„ dewijl zij God als Schepper van Hemel en Aar-
„ de erkennen, doordien het de Letter en de
„ Geest van onze Heilige Wet aldus wil."

Het groote *Sanhedrin* had nog eenige ſchikkingen van weinig aanbelang gemaakt, en hield zijne laatſte zitting op Maandag den 9den Maart dezes jaars 1807, waarna de Algemeene Vergadering van *Israëlitiſche* Afgevaardigen hare werkzaamheden den 25ſten Maart weder hervat heeft.

Als redenen van het zoo ſpoedig uiteengaan van het groote *Sanhedrin*, hebben ſommigen het volgende opgegeven: „ Aan het Ligchaam der *Notabelen* van
„ *Israël*, welke het *Sanhedrin* is voorafgegaan, wer-
„ den meer edelmoedige denkbeelden toegeſchreven,
„ dan aan het *Sanhedrin*, welks ſtemming niet geheel

„ met die der *Notabelen* overeenkwam." Wij hebben ten minſten reeds aangemerkt, dat het *Sanhedrin* wel erkend heeft: dat de Staatkundige bepalingen der Goddelijke Wet niet van toepaſing kunnen zijn, dewijl het volk van *Israël* geen *nationaal ligchaam* meer uitmaakt; maar evenwel niet duidelijk heeft toegeſtaan, dat het *Joodſche* volk geen volk meer zou zijn, veel meer verklaarde het: „ dat hunne gebruiken en geheiligde wetten bepalen, dat, in de vergadering der „ Leeraren in der tijd, wezenlijk het vermogen beſtaat, om, *naar den drang der omſtandigheden*, „ vastſtellingen te maken. enz." Hoe het zij, ten einde alle botſingen voor te komen, moest er een maatregel genomen worden; zelfs was de Vergadering der *Israëlitiſche* Afgevaardigden ſlechts van korten duur, zij hield den 6den April 1807 reeds hare laatſte bijeenkomst, en de Afgevaardigden, zoo wel als de Leden van het groot *Sanhedrin*, ſcheidden uit elk ander, en vertrokken naar huis; zoodat er, inderdaad, nog veel te doen overgebleven, en als men de waarheid onbewimpeld zal zeggen, weinig, of liever niets, nitgevoerd is, ten minſten volgens den gewonen ſtelregel, welken men aan den Keizer der *Franſchen* toekent, dat *er niets gedaan is, zoo lang er nog wat te doen overblijft!*

Bij dit berigt moeten wij alleenlijk nog voegen, dat de Vergadering van Afgevaardigden der *Israëliten*, en niet min het groot *Sahedrin*, en derzelver Leden, zich meermalen bovenmatig hebben uitgelaten in den lof van Keizer NAPOLEON, op wien zij verſcheidene Tekſten uit de *Profeten* hebben toegepast, en wien de Heer DE COLOGNA, tweede Bijzitter van het *Sanhedrin*, in eene aanſpraak, genoemd heeft: „ dien „ ſchep-

„ ſcheppenden Geest, welke, onder de ſtervelin-
„ gen, het meest naar Gods beeldtenis geſchapen
„ is, en er het verhevene ſpoor van volgt!"

Dan, wij ſpoeden ons, om het overige, wat wij van de *Joden*, in deze eeuw, te verhalen hebben, ten einde te brengen. Het voornaamſte, ten aanzien van hunnen toeſtand in *Europa*, is wel dit, dat deze Natie misſchien in geene eeuw vruchtbaarder is geweest in geleerde mannen, en in werkzaamheid, om meer en meer kundigheden aan de jeugd in te boezemen, dan in deze *achttiende eeuw*, voornamelijk in *Duitſchland*, in welk land, ſedert den vermaarden MOZES MENDELSOHN, een aantal *Joden* zich eenen naam, door hunne geleerdheid, verworven heeft, zoo als ook in ons Vaderland, welke wij allen niet kunnen opnoemen, maar de meesten van welken als Leden der Vergadering van Afgevaardigden der *Israëliten*, en van het groot *Sanhedrin*, bekend zijn geworden.

Edoch, gelijk wij hier voor reeds begonnen te zeggen, velen van deze Geleerden zijn van het *Joodſche* geloof zoo ver afgeweken, dat zij niet alleen de bijvoegſelen van den *Thalmud*, en van de *Rabbynen*, bij de Wet van MOZES, en de leere der *Profeten*, verworpen hebben, gelijk de *Karaïten*, ten allen tijde, deden, maar dat zij, in plaats van tot God, als tot *hunnen* God, en tot DAVID, hunnen Koning, tot dien Opperherder of Beſtuurder van *Israëls* volk, van welken de *Profeten* ſpreken, zich te wenden, veel eer alle Goddelijke Openbaring verworpen, en zich met den Natuurlijken Godsdienst hebben te vrede gehouden, willende de leere en het geloof aan den MESSIAS niet meer als een geloofsſtuk erkennen; gelijk dan ook in het laatſte der *achttiende eeuw* eenige *Joden* te *Ber-*

lin, in eenen brief aan den beroemden *Proteſtantſchen* Leeraar TELLER, aanboden, zich met de *Proteſtanten* te vereenigen, doch zonder de leerſtellingen van het *Chriſtendom* en der *Proteſtantſche* Kerk aan te nemen, bepalende hunne geloofsbelijdenis alleenlijk tot vier of vijf algemeene en niets beduidende voorſtellen, die niets in zich behelsden, hetwelk een aannemen van het *Christendom*, als zoodanig, te kennen gaf, waarom ook dit aanbod, gelijk men zeer natuurlijk verwachten moest, geenen voortgang gehad heeft.

Zoo geacht was ondertusſchen de geleerdheid der *Joden* in deze eeuw, dat de *Berlijnſche* Akademie der wetenſchappen meer dan eens haar verlangen te kennen heeft gegeven, dat MENDELSOHN onder het getal van hare leden mogt aangenomen worden, waaraan FREDERIK *de Groote* echter zijne toeſtemming weigerde te geven; doch de beroemde *Jood* HERZ is werkelijk Hoogleeraar der Wijsgeerte te *Berlin* geworden.

Voornamelijk hebben de *Joden* in *Duitſchland* zich beijverd, in het oprigten van Scholen, te *Neurenburg*, *Furth*, *Breslau*, *Koningsbergen*, *Berlin*, *Frankfort aan den Main*; bijzonder werd in 1795 te *Desſau* eene afzonderlijke School voor *Joodſche* kinderen opgerigt, in welke de leerwijze van PESTALOZZI gevolgd wordt; te *Seezen*, eene ſtad tusſchen *Brunswijk* en *Gottingen*, werd in het jaar 1801 een Kollegie opgerigt, voor de kinderen van *Joden*, door den Heer JAKOBSOHN, die een' aanzienlijken post bekleedde aan het Hof van *Brunswijk*, en over hetwelk het beſtuur werd opgedragen aan den Heer SCHOTLANDER, Raad van den Landgrave van *Heſſen Darmſtad*. In dit Kollegie worden de armen om niet geleerd, terwijl de anderen naar hun vermogen betalen. Zij leeren de

Hoog-

Hoogduitſche, *Franſche*, *Hebreeuwſche* en *Latynſche* talen, de Aardrijkskunde, Geſchiedenis, Natuurlijke Historie, Wiskunde, enz., ook de *Griekſche* taal en de Muzijk. De kweekelingen zijn alle *Joden*, maar de Hoogleeraren, tien in getal, zijn gedeeltelijk *Christenen*, gedeeltelijk *Joden*, die onderling zeer vriendelijk verkeeren.

In de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* genieten de *Joden* alle voorregten, met andere burgers en ingezetenen. In het jaar 1660 hadden zich wel 150 *Joden* uit *Livorno* naar *Cayenne* begeven, om daar eene volkplanting op te rigten, maar toen deze volkplanting door de *Franſchen* was ingenomen, en deze de *Joden* toen, uit hoofde van den godsdienst, niet duldden, zijn zij allen naar *Suriname* vertrokken, alwaar zij ook, gelijk in de overige *West-Indiën*, behalve in de *Spaanſche* en *Portugeeſche* bezittingen, genoegzaam al de voordeelen van den Maatſchappelijken ſtand genieten. Wanneer, in het jaar 1805, de *Engelſchen* eenen vruchteloozen aanval deden op het eiland *Curaçae*, of *Kurasſau*, hebben de *Joden* op hetzelve hunnen pligt ter verdediging mede betracht, zijnde één van hen, met name DANIEL CARDOZO, van *Amſterdam* geboortig, bij deze gelegenheid, in de verdediging des eilands, geſneuveld.

Thans is ons nog overig, den ſtaat der *Joden* in het Oosten, in deze *achttiende eeuw*, te beſchrijven, waarmede, en met nog eenige bijzondere berigten en aanmerkingen, wij deze *Geſchiedenis der Joden* zullen kunnen beſluiten.

In *Palestina*, of het zoogenoemde *Heilige Land*, bevinden zich nog *Joden*, in een merkelijk aantal; maar zij leven er meestal ellendig en armoedig, zijnde

bij

bij de *Turken* en *Moren*, of *Arabieren*, meer veracht, dan de *Christenen*, zoo zelfs, dat zij ſomtijds bitter mishandeld worden. Ook moeten zij meest beſtaan van de liefdegiften, welke hun uit *Europa*, inzonderheid van de *Amſterdamſche Joden*, worden toegezonden. Het is hun in het geheel niet geoorloofd, eenige vaste bezittingen te hebben. Sommigen worden van de *Turken* gebruikt, om van de *Chriſtenen* de verſchuldigde ſchattingen in te zamelen.

Indien het getal, bij HASSELQUIST, in zijne *Reizen*, niet bedorven is, zal *Jeruzalem* omtrent 20,000 *Joden* onder zijne inwoners tellen. Derzelver vrouwen gaan hier met ongedekten aangezigte, hetwelk op uitdrukkelijk bevel der *Turken* geſchiedt, ten einde haar dus te kunnen onderſcheiden van hunne eigene vrouwen. Ook deze *Joden* zijn arm, dewijl hier weinig of geene gelegenheid is tot het drijven van handel en koopmanſchap. Hunne meeste kostwinning en beſtaan is van het gene zij van de Bedevaart-gangers van hunne Natie hebben, die den zetel hunner voorvaderen komen bezoeken. In de laatſte helft der voorgaande eeuw zullen zij echter te *Jeruzalem* eenige voorregten gekregen hebben, en er thans ſteenen huizen, winkels en pakhuizen bezitten; ook in den omtrek dier hoofdſtad dorpen aanleggen, landerijën bebouwen, enz.; waarom er in den zomer van het jaar 1781, onder anderen uit *Lithauwen*, meer dan 300 *Joodſche* huisgezinnen naar *Palestina* zullen vertrokken zijn.

Te *Hebron* zullen nog eenige *Joden* wonen, die insgelijks arm zijn, en door hunne broederen uit *Europa* onderhouden moeten worden.

Te *Safet*, alwaar de *Joden*, gelijk wij in het vorige van deze Geſchiedenis hebben gezien, eene Hoogeſchool plag-

plagten te hebben, en welke ſtad bij hen in groote achting is, omdat er verſcheidenen van hunne vermaarde *Rabbynen* begraven liggen, waren, zegt men, voor honderd jaren, wel 12,000 *Joden;* in deze *achttiende eeuw* waren zij er omtrent 200 in getal, doch die er wel zeven *Synagogen* hadden, en een *Midrasch*, of ſoort van Hoogeſchool, op welke in 1754 omtrent twintig jonge lieden ſtudeerden. Ook hebben de *Joden* aldaar eene overlevering, dat de MESSIAS aldaar veertig jaren moet regeren, eer hij zijn verblijf te *Jeruzalem* zal nemen. Zij hadden weleer een Boekdrukkerij, waartoe zij de letters uit *Frankfort* hadden doen komen, maar die weder te niet gegaan is, te *Ain el Saitun*, of de *Olijvenbron*, een groot dorp, aan den voet des bergs, op welken *Safet* geſticht is. Zij teelen hier veel rooden wijn. Echter worden deze *Joden* te *Saſet* zeer gekneveld, door de *Turken*, en moeten zware ſchattingen betalen. Zij zijn meest uit *Spanje* oorſpronkelijk, en worden, dewijl zij zeer arm zijn, insgelijks met liefdegiften van hunne Natie uit *Europa* onderſteund.

Eindelijk was *Tiberias*, in de eerſte eeuwen van het *Christendom*, eene plaats, waar vele *Joden* woonden; hier had hun opperſte Gerigtshof en hun *Patriarch*, in hunne ballingſchap, langen tijd eenen zetel; de Hoogeſchool van deze plaats verwierf zich een' grooten naam, bijzonder door het opſtellen van den *Mischna*. Naderhand werden de *Joden* van daar verdreven en verſtrooid. BENJAMIN van *Tudela*, de vermaarde *Joodſche* Reiziger, vond hier, in het jaar 1176, ſlechts 50 *Joden*, die er echter eene *Synagoge* hadden; maar in het vervolg van tijd zijn zij er weder vermenigvuldigd, en thans is *Tiberias* wel voor de helft

helft door *Joden* bewoond, die ſchatting betalen moeten aan de *Arabieren*. Men heeft er ook nog een *Midrasch*, of School, welke, na die van *Safet*, de grootſte in het Oosten is. Men vond er in het jaar 1754 omtrent twintig leerlingen, die in den *Thalmud* onderwezen werden.

Voorts zijn de *Joden* in het *Turkſche* Rijk menigvuldig; voornamelijk te *Konſtantinopolen* en in *Griekenland*, genoegzaam in denzelfden toeſtand, als in de voorgaande *zeventiende eeuw*. Te *Theſſalonika*, (*Salonichi*,) en te *Larisſa* in *Griekenland*, vindt men nog aanhangers van den valſchen *Meſſias* SABBATHAI ZEVI, wiens Geſchiedenis op hare plaats verhaald is; zij worden *Drummi* (*Afvalligen*) genoemd, en vereeren God, als *Turken* en als *Joden*. Zij trouwen alleen onder malkanderen, en als zij door eenen baatzuchtigen *Paſcha* tot een huwelijk buiten hunnen aanhang genoodzaakt worden, koopen zij dit liever door geld af, dan dat zij eene echtverbindtenis met vreemden aangaan.

In *Egypte*, in eene ſtad, *Joſchen*, thans *Miſſie Serir* geheten, zullen zich *Joden* bevinden, die gezegd worden, oude boeken en aantekeningen van ABRAHAM in bewaring te hebben, uit welke MOZES zijne geſchiedenis van de Schepping, den Zondvloed, enz. zal ontleend hebben. Voorts zijn er in dat Landſchap alom vele *Joden* verſpreid; in *Kairo* hebben zij 36 *Synagogen*, en nog één in *Oud-Kairo*. Velen van hen zijn *Karaiten*, die de overleveringen der *Rabbynen* verwerpen, en die, ſedert onheugelijke tijden, in *Egypte* hunne voornaamſte zitplaats gehad hebben.

In den voortgang van deze Geſchiedenis is ons ge-

ble-

bleken, dat er in *Arabië* zich al vroeg vele *Joden* nedergezet, en dat zij er zelfs onafhankelijke regtsgebieden gehad hebben. Uit NIEBUHR weten wij, dat, schoon het *Christendom*, hewelk voormaals in *Temen* of *Gelukkig Arabië* niet weinig plag te bloeijen, daar geheel te niet is gegaan, sedert de opkomst van den *Muhammedaanschen* Godsdienst, de *Joden* evenwel grootendeels bij hun geloof gebleven zijn, en zich op zich zelven gehouden hebben. Hun getal zal wel onder het *Muhammedaansche* juk, na hetzelve meer dan 1,100 jaren gedragen te hebben, veel verminderd zijn, evenwel zal men in het gebied van den *Imâm*, nog bij de 5,000 *Joodsche* familiën, of huisgezinnen telen. Deze zijn alle *Farizeërs* of *Thalmudisten*, en geslagene vijanden van de *Karaïten*. De voornaamste verblijfplaats der *Temensche Joden* was oudtijds te *Tenaim*, in de heerschappij *Chaulân;* hier wonen nog heden eenige *Joodsche* huisgezinnen, die daar ook *Synagogen* hebben. Voorts zijn zij door alle oorden van *Arabië* verstrooid. Wanneer een genoegzaam aantal van hen zich in eene stad bevindt; wonen zij liefst bij malkanderen, en van de *Muhammedanen* afgezonderd. Zij hebben dus in *Temen* nog menigvuldige *Synagogen*, in dorpen, nabij de groote steden.

Aanmerkenswaardig is het berigt van dien zelfden Reiziger, dat men in de bergachtige streek van *Hedsjâs*, in den omtrek van *Cheibar*, nog geheele *Joodsche* stammen vindt, die onder hunne onafhankelijke *Schechs* staan. Dit gebied *Cheibar* ligt ten Noordoosten van *Medina*. Er worden drie van deze *Joodsche* stammen bij name genoemd en onderscheiden. De naam *Beni Cheibar* is bij de *Muhammedaansche Arabieren* gehaat, en een schimpwoord; zij beschuldigen de-

deze *Joodſche* ſtammen, dat zij hunne Karavanen plunderen. Zij ſchijnen in het geheel geene gemeenſchap te hebben met de *Joden*, die in de ſteden wonen, welke op de grenzen van *Arabië* liggen; en de *Joden* van *Haleb* en *Damaskus* willen niet van hen weten; misſchien zijn zij *Karaïten*, die men niet alleen in *Polen*, te *Konſtantinopolen* en *Kaïro*, maar ook in eenige dorpen bij den *Eufraat* vindt, en die bij andere *Joden* meer dan de *Muhammedanen* en *Christenen* gehaat zijn. Echter kunnen ook de woeſtijnen, welke tuſſchen beiden liggen, de oorzaak zijn, dat er geene gemeenſchap tuſſchen hen en de andere *Joden* in *Arabië* plaats heeft.

Doch, niet ſlechts zal men dus eenige onafhankelijke *Joden* in *Arabië* aantreffen, maar zij zouden ook te vinden zijn op de kust van *Malabar*, te *Cochin*, *Craganor* enz. Men zegt, dat de *Joden* van *Cochin*, in het laatst der *zeventiende eeuw*, eenen brief van daar aan de *Synagogen* van *Amſterdam* geſchreven, en daar in berigt hebben: „ dat zij naar de *Indiën* „ geweken zijn, toen de *Romeinen Jeruzalem* en den „ Tempel hebben verwoest; dat zij door hunne eige„ ne Koningen, 72 in getal, gedurende 1,000 jaren „ zijn geregeerd geworden; maar dat *in 't vervolg*, „ tuſſchen twee broeders een oorlog over den troon „ ontſtaan zijnde, zij door de naburige volken zijn „ ondergebragt." Volgens anderen zullen zij reeds ten tijde van NEBUKADNEZAR herwaards gekomen, en uit den ſtam *Manaſſe* afkomſtig zijn, hetwelk onbeſtaanbaar is, want de ſtam *Manaſſe* was reeds lang vóór NEBUKADNEZAR in ballingſchap weggevoerd; zij zullen in het Koningrijk *Cranganor*, door twee zoons uit een aanzienlijk geſlacht, beſtuurd zijn, tot dat deze on-

oneens geraakten, en beiden om het leven kwamen, waarna zij eene volksregering verkozen hadden, welke men zegt, dat nog onder hen ſtand houdt, ſchoon reeds voor eeuwen dit land weder in de handen der *Malabaren* gekomen is. Zoo veel is wel zeker, dat men op deze kust vele *Joden* ontmoet, die ook hunne *Synagogen* en voorregten hebben, in oud geſchrift, op twee koperen tafelen gegraveerd, hetwelk men zegt, dat tevens hunne geſchiedenis zal bevatten, doch, dat zij op eene hooge oudheid, en op eene onafhankelijke regering, zich met grond zouden kunnen beroemen, is zeer twijfelachtig.

Volgens berigten van *Hernhutſche* Zendelingen, zullen zich in de Binnenlanden van *Afrika*, in *Loango*, *zwarte Joden* onthouden, die met de andere *Joden* geene gemeenſchap hebben, en reeds van onheugelijke tijden daar moeten gekomen zijn, dewijl er vele eeuwen noodig zullen geweest zijn, om hun de zwarte kleur te geven. Doch alles komt hier aan op de echtheid van dit berigt.

Zekerder is het, dat er vele *Joden* in *Barbaryën* gevonden worden, onder de *Brebers*, die het *Atlantiſch* gebergte bewonen; deze *Joden* heeten *Pilistin*, *Palestynſche*, en zijn te onderſcheiden van andere *Joden*, die in de Heerſchappij van *Marokko* leven, en die uit *Italië*, de *Nederlanden*, *Frankrijk*, *Engeland*, maar voornamelijk uit *Spanje* en *Portugal*, gevlugt zijn, die hier doorgaans in diepe vernedering verkeeren, en zware lasten moeten opbrengen, ſchoon ſommigen, van tijd tot tijd, in aanzien komen, en door het Hof in gezantſchappen als anders gebruikt worden.

Van de *Joden* in *Abyſſinië* lezen wij bij BRUCE de volgende hoofdzakelijke berigten. Zij heeten *Falasjas*,

en onthouden zich op zich zelven, als een bijzonder volk. Zij wenden voor, afſtammelingen te zijn van *Israëliten*, of *Hebreën*, die van *Jeruzalem* zijn gekomen met MENILEK, naderhand DAVID genoemd, welke een zoon van SALOMO zal geweest zijn, bij de Koningin van *Scheba*, die men voor eene *Abyſſiniſche* Vorſtin uitgeeft. Zij zeggen, dat, bij de invoering van het *Christendom* in *Abyſſinië*, de nakomelingen van de Leeraren der Wet bij den vaderlijken *Joodſchen* Godsdienst volhard hebben, en dat zij ſedert afgezonderd hunne eigene Opperhoofden hebben verkozen; maar de *Abyſſiniërs* zeggen, dat zij uit de *Israëlieten* der *tien Stammen* zijn, die van het Rijk van *Juda* zijn afgevallen, en noemen hen muitelingen. Sedert de *tiende eeuw* bewonen zij ontoegankelijke rotſen, wordende hunne hoofdplaats de *Jodenrots* genoemd. In het jaar 1600, toen zij op 100,000 ſtrijdbare mannen gerekend werden, leden zij eene zware nederlaag, in een gevecht, waarin hun Koning GIDEON en Koningin JUDITH, omkwamen. Sedert hebben zij zich vreedzamer gedragen. Zij zeiden, de *Hebreeuwſche* taal geheel vergeten te hebben, en ontkenden, dat de Schepter ooit van *Juda* geweken was, dewijl een Vorst uit hunne eigene Natie over hen het gebied voerde. Niemand zal met dit alles aan de gezegden dezer *Falasjas*, omtrent hunnen oorſprong, ligtelijk geloof ſlaan.

Zoo zeer zijn de *Joden* over de geheele wereld verſtrooid, dat men hen ook in *China* wedervindt, alwaar zij reeds onder de Dynastie *Tcheou*, die 243 jaren vóór CHRISTUS geboorte eindigde, bekend zullen zijn geweest, maar in het jaar 73 na CHRISTUS geboorte, drie jaren na de verſtooring van *Jeruzalem*, zijn 70 huisgezinnen, of geſlachten uit de ſtammen *Juda*,

Ben-

Benjamin en *Levi*, uit het Westen, over *Chorasan* en *Samarkand*, naar *China* gekomen, en hebben zich aldaar in vijf ſteden, en onder deze in *Peking*, nedergezet. Doch hun getal is merkelijk afgenomen, inzonderheid omdat zeer velen onder hen tot den *Muhammedaanſchen* Godsdienst zijn overgegaan; en thans zijn er niet meer dan zeven familiën of geſlachten, die omtrent 600 menſchen uitmaken, in de ſtad *Caifong-fu*, die 150 mijlen van *Peking* ligt, overig. Zij hebben in die ſtad eene uitmuntende *Synagoge*, in navolging van den Tempel gebouwd, die, met den voorhof, 340 voeten lang, en 150 breed is; de eigenlijke Tempel, dien men *Bethel*, of, in het *Chineesch*, *Tien-tang* (*Tempel des Hemels*) noemt, is 60 voeten lang, en 40 breed; in denzelven mag geen *Jood* ſchoenen of pantoffels aanhebben. Bij de *Chinezen* heeten deze *Joden Hoei-Hoei*, maar zij zelven noemen zich *Tiao-Kin-Ktao*, *lex amputantium nervos*, (*de wet der genen, die de zenuwen of aderen affnijden*,) omdat zij den dieren de aderen affnijden, om geen bloed te eten, of ook: *Lan-mao-hoei-hoei*, (*die eenen blauwen hoed bij het gebed ophebben.*) In den voorhof van deze *Synagoge* hebben zij opſchriften, welke hunne geſchiedenis behelzen. Uit dezelven blijkt, dat zij weleer in aanzien geweest zijn, en zelfs aanzienelijke bedieningen, als *Mandarynen*, bekleed hebben; zij ſchikten zich ook in zoo verre naar de *Chinezen*, dat zij, zulke waardigheden bekleedende, even als dezen, CONFUCIUS, den Wijsgeer der *Chinezen*, vereerden. Onder de rampen, welke hen getroffen hebben, melden deze opſchriften eene zware overſtrooming, in het jaar 1446, en eene dergelijke in het jaar 1642, waardoor hunne *Synagoge* veel gele-

den heeft, en zij een deel hunner Boeken verloren hebben; gelijk de overigen door eenen zwaren brand, in het laatst der *zestiende* of het begin der *zeventiende eeuw*, waarna zij eene rolle der Wet gekocht hebben van eenen *Muhammedaan*, die voorgaf, dezelve van eenen ſtervenden *Jood* te *Kanton* bekomen te hebben; maar dezelve zijn twaalf afſchriften gemaakt, welke dertien rollen, in het binnenſte des Tempels, op dertien tafels liggen. Zij hebben de uitſpraak der *Hebreeuwſche* taal geheel verbaſterd, door den tongval der *Chinezen* over te nemen, die verſcheidene letters niet kunnen uitſpreken.

Misſchien zal het aan ſommige Lezers vreemd dunken, dat zij, in deze geſchiedenis, geen onderzoek, hoe genaamd, vinden, wat er geworden zij van de *tien Israëlitiſche* Stammen, die door de *Aſſyriërs* uit hun vaderland in ballingſchap zijn weggevoerd. Men weet, wat de *Joden* daarvan in hunne ſchriften plagten te beuzelen, te weten: dat zij naar een heel ver, en door eene groote rivier afgeſcheiden land getrokken zijn, welke rivier de geheele week aan alle zijne oevers vol, maar alleen op den *Sabbath* doorwaadbaar is, waardoor deze *Israëlieten* verhinderd worden, dit land te verlaten, en naar hun vaderland te keeren; doch ten tijde van de komst des MESSIAS zal de rivier opdroogen, en hen niet langer verhinderen. Men ontmoet de voetſtappen van dit verdichtſel zelfs in het *Apokryfe* Boek, gemeenelijk het IVde Boek van EZRA genoemd, *Hoofdſt.* XIII: 40. Vele, zoo *Chriſtelijke* als *Joodſche* Geleerden, hebben moeite gedaan, om het verblijf der *tien Stammen* op te ſporen; onder anderen heeft de geleerde *Jood* MANASSE BEN ISRAEL ſporen van hen meenen te vinden op een der *Azoriſche* ei-

eilanden, *St. Michiel* genaamd, op hetwelk een opſchrift op een graf te lezen was, hetwelk uit de karakters en woorden blijken zou, door *Joden* daar geplaatst te zijn; ook in *Peru*, waar de *Spanjaarden*, bij hunne komst in dat land, een groot ſtatelijk gebouw zullen ontdekt hebben, aan den Schepper der Wereld toegewijd, hetwelk men wilde, dat eene *Synagoge* zij geweest, door *Joden* gebouwd; welk berigt men zocht te verſterken, door eene overlevering der *Indianen*, dat dit paleis gebouwd was voor de tijden van hunne *Incas*, door een volk, hetwelk baarden had.

Doch, zoo ongegrond het één en ander is, zoo noodeloos is dit geheele onderzoek. Toen CYRUS aan de *Joden* verlof gaf, om uit de ballingſchap van *Babel* weder te keeren naar hun vaderland, ſloot zijne vergunning ook de *Iraëliten* der *tien Stammen* mede in, gelijk inderdaad van velen uit dezelve blijkbaar is, dat zij mede in het vaderland zijn terug gekeerd, en zich voornamelijk in *Galilee* gevestigd hebben, tot dat, na het verloren gaan van de geſlachtlijsten, het onderſcheid der ſtammen is opgeheven, en de *tien Stammen* met die van *Juda* en *Benjamin* ineengeſmolten, en onder den algemeenen naam van *Hebreën*, *Israëliten* en *Joden*, begrepen zijn.

Dus heb ik de Geſchiedenis van de *Joden*, ſedert de verwoesting van hunne Stad en Tempel, waarna zij, tot heden dezen dag toe, onder alle volken, in alle bewoonde werelddeelen, verſtrooid geleefd hebben, van eeuw tot eeuw, geleidelijk beſchreven, tot op de laatſte merkwaardige gebeurtenis, hun groot *Sanhedrin*, te *Parys* gehouden, en den afloop daarvan tot dus verre.

Merkwaardig is deze geſchiedenis, omdat, onder geſtadige onderdrukking, onder aanhoudende rampen, welke maar zelden door eenige verademing gematigd werden, dit volk niet van de aarde is uitgeroeid, ook niet onder andere volken is ingeſmolten, en dus als verdwenen, gelijk zoo vele andere oude volken, maar dat het nog heden beſtaat, afgezonderd beſtaat, en onderſcheiden van alle andere volken, niet ſlechts als een godsdienſtige aanhang, maar als een volk van onderſcheiden' oorſprong, van andere zeden en gewoonten, hebbende zijne Wetten, hun door MOZES voorgeſchreven, op last en in den naam van God; ik weet wel, dat verſcheidene Geleerden, zoo *Chriſtenen* als *Joden*, in onzen tijd, beweeren willen, dat de *Joden* geene *Natie* meer zijn, doch, zoo hier geene misvatting van het woord plaats heeft, zie ik niet, hoe men deze ſtelling zal kunnen bewijzen. Zij zijn geene Natie, indien men dit woord bepaaldelijk neemt voor een onafhankelijk volk, in zijn eigen land, onder zijne eigene regering bijeenwonende. Maar zij zijn eene verſtrooide Natie, die, hoe zeer in onderſcheidene landen aan de landswetten onderworpen, evenwel door zekere betrekkingen, niet alleen van godsdienst, maar van afkomst, van zeden en gebruiken, onderling vereenigd blijven, en zich zelven als vreemdelingen aanmerken in de landen, welke zij bewonen, zij mogen *Franſche Joden*, *Duitſche*, *Engelſche*, *Portugeeſche Joden* zijn, zij zijn allen toch *Joden*; met één woord, zij zijn, op dezelfde wijze, thans nog dezelfde Natie, die zij waren, toen zij, gedeeltelijk door de *Aſſyriſche*, gedeeltelijk door de *Babyloniſche* Vorſten, uit hun land gevoerd, en in het rijksgebied dier Vorſten overgebragt en verſtrooid wa-

waren, alwaar zij zich nederſloegen, huizen bouwden, bezittingen verkregen, maar toch de Natie der *Joden* bleven. Het is waar, die verſtrooijing duurde ſlechts 70 jaren, de tegenwoordige heeft nu bijna achttien eeuwen geduurd, maar door de lengte van tijd is de zaak niet veranderd.

Omtrent anderhalve eeuw vóór CHRISTUS geboorte, toen de *Joden* in hun land als in eene Provincie van het *Syro-Macedonisch* Rijk leefden, wilde de Koning ANTIOCHUS EPIFANES, dat alle zijne onderdanen *één volk* zouden worden, en elk, ten dien einde, zijne bijzondere wetten zou afſchaffen; vele *Joden* waren, vrijwillig en van zelve, gereed, om zich met de *Grieken* en *Syriërs* te verbroederen, onder voorwendſel, dat hun vele onheilen bejegend hadden, ſedert zij zich van andere volken hadden afgezonderd. Maar het gros der Natie, en allen, die getrouw bleven aan hunne vaderlijke wetten en godsdienst, wilden liever ſterven, dan dezelven op te geven. Hier uit ontſtond eerst eene hevige vervolging, maar daar uit een opſtand, in welken de *Joden*, onder het geleide der *Makkabeeſche* Helden, hunnen godsdienst en wetten met het zwaard verdedigden, en ten laatſten hunne onafhankelijkheid en volksvrijheid bevochten.

Eenige weinigen mogen, zich als meer *verlichten* aanmerkende, genegen en begeerig zijn, om zich met de volken, onder welken zij wonen, te vereenigen, ſommigen van dezen zijn inderdaad geene *Joden* meer, en gelooven van den *Joodſchen* godsdienst eigenlijk niets, maar zijn Wijsgeeren, *Deïsten*, en misſchien ook dit niet, zegt de Ridder MICHAELIS. Hoe dit zij, het groote gros der *Joden* denkt zoo niet, en zoo lang het, zelfs niet eens hunne *Thalmudiſche* ſchrif-

ſchriften in aanmerking genomen, aan de Wet van MOZES getrouw blijft, en daar een goddelijk gezag aan toekent, zal het anders blijven denken, en liever verder de rampen der ballingſchap en verſtrooijing dulden, dan hunne Wet en Godsdienst verzaken, welke zoo naauw vereenigd en verbonden zijn, dat men de eene niet kan afſtaan, zonder tevens den anderen op te offeren.

Ik wil hier alleenlijk nog eenige gezegden van den Ridder MICHAELIS bijvoegen, wiens bevoegdheid, om ten dezen te oordeelen, niet ligt iemand wraken zal, en daar mede deze Geſchiedenis beſluiten.

Deze Geleerde gelooft wel niet, dat de Wet van MOZES iet menſchenhatends in zich bevat, of den *Joden* haat tegen andere volken kan inboezemen. „ Alleen," zegt hij, zij het mij tevens geoorloofd, eene andere vraag op te werpen: „ *Bevatten de Wetten van* „ MOZES *niet iet, hetwelk de volkomene Naturaliſa-* „ *tie en zamenſmelting der* Joden *met andere volken* „ *onmogelijk maakt, of ten minſten verzwaart?*" Dit zou ik bijkans denken! Het oogmerk dezer Wet is, hen als een van andere volken afgezonderd volk te houden. en dit oogmerk is zoo door en door in MOZES Wetten, zelfs in die van reine en onreine ſpijzen, ingeweven, dat zich dit volk tot nu toe, tegen alles, wat wij bij andere volken zien, in zijne verſtrooijing, als een afgezonderd volk heeft gehouden, en *zoo lang* als de *Joden* MOZES Wetten houden, zoo lang zij, bij voorbeeld, niet met ons eten — zullen zij (ik ſpreek niet van dezen of genen, maar van het grootſte deel,) nooit met ons zamenſmelten." Sterk is 's mans gezegde elders: „ wanneer ik eenen „ *Jood* (die namelijk belijdt, den *Joodſchen* Gods-

„ dienst

„ dienst te gelooven,) varkensvleesch zie eten,
„ waarlijk tot schande van zijnen godsdienst, dan is
„ het mij, die in zijn hart niet zien kan, onmoge-
„ lijk, om mij (men lette!) *op zijnen eed* te ver-
„ laten."

Van der *Joden* volks-karakter, een ander middel, om hen van andere volken afgezonderd te houden, schrijft hij: „De *Joden* hebben zeer veel volks-hoog-
„ moed, waartoe hun denkbeeld van zich zelven,
„ als het volk Gods," (men kan er bijvoegen, als het oudste, edelste volk, nakomelingen van ABRAHAM, den *vriend Gods*,) „ niet weinig toedraagt;
„ maar ik wil het ook niet tegenspreken, als men een
„ gedeelte daar van brengt op het temperament der
„ Natie, dat onveranderd blijft, omdat zij zich met
„ geene anderen vermengt. Dit is nu wel geen ver-
„ achtelijk karakter; eene Natie moet zich zelve ach-
„ ten: maar het heeft ook eene nadeelige zijde, en
„ het grootste deel der *Joden* wordt onverdragelijk,
„ zoodra zij tot eere komen. Daar zijn uitzonderin-
„ gen, ik heb zelve zeer bescheidene *Joden*, van
„ groote middelen, gezien," (wij kennen er onder ons ook,) „ maar zij zijn toch zeldzaam."

Doch, nu nog iet uit den Bijbel. Ik ben voor mij zelven overreed, dat er in het *Oude* en in het *Nieuwe Testament* voorzeggingen en verzekeringen voorkomen, dat de *Joden*, als volk, niet ondergaan noch verdwijnen, maar altijd afgezonderd bewaard zullen blijven; maar ook er zijn, en dit merkt ook MICHAELIS aan, plaatsen in de *Profeten*, en bij MOZES zelven, en het *Nieuwe Testament* strijdt hier niet tegen, maar bevestigt het veel meer, welke aan de *Joden* eens eene wederkeering naar *Palestina* schijnen te beloven,

wanneer zij den MESSIAS, bij zijne komst in heerlijkheid, zullen erkennen; de *Joden*, ik ſpreek in het algemeen, hebben dit in alle eeuwen verwacht, hunne beste Uitleggers van den Bijbel, die, omdat zij zuiver zijn van fabelen, achting verdienen, RASCHI, ABENEZRA en DAVID KIMCHI, hebben de bedoelde plaatſen zoo verſtaan en uitgelegd; zelfs ook onder de *Christenen*, niet alleen kundige Uitleggers van den Bijbel, maar ook Wijsgeeren van den eerſten rang, NEWTON, LOCKE, enz. Van hier, dat de *Joden* hunne inwoning in andere landen alleen als eene vreemdelingſchap aanzien, die zij eens verlaten zullen, bijna even eens, als hunne voorvaders in *Egypte*.

Welke gewigtige gebeurtenisſen zullen er nog voorvallen, die ons de *Profeten*, die JEZUS zelve ons voorzegd heeft, wat zien wij nog te gemoet, tot dat die gelukkige tijden zullen daar zijn, dat de HEERE *één zal zijn, en zijn naam één over de geheele aarde*, tot dat *de volheid der Heidenen ingaan, en gansch Israël zalig zal worden!*

HAMELSVELD,

GESCHIEDENIS

DER

JODEN.

Digitized by Google

HW SNTI

Digitized by Google

Digitized by Google